

เพลงยาวในฐานะบทวิพากษ์สังคมในสมัยรัตนโกสินทร์

นางสาววิลาสินี อินทวงศ์

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

CHULALONGKORN UNIVERSITY

บทคัดย่อและแฟ้มข้อมูลฉบับเต็มของวิทยานิพนธ์ตั้งแต่ปีการศึกษา 2554 ที่ให้บริการในคลังปัญญาจุฬาฯ (CUIR)

เป็นแฟ้มข้อมูลของนิสิตเจ้าของวิทยานิพนธ์ ที่ส่งผ่านทางบัณฑิตวิทยาลัย

The abstract and full text of theses from the academic year 2011 in Chulalongkorn University Intellectual Repository (CUIR) are the thesis authors' files submitted through the University Graduate School.

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาภาษาไทย ภาควิชาภาษาไทย

คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2559

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

PHLENG YAO AS SOCIAL CRITIQUE IN THE RATTANAKOSIN PERIOD

Miss Wilasinee Intawong

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements

for the Degree of Master of Arts Program in Thai

Department of Thai

Faculty of Arts

Chulalongkorn University

Academic Year 2016

Copyright of Chulalongkorn University

หัวข้อวิทยานิพนธ์

เพลงยาวในฐานะบทวิพากษ์สังคมในสมัยรัตนโกสินทร์

โดย

นางสาววิลาสินี อินทวงศ์

สาขาวิชา

ภาษาไทย

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

ศาสตราจารย์ ดร.ชลดา เรืองรักษ์ลิขิต

คณะกรรมการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้หัวข้อวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโท

..... คณบดีคณะอักษรศาสตร์

(รองศาสตราจารย์ ดร.กึ่งกาญจนา เทพกาญจนา)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ

(อาจารย์ ดร.น้ำผึ้ง ปัทมากลางกุล)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

(ศาสตราจารย์ ดร.ชลดา เรืองรักษ์ลิขิต)

..... กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา)

..... กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย

(รองศาสตราจารย์ ดร.เสาวณิต วิงวอน)

วิลาสินี อินทวงศ์ : เพลงยาวในฐานะบทวิพากษ์สังคมในสมัยรัตนโกสินทร์ (PHLENG YAO AS SOCIAL CRITIQUE IN THE RATTANAKOSIN PERIOD) อ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก: ศ. ดร.ชลดา เรืองรักษ์ลิขิต, 180 หน้า.

วิทยานิพนธ์เรื่องเพลงยาวในฐานะบทวิพากษ์สังคมในสมัยรัตนโกสินทร์ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเนื้อหาและลักษณะเด่นของเพลงยาววิพากษ์สังคมในสมัยรัตนโกสินทร์ ผลการศึกษาพบว่าเนื้อหาของเพลงยาววิพากษ์สังคม ได้แก่ เนื้อหาวิพากษ์บุคคลใดบุคคลหนึ่ง กลุ่มบุคคลและปัญหาสังคม โดยเนื้อหาวิพากษ์บุคคลใดบุคคลหนึ่งและกลุ่มบุคคล มักจะเป็นบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่เป็นที่รู้จักและมีบทบาทในสังคมไทย พฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของบุคคลที่วิพากษ์ย่อมส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของประชาชน และเนื้อหาวิพากษ์ปัญหาสังคมซึ่งพบว่ามี 7 ประเด็น ได้แก่ ปัญหาเรื่องความเหลื่อมล้ำของคนในสังคมไทย ปัญหาเรื่องการค้ามนุษย์ ปัญหาเรื่องสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ปัญหาเรื่องการเติบโตอย่างรวดเร็วของสังคมเมือง ปัญหาเรื่องระบบการศึกษาของไทย ปัญหาเรื่องการทำงานที่ไม่มีประสิทธิภาพของรัฐบาล และปัญหาเรื่องนโยบายของประเทศเพื่อนบ้าน โดยเนื้อหาเหล่านี้ล้วนเป็นสารที่กวีสื่อให้เห็นถึงความไม่พอใจในพฤติกรรมบุคคลและสภาพปัญหาสังคมต่างๆ

ลักษณะเด่นของเพลงยาววิพากษ์สังคมในสมัยรัตนโกสินทร์ ประกอบด้วยลักษณะเด่นด้านเนื้อหาและด้านการใช้ภาษา ลักษณะเด่นด้านการใช้ภาษาที่พบคือการใช้ภาษาในชื่อเรื่อง และการใช้ภาษาในเนื้อหา การใช้ภาษาในชื่อเรื่อง ได้แก่ การตั้งชื่อเรื่องที่ระบุเป้าหมายในการวิพากษ์ การตั้งชื่อเรื่องตามจุดมุ่งหมายสำคัญของเรื่อง และการตั้งชื่อเรื่องเลียนแบบเพลงยาวในอดีต

ลักษณะเด่นด้านการใช้ภาษาในเนื้อหาที่พบมี 4 ประเด็น ได้แก่ ประเด็นแรกคือเรื่องการใช้คำ มีการใช้คำที่มีลักษณะเป็นถ้อยคำแฝงนัย การใช้คำเรียกเฉพาะและการใช้ถ้อยคำก้าวร้าว ประเด็นถัดมาคือ การใช้ความเปรียบ ปรากฏลักษณะการใช้ความเปรียบที่มุ่งขยายพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมและการใช้ความเปรียบที่ให้ภาพของความทุกข์ ประเด็นที่สามคือ การใช้เครื่องหมายเพื่อการเสริมความช่วยให้ผู้อ่านเห็นถึงประเด็นสำคัญที่กวีต้องการนำเสนอ ปรากฏการใช้เครื่องหมาย ได้แก่ เครื่องหมายอัฒภาค (;) เครื่องหมายจุดไข่ปลา (...) เครื่องหมายปรัศนี (?) และเครื่องหมายอัญประกาศ (“ ”) ประเด็นท้ายสุด คือการใช้การอ้างถึง มีทั้งการอ้างถึงชื่อเรื่อง ตัวละครสถานที่ เหตุการณ์ที่สอดคล้องหรือคล้ายกัน และการนำบางบทตอนหรือคำในบทตอนนั้นมาใช้อ้างอิง

ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่าเพลงยาววิพากษ์สังคมในสมัยรัตนโกสินทร์กวีมีงูสอสารสำคัญและสร้างอารมณ์สะท้อนใจเช่นเดียวกับการแต่งเพลงยาวประเภทอื่นๆ จากการศึกษาเนื้อหาและลักษณะเด่นดังที่กล่าวมาแล้วล้วนสะท้อนให้เห็นทัศนคติของกวีที่มีต่อสังคม และต้องการชี้ให้เห็นว่าสังคมไทยในปัจจุบันล้วนเต็มไปด้วยปัญหาต่างๆ ที่ทุกคนควรตระหนักและร่วมกันแก้ไข แม้ว่าบางปัญหาหากที่จะแก้ไขได้ก็ตาม

ภาควิชา ภาษาไทย

ลายมือชื่อนิสิต .....

สาขาวิชา ภาษาไทย

ลายมือชื่อ อ.ที่ปรึกษาหลัก .....

ปีการศึกษา 2559

5680153422 : MAJOR THAI

KEYWORDS: PHLENG YAO / SOCIAL CRITIQUE / CHARACTERISTICS

WILASINEE INTAWONG: PHLENG YAO AS SOCIAL CRITIQUE IN THE RATTANAKOSIN PERIOD.

ADVISOR: PROF.CHOLADA RUENGRUGLIKIT, Ph.D., 180 pp.

This thesis aims at studying contents and characteristics of Phleng Yao as social critique in the Rattanakosin period. It is found that the contents of Phleng Yao as social critique are to criticize individuals, social groups, and social problems. The individuals, targeted by the criticism, are prominent figures; their behaviors affect people's living condition. The criticism against social problems falls into 7 categories: social injustice, human trafficking, environmental concerns, expanded urban society, inefficient educational system, dysfunctional government, and problematic policy of the neighboring countries of Thailand. All contents convey the poets' discontents caused by both individual and social issues.

The uniqueness of contents and literary language contributes to the characteristics of Phleng Yao as social critique in the Rattanakosin period. The characteristics of language use are found in titling and constructing contents. The significant titling consists of: titling with the targets of criticism, titling with certain objectives, and titling which is inspired by former works within the genre.

The characteristics of language use entail: 1) word choice 2) figurative language, 3) the use of punctuation marks, and 4) allusion. Word choice contains verbal irony, particular addressing, and militant words. The use of figurative language emphasizes misbehaviors and illustrates ones' adversity. The use of punctuation marks helps endorse the poets' messages through semi-colons (;), ellipses (...), question marks (?), and quotation marks (""). The allusion found in the works can be categorized into 5 groups: titles of other works, characters, places, identical incidents, and quotations.

The findings reveal that, in Phleng Yao as social critique of the Rattanakosin period, the poets create both messages and emotion. The convention is shared with other sub-genres of Phleng Yao. Exploring the aforementioned contents and characteristics, the thesis reflects the poets' views toward society. The works can raise the awareness of current social problems despite unpromising solutions.

Department: Thai

Field of Study: Thai

Academic Year: 2016

Student's Signature .....

Advisor's Signature .....

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์นี้สำเร็จได้ด้วยความเมตตาของศาสตราจารย์ ดร.ชลดา เรืองรักษ์ลิขิต ครูผู้สอนให้ความรู้ให้โอกาส ตลอดจนแนวทางที่เป็นประโยชน์สำหรับการทำวิจัย และแนวทางการปฏิบัติตนในการทำงาน ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณครูอย่างสูง

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณคณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์ ได้แก่ รองศาสตราจารย์ ดร.เสาวณิต วิงวอน รองศาสตราจารย์ ดร.สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา และอาจารย์ ดร.น้ำผึ้ง ปัทมะกลางคุณ ที่ได้กรุณาให้ข้อคิดเห็นและคำแนะนำแก่ผู้วิจัยให้พัฒนาวิทยานิพนธ์จนสำเร็จ

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณคณาจารย์ภาควิชาวรรณคดี คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ที่ได้ประสาทวิชาความรู้พร้อมปลูกฝังให้ผู้วิจัยรักและสนใจในวรรณคดีไทย พร้อมมอบความช่วยเหลือด้วยความห่วงใยแก่ผู้วิจัยสม่ำเสมอ และขอกราบขอบพระคุณคณาจารย์คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่คอยถามไถ่และให้คำแนะนำ ความช่วยเหลือด้านการวิจัย และเป็นกำลังใจให้ศิษย์คนนี้อย่างตลอด

ผู้วิจัยขอขอบคุณมิตรภาพของนิสิตระดับปริญญาโทบัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย รุ่นรหัส '56 ทุกคนที่ไม่ทอดทิ้งกันและพยายามติดต่อให้ข้อมูลข่าวสารความก้าวหน้าในการดำเนินการเกี่ยวกับการทำวิทยานิพนธ์ในช่วงเวลาที่ผู้วิจัยได้ไปปฏิบัติหน้าที่ราชการ และขอขอบคุณเป็นพิเศษสำหรับนางสาวโชติรส เกตุแก้ว นายมาร์ค ทิพยมาบุตร และรองศาสตราจารย์ นันทนัย ประสานนาม ที่คอยช่วยเหลืออย่างสุดความสามารถและเป็นที่พักพิงให้แก่ผู้วิจัยได้อย่างแท้จริง

นอกจากนี้ ผู้วิจัยขอขอบคุณเพื่อนร่วมงานที่ศูนย์สรรหาและเลือกสรร สำนักงาน ก.พ. ซึ่งคอยเป็นกำลังใจและถามไถ่ถึงความก้าวหน้าด้านการเรียนอยู่เสมอ และเอื้อเพื่อโอกาสเพื่อประโยชน์ในการทำวิจัยครั้งนี้

ท้ายสุด ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณคุณพ่อเจษฎา อินทวงศ์ และคุณแม่ปราณี อินทวงศ์ ที่คอยให้กำลังใจ อำนวยพรและสนับสนุนการศึกษาให้ลูกได้เลือกศึกษาในทางที่ตนสนใจ และขอขอบคุณนางสาวจารินี อินทวงศ์ และนางสาวเจสสิณี อินทวงศ์ น้องสาวที่รักยิ่งที่คอยดูแลเอาใจใส่ และพยายามช่วยเหลือสนับสนุนผู้วิจัยในด้านอื่นๆ เพื่อให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ลุล่วงไปได้ และสิ่งหนึ่งที่ผู้วิจัยได้รับจากการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้นอกจากความรู้ก็คือความรักที่ได้รับจากบุพการี ญาติ มิตร ครู อาจารย์ จึงขอมอบวิทยานิพนธ์นี้เพื่อทดแทนคุณของผู้มีพระคุณทุกท่าน

สารบัญ

หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 วัตถุประสงค์การวิจัย.....	3
1.3 สมมติฐานการวิจัย	3
1.4 ขอบเขตการวิจัย	3
1.5 วิธีดำเนินการวิจัย.....	5
1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับการวิจัย.....	5
1.7 ข้อตกลงเบื้องต้น.....	6
1.8 นิยามศัพท์เฉพาะ	6
1.9 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	6
1.9.1 วิทยานิพนธ์และรายงานการวิจัย	6
1.9.2 บทความวิชาการ	9
บทที่ 2 ความหมาย รูปแบบ และบริบทสังคมที่สัมพันธ์กับเพลงยาว	17
2.1 ความหมายเพลงยาว	17
2.1.1 ความหมายของเพลงยาวในมิติของฉันทลักษณ์.....	17
2.1.2 ความหมายของเพลงยาวในมิติของเนื้อหา	19
2.2 รูปแบบของเพลงยาว.....	20
2.2.1 เพลงยาวที่แต่งด้วยกลอนเพลงยาวล้วน	20

2.2.2 เพลงยาวที่แต่งด้วยกลอนเพลงยาวและมีคำประพันธ์ชนิดอื่นต่อท้าย	22
2.2.3 เพลงยาวที่แต่งด้วยกลอนเพลงยาวซึ่งมีคำประพันธ์ชนิดอื่นขึ้นต้นและต่อท้าย	23
2.3 ประวัติความเป็นมาและประเภทของเพลงยาว	24
2.3.1 ประวัติความเป็นมาของเพลงยาว.....	24
2.3.2 ประเภทของเพลงยาว	27
2.4 บริบททางสังคมที่สัมพันธ์กับเพลงยาว	39
2.4.1 สมัยอยุธยา และธนบุรี.....	39
2.4.2 สมัยรัตนโกสินทร์.....	40
บทที่ 3 เนื้อหาเพลงยาววิพากษ์สังคมในสมัยรัตนโกสินทร์	46
3.1 เนื้อหาวิพากษ์บุคคลใดบุคคลหนึ่ง.....	46
3.2 เนื้อหาวิพากษ์กลุ่มบุคคล	58
3.2.1 กลุ่มข้าราชการ	58
3.2.2 กลุ่มพระสงฆ์	65
3.2.3 กลุ่มสตรี	69
3.3 เนื้อหาวิพากษ์ปัญหาสังคม.....	72
3.3.1 ปัญหาเรื่องความเหลื่อมล้ำของคนในสังคมไทย.....	73
3.3.2 ปัญหาเรื่องการค้ามนุษย์.....	74
3.3.3 ปัญหาเรื่องสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ	77
3.3.4 ปัญหาเรื่องการเติบโตอย่างรวดเร็วของสังคมเมือง	79
3.3.5 ปัญหาเรื่องระบบการศึกษาของไทย.....	82
3.3.6 ปัญหาการทำงานที่ไม่มีประสิทธิภาพของรัฐบาล.....	84
3.3.7 ปัญหาเรื่องนโยบายของประเทศเพื่อนบ้าน	90
บทที่ 4 ลักษณะเด่นของเพลงยาววิพากษ์สังคมในสมัยรัตนโกสินทร์.....	93

4.1 ลักษณะเด่นของเนื้อหา	93
4.2 ลักษณะเด่นของการใช้ภาษา.....	93
4.2.1 การใช้ภาษาในชื่อเรื่อง.....	94
4.2.1.1 การตั้งชื่อเรื่องระบุเป้าหมายการวิพากษ์.....	95
4.2.1.2 การตั้งชื่อเรื่องตามจุดมุ่งหมายสำคัญของเรื่อง	97
4.2.1.3 การตั้งชื่อเรื่องเลียนแบบเพลงยาวในอดีต	100
4.2.2 การใช้ภาษาในเนื้อหา	102
4.2.2.1 การใช้คำ.....	102
4.2.2.2 การใช้ความเปรียบ	109
4.2.2.3 การใช้เครื่องหมาย.....	112
4.2.2.4 การอ้างอิง	118
บทที่ 5 สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	128
5.1 สรุปผลการวิจัย.....	128
5.2 อภิปรายผลการวิจัย	131
5.3 ข้อเสนอแนะ	131
รายการอ้างอิง	132
ภาคผนวก.....	139
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์	180

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การแต่งเพลงยาวเริ่มมีในสมัยใดไม่สามารถระบุได้ ทราบเพียงว่าสมัยอยุธยาตอนกลางก็มีอยู่แล้ว ดังหลักฐานเท่าที่ปรากฏในปัจจุบันพบว่าเพลงยาวเก่าที่สุดคือ เพลงยาวพยากรณ์กรุงศรีอยุธยา ซึ่งสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ (2511: 138) ทรงสันนิษฐานว่าเป็นพระราชนิพนธ์ของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช¹ กอปรกับหลักฐานตามที่พระสารประเสริฐ หรือ ตรี นาคะประทีป (2502: 175-176) สันนิษฐานว่า ผู้เขียนเพลงยาวบทที่ขึ้นต้นว่า “โฉมหอมหอมเทวีเวหาหวล แต่โหยหามีได้เว้นถวิลครวญ” ลงบนกระดานติดไว้ที่พระที่นั่งจันทรพิศาล จังหวัดลพบุรี คือ สมเด็จพระนารายณ์มหาราช จากนั้นก็ได้มีการแต่งเพลงยาวสืบเนื่องมาถึงปัจจุบัน

เมื่อกล่าวถึง “เพลงยาว” หลายคนคงนึกถึงจดหมายแสดงความรักหรือการเกี่ยวพาราสิระหว่างหนุ่มสาวในสมัยก่อน ดังปรากฏในวรรณคดีไทยหลายเรื่อง เช่น เรื่องพระอภัยมณี และอิเหนารวมทั้งขุนช้างขุนแผน ดังนี้

เรื่องพระอภัยมณี เช่น

นางรู้แจ้งแก่งว่าน่าบัดสี

แล้วว่าเจ้าอย่าเอามาให้ข้าเลย

มีพ้อที่พ้อลิ้นทองของน้องเอ๋ย

ข้าไม่เคยเป็นนักเลงเล่นเพลงยาว²

(สุนทรภู่, 2544: 250)

เรื่องอิเหนา เช่น

---

¹ แต่ในคำให้การชาวกรุงเก่าและคำให้การขุนหลวงหาวัด อ้างว่าเป็นคำพยากรณ์ของสมเด็จพระสุริเยนทราธิบดี (พระพุทธเจ้าเสือ)

² ในเรื่องพระอภัยมณีของสุนทรภู่ ตอนที่ยกมาเป็นตอนที่พระอภัยมณีเขียนเพลงยาวฝากสินสมุทรส่งให้นางสุวรรณมาลี เมื่อนางได้รับเพลงยาวของพระอภัยมณีก็ออกตัวห้ามสินสมุทรว่าอย่านำมาให้ตนเลยเพราะตนไม่เคยเล่นเพลงยาวมาก่อน

คิดจะใคร่ล่องใจพระบุตรี	ดูทีจะว่าเป็นไฉน
จึงเรียกประสันตาผู้ร่วมใจ	เข้าไปช่วยประดิษฐ์คิดเพลงยาว
เสด็จทรงลงกระตาศแล้วตรัสสั่ง	พี่ไปยังบาทหยันอย่าอื้อฉาว
จงช่วยถวายนวนอิกสักคราว	คอยฟังให้ได้ข่าวมาวันนี้ ³

(พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, 2546: 638)

เรื่องขุนช้างขุนแผน ในตอนที่ว่า

หงายคว่ำซ้ำพลิกตัวตะแคง	ขาแข้งแข็งไปดั่งไม้ท่อน
ลุกขึ้นอ่านเพลงยาวกล่าวกลอน	ไอ้สมรที่นอนเย็นเป็นน้ำรด ⁴

(เสภาขุนช้างขุนแผน เล่ม 1: 240)

จากตัวอย่างคำ “เพลงยาว” ที่พบในวรรณคดีข้างต้นเห็นได้ว่าเพลงยาวคือจดหมายรักที่ใช้สื่อสารโต้ตอบกัน กอปรกับคงมีผู้ชอบแต่งเพลงยาวกันในทางสังวาสมาก ทำให้เข้าใจไปว่ากลอนเพลงยาวเป็นลักษณะบทกลอนสำหรับความรัก (สมเด็จพระยาตำราจรรยาสุภาพ, 2507: คำนำ) แม้กระทั่งเพลงยาวกลบทที่จารึกวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามก็ล้วนแต่มีเนื้อหาเป็นเรื่องความรัก

จากการศึกษาในชั้นต้น ผู้วิจัยพบว่าเพลงยาวโดยเฉพาะเพลงยาวในสมัยรัตนโกสินทร์มิได้เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับความรักเท่านั้น หากยังมีเพลงยาวอีกหลายเรื่องที่มีเนื้อหาแตกต่างกันออกไป อาทิ เพลงยาวเกี่ยวกับการสรรเสริญ เช่น เพลงยาวเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว หรือ เพลงยาวเกี่ยวกับการบันทึกเหตุการณ์ต่างๆ เช่น เพลงยาวเรื่องพระอาการประชวรของกรมหมื่นอัปสรสุตาเทพ นอกจากนี้ยังนิยมใช้คำ “เพลงยาว” เรียกนิราศว่า เพลงยาวนิราศด้วย เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับความเห็นของนายตำรา ณ เมืองใต้ (2484: 366) ที่นิยาม “เพลงยาว” ไว้ในทิศทางเดียวกันว่า เนื้อหาเพลงยาวได้ขยายกว้างขวางออกไป คือ เพลงยาวเริ่มจากการเขียนเพื่อแก้แค้นต่อกัน ต่อมาเพลงยาวได้ขยายเนื้อหาที่กว้างขวางออกไป เกิดมีเพลงยาวบดขยี้คนชั่ว เพลงยาวโอวาท เพลงยาวพยากรณ์ เพลงยาวบันทึกเหตุการณ์

³ ในเรื่องอิเหนา พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ตอนที่ยกมากล่าวถึงปันหยี (อิเหนา) ทรงหลงใหลระเด่นสะการะหนึ่งหรือตึงนัง จึงทรงเขียนเพลงยาวถึงพระธิดา แล้วสั่งให้มหาดเล็กนำไปให้บาทหยันนำขึ้นถวายพระธิดา

⁴ ในเสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน บทพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 2 ร่วมกับกวีราชสำนัก ตอนที่ยกมาเป็นตอนที่ขุนช้างนอนเฝ้าเรือนหอคนเดียว 15 วัน ด้วยความมุ่งมั่นงานราคาญใจจึงหยิบเพลงยาวมาอ่านแก้ว่าง จินตนาการว่ามีนางอันเป็นที่รักอยู่ด้วย

เพลงยาวในสมัยรัตนโกสินทร์มีเนื้อหาหลากหลาย และมีเพลงยาวกลุ่มหนึ่งที่น่าสนใจ คือ เพลงยาวกลุ่มที่มีลักษณะวิพากษ์สังคม ผู้วิจัยสังเกตเห็นว่าเพลงยาวในกลุ่มนี้น่าจะแสดงให้เห็นบทบาทของเพลงยาวที่เปลี่ยนไปจากแต่ก่อน ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาเนื้อหาและลักษณะเด่นของเพลงยาววิพากษ์สังคมในสมัยรัตนโกสินทร์

1.2 วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาเนื้อหาและลักษณะเด่นของเพลงยาววิพากษ์สังคมในสมัยรัตนโกสินทร์

1.3 สมมติฐานการวิจัย

เพลงยาวเป็นรูปแบบคำประพันธ์ที่ใช้ในการสื่ออารมณ์ที่เข้มข้นและสะเทือนใจในวรรณคดีไทย และมักใช้ในบทแสดงอารมณ์รักและทัศนคติของกวี แต่ในสมัยรัตนโกสินทร์ได้นำลักษณะเด่นของเพลงยาวมาใช้สร้างวรรณกรรมที่มีเนื้อหาวิพากษ์สังคม เช่น วิพากษ์พฤติกรรมของบุคคล อาทิ ขุนนาง ภิกษุสงฆ์ ฯลฯ วิพากษ์การทำงานของรัฐบาล วิพากษ์ปัญหาสังคม อาทิ ปัญหาเรื่องความเหลื่อมล้ำของคนในสังคมไทย เป็นต้น

1.4 ขอบเขตการวิจัย

งานวิจัยนี้ศึกษาเพลงยาวในสมัยรัตนโกสินทร์ที่แต่งระหว่าง พ.ศ. 2325 – 2550 รวมทั้งสิ้น 25 เรื่อง เรียงตามลำดับเวลาการแต่ง ดังนี้

1) เพลงยาวเรื่องตีเมืองพม่า	ของกรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท แต่งเมื่อ พ.ศ. 2336 (สมัยรัชกาลที่ 1)
2) เพลงยาวว่าพระยามหาเทพ (ปาน) ⁵	ของพระมหามนตรี (ทรัพย์) แต่งในสมัยรัชกาลที่ 3

⁵ หรือ เพลงยาวว่ากระตบพระยามหาเทพ (ทองปาน) ในวิทยานิพนธ์นี้ใช้ชื่อตามที่คัดจากหนังสือวรรณคดีพิเศษ เล่ม 3 จ.ศ. 1249 พ.ศ. 2430 อ้างถึงใน ส. ศิวรักษ์ (2540), หนังสือสนุก, พิมพ์ครั้งที่ 4, กรุงเทพฯ: เคล็ดไทย, หน้า 196.

3) เพลงยาวเรื่องหม่อมเป็ดสวรรค์	ของคุณสุวรรณ สันนิษฐานว่าแต่ง พ.ศ. 2384 – 2385 สมัยรัชกาลที่ 3)
4) เพลงยาวชาววัง	สันนิษฐานว่าเป็นคุณพุ่ม แต่งในสมัยรัชกาลที่ 4
5) กลอนขรัววัตทองเพลงมหินทร์	ไม่ปรากฏนามผู้แต่ง สันนิษฐานว่าแต่งในสมัยรัชกาลที่ 5
6) (เพลง) เขมรลำพอง	ของมะระ (เอกไท นิลโกสิตย์) แต่งเมื่อ 27 กันยายน 2501
7) ขะแมร์ขุดดิน	ของมะระ (เอกไท นิลโกสิตย์) แต่งเมื่อ 5 ตุลาคม 2501
8) สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์	ของมะระ (เอกไท นิลโกสิตย์) แต่งเมื่อ 12 ตุลาคม 2501
9) ขะแมร์กำสรวล	ของมะระ (เอกไท นิลโกสิตย์) แต่งเมื่อ 28 ธันวาคม 2501
10) นำมาจากลำแม่น้ำใจ	ของนเรศ นโรปกรณ์ แต่งเมื่อ พ.ศ. 2498
11) ยอดหญิง	ของนเรศ นโรปกรณ์ แต่งเมื่อ 4 เมษายน 2501
12) รอบปีของนักร้อง	ของนเรศ นโรปกรณ์ แต่งเมื่อ พ.ศ. 2506
13) ส่งท้ายปี 2507	ของนเรศ นโรปกรณ์ แต่งเมื่อ พ.ศ. 2507
14) ข้าวบุด	ของนเรศ นโรปกรณ์ แต่งเมื่อ 5 มีนาคม 2508
15) สงกรานต์	ของนเรศ นโรปกรณ์ แต่งเมื่อ พ.ศ. 2508
16) คำกลอนสอนหญิง	ของนเรศ นโรปกรณ์ แต่งเมื่อ 20 เมษายน 2508
17) เพลงรอกของคนข่าว	ของนเรศ นโรปกรณ์ แต่งเมื่อ 17 พฤษภาคม 2508

18) เพลงยาวถึงนายกรัฐมนตรี (26 ฉบับ)	ของสุจิตต์ วงษ์เทศ แต่งเมื่อ 1 เมษายน 2518 – 7 เมษายน 2519
19) เพลงยาวระบายทุกข์	ของสุจิตต์ วงษ์เทศ แต่งเมื่อ มกราคม 2521
20) เพลงยาวพยากรณ์	ของขรรค์ชัย บุนปาน แต่งเมื่อ พ.ศ. 2526
21) เพลงยาวคำทำนาย	ของอมรา บุษกร แต่งเมื่อ พ.ศ. 2541
22) เพลงยาว “ขอดสังคัม”	ของอมรา บุษกร แต่งเมื่อ พ.ศ. 2541
23) เพลงยาวรัตนโกสินทร์กำสรวล	ของอังคาร จันทาทิพย์ แต่งเมื่อ พ.ศ. 2542
24) เพลงยาวแจ้งวัดสระเกษ	ของสีการ (นามปากกา) แต่งเมื่อ พ.ศ. 2546
25) เพลงยาวพยากรณ์: กันยายน 2550	ของพนม นันทพฤกษ์ แต่งเมื่อ พ.ศ. 2550

1.5 วิธีดำเนินการวิจัย

- 1.5.1 รวบรวมเพลงยาวที่มีเนื้อหาวิพากษ์สังคัมในสมัยรัตนโกสินทร์
- 1.5.2 ศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- 1.5.3 วิเคราะห์ข้อมูลตามที่ได้ตั้งสมมติฐาน
- 1.5.4 สรุปผลการวิจัย

1.6 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

- 1.6.1 เป็นการรวบรวมวรรณกรรมเพลงยาววิพากษ์สังคัมในสมัยรัตนโกสินทร์
- 1.6.2 เป็นแนวทางในการศึกษาวรรณกรรมแนววิพากษ์สังคัมประเภทอื่น

1.7 ข้อตกลงเบื้องต้น

1.7.1 ในงานวิจัยนี้จำกัดขอบเขตข้อมูลเฉพาะเพลงยาวที่มีเนื้อหาวิพากษ์สังคมในสมัยรัตนโกสินทร์ ตั้งแต่ พ.ศ. 2325 – พ.ศ. 2550

1.7.2 ผู้วิจัยจะศึกษาเฉพาะเพลงยาวที่ได้รับการตีพิมพ์เผยแพร่แล้วเท่านั้น โดยไม่ศึกษาเพลงยาวที่เผยแพร่ในสื่ออื่นๆ เช่น อินเทอร์เน็ต เป็นต้น

1.7.3 ผู้วิจัยจะคงอักขรวิธี การสะกดคำของเนื้อหาในเพลงยาวตามต้นฉบับ

1.8 นิยามศัพท์เฉพาะ

การวิพากษ์ หมายถึง การพิจารณาตัดสินเรื่องใดเรื่องหนึ่งซึ่งไม่เห็นด้วยกับข้ออ้างที่นำเสนอ โดยอาศัยวิจรรย์ญาณเป็นการสืบสวนเหตุผล (กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์, 2548: 76)

1.9 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการสำรวจเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาเพลงยาววิพากษ์สังคมในสมัยรัตนโกสินทร์ ผู้วิจัยพบว่างานวิจัยที่ผ่านมาสามารถแบ่งได้เป็น 2 กลุ่มใหญ่ ๆ คือ วิทยานิพนธ์และรายงานการวิจัย กับบทความวิชาการ ดังนี้

1.9.1 วิทยานิพนธ์และรายงานการวิจัย

1) วิเคราะห์กลอนเพลงยาวสมัยกรุงศรีอยุธยา (พ.ศ. 2199 ถึง พ.ศ. 2310) และสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ. 2325 ถึง พ.ศ. 2411) ของสุภร ทิวถนอม ปริญญาานิพนธ์ การศึกษามหาบัณฑิต วิทยาลัยวิชาการศึกษา ปี 2515 ทั้งนี้งานวิจัยฉบับนี้เลือกศึกษาเฉพาะเพลงยาวที่ปรากฏนามผู้แต่งเท่านั้น ส่วนเพลงยาวที่ไม่ปรากฏนามผู้แต่งมิได้นำมาใช้ในการวิเคราะห์แต่อย่างใด ผู้วิจัยศึกษาวิเคราะห์กลอนเพลงยาวสมัยอยุธยา กับสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น โดยช่วงแรกผู้วิจัยกล่าวถึงความหมายและประวัติของกลอนเพลงยาวว่ากำเนิดมาจากเรื่องความพิศवास เพลงยาวในสมัยอยุธยาจึงน่าจะหมายถึงจดหมายรักของชายหญิง ส่วนในสมัยรัตนโกสินทร์ เพลงยาวมีความหมายกว้างกว่า ดังเห็นได้จากการแต่งเพลงยาวเป็นทำนองจดหมายเหตุ สั่งสอนหรือภาชิตสรรเสริญพระเกียรติ ฯลฯ

จากนั้นจึงกล่าวถึงฉันทลักษณ์และเปรียบเทียบลีลาหรือทำนองการเขียนของกลอนเพลงยาวที่มีเนื้อหาในเชิงสังวาสกับกลอนเพลงยาวที่ไม่ได้มีเนื้อหาในเชิงสังวาส สรุปคือ กลอนเพลงยาวที่ไม่ได้มีเนื้อหาในเชิงสังวาสมีการขึ้นต้นเป็นไปตามความประสงค์ของผู้แต่ง การเลือกถ้อยคำสำนวนก็ไม่พิถีพิถันเท่ากับเพลงยาวที่มีเนื้อหาในเชิงสังวาส แนวความคิดก็ตามแต่ประสงค์ของผู้แต่ง สุดท้ายผู้วิจัยได้กล่าวถึงคุณค่าของกลอนเพลงยาวและแนวโน้มของกลอนเพลงยาวว่าคงจะมีแต่การเขียนเพื่อความบันเทิงหรือแสดงฝีมือเท่านั้น

2) การศึกษาเชิงวิเคราะห์วรรณกรรมคำสอนประเภทกลอนเพลงยาวในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ของศิริมา เจนจิตมัน วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปี 2529 ผู้วิจัยได้กล่าวถึงประวัติความเป็นมาของวรรณกรรมคำสอนก่อนสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (ร.3) แล้วจึงกล่าวถึงประวัติความเป็นมาของวรรณกรรมคำสอนในสมัยรัชกาลที่ 3 โดยผู้วิจัยได้กล่าวถึงปัจจัยที่ผลักดันให้เกิดมีการแต่งวรรณคดีคำสอนในรัชกาลที่ 3 ซึ่งมีทั้งปัจจัยจากภายในประเทศและภายนอกประเทศ ได้แก่ พระราชปราชญ์ของรัชกาลที่ 3 เกี่ยวกับการส่งเสริมให้มีการแต่งสุภาษิต, ความรู้หนังสือของคนไทยในสมัยรัชกาลที่ 3 เริ่มตกต่ำ, คนไทยหมกมุ่นในการสุบผีน, พระพุทธศาสนาวัธมอง และการเข้ามาของพวกตะวันตก จากนั้นจึงกล่าวถึงลักษณะวรรณกรรมคำสอนประเภทกลอนเพลงยาวในสมัยรัชกาลที่ 3 ในด้านรูปแบบ กลวิธี เนื้อหา ความเชื่อและค่านิยม

ด้านรูปแบบพบว่ากลอนเพลงยาวที่ใช้ในวรรณกรรมคำสอนมีรูปแบบทั้งที่เป็นกลอนเพลงยาวล้วนๆ และประสมกับโคลงสี่สุภาพ นอกจากนี้ยังมีแบบแผนแน่นอน ในด้านกลวิธีผู้วิจัยได้ศึกษาทั้งหมด 4 หัวข้อ ได้แก่ กลวิธีการขึ้นต้นเรื่อง กลวิธีการดำเนินเรื่อง กลวิธีการลงท้ายเรื่อง และกลวิธีการสอน ในด้านเนื้อหา ผู้วิจัยแบ่งประเภทเนื้อหาตามประเภทบุคคลเป็น 4 ประเภท ได้แก่ เนื้อหาที่สอนเจ้านาย เนื้อหาที่สอนขุนนางที่เป็นตุลาการ เนื้อหาที่สอนราษฎร เนื้อหาที่สอนทาส ส่วนในด้านความเชื่อและค่านิยม ผู้วิจัยได้แสดงให้เห็นว่าวรรณกรรมคำสอนประเภทเพลงยาวสะท้อนให้เห็นความเชื่อและค่านิยมของคนในสังคมที่สืบทอดมาจากความคิดของคนโบราณ และยังเป็นสังคมพุทธศาสนา สุดท้ายจึงกล่าวถึงคุณค่าเด่น 2 ประการของวรรณกรรมคำสอนประเภทกลอนเพลงยาวคือ คุณค่าทางด้านลักษณะการแต่งและคุณค่าทางด้านเนื้อหา

3) วรรณกรรมร้อยกรองประเภทเพลงยาว: กลอนเพลงยาวสรรเสริญพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ของลักษณะ โทวิวัฒน์ รายงานการวิจัยที่ได้รับการสนับสนุนจากโครงการวิจัยเสริมหลักสูตรของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ปี 2531 งานวิจัยนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาวิเคราะห์กลอนเพลงยาวสรรเสริญพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวในฐานะวรรณกรรมประเภทสรรเสริญพระเกียรติ โดยศึกษาด้านที่มา การดำเนินเรื่อง การใช้ภาษา และความรู้ต่างๆ จากกลอนเพลงยาวเรื่องนี้ พบว่าในด้านที่มา ผู้วิจัยกล่าวถึงลักษณะของวรรณกรรมประเภทกลอนเพลงยาว และความหลากหลายด้านเนื้อหา พร้อมกับระบุว่ากลอนเพลงยาวสรรเสริญพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวมีลักษณะสอดคล้องกับวรรณกรรมประเภทสรรเสริญพระเกียรติอันมีลักษณะเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับพระมหากษัตริย์โดยตรง ด้านการดำเนินเรื่อง ผู้วิจัยกล่าวว่า เพลงยาวเรื่องนี้เริ่มต้นด้วยการกล่าวถึงจุดมุ่งหมายของผู้แต่ง ซึ่งต่างจากวรรณกรรมประเภทสรรเสริญพระเกียรติเรื่องอื่นๆ ที่นิยมขึ้นต้นด้วยการกล่าวสรรเสริญบุญญาธิการของพระมหากษัตริย์ก่อน แต่ก็ลงท้ายเรื่องด้วยการระบุวันและเวลาในการแต่งเช่นเดียวกับวรรณกรรมประเภทสรรเสริญพระเกียรติเรื่องอื่นๆ เนื้อหาของเพลงยาวเรื่องนี้เน้นกล่าวถึงพระราชกรณียกิจที่สำคัญของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวด้านต่างๆ อาทิ การทำนุบำรุงบ้านเมือง การทำนุบำรุงประชาราษฎร์ การทำนุบำรุงศาสนา เป็นต้น ด้านการใช้ภาษา ผู้วิจัยระบุว่าเพลงยาวเรื่องนี้มีการใช้คำซ้ำ การใช้คำต่างประเทศ การเล่นคำคู่และการเปรียบเทียบ ส่วนด้านความรู้ที่ได้จากเพลงยาวเรื่องนี้ ผู้วิจัยแจกแจงเป็นความรู้เกี่ยวกับศาสนพิธี ความรู้เกี่ยวกับพระราชนิยม ความรู้เกี่ยวกับการติดต่อกับต่างประเทศ ความรู้เกี่ยวกับค่านิยมบางประการ และความรู้เกี่ยวกับการลงอาญา ซึ่งความรู้ต่างๆ ดังกล่าวล้วนสอดคล้องกับพระราชกรณียกิจที่สำคัญของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทั้งสิ้น

4) การวิเคราะห์กลอนเพลงยาวสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2367-2394) ของพรพิมล วิสารกาญจน วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยศึกษา) มหาวิทยาลัยรามคำแหง ปี 2549 วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ผู้วิจัยศึกษาวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างกลอนเพลงยาวสมัยรัชกาลที่ 3 กับศาสตร์ต่างๆ คือ ด้านสังคมวิทยา คติชนวิทยาและจิตวิทยา และวิเคราะห์ด้านวรรณศิลป์ของกลอนเพลงยาวในสมัยรัชกาลที่ 3 การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างกลอนเพลงยาวสมัยรัชกาลที่ 3 กับศาสตร์ต่างๆ พบว่า ในด้านความสัมพันธ์กับสังคมวิทยา กลอนเพลงยาวสมัยรัชกาลที่ 3 สะท้อนให้เห็นถึงสภาพเศรษฐกิจ วัฒนธรรมและสังคมในสมัยรัชกาลที่ 3 ในด้านความสัมพันธ์กับคติชนวิทยา กลอนเพลงยาวสมัยรัชกาลที่ 3 สะท้อนให้เห็นความเชื่อและค่านิยมส่วนความสัมพันธ์กับจิตวิทยา กลอนเพลงยาวสมัยรัชกาลที่ 3 แสดงให้เห็นว่ามีการเล่นเพื่อนของนางในอันถือว่าเป็นความผิดปกติทางเพศประเภทหลงรักคนที่เป็นเพศเดียวกัน สำหรับการวิเคราะห์กลอนเพลงยาวในแง่วรรณศิลป์ พบว่ากวีมีการใช้วรรณศิลป์เพื่อทำให้ผู้อ่านเกิดอารมณ์สะเทือนใจ

ความนึกคิด และจินตนาการโดยการใช้โวหารเป็นสำคัญ ทั้งนี้การใช้โวหารยังสะท้อนให้เห็นบุคลิกภาพของผู้แต่งอีกด้วย

1.9.2 บทความวิชาการ

1) “เพลงยาว” ของลำยอง วิมุขตะลพ ที่ตีพิมพ์ในวารสารวัฒนธรรมไทย ปีที่ 9 ฉบับที่ 4 เดือนมิถุนายน พ.ศ. 2512 กล่าวถึงคำจำกัดความของเพลงยาว ผู้เขียนได้กล่าวอธิบายความหมายเพลงยาวโดยยึดตามคำอธิบายของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพว่า เพลงยาวนั้นมีความหมายมากกว่าการเป็นเพียงหนังสือที่แต่งทางสังวาส และได้จำแนกเพลงยาวออกเป็น 2 ประเภทคือเพลงยาวธรรมดาที่เขียนว่าด้วยเรื่องต่างๆ ตามความมุ่งหมายของผู้แต่ง และเพลงยาวที่เขียนด้วยเนื้อความเกี่ยวพันแสดงความรัก หรือเคียดแค้น หึงหวง ประเภทหลังนี้เรียกชื่อว่า “เพลงยาวสังวาส” จากนั้นผู้เขียนกล่าวถึงลักษณะกลอนเพลงยาวว่ามีลักษณะเดียวกับกลอนสุภาพ นิยมขึ้นต้นด้วยวรรครับ นอกจากนี้ก็กล่าวถึงเพลงยาวในสมัยอยุธยาและรัตนโกสินทร์ตอนต้นที่มีเนื้อหาอื่นที่ไม่ใช่เชิงสังวาส เช่น เพลงยาวพยากรณ์กรุงศรี เพลงยาวนิราศท่าดินแดง ขึ้นมาประกอบยืนยันคำอธิบายคำจำกัดความของเพลงยาวที่มีได้หมายถึงเฉพาะหนังสือทางสังวาสเท่านั้น

2) “เพลงยาวพยากรณ์กรุงศรีอยุธยา” ของกมล การกุศล ที่ตีพิมพ์ในวารสารศรีนครินทร์วิโรฒ พิษณุโลก ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 เดือนมกราคม-เมษายน พ.ศ. 2518 ได้กล่าวถึง เพลงยาวพยากรณ์กรุงศรีอยุธยาว่าเป็นพระราชนิพนธ์ของสมเด็จพระนารายณ์มหาราชและมีเค้าเงื่อนมาจากมหาสุบินชาติก ผู้เขียนเริ่มจากการเล่าเรื่องมหาสุบินชาติกโดยสังเขปเปรียบเทียบกับคำทำนายในเพลงยาวพยากรณ์กรุงศรีอยุธยา และได้ยกคำอธิบายของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมพระยาดำรงราชานุภาพเกี่ยวกับเพลงยาวเรื่องนี้ขึ้นมาประกอบ จากนั้นจึงกล่าวถึงลักษณะคำประพันธ์และความไพเราะของเพลงยาวพยากรณ์กรุงศรีอยุธยา

3) “เพลงยาวพยากรณ์กรุงศรีอยุธยา” ของจุลลดา ภักดีภูมินทร์ ที่ตีพิมพ์ใน สกุลไทย ปีที่ 52 ฉบับที่ 2700 วันที่ 18 กรกฎาคม พ.ศ. 2521 ผู้เขียนกล่าวถึง เพลงยาวพยากรณ์กรุงศรีอยุธยาว่าเป็นพระราชนิพนธ์ของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช โดยพระองค์คงจะทรงพระราชนิพนธ์ตามพุทธทำนายคำกลอนที่มีผู้แต่งเอาไว้ก่อนหน้าแล้ว จากนั้นจึงกล่าวถึงพุทธทำนายคำกลอนว่านำเค้ามาจากเรื่องมหาสุบินชาติก พร้อมกับเล่าเรื่องย่อของมหาสุบินชาติก แล้วจึงเปรียบเทียบพุทธทำนายคำกลอนกับมหาสุบินชาติก และเชื่อมโยงกลับมายังเพลงยาวพยากรณ์กรุงศรีอยุธยาว่าการทำนายที่ปรากฏในเพลงยาวพยากรณ์กรุงศรีอยุธยามีจำนวน 16 ประการ เท่ากับที่ปรากฏในมหาสุบินชาติกและพุทธทำนายคำกลอน

4) “เพลงยาวชาววัง” ของเทพ สุนทรศารทูล ที่ตีพิมพ์ในศิลปากร ปีที่ 26 ฉบับที่ 4 เดือนกันยายน พ.ศ. 2525 ว่าด้วยเพลงยาวเรื่องพระอาการประชวรของกรมหมื่นอัปสรสุดาเทพ โดยเริ่มจากการกล่าวถึงประวัติของกรมหมื่นอัปสรสุดาเทพ และประวัติของคุณสุวรรณ ผู้แต่งเพลงยาวเรื่องพระอาการพระประชวรของกรมหมื่นอัปสรสุดาเทพ จากนั้นจึงกล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างคุณสุวรรณกับกรมหมื่นอัปสรสุดาเทพว่า คุณสุวรรณน่าจะเป็นนางข้าหลวงคนโปรดของกรมหมื่นอัปสรสุดาเทพ นอกจากนี้ยังกล่าวถึงบุคคลที่ปรากฏในเพลงยาวเรื่องดังกล่าว

5) “เพลงยาวเจ้าพระ” ของวัชร รมยะนันท์ ที่ตีพิมพ์ในหนังสือ 200 ปี กวีแก้ว: กรมสมเด็จพระปรมาธิบดีชิโนรส ของศูนย์ภาษาและวรรณคดีไทย และภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อพ.ศ. 2533 ผู้เขียนกล่าวถึงประวัติของเพลงยาวเจ้าพระว่าแต่งในสมัยรัชกาลที่ 3 และมีผู้แต่ง 3 คน ได้แก่ กรมสมเด็จพระปรมาธิบดีชิโนรส และอีก 2 คนซึ่งน่าจะเป็นพระองค์เจ้าชายนิรรัตน์ และเจ้าฟ้าชายอาภรณ์ไว้ในช่วงแรก จากนั้นจึงกล่าวถึงลักษณะพิเศษด้านรูปแบบของเพลงยาวเรื่องนี้ในส่วนพระนิพนธ์ของสมเด็จพระปรมาธิบดีชิโนรสว่า มีการเพิ่มโดยการจบเรื่องด้วยโคลงสี่สุภาพ แต่งเป็นโคลงกระทู้ 1 บท ในด้านการใช้คำและสัมผัสมีความคงที่และครบถ้วนทั้งสัมผัสในและสัมผัสนอก มีเนื้อหาแปลกใหม่ กล่าวคือมีเนื้อความเป็นการสั่งสอนเจ้านายที่ทรงผนวช โดยแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ เพลงยาวเจ้าพระบทที่ 1 เป็นคำแนะนำสั่งสอนด้านการประพันธ์ ส่วนเพลงยาวเจ้าพระบทที่ 11 และบทที่ 14 เป็นการสั่งสอนเรื่องความประพฤติของพระภิกษุสงฆ์ สุดท้ายผู้เขียนสรุปว่าเพลงยาวเจ้าพระในส่วนที่เป็นพระนิพนธ์ของสมเด็จพระปรมาธิบดีชิโนรสแสดงให้เห็นลักษณะร่วมสมัยของวรรณคดียุคนั้นอย่างชัดเจนและในขณะเดียวกันก็แสดงถึงพระปรีชาสามารถของพระองค์ในด้านการแต่งกลอน

6) “พุทธพยากรณ์ในวรรณกรรมไทย” ของสายวรุณ น้อยนิมิตร ในหนังสือทอถัก อักษรา: รวมบทความทางภาษาและวรรณคดีไทย ของภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร เมื่อ พ.ศ. 2541 กล่าวถึงวรรณกรรมที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการพยากรณ์ 3 เรื่อง ซึ่งหนึ่งในนั้นคือ เพลงยาวพยากรณ์กรุงศรีอยุธยา โดยกล่าวว่าเพลงยาวพยากรณ์กรุงศรีอยุธยามีกลวิธีการแต่งซึ่งไม่เล่าตามเนื้อหาพระสุบินทั้ง 16 เรื่องตามในมหาสุบินชาดก มีลักษณะทางวรรณศิลป์จากการนำคำและความทั้งที่คล้องจองและขัดแย้งกันมาวางไว้ในกรอบของฉันทลักษณ์กลอนเพลงยาว ขณะเดียวกันก็ซ้ำคำและความเพื่อนำความหมายให้เด่นชัดขึ้น อีกทั้งยังมีผลให้เกิดเป็นจังหวะเพื่อการจดจำอีกด้วย จากนั้นจึงกล่าวถึงวรรณกรรมเรื่องสี่ปสุณซึ่งเป็นหนังสือกัณฑ์ หรือตำราสำหรับนักวิชาการชาวอีสานโบราณ และเรื่องมนุษย์อมตะของอังคาร กัลยาณพงศ์ว่า สี่ปสุณน่าจะได้รับอิทธิพลจากเพลงยาวพยากรณ์กรุงศรีอยุธยาและมหาสุบินชาดก ส่วนเรื่องมนุษย์อมตะได้สืบทอด

ความเชื่อเรื่องพุทพยากรณ์ แม้จะไม่ได้พยากรณ์อย่างตรงไปตรงมาเช่นเดียวกับเรื่องเพลงยาวพยากรณ์กรุงศรีอยุธยาและสี่บปสุญ

7) “เพลงยาวนิราศรำของคุณพุ่ม ภมรมนตรี” ของเทพ สุนทรศารทูล ที่ตีพิมพ์ในวารสารอนุสรณ์สาร ปีที่ 19 เล่มที่ 3 วันที่ 1 กรกฎาคม พ.ศ. 2543 ผู้เขียนได้นำเสนอเพลงยาวเรื่องพระอาการประชวรของกรมหมื่นอัปสรสุดาเทพซึ่งสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ เคยทรงสันนิษฐานว่าเป็นเพลงยาวของคุณสุวรรณ ณ บางช้าง แท้จริงแล้วเป็นเพลงยาวนิราศรำของคุณพุ่ม ภมรมนตรี⁶ โดยผู้เขียนพิสูจน์จากการจับเค้าเงื่อนนามบุคคลต่างๆ ที่กล่าวไว้ในเรื่อง และพิจารณาความสัมพันธ์ของคุณพุ่มกับบุคคลเหล่านั้น จากนั้นจึงกล่าวถึงเนื้อหาในเรื่องว่า ส่วนใหญ่เล่าถึงเรื่องราวในพระตำหนักสมัยนั้น ส่วนที่เป็นการกล่าวถึงพระอาการประชวรของกรมหมื่นอัปสรสุดาเทพนั้นมีน้อยพร้อมกับยกตัวอย่างบทกลอนที่แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ของบุคคลในเรื่องกับคุณพุ่มเพื่อยืนยันความเห็นใหม่ของตนเกี่ยวกับผู้แต่งเพลงยาวเรื่องพระอาการประชวรของกรมหมื่นอัปสรสุดาเทพ

8) วิเคราะห์ “เพลงยาวพยากรณ์กรุงศรีอยุธยา” ของอำพล สุวรรณธาดา ที่ตีพิมพ์ในวารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 เดือนกันยายน-ธันวาคม พ.ศ. 2543 กล่าวถึงเพลงยาวพยากรณ์กรุงศรีอยุธยาเปรียบเทียบกับมหาสุบินชาตกในแง่ของข้อแตกต่าง ซึ่งพบว่ามี 2 แห่ง คือ แห่งหนึ่งในมหาสุบินชาตกเขียนว่าพระพุทธเจ้ามิได้ทรงพยากรณ์ว่ายุคเข็ญนั้นจะเกิดที่ประเทศใด เป็นแต่ว่าจะเกิดเมื่อพระราชามีได้อยู่ในราชธรรม แต่ในเพลงยาวเขียนว่า จะเกิดแก่กรุงศรีอยุธยา และอีกแห่งหนึ่ง ในมหาสุบินชาตกมิได้กล่าวว่าจะเกิดยุคเข็ญนั้นเมื่อใด แต่ในเพลงยาวระบุว่าเกิดในศักราช 2000 ปี จากนั้นผู้เขียนจึงยกรายละเอียดเกี่ยวกับเรื่องพระมหาสุบินชาตกซึ่งเป็นเรื่องเล่าเกี่ยวกับความฝันของพระเจ้าปเสนทิโกศลมากล่าวเป็นข้อๆ พร้อมกับพุทธทำนาย และเหตุการณ์ที่ปรากฏในศักราช 2000 เป็นการแสดงให้เห็นว่าเพลงยาวพยากรณ์กรุงศรีอยุธยามีเค้าเงื่อนมาจากพระมหาสุบินชาตก ในนิบาตชาตก ซึ่งมีที่มาจากคัมภีร์สุตันตปิฎก ทั้งนี้ผู้เขียนยังนำเสนอว่าโครงเรื่องของเพลงยาวพยากรณ์ยังปรากฏในกาพย์พระไชยสุริยาของสุนทรภู่ ที่กล่าวถึงสาวะถิ ซึ่งเคยรุ่งเรืองมาจนกระทั่งเกิดเหตุกาลกิณี 4 ประการ ซึ่งก็คือ วิบัติมหัศจรรย์ 16 ประการในเพลงยาวพยากรณ์กรุงศรีอยุธยานั่นเอง

⁶ ในวิทยานิพนธ์เล่มนี้ ผู้วิจัยขอเชื่อตามคำสันนิษฐานเดิมของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพว่าผู้แต่งเพลงยาวเรื่องพระอาการประชวรของกรมหมื่นอัปสรสุดาเทพคือคุณสุวรรณ

9) “เพลงยาวพระราชทานสมเด็จพระพันวษา” ของนันทา ขุนภักดี ที่ตีพิมพ์ในวารสารอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ปีที่ 25 ฉบับที่ 1 เดือนมิถุนายน-พฤศจิกายน พ.ศ. 2545 ผู้เขียนได้กล่าวถึงการวิเคราะห์ของหม่อมเจ้าจันทร์จิรายุ รัชนี้ เกี่ยวกับเพลงยาวเรื่องหนึ่งซึ่งสมเด็จพระยามหาราชราชานุภาพทรงจำหน้าเรื่องไว้เพียงแค่ว่าเพลงยาวคารมเก่าว่า แท้จริงแล้วเพลงยาวคารมเก่าดังกล่าวเป็นพระราชนิพนธ์ของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (รัชกาลที่ 2) ที่พระราชทานสมเด็จพระพันวษา โดยผู้เขียนได้พิสูจน์ให้ประจักษ์ตามการวิเคราะห์ของหม่อมเจ้าจันทร์จิรายุ โดยพิจารณาจากเนื้อหาที่ปรากฏในเรื่อง และอาศัยหลักฐานทางประวัติศาสตร์สนับสนุน อาทิ การกล่าวถึงความเปรียบ “ตั้งแขกตอกครวญกำสรวลเซ็น” ผู้เขียนก็ได้ชี้แจงเชื่อมโยงถึง บทเห่เจ้าเซ็นในกาพย์เห่เรือพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 2 หรือ การกล่าวถึงวลี “ประมาณปีกก็ถึงสี่ปีปอง” ใน เพลงยาวดังกล่าว ผู้เขียนก็ได้อ้างอิงพระราชประวัติในรัชกาลที่ 2 ครั้งดำรงพระยศเป็นสมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงอิศรสุนทร เกี่ยวกับการที่พระองค์ทรงลอบเข้าหาสมเด็จพระพันวษา (เจ้าฟ้าบุญรอด) จนสมเด็จพระพันวษาทรงพระครุภักดิ์เดือน เป็นต้น การที่ผู้เขียนพยายามเชื่อมโยงบทกลอนกับเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์เป็นการวิเคราะห์พิสูจน์หาผู้แต่งเพลงยาวคารมเก่า และเป็นการยืนยันผลการวิเคราะห์ของหม่อมเจ้าจันทร์จิรายุวัฒน์ รัชนี้ เกี่ยวกับเรื่องผู้แต่งเพลงยาวดังกล่าวด้วย

10) “เพลงยาว” ของจุลลดา ภักดีภูมินทร์ ที่ตีพิมพ์ในสกุลไทย ปีที่ 49 ฉบับที่ 2545 วันที่ 29 กรกฎาคม พ.ศ. 2546 ได้กล่าวถึงเพลงยาวกล่อกรอຍหลังเข้าคลอง หนึ่งในพระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวซึ่งจารึกที่วัดพระเชตุพนฯ และยกตัวอย่างบทกลอนราชปรารภในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เพื่อแสดงให้เห็นพระราชประสงค์ในการจารึกกลอนกลบทและกล่อกรอຍเพื่อเผยแพร่และเป็นแบบอย่างการประพันธ์กลอนกลบทและกล่อกรอຍ

11) “อนุสรณ์สถาน” เจ้าฟ้าเหม็น ของบุญเดือน ศรีวรรณ ที่ตีพิมพ์ในศิลปวัฒนธรรม ปีที่ 26 ฉบับที่ 6 เดือนเมษายน พ.ศ. 2548 ได้กล่าวถึงเพลงยาวเจ้าฟ้ากรมขุนกระษัตราธิราชภูษิตปฏิสังขรณ์ วัดอโศกธารามซึ่งมิได้ระบุผู้แต่งและปีที่แต่งว่า มีเนื้อความกล่าวถึงการปฏิสังขรณ์วัดอโศกธารามของเจ้าฟ้ากรมขุนกระษัตราธิราชหรือเจ้าฟ้าอโศกธิเบศร์(เจ้าฟ้าเหม็น) พระราชนัดดาองค์โปรดของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช โดยผู้เขียนได้อธิบายตามลำดับเหตุการณ์ที่ปรากฏในเรื่อง ตั้งแต่เริ่มมีการกฐิน ชมสิ่งก่อสร้างในวัด พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช และสมเด็จพระอนุชาธิราช กรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท เสด็จฯ ผูกพัทธสีมาโดยเสด็จเป็นกระบวนพยุหยาตราทางชลมารค การขนานนามวัดอโศกธารามตามพระนามของผู้สถาปนาคือเจ้าฟ้าอโศกธิเบศร์ การจัดงานสมโภชวัดอโศกธารามอย่างยิ่งใหญ่ หลังจากนั้นในปีต่อมา รัชกาลที่ 1 ก็โปรดเกล้าฯ ให้สถาปนาเจ้าฟ้าอโศกธิเบศร์เป็น สมเด็จพระเจ้าหลานเธอเจ้ากรมขุนกระษัตราธิราชผู้เขียนได้เน้นย้ำถึงความมีบารมีของพระเจ้าหลานเธอพระองค์นี้ผ่านเนื้อหาของเพลงยาว ซึ่งสุดท้าย

ความมีบาร์มีนี่เองที่น่าจะทำให้พระเจ้าหลานเธอกรมขุนกระษัตราธิราชถึงแก่การสิ้นบุญวาสนา โดยตามประวัตินั้นพระองค์ถูกสำเร็จโทษด้วยท่อนจันทน์ในข้อหากบฏ หลังรัชกาลที่ 1 เสด็จสวรรคตเพียง 7 วัน

12) “กลอนเพลงยาวของคุณสุวรรณ: ภาพสะท้อนรักร่วมเพศสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น” ของอิงอร สุพันธุ์วิช ซึ่งตีพิมพ์ในวารสารภาษาและวรรณคดีไทย ปีที่ 22 เดือนธันวาคม พ.ศ. 2548 กล่าวถึงกลอนเพลงยาวของคุณสุวรรณ กวีหญิงในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น 2 เรื่อง ได้แก่ กลอนเพลงยาวเรื่องหม่อมเป็ดสวรรค์และกลอนเพลงยาวเรื่องพระอาการประชวรของกรมหมื่นอัปสรสุดาเทพว่า มีลักษณะที่แปลกแตกต่างจากกลอนเพลงยาวทั่วไป เพราะสะท้อนสังคมความเป็นไปของหญิงสาววังและโดดเด่นด้วยการสะท้อนภาพรักร่วมเพศระหว่างหญิงกับหญิง โดยในกลอนเพลงยาวเรื่องหม่อมเป็ดสวรรค์ คุณสุวรรณกล่าวถึงการรักร่วมเพศหรือเล่นเพื่อนของสาวชาววังอย่างเปิดเผย ส่วนในกลอนเพลงยาวเรื่องพระอาการประชวรของกรมหมื่นอัปสรสุดาเทพนั้นกลับมีนัยของรักร่วมเพศแอบแฝงอยู่ค่อนข้างชัดเจน ซึ่งก็คือการที่คุณสุวรรณแอบรักกรมหมื่นอัปสรสุดาเทพอย่างรักเร้นนั่นเอง เพลงยาวทั้งสองเรื่องจึงเป็นภาพสะท้อนสังคมรักร่วมเพศหรือการเล่นเพื่อนของสาวชาววังในสมัยรัชกาลที่ 3 ได้อย่างน่าสนใจและท้าทายสังคมอย่างกล้าหาญยิ่ง

13) “เพลงยาว-บทพากย์กาพย์สังวาส: ความสัมพันธ์ระหว่างวรรณคดีไทย-เขมร” ของศานติ ภัคดีคำ ที่ตีพิมพ์ในวารสารมนุษยศาสตร์ปริทรรศน์ ปีที่ 27 พ.ศ. 2548 ผู้เขียนกล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างเพลงยาวของไทยกับบทพากย์กาพย์สังวาสของเขมรมีลักษณะเป็นนิราศเช่นเดียวกัน โดยผู้เขียนกล่าวถึงประวัติเพลงยาวของไทยว่ากลอนเพลงยาวพัฒนามาจากกลอนพื้นบ้าน เมื่อนิยมกลอนเพลงยาวมากขึ้น ก็มีผู้นำฉันทลักษณ์ของกลอนเพลงยาวมาแต่งนิราศ จากนั้นจึงกล่าวถึงวรรณคดีนิราศของเขมรสมัยกรุงอุดงค์ตอนต้นว่า มีลักษณะเช่นเดียวกับวรรณคดีนิราศของไทย หากในสมัยนั้นยังไม่นิยมใช้คำว่า “นิราศ” มาเรียกวรรณคดีประเภทนี้ ต่อมาจึงกล่าวถึงความสัมพันธ์ของเพลงยาวไทยและบทพากย์กาพย์สังวาสของกัมพูชาในช่วงสมัยของพระองค์ด้วงและพระองค์ราชาวดีของเขมรว่าน่าจะได้รับความรู้เรื่องการแต่งกลอนเพลงยาว-นิราศ และการแต่งวรรณคดีกลอนอ่านของไทย รวมทั้งการปรับรูปแบบคำประพันธ์ประเภทกลอนของไทยไปเป็นบทพากย์ของเขมรในเวลาเดียวกัน จากนั้นจึงวิเคราะห์บทพากย์กาพย์สังวาสของเขมรเรื่องต่างๆ เพื่อแสดงให้เห็นว่ากวีเขมรได้แต่งรูปแบบคำประพันธ์ประเภทบทพากย์ในลักษณะของเพลงยาว เป็นตัวอย่างที่แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างวรรณคดีไทยและเขมรในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ได้เป็นอย่างดี

14) “กลอนลำนำและเพลงยาวชาววัง” ของกาญจนา วิชาญปกรณ์ ที่ตีพิมพ์ในวารสารมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนครสวรรค์ ปีที่ 4 ฉบับที่ 2 เดือนมกราคม-เมษายน พ.ศ.2550 ผู้เขียนได้ศึกษาวิเคราะห์วิถีและทัศนคติของสตรีชาววังที่ปรากฏจากกลอนลำนำและเพลงยาว พบว่าวิถีชีวิตของชาววังผูกพันอย่างใกล้ชิดกับกลอนลำนำและเพลงยาว และมีทัศนคติต่อสิ่งรอบตัวอย่างมีอารมณ์ขัน มีปฏิภาณไหวพริบ โต้ตอบฉลาดฉลาดไม่ยอมใครแต่ในขณะเดียวกันก็อยู่ในกรอบระเบียบของวัง

15) “เพลงยาวพยากรณ์กรุงศรีอยุธยา” ของศันสนีย์ วีระศิลป์ชัย ที่ตีพิมพ์ในสยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ ปีที่ 54 ฉบับที่ 46 วันที่ 10-16 สิงหาคม พ.ศ. 2550 กล่าวอธิบายเพลงยาวพยากรณ์กรุงศรีอยุธยาในด้านลักษณะคำประพันธ์และเนื้อหา โดยด้านลักษณะคำประพันธ์เป็นกลอนแปดไม่ปรากฏหลักฐานว่าผู้ใดแต่ง ส่วนด้านเนื้อหา ผู้เขียนกล่าวเริ่มจากการขึ้นต้นเป็นการบรรยายความเจริญรุ่งเรืองของกรุงศรีอยุธยา จากนั้นจึงกล่าวถึงการทำนายความเป็นไปของกรุงศรีอยุธยาเมื่อศักราชได้ 2000 ว่าจะประสบภัย 16 ประการ และยกคำอธิบายของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพเกี่ยวกับเค้าเงื่อนที่มาและเวลาที่ปรากฏในเพลงยาวนี้ว่า มีเค้าเงื่อนมาจากมหาสุบินชาดก และเวลาศักราช 2000 ที่ปรากฏในเรื่องเมื่อคำนวณดูแล้วก็ไม่ปรากฏว่าตรงกับพุทธศักราชมหาศักราช หรือจุลศักราชใด น่าจะเป็นการตั้งใจเขียนลงเพื่อมิให้คนทั้งหลายตกใจว่าถึงยุคเข็ญแล้ว ผู้เขียนได้กล่าวปิดท้ายว่าเพลงยาวนี้เมื่อถูกแต่งขึ้นครั้งแรกไม่มีใครมีผู้สนใจ ซึ่งตรงกันข้ามกับปัจจุบันที่กลายเป็นที่จับสังเกตของผู้คนส่วนหนึ่ง และมักอ่านเพื่อเปรียบเทียบกับเหตุการณ์ในสมัยปัจจุบัน

16) “เพลงยาวว่าเสียดสีพระยามหาเทพ (ทองปาน) ความสำเร็จในกลวิธีเสียดสีอย่างสร้างสรรค์” ของวนิดา บำรุงไทย ที่ตีพิมพ์ในวารสารมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนครสวรรค์ ปีที่ 5 ฉบับที่ 1 เดือนมกราคม - เมษายน พ.ศ. 2551 เป็นบทความส่วนหนึ่งของงานวิจัยด้านกลวิธีการประพันธ์วรรณกรรมเสียดสี ในช่วงแรก ผู้เขียนกล่าวอธิบายความหมายและลักษณะของวรรณกรรมเสียดสีว่า วรรณกรรมเสียดสีเป็นการตำหนิหรือวิพากษ์วิจารณ์ด้วยกลวิธีกระทบกระเทียบเหน็บแนม โดยประกอบกับอารมณ์ขันเป็นสำคัญ จากนั้นจึงกล่าวถึงกลวิธีเสียดสีในวรรณกรรมเรื่องเพลงยาวว่าเสียดสีพระยามหาเทพ (ทองปาน) ว่ามีความหลากหลายและประสบความสำเร็จในการสร้างอารมณ์ขัน โดยผู้เขียนนำหลักเกณฑ์ของเฟินเบิร์ก (Feinberg) นักวรรณกรรมต่างชาติและต่างยุคสมัยกับผู้แต่งเรื่องเพลงยาวนี้มาใช้ในการวิเคราะห์ได้อย่างกลมกลืน ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ความคิดตลอดจนการแสดงออกใดๆ ในเชิงเสียดสีเป็นพฤติกรรมร่วมของมนุษยชาติ

17) “กลอนเพลงยาวสรรเสริญพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวของนายมี: ภาพสะท้อนการใช้พระพุทธศาสนาสร้างความมั่นคงให้แก่แผ่นดินในรัชกาลที่ 3” ของปรัชญา ปานเกตุ ซึ่งตีพิมพ์ในวารสารอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ปีที่ 30 ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2551 กล่าวถึงความสำคัญของเพลงยาวสรรเสริญพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวว่าเป็นวรรณคดีของพระเกียรติอันแสดงลักษณะพระราชกรณียกิจด้านศาสนาที่รัชกาลที่ 3 ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลเป็นเนืองนิตย์ อาทิ พระราชกรณียกิจเกี่ยวกับพระสงฆ์ พระราชกรณียกิจเกี่ยวกับการสถาปนาและปฏิสังขรณ์พุทธศาสนสถาน ตลอดจนนโยบายการใช้ศาสนานำการเมืองของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวและผลของการใช้นโยบายดังกล่าว ซึ่งทั้งหมดล้วนแล้วแต่สะท้อนผ่านสายตากวี คือ นายมีซึ่งเป็นบุคคลร่วมสมัยและเป็นมหาดเล็กรับใช้ใกล้ชิด อันทำให้เห็นกลวิธีการใช้ศาสนาสร้างความมั่นคงให้แก่แผ่นดินรัชกาลที่ 3 เป็นอย่างดี

18) “เพลงยาวเรื่องตีเมืองพม่า: การสืบสานและสร้างสรรค์ขนบทางวรรณคดีไทย” ของ วสันต์ รัตนโกศา ซึ่งตีพิมพ์ในไทยคดีศึกษาปริบทแห่งความหลากหลาย แขนงวิชาไทยคดีศึกษา สาขาวิชาศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช พ.ศ. 2553 กล่าวถึงลักษณะสืบสานและสร้างสรรค์ขนบทางวรรณคดีไทยที่ปรากฏในเพลงยาวเรื่องตีเมืองพม่า โดยแบ่งการศึกษาวรรณคดีเรื่องนี้ในฐานะที่เป็นวรรณคดีเพลงยาวและในฐานะวรรณคดีนิราศ ผลการศึกษาปรากฏว่าในฐานะวรรณคดีเพลงยาว เพลงยาวเรื่องตีเมืองพม่ายังคงรักษาขนบการประพันธ์กลอนเพลงยาวไว้ได้โดยสมบูรณ์ และมีการสร้างสรรค์เนื้อหาขึ้นมาใหม่ คือ แทนที่จะพรรณนาความรู้สึกรักที่มีต่อนางในเชิงเกี่ยวพาราสิหรือการพยากรณ์ กลับพรรณนาความรู้สึกรักและโยยหาความรุ่งเรืองของกรุงศรีอยุธยาที่เป็นวัตถุประสงค์ และความรู้สึกเคียดแค้นพวกพม่าอย่างไม่เคยมีปรากฏในเพลงยาวสมัยอยุธยามาก่อน สำหรับในฐานะวรรณคดีนิราศ เพลงยาวเรื่องตีเมืองพมามีลักษณะการสร้างสรรค์ขึ้นมาใหม่ คือ เป็นนิราศที่มีได้ใช้นางอันเป็นที่รักเป็นองค์ประกอบสำคัญในการพรรณนาอารมณ์และความรู้สึก ทั้งยังมิได้เป็นการบรรยายเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบันหากแต่กลับเป็นการบรรยายเรื่องราวในอดีตและในอนาคต

จากการสำรวจงานวิจัยและบทความวิชาการต่างๆ ข้างต้นแสดงให้เห็นว่ามีผู้วิจัยเกี่ยวกับเพลงยาวมากพอสมควร งานวิจัยที่เป็นวิทยานิพนธ์ของศิริมา เจนจิตมัน และพรพิมล วิจารณ์การเป็นการศึกษาวิจัยเพลงยาวเฉพาะในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว อาจเนื่องมาจากในสมัยดังกล่าวมีการแต่งเพลงยาวเป็นจำนวนมาก ส่วนวิทยานิพนธ์ของสุกร ทิวถนอม เป็นการศึกษาเพลงยาวในสองสมัยคือสมัยอยุธยาและสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น ด้านรายงานการวิจัยของลักษณะ โทวิวัฒน์ และงานวิจัยที่เป็นบทความวิชาการอีก 18 เรื่อง ส่วนใหญ่เป็นการวิเคราะห์เพลงยาวเฉพาะเรื่อง และมักเป็นการศึกษาในด้านที่มา ความหมาย รูปแบบ เนื้อหา และวรรณศิลป์ของเพลงยาวเรื่องนั้นๆ อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยเห็นว่ายังไม่มีการศึกษาวิจัยกลุ่มงานเพลงยาวที่มีเนื้อหา

วิพากษ์สังคมอย่างลึกซึ้ง จึงสนใจศึกษาวิจัยเนื้อหาและลักษณะเด่นของเพลงยาววิพากษ์สังคมในสมัยรัตนโกสินทร์ ทั้งนี้งานวิจัยข้างต้นบางเรื่องก็เอื้อให้ผู้วิจัยสามารถใช้เป็นข้อมูลอ้างอิงในการศึกษา และช่วยขยายประเด็นการศึกษาเกี่ยวกับเพลงยาวให้กว้างขวางออกไปได้เป็นอย่างดี

บทที่ 2

ความหมาย รูปแบบ และบริบทสังคมที่สัมพันธ์กับเพลงยาว

ในบทนี้ผู้วิจัยจะกล่าวถึงความหมาย รูปแบบ และบริบททางสังคมที่สัมพันธ์กับเพลงยาว ตั้งแต่สมัยอยุธยาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ (พ.ศ. 2550) โดยแบ่งออกเป็น 4 หัวข้อ ประกอบด้วย

- 2.1 ความหมายของเพลงยาว
- 2.2 รูปแบบของเพลงยาว
- 2.3 ประวัติความเป็นมาและประเภทของเพลงยาว
- 2.4 บริบทสังคมที่สัมพันธ์กับเพลงยาว

2.1 ความหมายเพลงยาว

ความหมายของเพลงยาวนั้นแบ่งได้เป็น 2 มิติ ได้แก่ ความหมายของเพลงยาวในมิติของฉันทลักษณ์ และความหมายของเพลงยาวในมิติของเนื้อหา

2.1.1 ความหมายของเพลงยาวในมิติของฉันทลักษณ์

เพลงยาวเป็นชื่อคำประพันธ์ประเภทกลอนเพลงที่ขึ้นต้นด้วยวรรครับ (วรรคที่สองของบท) และจะแต่งยืดยาวไปเท่าใดก็ได้ เมื่อจบมักลงท้ายด้วยคำว่า “เอ๋ย” เสมอ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2550: 94) ดังตัวอย่างในตอนขึ้นต้นและตอนจบเรื่องของเพลงยาวพยากกรมกรุงศรีอยุธยา ดังนี้

เป็นกรุงรัตนราชพระศาสนา	จะกล่าวถึงกรุงศรีอยุธยา ¹ มหาดีเรกอันเลิศล้ำ	} ตอนขึ้นต้น
...		
กรุงศรีอยุธยาเขมมสุข จะเป็นเมืองแพศยาอาธรรม์	แสนสนุกนี่ยิ่งล้ำเมืองสวรรค์ นับวันจะเสื่อมสุขุเอ๋ย ฯ	} ตอนจบเรื่อง

(ประชุมพงศาวดาร เล่มที่ 37, 2511: 135)

ปัจจุบันยังไม่สามารถสรุปได้ว่าการเรียกกลอนเพลงชนิดนี้ว่าเพลงยาว เริ่มมีมาตั้งแต่เมื่อใด อย่างไรก็ดี มีนักวิชาการบางกลุ่มที่สันนิษฐานไปในทางเดียวกันว่าคำ “เพลงยาว” น่าจะเกิด

¹ สกัดตามต้นฉบับที่พิมพ์

จากการเล่นเพลงร้องเกี่ยวพาราสิกันอันมีมาแต่เดิมในวัฒนธรรมไทย และได้กลายมาเป็นชื่อเรียกคำประพันธ์ในภายหลัง

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ (2505: 261 - 262) ทรงสันนิษฐานว่าคำ “เพลงยาว” น่าจะมาจากเพลงเรื่องยาว แล้วจึงเปลี่ยนเป็นชื่อคำประพันธ์ โดยใช้เรียกเฉพาะแต่กลอนที่ใช้เกี่ยวกับ ซึ่งผู้แต่งไม่ยากให้จบ โดยมักแต่งยืดยาวไป จึงเรียกว่าเพลงยาว สอดคล้องกับความเห็นของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ (2505: 273) ที่ทรงสันนิษฐานว่า “เพลงยาว” นั้นมาจากคำขับที่เรียกว่าเพลงยาวเพลงสั้นมาใช้ และที่เรียกว่า “เพลง” ยาว ไม่เรียกว่า “กลอน” ยาว ก็แสดงให้เห็นว่าแต่เดิม “เพลงยาว” มาจากคำขับร้องเพลงเกี่ยวแล้วจึงมาเปลี่ยนเป็นคำเรียกชื่อฉันทลักษณ์ เช่นเดียวกับพระยาอนุমানราชชน (2513: 8-9) ที่สันนิษฐานว่า “เพลงยาว” ก็มาจากการเล่นเพลงของชาวบ้านซึ่งร้องเพลงแก่กันเป็นกลอนสด เป็นเชิงเกี่ยวพาราสิหรือตัดพ้อต่อกัน

นอกจากเพลงยาวอาจเกิดมาจากการเล่นเพลงร้องเกี่ยวพาราสิกันแล้ว คำ “เพลงยาว” ของไทยยังอาจได้รับอิทธิพลมาจากภาษาต่างประเทศ ดังที่อัศนี พลจันทร (2518: 35 -36) สันนิษฐานว่าคำ “เพลงยาว” น่าจะเป็นชื่ออย่างหนึ่งของเพลง โดยคำว่า “ยาว” ใน “เพลงยาว” อาจจะนำมาจากภาษาจีนหรือเวียดนามซึ่งก็มีศัพท์สำหรับเรียกเพลงยาวว่า “เกอหยาว” และ “กายาว” ซึ่ง “เกอ” และ “กา” นั้นมีความหมายว่า เพลง ส่วน “หยาว” และ “ยาว” เป็นชื่อแบบวิธีการเขียน จึงน่าจะเป็นชื่อที่ไทยเอามาเรียกโดยไม่แปล

จากที่กล่าวมาข้างต้นเห็นว่าเพลงยาวซึ่งเป็นชื่อคำประพันธ์ชนิดหนึ่งมีแนวโน้มมาจากการร้องเล่นเพลงโต้ตอบกันของชาวบ้านทำนองเกี่ยวพาราสิกัน มีเพียงความเห็นของอัศนี พลจันทร ที่สังเกตเห็นว่าคำ “เพลงยาว” ในภาษาไทยอาจได้รับอิทธิพลมาจากภาษาจีนหรือเวียดนาม อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยมีความเห็นว่าความหมายของเพลงยาวในมิติของฉันทลักษณ์น่าจะสัมพันธ์กับวัฒนธรรมการร้องเล่นเพลงของไทยที่มีมาในสมัยก่อน

2.1.2 ความหมายของเพลงยาวในมิติของเนื้อหา

จากความหมายเพลงยาวในมิติฉันทลักษณ์ที่ได้กล่าวถึงไปแล้วก่อนหน้านี้จะเห็นว่า เพลงยาวเกิดมาจากรื่องการเกี่ยวพาราสีอันมีรักเป็นมูลเหตุ แต่เมื่อประมวลเนื้อหาของเพลงยาวเท่าที่ เหลืออยู่ในปัจจุบันจะพบว่า เพลงยาวมีเนื้อหาหลากหลายและไม่ได้มีแต่เรื่องความรักเท่านั้น ความหมายของเพลงยาวในมิติของเนื้อหาสามารถแบ่งตามความหมายได้เป็น 2 ลักษณะ คือ

- 1) ความหมายเพลงยาวที่กว้างขึ้น
- 2) ความหมายเพลงยาวที่แคบเข้า

1) ความหมายเพลงยาวที่กว้างขึ้น คือ เพลงยาวที่มีเนื้อหาจากเดิมเป็นเรื่องความรัก เพราะเริ่มจากการเขียนเพื่อแก้แค้น ต่อมาขยายเนื้อหากว้างขวางออกไป เช่น เพลงยาวบัตร สนเท่ห์ เพลงยาวถวายโอวาท เพลงยาวพยากรณ์ เพลงยาวบันทึกเหตุการณ์ เป็นต้น (นายตำรา ณ เมืองใต้, 2484: 366)

2) ความหมายเพลงยาวที่แคบเข้า คือ เพลงยาวที่แต่เดิมเป็นเรื่องที่มีเนื้อหาได้ หลากหลาย แต่ต่อมาใช้เรียกเฉพาะเรื่องความรักเท่านั้น คำ “เพลงยาว” ยังเคยเป็นคำที่ใช้เรียกรวม หนังสือที่แต่งอย่างกลอนสุภาพ จะแต่งว่าด้วยเรื่องอะไรก็ได้ เช่น เพลงยาวพยากรณ์กรุงศรีอยุธยา เพลงยาวถวายโอวาทของสุนทรภู่ นิราศ (พระยาอนุমানราชชน, 2513: 12) หรือหนังสือที่นอกเหนือ จากนิทาน บทละคร บทดอกสร้อยสักวา ก็สามารถจัดเป็นเพลงยาวได้ทั้งสิ้น แต่คงเพราะมีคนชอบแต่ง เพลงยาวที่มีเนื้อหาเป็นเรื่องความรักกันมาก จึงทำให้เข้าใจไปว่าเพลงยาวเป็นกลอนสำหรับความรัก (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, 2507: 365)

ความหมายเพลงยาวที่แคบเข้าเหลือเพียงเป็นเรื่องที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับความรักเท่านั้น น่าจะเกิดจากการจัดประเภทวรรณคดีในสมัยรัตนโกสินทร์ เมื่อคราวที่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงดำรงตำแหน่งเป็นนายทูลพระสมุด สำหรับพระนคร เช่น เพลงยาว เรื่องรบพม่าที่ท่าดินแดงของรัชกาลที่ 1 ได้รับการจัดเป็นวรรณคดีประเภทนิราศ (เจือ สตะเวทิน, 2497: 34) ส่วนหนังสือที่แต่งอย่างกลอนสุภาพที่มีเนื้อหาไม่เข้าทำนองประเภทวรรณคดีที่แบ่งไว้ ก็ อาจถูกจัดให้อยู่ในประเภทเพลงยาว แม้ว่าผู้แต่งจะเรียกงานของตนไว้เป็นอย่างอื่นก็ตาม เช่น เพลง ยาวจดหมายเหตุเรื่องกรมหมื่นอัปสรสุดาเทพประวรวงศ์คุณสุวรรณ เพลงยาวชมพระยาศรีเพ็ญ ก็ ได้รับการตีพิมพ์รวมไว้ในประชุมเพลงยาวฉบับหอสมุดแห่งชาติ แม้ผู้แต่งเรียกในงานนิพนธ์ของตนว่า นิราศก็ตาม แต่เมื่อพิจารณาเนื้อหาแล้วไม่เข้าทำนองนิราศก็ได้รับการจัดประเภทเป็นเพลงยาวตาม ลักษณะฉันทลักษณ์นั่นเอง (สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, 2507: 91, 340)

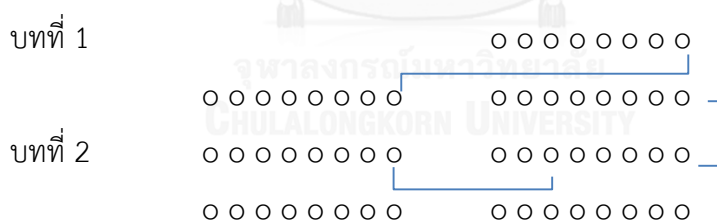
ความหมายของเพลงยาวในมิติเนื้อหาทั้ง 2 ลักษณะจะสังเกตได้ว่ามีจุดร่วมหรือส่วนที่ตรงกันคือ เพลงยาวนิยมนำมาใช้แต่งในเรื่องเกี่ยวกับความรัก เหตุนี้จึงไม่น่าแปลกใจว่าเมื่อเอ่ยถึงเพลงยาว หลายคนจะนึกถึงจดหมายโต้ตอบกันของหนุ่มสาวเกี่ยวกับเรื่องความรัก

2.2 รูปแบบของเพลงยาว

จากการศึกษาเพลงยาวตั้งแต่สมัยอยุธยาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ พ.ศ. 2550 จำนวน 210 เรื่อง พบว่าด้านรูปแบบคำประพันธ์เพลงยาว มี 3 ลักษณะ ได้แก่ เพลงยาวที่แต่งด้วยกลอนเพลงยาวล้วน เพลงยาวที่แต่งด้วยกลอนเพลงยาวและมีคำประพันธ์ชนิดอื่นต่อท้าย และเพลงยาวที่แต่งด้วยกลอนเพลงยาวซึ่งมีคำประพันธ์ชนิดอื่นขึ้นต้นและต่อท้าย ดังนี้

2.2.1 เพลงยาวที่แต่งด้วยกลอนเพลงยาวล้วน

เพลงยาวส่วนใหญ่มักแต่งด้วยคำประพันธ์ชนิดกลอนเพลงยาวล้วน พบจำนวน 202 เรื่อง ซึ่งมีลักษณะดังที่พระยาอุปกิตศิลปสาร (2514: 370 - 371) ได้อธิบายลักษณะของกลอนเพลงยาวไว้ว่า มีข้อบังคับอย่างเดียวกับกลอนสุภาพ แต่ให้ขึ้นต้นด้วยวรรครับคือวรรคท้ายของบาทเอก ส่วนคำลงท้ายนั้น ให้ลงคำ “เอ๋ย” ในท้ายบาทโท และในวรรคหนึ่งๆ นั้นโดยมากใช้ 8 คำหรือ 9 คำ เป็นพื้น กลอนเพลงยาวจึงมีแผนผังดังนี้

จากการศึกษาเพลงยาว ผู้วิจัยมีข้อสังเกตว่าเพลงยาวจำนวน 6 เรื่อง มิได้มีลักษณะกลอนดังที่กล่าวไว้ข้างต้น คือ มิได้ลงท้ายด้วยคำ “เอ๋ย” ได้แก่ เพลงยาวจดหมายเหตุเรื่องพระอาการประชวรของกรมหมื่นอัปสรสุดาเทพ เพลงยาวพยากรณ์ ลำนำจากลำแม่น้ำใจ เพลงยาวรัตนโกสินทร์ กำสรวล เพลงยาวแรงวัดสระเกศ และเพลงยาวพยากรณ์: กันยามาส 2550 ดังนี้

เพลงยาวจดหมายเหตุเรื่องพระอาการประชวรของกรมหมื่นอัปสรสุดาเทพ เช่น

ทุกวันนี้สุขแต่ต่างจิตพาทุกข์	เพราะเกิดยุคนั้นใจให้ไฝฝืน
จะก้มหน้าไปกว่าวายชีวิต	ที่ทรงธรรมคงเป็นข้าไม่อวารถ ๓

(คุณสุวรรณ, 2507: 119)

เพลงยาวพยากรณ์ เช่น

ถึงท่านเป็นครั้งสุดท้ายภราดา	ถึงดามันพร้อมจะฆ่า – อย่าหละหลวม
ธรรมะเท่านั้นคือ ธรรม – ต้องสำรวม	ก่อนจะอ่วมมรทัยไปทั่วไทย

(ขรรค์ชัย บุนปาน, 2547: 148)

ลำนํ้าจากลำแม่น้ำใจ เช่น

ถ้าเพียงแต่ยื่นหยัดกัดฟันสู้	สายน้ำอยู่สายใจอย่าให้หาย
โชดหินถูกเซาะซึ้งทำลาย	ทุกข์ภัยร้ายหรือจะหยัดสู้ศรัทธา

(นเรศ นโรปกรณ์, 2508: 110)

เพลงยาวรัตนโกสินทร์กำสรวล เช่น

ทาสเอ๋ยทาสความทะเลอทะยานอยาก	เมื่อจากพรากความร่มเย็นย่อมเป็นอื่น
เอาอย่างเขาทุกอย่างยอมยอมกล้ำกลืน	ต่อจากนี้จะหยัดยืนกันอย่างไร?...

(อังคาร จันทาทิพย์, 2544: 54)

เพลงยาวแรงวัดสระเกศ เช่น

ฝูงห่าลงปีระกาศร่าก่อนเก่า	ไม่ร้ายเท่าหนักแล้วเหมือนตัวห่า
รุมงานบงประมาณผลาญเงินตรา	ของประเทศไทยในปัจจุบัน

(สีภากร, 2546: 52)

เพลงยาวพยากรณ์: กันยามาส 2550 เช่น

พยากรณ์ว่าบ้านเมืองจะเคืองเข็ญ	จะเลือดตาแทบกระเด็นทุกหย่อมหญ้า
และท้ายสุดราชภูธรธรรมดา	จะเป็นหญ้าจะเป็นแพรกที่แหลกลาญ! ๓

(พนม นันทพฤษ, 2550: 74)

2.2.2 เพลงยาวที่แต่งด้วยกลอนเพลงยาวและมีคำประพันธ์ชนิดอื่นต่อท้าย

ผู้วิจัยพบว่า มีเพลงยาว 7 เรื่องที่มีลักษณะการแต่งด้วยกลอนเพลงยาวและมีคำประพันธ์ชนิดอื่นต่อท้าย คือ โคลงกระทู้ โคลงสี่สุภาพ และร่าย ดังนี้

1) เพลงยาวกรมศักดิ์ฯ ของกรมหมื่นศักดิ์พลเสพ (ฉบับที่ขึ้นด้วย “แถลงปางให้พระน้องจำทูลถวาย...”) เมื่อจบส่วนที่เป็นเนื้อหาความรักที่แต่งด้วยกลอนเพลงยาวแล้ว มีโคลงสี่สุภาพ 1 บท และร่ายต่อท้าย โดยโคลงสี่สุภาพมีใจความกล่าวว่า ผู้แต่งยังคงเฝ้าคิดถึงและอยากพบหน้านางอันเป็นที่รัก และร่ายมีใจความว่า ผู้แต่งออกตัวว่าสารที่แต่งมาไม่ได้แก้ลังทำ และขอให้นางอันเป็นที่รักนั้นหมดทุกข์

2) เพลงยาวเจ้าพระ ในส่วนที่เป็นพระนิพนธ์ของสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรส เมื่อจบส่วนที่เป็นเนื้อหาคำสอนที่แต่งด้วยกลอนเพลงยาวแล้ว มักลงท้ายด้วยโคลงกระทู้ 1 บท เสมอ ใจความมักเป็นการสรุปสิ่งที่สอนไปแล้ว เช่น การสอนให้ตั้งใจศึกษาเล่าเรียนก่อน อย่าพึ่งยุ่งเกี่ยวกับสตรี

3) เพลงยาวบวงสรวงฉลองสระบางโฆมตของคุณพุ่ม เมื่อจบส่วนที่เป็นกลอนเพลงยาวบันทึกเหตุการณ์การสร้างสระบางโฆมตแล้ว ก็มีโคลงกระทู้ 2 บทและโคลงสี่สุภาพ 1 บทต่อท้ายเรื่อง ใจความของโคลงกระทู้ บอกระยะเวลาที่ใช้สร้างสระแห่งนี้ และเชิญชวนให้คนมาพักผ่อนที่สระแห่งนี้ ส่วนใจความในโคลงสี่สุภาพ บอกให้ผู้ที่มาพักผ่อนที่สระแห่งนี้ให้ระลึกอวยผลแก่ผู้สร้างสระแห่งนี้ด้วย

4) ทูคตะสอนบุตร เมื่อจบส่วนที่เป็นเนื้อหาคำสอนที่แต่งด้วยกลอนเพลงยาวแล้ว ก็มีโคลงสี่สุภาพจำนวน 23 บทต่อท้ายเรื่อง ใจความโคลงสี่สุภาพ 5 บทแรกบอกนามผู้แต่ง วันเวลาในการแต่งจบ และจุดประสงค์ของเรื่องที่ใช้สำหรับสั่งสอนทาสทั้งหลาย นอกนั้นเป็นโคลงซึ่งนำมาจากโคลงโลกนิติ

5) เพลงยาววัดเทพธิดาของเทพสุนทรสารทูล เมื่อจบส่วนที่เป็นกลอนเพลงยาวบันทึกเหตุการณ์การสร้างวัดเทพธิดารามแล้ว ก็มีโคลงสี่สุภาพ 6 บท โดยมีใจความบอกประวัติของเรื่อง คือ วันเดือนปีที่แต่งจบเรื่อง นามผู้แต่ง และจุดมุ่งหมายในการแต่งว่าเพื่อให้ทุกคนระลึกถึงสุนทรภู์ที่ผูกพันกับวัดเทพธิดาราม

6) เพลงยาวรัชดาภิเษกของเทพสุนทรสารทูล เมื่อจบส่วนที่เป็นเพลงยาวสรรเสริญพระเกียรติที่แต่งด้วยกลอนเพลงยาวแล้ว ก็มีโคลงสี่สุภาพลงท้ายจำนวน 10 บท มีใจความบอกประวัติการแต่ง คือ วันเดือนปีที่แต่งจบเรื่อง นามผู้แต่ง และโอกาสที่กวีได้แต่งบทประพันธ์นี้

7) เพลงยาวสรรเสริญพระเกียรติพระราชประวัติและพระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ของเกื้อ นคร เมื่อจบส่วนที่เพลงยาวสรรเสริญพระ

เกียรติที่แต่งด้วยกลอนเพลงยาวแล้ว ก็มีโคลงสี่สุภาพต่อท้ายจำนวน 1 บท มีใจความบอกจุดมุ่งหมายในการแต่ง

2.2.3 เพลงยาวที่แต่งด้วยกลอนเพลงยาวซึ่งมีคำประพันธ์ชนิดอื่นขึ้นต้นและต่อท้าย

เพลงยาวนิพนธ์หน้าของพระองค์เจ้ากัมพูชาตรเป็นเรื่องเดียวที่มีการขึ้นต้นและต่อท้ายกลอนเพลงยาวด้วยคำประพันธ์ชนิดอื่นคือ ขึ้นต้นนำด้วยโคลงกระทู้จำนวน 2 บท และโคลงสี่สุภาพจำนวน 10 บท ลงท้ายด้วยกาพย์ยานี 11 และร่าย โคลงกระทู้และโคลงสี่สุภาพมีใจความว่า สมเด็จพระบรมราชเจ้ามหาสุรสิงหนาทเสด็จสิ้นพระชนม์ยังความทุกข์โศกไปทั่วราชอาณาจักร ส่วนกาพย์ยานี 11 มีใจความว่า ผู้เขียนยังมีความทุกข์โศกจากการสิ้นพระชนม์ ของสมเด็จพระบรมราชเจ้าฯ และร่ายที่ลงท้ายเรื่องมีใจความขอพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช

ผู้วิจัยเห็นว่า รูปแบบของการแต่งกลอนเพลงยาวร่วมกับคำประพันธ์ชนิดอื่นนี้ พบทั้งการใช้คำประพันธ์อื่นขึ้นต้นก่อนกลอนเพลงยาวและต่อท้ายกลอนเพลงยาว แต่ส่วนใหญ่ผู้แต่งจะใช้คำประพันธ์ชนิดอื่นต่อท้ายกลอนเพลงยาว ซึ่งอาจเป็นลักษณะเฉพาะของผู้แต่งเองก็เป็นได้ อย่างในกรณีตัวอย่างเพลงยาวเจ้าพระ ส่วนที่เป็นพระนิพนธ์ของสมเด็จพระปรมานุชิตชิโนรสที่ทรงลงท้ายด้วยโคลงกระทู้ ก็อาจเป็นความนิยมส่วนพระองค์โดยสังเกตได้จากการนิยมลงท้ายด้วยโคลงในงานประพันธ์เรื่องอื่นๆ ของพระองค์ เช่น ฉันทอักษฎาพานร (ศิริมา เจนจิตมัน, 2539: 35) เช่นเดียวกับที่พบในเพลงยาววัดเทพธิดาและเพลงยาวรัชดาภิเษก ผู้แต่งก็มักลงท้ายด้วยโคลงสี่สุภาพ จึงน่าจะเกิดจากความนิยมส่วนตัวของผู้แต่ง

2.3 ประวัติความเป็นมาและประเภทของเพลงยาว

2.3.1 ประวัติความเป็นมาของเพลงยาว

เพลงยาวเกิดหรือมีขึ้นเมื่อใดยังไม่มีใครระบุได้แน่ชัด เพียงทราบกันทั่วไปว่าในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราชแห่งกรุงศรีอยุธยาได้มีเพลงยาวเกิดขึ้นแล้วดังหลักฐานในปัจจุบันคือ เพลงยาวพยากรณ์กรุงศรีอยุธยาซึ่งสมเด็จพระนารายณ์มหาราชทรงสันนิษฐานว่าเป็นพระราชนิพนธ์ของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช และมีเพลงยาวที่เขียนลงบนกระดานติดไว้ที่พระที่นั่งจันทรพิศาล จังหวัดลพบุรี ซึ่งพระสารประเสริฐสันนิษฐานว่าเป็นพระราชนิพนธ์ของสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

ตั้งพยานหลักฐานในประวัติศาสตร์มีว่า บทเพลงยาวนี้มีผู้เขียนลงบนกระดานติดไว้ที่พระที่นั่งจันทรพิศาล เมืองลพบุรี ซึ่งขึ้นต้นว่า “โหมหอมหอมเหิรเวหาหวล แต่โหยหามีได้วันถวิลครวญ” นี้เป็นบทพระราชนิพนธ์ของสมเด็จพระนารายณ์มหาราชเจ้า² (พระสารประเสริฐ, 2502: 175 - 176)

จากข้อสันนิษฐานข้างต้น ปัญญา บริสุทธี (2542: 80) กล่าวต่างออกไปเล็กน้อยว่า เพลงยาวบทดังกล่าวนั้นจารึกไว้ที่ฝาผนังพระที่นั่งดุสิตสวรรค์ธัญญมหาปราสาทที่เมืองลพบุรี อย่างไรก็ตาม พระที่นั่งจันทรพิศาลที่เมืองลพบุรี (นารายณ์ราชนิเวศน์) ได้ใช้เป็นพิพิธภัณฑสถาน และไม่ปรากฏร่องรอยของจารึกเพลงยาว แต่หากพิจารณาจากหลักฐานที่แน่ชัดในแง่ของเพลงยาวที่ปรากฏหลักฐานว่าใครเป็นผู้แต่งชัดเจน ก็คงจะอยู่ในช่วงรัชสมัยของสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ เช่น เพลงยาวของเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร เพลงยาวของหม่อมภิมเสน เป็นต้น

ต่อมาในสมัยรัตนโกสินทร์ เพลงยาวได้รับความนิยมและแพร่หลายมากขึ้นดังเห็นได้จากจารึกเพลงยาวกลบทและกลอักษรที่วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามฯ และมีเพลงยาวหลากหลายประเภท เช่น เพลงยาวคำสอน เพลงยาวบันทึกเหตุการณ์ เป็นต้น รายละเอียดจะพูดถึงในหัวข้อถัดไป

ส่วนเพลงยาวนั้นมีกำเนิดมาจากอะไร ในระยะแรกเพลงยาวน่าจะเกิดจากเรื่องความรัก โดยคำกลอนเพลงยาวมีกำเนิดมาจากหนุ่มสาวต้องการแสดงความรักต่อกัน และโดยเหตุที่ประเพณี

² ปัจจุบันพบว่าเพลงยาวบทนี้เป็นพระนิพนธ์ของเจ้าฟ้าจืด กวีในสมัยอยุธยาตอนปลาย (กุหลาบ มลลิกะมาส, คุณหญิง, 2539: 70)

ของไทยแต่เดิมไม่ยอมให้ชายหนุ่มพบกับหญิงสาวโดยลำพังได้ ดังนั้นหนุ่มสาวจึงใช้วิธีลักลอบแต่งสารโถ้ต่อกันไปมา โดยปิดบังมิให้บิดามารดาหรือผู้ปกครองรู้ (ชุมนุมเพลงยาวสมัยโบราณ, ม.ป.ป.: 2) เหตุนี้คนไทยจึงรู้จักเพลงยาวในฐานะที่เป็นจดหมายรักมาก่อน ดังที่เมอสิเออร์ เดอ ลาลูแบร์ ราชทูตชาวฝรั่งเศสที่เข้ามาอยู่ในเมืองไทยสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช กล่าวถึงความสามารถของชาวสยามในการกวีไว้ว่า

ข้าพเจ้าหาความประพันธ์ของชาวสยามที่แปลดีๆ ไม่ได้สักฉบับเดียว ด้วยทางความคิดของชาวสยามแยกกันมากกับความคิดของเรา (ฝรั่ง) กระนั้นข้าพเจ้ายังได้เห็นรูปภาพกวีบางแผนิก ตัวอย่างประหนึ่งรูปสอนซึ่งรื่นรมย์ที่ชายชู้คู่รักเชื้อเชิญเจ้าสาวยอดเสน่ห์หาให้มาหา แต่นอกจากเพลงยาวสี่สวาทชาวสยามยังมีกาพย์กลอนเป็นพงศาวดาร และเป็นธรรมชาติผสมกันต่างๆ อีกต่างหาก (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์, 2505: 265 - 266)

คำกล่าวของเมอสิเออร์ เดอ ลาลูแบร์นี้อาจชี้ให้เห็นว่า เพลงยาวมีต้นกำเนิดมาจากความรักของหนุ่มสาว เพราะคำ “เพลงยาวสี่สวาท” แสดงว่าในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช อาจจะมีการเขียนเพลงยาวกันขึ้นแล้ว และเพลงยาวที่เขียนกันก็น่าจะเกี่ยวกับเรื่องความรัก

แนวทางหนึ่งในการสันนิษฐานเกี่ยวกับกำเนิดของเพลงยาว คือการสังเกตคำ “เพลง” ใน “เพลงยาว” ราชบัณฑิตยสถาน (2556: 688) ได้ให้ความหมาย “เพลง” คือ “สำเนียงขับร้องทำนองดนตรี บทประพันธ์ดนตรี กระบวนวิธีรำดาบรำทวน เป็นต้น ชื่อการร้องแกล้งกัน มีชื่อต่างๆ เช่น เพลงปรบไก่ เพลงฉ่อย” ความหมายของเพลงที่ว่า เป็นชื่อการร้องแกล้งกัน น่าจะเป็นเค้ามูลของการเขียนกลอนเพลงยาว เพราะว่าเพลงต่างๆ ที่พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานกล่าวถึงนั้นเป็นชื่อเพลงพื้นเมืองของไทย ใช้ร้องโต้ตอบกันที่เรียกกันว่ากลอนเพลงปฏิพากย์ ซึ่งเป็นกลอนที่ใช้ว่าแกล้งกันเป็นทำนองตีปาทโต้คารมบ้าง เกี่ยวพาราสิบ้าง เสียงสัดย้อธิฐานบ้าง โดยมากเป็นกลอนสั้นๆ (กำชัยทองหล่อ, 2509: 588) เพลงปฏิพากย์มีหลายชนิด เช่น เพลงเกี่ยวข้าว ซึ่งเป็นเพลงพื้นเมืองสำหรับร้องกันในขณะลงแขกเกี่ยวข้าว เพื่อให้เกิดความสนุกสนานคลายความเหน็ดเหนื่อยในการทำงาน และเชื่อมสามัคคีในกลุ่มคนอาชีพเดียวกัน เนื้อร้องจึงมักเป็นการโต้ถามถึงการทำนาและเกี่ยวพาราสิกันบ้างเล็กๆ น้อยๆ (มนตรี ตราโมท, 2547: 61) ดังนี้

บทชาย

แม่สร้อยระย้าพี่มาพบเจ้า	ในวันเกี่ยวข้าวในนา
พี่หวังฝากกายด้วยหมายจะชิด	แม่ยอดชีวิตแม่ขึ้นชีวา
แม่อย่าอายเอียงอย่าเลียงอย่าหลบ	พี่หวังจะคบกับแม่แก้วตา
ขอเชิญปราศรัยด้วยไมตรีจิต	จะได้ช่วยคิดทำนา
อย่ามัวรำไรรงงไขว่จาง	เสียเถิดแม่หน้าवलเอย

“ไม่ปรากฏนาม”

บทหญิง

ได้ฟังคำชายมาชวนสนิท	ตัวน้องให้คิดเอียงอาย
ผู้ชายหลายลีนมักปลิ้นมักปล้อน	ไม่แน่มั่นอนมักกลับมักกลาย
ถึงคราวจะคบประจบประแจง	น้องให้ระแวงไม่วาย
คำหวานเป็นลมคำขมเป็นยา	ไม่เชื่อวาจาผู้ชาย
อย่ามาก่อกว่นจะชวนให้อาย	ฉันทเกลียดผู้ชายจริงเอย

“ไม่ปรากฏนาม”

ลักษณะของเพลงพื้นบ้านของไทยส่วนใหญ่มีการร้องโต้ตอบทำนองเกี่ยวพาราสีกัน ด้วยเหตุนี้การเขียนเพลงยาวอาจจะมีเค้ามูลเดิมมาจากการที่หนุ่มสาวเกี่ยวพาราสีกันเป็นเพลงพื้นบ้านก่อน ต่อมาจึงเขียนเป็นจดหมายรักส่งให้แก่กันแทนที่จะร้องโต้ตอบกันให้สนุกสนานแบบเพลงพื้นบ้าน และการเขียนเป็นกลอนเพลงยาวส่งให้คู่รักของตนนั้น คงจะเขียนกันในสมัยที่ประชาชนได้รับการศึกษาหรืออาจจะเขียนกันในหมู่ชนชั้นสูงที่ได้รับการศึกษาเป็นอย่างดีในสมัยนั้น ดังที่สมเด็จพระยาตำราจรรณภาพ (2516: 196 - 197) ทรงอธิบายไว้ว่า

กระบวนการแต่งกลอนสำหรับขับเกี่ยวพานการสังวาสนั้นในสมัยเมื่อยังไม่ใช้จดลงเป็นหนังสือ คนที่เชี่ยวชาญก็คิดกลอนสด คนที่ไม่ชำนาญก็ต้องอาศัยแต่งท่องจำ จึงแต่งเป็นบทสั้นๆ เช่น ขนาดดอกสร้อย สักรวา เพราะถ้ายาวนักก็เหลือที่จะจำได้ ครั้นมาถึงสมัยเมื่อชอบใช้เขียนหนังสือ พวกกวีที่เป็นเจ้าชู้เอาคติอันเคยแต่งกลอนเป็นเพลงขับเกี่ยวพานมาแต่งเป็นหนังสือกลอนเกี่ยวส่งไปให้กัน หนังสือเช่นนั้นจึงเรียกกันว่า “เพลงยาว” เพราะเอาอย่างเพลงเกี่ยวมาแต่งกล่าวความยืดยาวออกไป ใช้แทนคำขับ ด้วยมูลเหตุเป็นดังว่า “เพลงยาว” จึงมักแต่งกันแต่สำหรับเกี่ยวพานการสังวาสเป็นพื้น

ผู้วิจัยเห็นด้วยกับความเห็นข้างต้นของสมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพเกี่ยวกับเรื่องการเขียนกลอนเพลงยาวได้ความคิดมาจากกลอนที่ร้องเกี่ยวพาราสีกัน และการเขียนเพลงยาวในระยะแรกคงใช้ส่งเป็นจดหมายรักกันจริงๆ และไม่เป็นที่เปิดเผย ดังตอนท้ายของกลอนเพลงยาวเจ้าฟ้าจีดที่ระบุว่า

ถ้า मैंชอบเชิญตอบสาราเรื่อง	ให้ประเทืองความทุกขุระพี
จะสงบตามรักด้วยภักดี	ในความลับอย่าให้มีใครรู้เลย

(ชุมนุมเพลงยาวสมัยโบราณ, ม.ป.ป.: 19)

ทั้งหมดที่กล่าวมาในเรื่องสมัยที่เริ่มมีเพลงยาวและจุดกำเนิดเพลงยาวนั้นพอจะได้ว่า เพลงยาวที่ปรากฏเป็นลายลักษณ์อักษรตั้งแต่สมัยอยุธยา โดยเริ่มมาจากวัฒนธรรมความคิดการร้องเพลงโต้ตอบกันของเพลงพื้นบ้านสู่การเขียนจดหมายโต้ตอบกันในเรื่องความรัก ต่อมาในสมัยรัตนโกสินทร์การเขียนกลอนเพลงยาวเป็นที่นิยมมากขึ้น ดังมีผู้เขียนเพลงยาวเพื่อใช้ในโอกาสอื่นๆ อีก เช่น การสรรเสริญพระเกียรติพระมหากษัตริย์ การบันทึกเหตุการณ์ การสั่งสอน เป็นต้น

2.3.2 ประเภทของเพลงยาว

ในตอนท้ายของหัวข้อความหมายของเพลงยาวที่กล่าวว่าเพลงยาวนิยมนำมาใช้แต่งในเรื่องเกี่ยวกับความรักนั้น หากเมื่อประมวลเพลงยาวตั้งแต่สมัยอยุธยาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ (พ.ศ. 2550) ซึ่งมีปริมาณมากและมีจุดมุ่งหมายที่หลากหลาย สามารถแบ่งออกได้เป็น 6 ประเภท ดังนี้

- 1) เพลงยาวความรัก
- 2) เพลงยาวสรรเสริญ
- 3) เพลงยาวบันทึกเหตุการณ์
- 4) เพลงยาวการทำนาย
- 5) เพลงยาวคำสอน
- 6) เพลงยาววิพากษ์สังคม

1) เพลงยาวความรัก

เพลงยาวความรัก พบว่ามีการแต่งทุกสมัยตั้งแต่อยุธยาจนถึงรัตนโกสินทร์ โดยในสมัยอยุธยาพบ 41 เรื่อง ในสมัยธนบุรีพบ 3 เรื่อง และในสมัยรัตนโกสินทร์พบ 117 เรื่อง³

เพลงยาวประเภทนี้อาจเรียกได้อีกอย่างหนึ่งว่าเพลงยาวสังวาส เนื้อหาของเพลงยาวที่เป็นเรื่องความรักจะมีลักษณะการเกี่ยวพาราสี การรำพึงรำพันเพื่อสื่อความในใจของผู้ส่งสารที่มีต่อผู้รับสาร ทั้งนี้เพื่อให้ผู้รับสารเห็นใจและรักกลับ เช่น

ที่รับขวัญขวัญเนตรมาในสาร	พจมานนิคฺวที่ขื่อไหน
อย่ายั้งน้อยมนัสน้องหมองฤทัย	จงอภัยอย่าให้ผิดคิดระคน
จะนับท่อมโหมงทาสารารส	กำหนดไว้แต่ละวันสักพันหน
ไม่อย่ากข้าวอยากคอยคตฺติคน	กว่าจะยลยื่นสารสมานเอย

(กรมศิลปากร, 2507: 286 – 287)

จากข้างต้น กวีได้แสดงอาการเพื่อสื่ออารมณ์รักที่เข้มข้นของตนที่มีต่อนางที่ตนหมายปอง ตอกย้ำให้เห็นว่าตนเป็นทุกข์เพราะเฝ้านับวันรอคอยให้นางเห็นใจและรักกลับด้วยการตอบเพลงยาวของตน

หากความรักไม่สมหวัง ผู้ส่งสารก็จะส่งสารเพื่อสื่อถึงอารมณ์ที่ตัดพ้อหรือน้อยใจ โดยยกเอาเรื่องวาทสนาน้อยของตนขึ้นมากล่าวอ้าง หากก็ยังคงคิดถึงนางอันเป็นที่รักไม่รู้วาย เช่น

แม้ฟังคำแล้วอย่ารำรำพันรัก	จงเจียมศักดีเถิดที่น้อยวาสนา
ถ้าหมายมั่นเห็นจะพลันชีวาลา	ดูหรววาก็ยังให้ฤทัยคะนิง
เมื่อเขาขึ้นได้อื่นไม่คืนหลัง	ใจนี้ยังเฝ้าตรึกรำลึกถึง
แสนรักแสนหนักอาลัยตะลึง	แสนรำพึงเพิ่มเพทนาาน

(กรมศิลปากร, 2507: 246 – 247)

คำประพันธ์ข้างต้น กวีได้กล่าวตัดพ้อทำนองน้อยใจในวาสนาของตนที่ไม่สมควรครองคู่กับหญิงที่หมายปอง ชวนให้ผู้รับสารเกิดอารมณ์เวทนาสงสาร

นอกจากนี้ หากผู้ส่งสารทราบเหตุที่ความรักไม่สมหวัง เช่น ทราบว่าหญิงที่ตนหมายปองนั้นมีใจให้คนอื่น หรือเอาใจออกห่าง ก็จะเขียนเพลงยาวเพื่อประชดประชัน เช่น

³ ดูรายชื่อและเรื่องย่อได้ในภาคผนวก

เสียดายขึ้นเมื่อยามเคยเชยสมร	เสียดายที่ทำชะอ่อนให้รับขวัญ
เสียดายยศประติพัทธจนอัศจรรย์	เสียดายชั้นเชิงกระบวนให้ยวนใจ
ยังไม่ทันจิตจางในทางเสน่ห์	สีกลับเร่ร้ายรักยกอย่างใหม่
ยิ่งดูก็ยิ่งเห็นยิ่งเป็นไป	เอออะไรยังมาก่อให้ต่อความ
ไม่รู้หรือว่ารักพองเป็นสองรัก	ไม่เห็นพักตร์พี่หรือจึงรื้อถาม
พิติดเชยอยู่จึงชวตไปชมงาม	ใช่จะขามเคืองใจหาไม่เลย

(พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2530: 97 – 98)

คำประพันธ์ข้างต้นแสดงให้เห็นว่ากวีไม่พอใจในพฤติกรรมที่นางมีใจเป็นอื่น กวีจึงต่อว่าแถมประชดประชัน เพื่อให้นางผู้เป็นที่รักเกิดความรู้สึกเจ็บใจ

ทั้งนี้ กวียังอาจสอดแทรกเนื้อหาอย่างอื่นไว้ในเพลงยาวที่เป็นเรื่องความรัก เช่น การสอนผู้หญิงเกี่ยวกับการครองตน ผู้วิจัยเห็นว่าการเพิ่มเนื้อหาลักษณะนี้อาจมีไว้เพื่อแสดงความจริงใจและปรารถนาดีของชายที่มีต่อหญิง ซึ่งพบในเพลงยาวของพระยามานุญภาพ ดังนี้

จะรักก็ให้รักโดยสุจริต	หวังร่วมชีวิตกันจนวายชีวาสัย
ร่วมสุขร่วมทุกข์ทุกสิ่งอัน	เออเช่นนั้นจึงจะรักมิเสียแรง
เห็นแต่พักตร์สีกว่าเพื่อนก็ผูกรัก	สมานสมัคมิทันไรก็หน่ายแฉง
ทุกสิ่งสรรพสารพันจะเสียบแทบ	เป็นเสี้ยนแสลงแทงจิตให้เจ็บใจ
ถ้อยคำที่ไม่ควรจะเคืองแค้น	จะต้องแสงอำประมาณหมองไหม้
ก็มีเช่นเห็นตระหนกประจักษ์ใน	จงได้คิดเถิดให้ควรสงวนตัว

(ชุมนุมเพลงยาวสมัยโบราณ, ม.ป.ป.: 148)

เพลงยาวความรัก หรือเพลงยาวสังวาสจึงเสมือนสารที่สื่ออารมณ์รักอันเข้มข้นและสะเทือนใจของฝ่ายหนึ่งส่งให้อีกฝ่ายหนึ่งรับทราบ จนทั้งสองฝ่ายลงเอยร่วมชีวิตคู่กัน ดังเช่นที่กรมพระราชวังบวรสถานมงคลเมื่อครั้งดำรงพระยศเป็นพระเจ้าน้อยยาเธอกรมหมื่นศักดิ์พลเสพ ในรัชกาลที่ 2 ทรงแต่งเพลงยาวโต้ตอบกับพระองค์เจ้าดาราวดี พระราชธิดากรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาทในรัชกาลที่ 1 และต่อมาทั้งสองพระองค์ก็ได้เสกสมรสกัน (เชิงอรธ เพลงยาวกรมศักดิ์ฯ ในประชุมเพลงยาว ฉบับหอสมุดแห่งชาติ, 2507: 47) แต่หากฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดรู้ว่าอีกฝ่ายหนึ่งไม่รับรักหรือไม่มีใจให้เพราะมีคนอื่น เพลงยาวความรักก็จะมิเนื้อหาไปในเชิงตัดพ้อต่อว่า และผู้อ่านหรือผู้รับสารจะได้รรถรสของถ้อยคำเหน็บแนมประชดประชัน นอกจากนี้เป็นที่น่าสนใจเกวณวณลักษณะการเกี้ยวพาราสีที่ปรากฏในเพลงยาวประเภทนี้ ยังปรากฏในกลอนเพลงพื้นบ้านในภาคต่างๆ ของไทย เช่น ขอ

ในมณฑลพายัพ พะหยาดหรือพะหยาดเกี่ยว สาส์นรักในมณฑลอิสาน⁴ (จารุวรรณ ธรรมวัตร, 2522: 145)

2) เพลงยาวสรรเสริญ

เพลงยาวสรรเสริญ พบมีในสมัยรัตนโกสินทร์จำนวน 6 เรื่อง⁵ เพลงยาวประเภทนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อกล่าวยกย่องสรรเสริญคุณงามความดีของบุคคล ซึ่งอาจเป็นการกล่าวยกย่องสรรเสริญพระเกียรติพระมหากษัตริย์ หรือกล่าวยกย่องคุณงามความดีของบุคคลธรรมดาโดยกวีอาจนำความดีงามของบุคคลนั้นในช่วงหนึ่งขีวิตขึ้นมากล่าว หรือคุณความดีที่ได้กระทำไว้ตลอดขีวิตก็ได้

ในการกล่าวยกย่องสรรเสริญพระเกียรติพระมหากษัตริย์ กวีจะกล่าวยกย่องสรรเสริญพระราชกรณียกิจที่สำคัญของพระมหากษัตริย์ อาทิ การปกครอง การทำนุบำรุงศาสนา การติดต่อกับต่างประเทศ เป็นต้น เช่น นายมี มหาตเล็ก ได้กล่าวยกย่องสรรเสริญพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงทำนุบำรุงศาสนา ดังนี้

ครั้นเสร็จสรรพจับสร้างพระอาวาส	ทั่วพระราชนิเวศน์เขตสถาน
ที่เศรำหมองทองมัวแลรั่วราน	โบสถ์เจดีย์วิหารแลการเปรียญ
ทั้งกุฎิที่ฐานสะพานเขื่อน	ที่หลุดเลื่อนสร้างใหม่ให้เสถียร
ทั้งพระปราสาทพระระเปียงเฉยเวียน	ที่หักเหี้ยนเปลี่ยนใหม่ไปใส่เดิม
ทั้งหอไตรหอรอระฆังทั้งโรงกรัก	ที่ปรักหักพังก็สร้างเสริม
ที่ขาดค้ำสร้างเก่าแต่เค้าเดิม	ก็สร้างเพิ่มลงใหม่ให้เพบูลย์

(กรมศิลปากร, 2507: 381)

คำประพันธ์ข้างต้น กวีแสดงให้เห็นผลงานอันเป็นที่ประจักษ์ของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวในด้านการบูรณะสิ่งก่อสร้างทางพุทธศาสนา และสื่อให้เห็นถึงความรักและจงรักภักดีที่มีต่อพระมหากษัตริย์ของกวีด้วย

⁴ เป็นวรรณกรรมเกี่ยวกับการโต้ตอบความรักของหนุ่มสาว ซึ่งผู้เขียนสาส์นรักนิยมสมมติให้ตนเองเป็นตัวละครเอกในวรรณคดี เช่น สาส์นรักจากขุนแผนถึงนางวันทอง หรือสาส์นรักระหว่างท้าวกาละเกดกับนางมาลีจันทร์ (วรรณกรรมอีสานเรื่องกาละเกด) หนุ่มสาวที่ได้รับสาส์นก็จะเข้าใจว่าตัวละครที่กล่าวถึงนั้นหมายถึงใคร

⁵ ดูรายชื่อและเรื่องย่อได้ในภาคผนวก

และนายเกื้อ นคร ได้กล่าวสรรเสริญพระราชกรณียกิจในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชด้านการเกษตร เช่น

นอกจากนี้ทรงติดต่อต่างประเทศ ก็ได้รับร่วมมือถือสัมพันธ- เช่น “โครงการร่วมไทย-อิสราเอล” โดยอำนวยช่วยเหลือเพื่อประชา และโครงการงานงามตั้งฟาร์มใหญ่ เลี้ยงโคนมขึ้นในไทยเมืองทอง เป็นผลเพราะจอมพงศ์องค์นครเศ เคนมาร์กเมื่อครั้งอดีตกาล	ให้ช่วยสร้างการเกษตรหลายเขตชั้น มีต่อกันเขาเกื้อช่วยเหลือมา มีผลเด่นที่ชะอำเริ่มนำหน้า ในไม่ช้าน่าชมจะสมปอง ระหว่าง “ไทย-เคนมาร์ก” ที่ปากช่อง ถูกทำนองในวิธีมีมาตรการ ได้เสด็จเยือนประเทศเขตสถาน องค์ภูบาลเคนมาร์กมากไมตรี (เกื้อ นคร, 2517: 435 - 436)
---	---

ตัวอย่างข้างต้น กวีได้กล่าวถึงคุณความดีของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชผ่านตัวอย่างโครงการในพระราชดำริต่างๆ ซึ่งสื่อให้เห็นถึงความซาบซึ้งในพระมหากรุณาธิคุณของพระองค์ที่มีต่อพสกนิกรชาวไทย

ส่วนการกล่าวยกย่องสรรเสริญบุคคลธรรมดา ก็มีลักษณะเนื้อหาเช่นเดียวกับเพลงยาวสรรเสริญพระเกียรติพระมหากษัตริย์ กวีจะกล่าวสรรเสริญคุณงามความดีของบุคคลนั้นในด้านต่างๆ อาทิ ลักษณะนิสัยใจคอ หรือผลงานที่ได้สร้างไว้ให้เป็นທີ່ประจักษ์ เช่น เพลงยาวชมพระยาศรีเพ็ญ กวีได้กล่าวยกย่องความมีน้ำใจในการช่วยเหลือผู้อื่นของพระยาศรีเพ็ญ ดังนี้

มีทุกข์เบียดเบียนกราบเรียนท่าน ท่านว่ากล่าวแก้ไขไม่ให้เป็น จึงมีจิตสัจย์ซื่อแนบถือนัก ท่านเมตตาสัจจริงไม่ชิงชัง	ช่วยผ่อนผันปลดเปลื้องที่เคืองเคี้ยว เพราะได้เห็นพระคุณการุณัง มาพึ่งพักฝากกายโดยหมายหวัง ผู้ใดตั้งสุจริตคิดการุญ (กรมศิลปากร, 2507: 346)
--	--

อีกตอนหนึ่งได้กล่าวถึงความมีจิตศรัทธาในพุทธศาสนา ด้วยการสร้างวัด และบริจาคไทยทานแด่พระสงฆ์ ซี พรหมมณฺ์ ดังนี้

ด้วยน้ำจิตศรัทธากล้าหาญ ได้สร้างวัดอารามงามตำบล ...	ทำกองการเพิ่มพูนอยู่ในกุศล ประชาชนที่ไปได้วันทา ...
---	---

ประกอบด้วยปัญญาศรัทธามาก	บริจาคทรัพย์ไปไม่นึกขาม
ไทยทานตามมิให้ซีพราหมณ์	ถวายตามน้ำใจได้ศรัทธา
มีพระสงฆ์ทรงศีลมาบิณฑบาต	ถวายไปไม่ขาดตามปรารถนา
ไตรจีวรที่ประสงค์จำนงมา	ได้วันทานอ้อมกายถวายทาน

(กรมศิลปากร, 2507: 343)

การที่กวีกล่าวถึงคุณงามความดี และผลงานต่างๆ ของพระยาศรีเพ็ญ สื่อนให้ผู้อ่านทราบถึงอารมณ์ของกวีที่รักและชื่นชมในนิสัยของพระยาผู้นี้ ตลอดจนแสดงออกให้เห็นว่ากวีมีความเคารพนับถือพระยาศรีเพ็ญ และเป็นที่น่าสังเกตว่าการกล่าวยกย่องความมีศรัทธาในพระพุทธศาสนา มักเป็นข้อหนึ่งที่กวีนำมากล่าวอ้างเสมอ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะประเทศไทยเป็นเมืองพุทธศาสนา และถือกันว่าการให้ทาน การสร้างวัดเป็นการแสดงออกถึงความเลื่อมใสและศรัทธาอันยิ่งใหญ่ประการหนึ่ง ดังเห็นได้จากวรรณคดีพุทธศาสนาเรื่องเวสสันดรชาดกที่เน้นเรื่องการบำเพ็ญทานบารมีอันยิ่งใหญ่ของพระเวสสันดร

แม้ว่าเพลงยาวสรรเสริญพระเกียรติพระมหากษัตริย์ และเพลงยาวสรรเสริญบุคคลธรรมดาจะมีลักษณะเนื้อหาที่เหมือนกัน แต่จุดมุ่งหมายของผู้แต่งนอกจากจะต้องการเพื่อสรรเสริญคุณงามความดีแล้ว บางครั้งอาจมีจุดมุ่งหมายอื่นอีก เช่น นายมี มหาเดเล็ก แต่งเพลงยาวสรรเสริญพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวเพื่อต้องการเปลี่ยนฐานะหรือตำแหน่งของตนจากช่างเขียนไปเป็นอาลักษณ์ ดังที่กล่าวว่า

ให้พระจอมโลกาทรงปราณี	พอพันทที่ช่างเขียนเปลี่ยนวิชา
ขอฉลองพระคุณไปในอาลักษณ์	ด้วยจิตรรักจงสมปรารถนา
ควรมิควรโปรดทรงพระเมตตา	ชีวิตไว้ได้ฝ้าธุลีเอย

(กรมศิลปากร, 2507: 393)

จากที่กล่าวมาข้างต้น ทำให้เห็นว่าเพลงยาวสรรเสริญเป็นเพลงยาวที่กวีสื่ออารมณ์รักและเคารพยกย่องบุคคลใดบุคคลหนึ่งผ่านการกล่าวถึงคุณงามความดีและผลงานต่างๆ ของบุคคลนั้น ทำให้ผู้อ่านเกิดความคิดเห็นคล้อยตามและเกิดอารมณ์รักและชื่นชมในบุคคลนั้นร่วมไปกับกวีด้วย

3) เพลงยาวบันทึกเหตุการณ์

เพลงยาวบันทึกเหตุการณ์ พบในสมัยรัตนโกสินทร์จำนวน 10 เรื่อง⁶ เพลงยาวประเภทนี้มีลักษณะของการบันทึกเหตุการณ์เรื่องราวที่ผู้แต่งประสบหรือพบเห็นมา อาทิ ชีวิตความเป็นอยู่ ขนบธรรมเนียมประเพณี เช่น เพลงยาวจดหมายเหตุเรื่องกรมหมื่นอัปสรสุดาเทพ ประชวร คุณสุวรรณแต่งเพลงยาวนี้เพื่อกล่าวถึงพระอาการ และเหตุการณ์ที่กรมหมื่นอัปสรสุดาเทพ พระเจ้าลูกเธอในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวประชวร ดังนี้

เมื่อเดือนสี่ปีเกาะเคราะห์เหลือใจ	ละห้อยให้แสนคะนึ่งถึงประชวร
เที่ยวบวงสรวงเทวดาศูรารักษ์	ทุกสำนักภฤกษ์ไพโรไลหลวง
ให้เคลื่อนคลายหายพระโรคที่ไต่ทรวง	เฝ้าบ่าบวงสรวงสังเวชเช่นเคยมา

(กรมศิลปากร, 2507: 93)

จากคำประพันธ์ข้างต้น นอกจากผู้อ่านจะทราบเหตุการณ์ประชวรของกรมหมื่นอัปสรสุดาเทพว่าเกิดขึ้นเมื่อใดแล้ว ยังได้ทราบถึงอารมณ์เศร้าของกวีที่มีต่อเหตุการณ์ครั้งนี้ด้วย ผ่านการกระทำของกวีที่พยายามอ่อนน้อมขอสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทุกที่เพื่อให้กรมหมื่นอัปสรสุดาเทพหายจากพระอาการประชวร

และในเพลงยาวเรื่องนี้ยังได้บันทึกขนบธรรมเนียมในสมัยนั้น เช่น เรื่องทรงผมต่างๆ ของผู้มาเข้าเฝ้ากรมหมื่นอัปสรสุดาเทพว่า บางคนไว้ผมปีก บางคนไว้ผมประบ่า บางคนไว้หางเปีย ซึ่งทำให้ผู้อ่านทราบถึงทรงผมที่นิยมของคนในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ดังนี้

คุณเครื่องผลัดตัดไผ่ดั่งไก่แจ้	ปีกออกแปล้ไว้ให้ยาวแล้วสะสาง
ข้างหม่อมขำตัดฉลุยสวยสำอาง	เจ๊กเหลียนสางหางหมู่ไหมไว้หน้าตา
ทั้งคุณพื้หนูพยอมตัดพร้อมพรั่ง	อนิจจังแต่คุณแม่แม่แลดั่งบ้า
พิศอีกทีหนึ่งก็ตีเหมือนตุ๊กตา	ผมประบ่าตั้งไว้เล่นพอเป็นที่

(กรมศิลปากร, 2507: 99 - 100)

จากตัวอย่างข้างต้น นอกจากผู้อ่านได้รับความรู้เกี่ยวกับทรงผมต่างๆ ในสมัยรัชกาลที่ 3 แล้ว ผู้อ่านยังได้ทราบถึงทัศนคติหรือความเห็นของกวีเกี่ยวกับทรงผมต่างๆ ผ่านความเปรียบ เช่น กวีเห็นว่าผมปีกเหมือนไก่แจ้ ผมประบ่าเหมือนตุ๊กตา เป็นต้น

⁶ ดูรายชื่อและเรื่องย่อได้ในภาคผนวก

ในเพลงยาวบันทึกเหตุการณ์ ก็อาจพบว่ากวีบันทึกชื่อสถานที่ที่เป็นจุดมุ่งหมาย หรือเดินทางผ่านไป บางครั้งอาจแทรกเกร็ดความรู้ที่สัมพันธ์กับการเดินทางด้วย เช่น ความรู้เรื่องการจัดกระบวนเรือในเพลงยาวรบพม่าที่นครศรีธรรมราช ดังนี้

ข้าหลวงใหญ่โปรดให้โดยเสด็จ	ก็พร้อมเสร็จเตรียมทอดเป็นแถวถ้อง
เรือตาริวสำหรับนำลำคลอง	จัดเอาเรือมาตทองที่เดินดี
เรือประตู่คู่ซึกทั้งขวซ่าย	พวกผีพายแลวโกลไสเสื่อสี
ที่นั่งครุฑยุดพญาวาสุกรี	ประทับที่เทียบท่าพิมานลอย
ที่นั่งรองพายทองกราบสลัก	พิศพนักดอกเด่นเหมือนเช่นสอย
ลายกุดันดวงคุณประทับพลอย	ดูหยดย้อยแวววาวราวกับเพชร
ประทับท้ายพระที่นั่งบัลลังก์ครุฑ	สำหรับพระนุชกับนางงามตามเสด็จ
ในท้องมาตชาดทาเอาผ้าเช็ด	บโทนท้ายจัดเสร็จสำอองตา

(กรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท, 2545: 17)

คำประพันธ์ข้างต้น กวีบรรยายการจัดกระบวนเรือนับเป็นความรู้แก่ผู้อ่าน การชมความงามของกระบวนเรือสะท้อนให้เห็นความภูมิใจของกวี และการเตรียมพร้อมในการออกไปทำศึก

เพลงยาวบันทึกเหตุการณ์เป็นเพลงยาวที่กวีหรือผู้แต่งต้องการจะบันทึกเหตุการณ์ที่ตนประสบมา ผู้อ่านจะเห็นสภาพสังคมในสมัยนั้นผ่านสายตาและทัศนคติของกวี จึงเห็นได้ว่าเพลงยาวที่มีเนื้อหาเป็นเรื่องการบันทึกเหตุการณ์ต่างๆ เป็นหลักฐานที่สะท้อนให้เห็นสภาพความเป็นอยู่ ขนบธรรมเนียมของคนไทยสมัยก่อน และทำให้ผู้อ่านได้รับความรู้เกี่ยวกับเรื่องราวในอดีตที่น่าสนใจ

4) เพลงยาวการทำนาย

เพลงยาวการทำนาย พบในสมัยอยุธยาเพียง 1 เรื่อง ได้แก่ เพลงยาวพยากรณ์กรุงศรีอยุธยา⁷ เพลงยาวประเภทนี้มีลักษณะเนื้อหาเป็นการทายหรือบอกเหตุการณ์ ความเป็นไปที่จะเกิดขึ้นในเบื้องหน้า เช่น

กรุงศรีอยุธยา นั้นสมบูรณ	เพิ่มพูนด้วยพระเกียรติยศจะจรจบ
อุดมบรมสุขทั้งแผ่นดินภัพ	จนคำรบคักราชได้สองพัน

⁷ ดูเรื่องย่อได้ในภาคผนวก

คราที่นั่นฝูงสัตว์ทั้งหลาย จะเกิดความอันตรายเป็นแม่นมั่น
ด้วยพระมหากษัตริย์ได้ทรงทศมิตราชธรรม จึงเกิดเชิญเป็นมหัศจรรย์สิบหกประการ
(ประชุมพงศาวดาร เล่มที่ 37, 2511: 136)

ลักษณะเนื้อหาในเรื่องข้างต้นเป็นการทำนายว่าจะเกิดเหตุทุกข์เชิญอันเหลือเชื่อ 16 ประการ เหตุด้วยพระมหากษัตริย์ไม่ทรงทศมิตราชธรรม จุดมุ่งหมายของเพลงยาวประเภทนี้ก็เพื่อต้องการให้เกิดการระวังความประพฤติ เพื่อป้องกันไม่ให้สิ่งหรือเหตุการณ์ไม่ดีหรือชั่วร้ายตามที่ทำนายไว้เกิดขึ้น เช่น

คือเดือนดาวดินฟ้าจะอาเพศ	อุบัติเหตุเกิดทั่วทุกทิศาน
มหาเมฆจะลุกเป็นเพลิงกาล	เกิดนิมิตพิศดานทุกบ้านเมือง
พระคางจะแดงเดือดตั้งเลือดนก	อกแผ่นดินเป็นบ้ำฟ้าจะเหลือง
ผีป่าจะวิ่งเข้าสิงเมือง	ผีเมืองนั้นจะออกไปอยู่ไพร

(ประชุมพงศาวดาร เล่มที่ 37, 2511: 136)

สิ่งชั่วร้ายหรือเหตุการณ์ไม่ดีที่จะเกิดขึ้นตามการทำนายส่งผลให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึกกลัวว่าเหตุการณ์ไม่ดีต่างๆ จะเกิดขึ้นจริง ทั้งที่เหตุการณ์เหล่านั้นล้วนเป็นเหตุการณ์ที่ยากจะเกิดขึ้นได้ ดังนั้นสิ่งที่ผู้อ่านได้รับจากเพลงยาวการทำนายคือความรู้สึกกลัวที่จะประพฤติมิชอบ เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดเหตุการณ์ตามคำทำนายเหล่านั้นเกิดขึ้นได้

5) เพลงยาวคำสอน กรมหมื่นมหาวิทวัส

เพลงยาวคำสอน พบในสมัยรัตนโกสินทร์จำนวน 7 เรื่อง⁸ เพลงยาวประเภทนี้ก็มีจุดประสงค์ที่จะสั่งสอนบุคคลหรือกลุ่มบุคคล ซึ่งพบว่ามีสอนเจ้านายขุนนาง ทาส ราษฎรทั่วไป ให้ประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ดีงาม และถูกต้องตามทำนองคลองธรรม ทั้งนี้ผู้อ่านก็สามารถนำมาใช้ยึดถือปฏิบัติได้เช่นกัน และส่วนใหญ่มักจะเป็นคำสอนเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตประจำวัน เช่นในเพลงยาวเจ้าอิศรญาณ ดังนี้

เกิดเป็นคนเชิงดูให้รู้เท่า	ใจของเราไม่สอนใครจะสอน
อยากใช้เขาเราต้องก้มประนมกร	ใครเลยห่อนจะว่าตัวเป็นวัวมอ
เป็นบ้ำจันนิยชมว่าเอก	คนโหยกหยกรักษายากลำบากมอ

⁸ ดูรายชื่อและเรื่องย่อได้ในภาคผนวก

อันยศศักดิ์มิใช่เกล้ามาแต่พ่อ   ถ้าเขายอเหมือนอย่างเกาให้เราคัน

(ชุมนุมสุภาษิต ฉบับหอสมุดแห่งชาติ 2510: 31 – 32)

การนอบน้อมตนเมื่อต้องการความช่วยเหลือ ความไม่มัวเมาในอำนาจวาสนา ที่กวีสอนไว้ในเพลงยาวข้างต้นล้วนแล้วแต่เป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นได้ในชีวิตประจำวัน ที่กวีต้องการเสนอแนะให้ผู้อ่านมีความรอบคอบและระมัดระวังอยู่เสมอ ในบางตอนกวีก็สอนโดยการอ้างถึงสุภาษิตโบราณ เช่น

เดินตามรอยผู้ใหญ่หมาไม่กัด   ไปพูดขัดเขาทำไมขัดใจเขา

(ชุมนุมสุภาษิต ฉบับหอสมุดแห่งชาติ 2510: 32)

กวีได้อ้างถึงสุภาษิตโบราณ “เดินตามรอยผู้ใหญ่หมาไม่กัด” ในทำนองที่เปลี่ยนไป คือ จากการทำตามผู้ใหญ่หรือผู้มีประสบการณ์มากกว่าเป็นการทำตามครรลองคลองธรรมกลายเป็นอย่าไปขัดผู้ใหญ่ หรือพูดขัดทำให้ผู้อื่นไม่พอใจ อันเป็นเรื่องของความปลอดภัยในการดำรงอยู่อย่างไม่ให้ผู้อื่นเกลียดชังแทน ผู้อ่านจะเห็นถึงน้ำเสียงประชดประชันของกวีผ่านการสอนที่อ้างถึงสุภาษิตโบราณ โดยกวีใช้วิธีการบิดความหมายของสุภาษิตจากเดิมเล็กน้อยให้สอดคล้องกับทัศนะหรือความเห็นของกวี

หากเป็นเพลงยาวที่ต้องการสอนเจ้านาย บางครั้งเนื้อหาอาจจะแตกต่างไปจากการอบรมสั่งสอนโดยทั่วไป เช่น สุนทรภู่แต่งเพลงยาวถวายโอวาทเพื่อถวายเจ้าฟ้ากลางและเจ้าฟ้าปิ๋ว ให้ทั้งสองพระองค์หมั่นฝึกฝนตนให้รอบรู้เกี่ยวกับโบราณราชประเพณีและการรบ ตามลำดับดังนี้

อนึ่งให้รู้สุภาษิตบัณฑิตพระร่วง   โคลงเพชรพวงผิดชอบทรงสอบสวน
ราชาศัพท์รับสั่งให้บังควร   ทราบให้ถ้วนถี่ไว้จะได้ทูล
ทั้งพุทธไสยไตรดาทวยยุค   ให้ทราบทุกที่ถวิลดินทร์สุรย์
พระยศศักดิ์จักเฉลิมให้เพิ่มพูน   ได้ฟังทูลกระหม่อมของฉันทสององค์

(สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ, 2550: 354)

อนึ่งแยบยลกลความสงครามศึก   ย่อมเหลือลี้กล้ำมหาศาลสินธุ์
เร่งฝึกฝนกลการผลาญไพริน   ให้รู้สู้รู้ให้มั่นกันนิินทา
อันข้าไทได้ฟังเขาจึงรัก   แม้นถอยศักดิ์สิ้นอำนาจวาสนา
เขาหน้ายหนีมิได้อยู่คู่ชีวา   แต่วิชาช่วยกายจนวายปราณ

(สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ, 2550: 356 – 357)

เพลงยาวคำสอนจึงเป็นวรรณกรรมที่มีเป้าหมายเพื่ออบรมผู้คนในสังคมให้อยู่ในกรอบ ในจารีตของสังคม ขณะเดียวกันก็เป็นการสร้างค่านิยมให้เกิดขึ้นในความคิดของผู้คนเพื่อให้ซึมซาบในจิตใจ เป็นการจัดระเบียบความสัมพันธ์ระหว่างผู้คนในสังคม ผ่านกระบวนการความคิดและทัศนะของกวีที่เห็นว่าควรประพฤติตนอย่างไรจึงจะเหมาะสมและดำรงตนอยู่ในสังคมได้อย่างสงบสุข

6) เพลงยาววิพากษ์สังคม

เพลงยาววิพากษ์สังคมเริ่มมีในสมัยรัตนโกสินทร์ตั้งหลักฐานเพลงยาวเรื่องตีเมืองพม่า เพลงยาววิพากษ์สังคมในสมัยรัตนโกสินทร์พบจำนวน 25 เรื่อง⁹ เพลงยาวประเภทนี้มีจุดประสงค์ที่จะกล่าววิพากษ์การกระทำหรือพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของบุคคล หรือปัญหาสังคมซึ่งผู้วิจัยจะกล่าวถึงอย่างละเอียดในบทถัดไป แต่เป็นที่น่าสังเกตว่ากวีมักใช้สำนวนภาษาประชดประชันเพื่อแสดงออกถึงความไม่พอใจ เช่น เพลงยาวว่าพระยามหาเทพ (ปาน) หรือที่รู้จักกันในอีกชื่อว่าเพลงยาวบัตร์สนเท่ห์ของพระมหามนตรี (ทรัพย์) ดังนี้

แต่เห็นเห็นที่ได้เป็นขุนนางมา
ประกอบหมดยศศักดิ์และทรัพย์สิน
เมื่อชาติก่อนได้พรของหลวงซี

มิเสียทีที่เขามีวาสนา
ไม่เหมือนราชามาตย์ในชาตินี้
แจ็กจิ้นกลัวกว่าราชาเศรษฐี
จึงมั่งมีคู่อัจฉรย์ครัน

(ส. ศิวรักษ์, 2540: 196)

และ

ถนนกว้างวามานไม่ได้
พวกหัวไม้เห็นกลัวหนังหัวพอง

กิดหัวไหล่ไกวแขนให้ชั๊ดช้อง
ยกสองมือกราบอกราบดิน

(ส. ศิวรักษ์, 2540: 197)

จากตัวอย่าง กวีต้องการกล่าววิพากษ์เรื่องความมั่งคั่งของเจ้านิราชามาตย์ว่าเป็นเพราะได้พรของหลวงซี แต่ความมั่งมีนั้นกลับเป็นที่อิจฉาริษยา อาจเพราะพระมหามนตรีคงสืบทราบเกี่ยวกับหนทางความมั่งมีที่ไม่ถูกต้องของเจ้านิราชามาตย์ และการวางอำนาจใหญ่โตจนดูเหมือนว่าถนนแคบ ทำให้พวกนักเลงหัวไม้ยังต้องยอมสยบให้

เพลงยาววิพากษ์สังคม นอกจากทำให้ผู้อ่านทราบเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในแต่ละสมัยแล้ว ยังได้รับอารมณ์จากสำนวนโวหารที่ประชดประชัน กวีที่แต่งเพลงยาวประเภทนี้จะต้อง

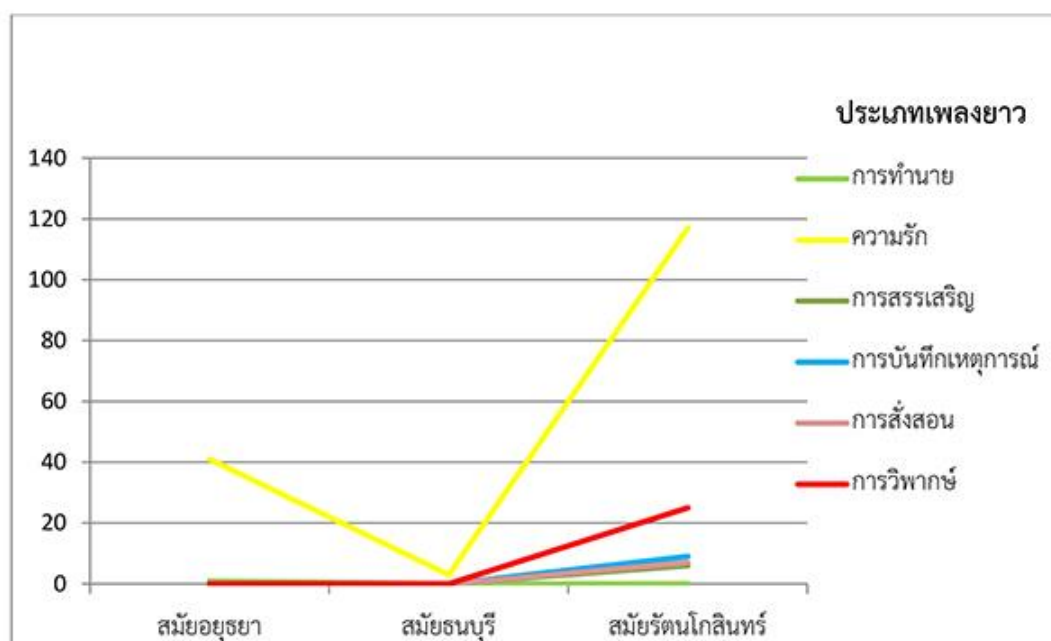
⁹ ดูรายชื่อและเรื่องย่อได้ในภาคผนวก

เป็นคนร่วมสมัยกับบุคคลหรือเหตุการณ์ที่วิพากษ์ ส่วนผู้อ่านก็เช่นเดียวกัน หากเป็นผู้อ่านที่ร่วมสมัย หรือรู้เรื่องราวในเหตุการณ์ที่กวีกล่าวถึงก็จะทำให้อ่านเพลงยาวได้รรถรสมากขึ้น

จากการศึกษาเพลงยาวประเภทต่างๆ ผู้วิจัยขอสรุปภาพรวมเป็นตารางแสดงจำนวน เพลงยาวแต่ละประเภทตั้งแต่สมัยอยุธยาจนถึงรัตนโกสินทร์ (พ.ศ. 2550) และแผนภูมิเพื่อให้เห็น แนวโน้มของการสร้างวรรณกรรมเพลงยาว

ตารางที่ 1 แสดงจำนวนเพลงยาวแต่ละประเภทตั้งแต่สมัยอยุธยาจนถึงรัตนโกสินทร์ (พ.ศ. 2550)

ประเภทเพลงยาว/สมัย	สมัยอยุธยา	สมัยธนบุรี	สมัยรัตนโกสินทร์	รวม
การทำนาย	1	-	-	1
ความรัก	41	3	117	161
การสรรเสริญ	-	-	6	6
การบันทึกเหตุการณ์	-	-	10	9
คำสอน	-	-	7	7
การวิพากษ์สังคม	-	-	25	25
รวม	42	3	164	209

แผนภูมิที่ 1 แสดงแนวโน้มของเพลงยาวแต่ละประเภทตั้งแต่สมัยอยุธยาจนถึงรัตนโกสินทร์ (พ.ศ. 2550)

จากตารางและแผนภูมิที่ 1 พบว่าเพลงยาวในสมัยรัตนโกสินทร์มีเพลงยาวหลากหลายประเภท ส่วนมากเป็นเรื่องความรัก แต่เมื่อพิจารณาดูจะพบว่าแนวโน้มเพลงยาววิพากษ์สังคมเริ่มมีและเพิ่มขึ้นมาอย่างเห็นได้ชัดในสมัยนี้

การศึกษาเพลงยาวแต่ละประเภท ทำให้เห็นว่าเพลงยาวเป็นวรรณกรรมที่มีการสื่อสารอารมณ์ที่เข้มข้นและสะเทือนใจ เช่น อารมณ์รัก เศร้า ชัง กลัว เป็นต้น อันเป็นลักษณะเด่นและน่าสนใจ จากจำนวนเพลงยาวทั้งหมดจะพบว่าส่วนใหญ่เพลงยาวเป็นเรื่องเกี่ยวกับความรักและเพลงยาวบางประเภทก็วิพากษ์ได้แสดงทัศนคติหรือความเห็นของตนไว้ผ่านมุมมองเหตุการณ์ต่างๆ ขนบธรรมเนียมประเพณี ตลอดจนงานวรรณกรรมอันคมคายเพื่อให้ผู้อ่านติดตามได้อย่างมีรสชาติพร้อมๆ กับการเพิ่มพูนสติปัญญาทางความคิด

2.4 บริบททางสังคมที่สัมพันธ์กับเพลงยาว

ปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อการแต่งเพลงยาวคือบริบททางสังคมและการเผยแพร่ ผู้วิจัยจะกล่าวถึงสภาพสังคมตั้งแต่สมัยอยุธยาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ โดยเฉพาะบริบทที่สัมพันธ์กับการเผยแพร่เพลงยาวดังรายละเอียดต่อไปนี้

2.4.1 สมัยอยุธยา และธนบุรี

ในสมัยอยุธยาผู้วิจัยพบว่ามี การแต่งเพลงยาวกันแล้วดังกล่าวไปแล้วในหัวข้อประวัติความเป็นมาของเพลงยาว แต่ลักษณะเพลงยาวที่ปรากฏส่วนใหญ่เป็นรูปเพลงยาวที่ใช้เป็นจดหมายรักสื่อสารโต้ตอบกันระหว่างชายหญิง โดยถือว่าเพลงยาวนั้นเป็นเรื่องลับเพราะเป็นเรื่องส่วนตัวของชายหนุ่มกับหญิงสาว บางกรณีหากถูกจับได้ว่าการแอบส่งเพลงยาวก็อาจโดนลงโทษได้เหมือนกรณีของเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร (เจ้าฟ้ากุ้ง) ที่แต่งเพลงยาวให้เจ้าฟ้าสังวาลย์¹⁰ ซึ่งเป็นพระสนมในสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ เมื่อถูกจับได้ว่าส่งเพลงยาวให้กันจึงเป็นเหตุให้เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศรต้องพระราชอาญาให้เขียนหลังจนถึงสิ้นชีพิตักษัย¹¹ ตัวอย่างเพลงยาวบทที่กล่าวถึงดังนี้

	ปางพื้มาดสมานสุมาลย์สมร
ตั้งหมายดวงหมายเดือนดารากร	อันลอยพื้อำพรโทยมพราย

¹⁰ พระราชมารดาของเจ้าฟ้าหญิงกมลและเจ้าฟ้าหญิงมุก

¹¹ เก็บความจากหนังสือเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร พระประวัติและพระนิพนธ์หรือยกทรง, 2513, หน้า 16 -17

แม้ชีพีหิเรเดรไต้ในเวหาส
มิได้ชมก็พอไต้ดำเนินชาย
ถึงจะมากก็ไม่เสียซึ่งแรงหมาย
เมียงหมายรัศมีพิมานมอง
(ชุมนุมเพลงยาวสมัยโบราณ, ม.ป.ป.: 5)

เหตุการณ์ต้องโทษดังกล่าวของเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศรนั้นเป็นไปตามกฎมณเฑียรบาล
ข้อที่ 142 ของกฎหมายตราสามดวงที่ว่า

อนึ่ง ข้าเฝ้าทั้งปวง ใช้หนังสือกาพย์โคลงเข้าวัง สื่อชักคบบ้านาง
กำนัลสาวใช้ฝ้ายในโทษถึงตาย
อนึ่ง ข้าฝ้ายในคบบผู้ชายหมุ่นอกใช้หนังสือ กาพย์โคลงไปมาโทษถึงตาย
(วินัย พงศ์ศรีเพียร (บรรณาธิการ), 2548: 120)

จากกฎหมายข้างต้น หนังสือกาพย์โคลงไปมาก็คือเพลงยาว การส่งเพลงยาวถึง
นางในนั้นมีโทษถึงตาย เหตุนี้การส่งเพลงยาวถึงนางในวังจึงต้องกระทำเป็นเรื่องลับเพราะหากถูกจับ
ได้ก็จะมีโทษเช่นเดียวกับเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร

มีเพลงยาวเพียงเรื่องเดียวเท่านั้นที่แปลกไปจากเพลงยาวเรื่องอื่นๆ คือ เพลงยาว
พยากรณ์กรุงศรีอยุธยา เพราะเพลงยาวเรื่องนี้เป็นเรื่องที่ว่าด้วยการพยากรณ์ถึงความล่มสลายของ
อาณาจักรอยุธยา หากคนไม่ประพฤติในศีลธรรม และจะสังเกตได้ว่าเพลงยาวในสมัยนี้ส่วนใหญ่ไม่มี
การตั้งชื่อ จึงปรากฏเรียกชื่อเพลงยาวกันตามชื่อผู้แต่ง คงเพราะวัฒนธรรมการส่งเพลงยาวสมัยก่อน
เป็นเรื่องปิดบัง และเหตุผู้ที่แต่งเพลงยาวได้นั้นมีน้อยด้วยการศึกษายังไม่แพร่หลายเหมือนในปัจจุบัน
เหตุนี้เองสำนวนของผู้แต่งแต่ละคนจึงสามารถจำแนกได้ง่าย ส่วนเพลงยาวในสมัยธนบุรี พบเพียง 3
เรื่อง ซึ่งทั้ง 3 เรื่องนี้มีผู้แต่งเป็นคนเดียวกัน คือ พระยามหานุภาพ เลยมีการเรียกชื่อเพลงยาวนี้ตาม
ชื่อผู้แต่งเช่นเดียวกับในสมัยอยุธยาว่า “เพลงยาวของพระยามหานุภาพ” อย่างไรก็ตาม เพลงยาวใน
สมัยธนบุรียังคงลักษณะการเป็นหนังสือรักโต้ตอบกันของหนุ่มสาวเช่นเดียวกับสมัยอยุธยา

2.4.2 สมัยรัตนโกสินทร์

ในสมัยรัตนโกสินทร์เป็นยุคที่บ้านเมืองมีเสถียรภาพมั่นคง และมีเพียง
พระมหากษัตริย์ราชวงศ์เดียวปกครองแผ่นดิน ในสมัยนี้พบว่ามีการแต่งและเผยแพร่เพลงยาวอย่าง
ต่อเนื่อง

2.4.2.1 สมัยรัชกาลที่ 1 – รัชกาลที่ 3 (พ.ศ. 2325 – พ.ศ. 2394)

ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 1 – 3 การสร้างและการเผยแพร่วรรณคดีอยู่ในวงจำกัด เนื่องจากการศึกษามีอยู่อย่างจำกัดในกลุ่มชนชั้นสูงและนักปราชญ์ราชสำนัก และยังไม่มีการพิมพ์หนังสือ การเผยแพร่เพลงยาวจึงปรากฏในลักษณะของการคัดลอก ดังที่ คุณพุ่ม (ประชุมเพลงยาว, 2507: 421) กล่าวไว้ในเพลงยาวเฉลิมพระเกียรติของตนว่า “คนที่ผู้รู้พระเดชยศกระหม่อม เขาก็ย่อมนับถือมักซื้อหา เอาอ่านเอ็นเชิญชูขึ้นบูชา เดียวนี้ก็มีมาขอลอกฉันออกเต็ม” แต่การคัดลอกก็ได้ส่องสว่าง ปรากฏการณ์สำคัญที่ทำให้เพลงยาวเผยแพร่ในวงกว้างคือ การจารึกเพลงยาวกลบทและกลอักษรที่วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ดังที่สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ (ประชุมจารึกวัดพระเชตุพนฯ, 2517: คำนำ) ได้ให้ความเห็นไว้ว่า

ในการที่ทรงปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพน มีพระราชประสงค์พิเศษอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งจะให้เป็นที่แห่งเล่าเรียนวิชาความรู้ของมหาชนไม่เลือกชั้นบรรดาศักดิ์ ถ้าจะให้เรียกอย่างทุกวันนี้ก็คือ ให้เป็นมหาวิทยาลัยเพราะในสมัยนั้นยังไม่มีกรพิมพ์หนังสือไทยได้ การเล่าเรียนส่วนสามัญศึกษามีเรียนอยู่ตามวัดทั่วไป แต่ในส่วนวิสามัญอันจะเป็นวิชาชีพของคนทั้งหลายยังศึกษาได้แต่ในสกุล ผู้อยู่นอกสกุลโดยเฉพาะที่เป็นชั้นพลเมืองสามัญไม่มีโอกาสที่จะเรียนได้ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงทรงพระกรุณาโปรดฯ ให้จารึกแผ่นศิลาประดับไว้ในบริเวณวัดพระเชตุพน มีรูปเขียนและรูปปั้นประกอบกับตำรานั้นๆ โดยมากเพื่อคนทั้งหลายไม่เลือกกว่าตระกูลชั้นใดๆ ใครมีใจรักวิชาอย่างใดก็สามารถเล่าเรียนได้จากศิลาจารึกที่วัดพระเชตุพน

จากข้างต้นจะเห็นได้ว่าเพลงยาวเป็นที่นิยมกันอย่างแพร่หลายขึ้น จุดมุ่งหมายในการแต่งเพลงยาวเริ่มหลากหลายขึ้นด้วย กวีที่มีความสามารถด้านการแต่งเพลงยาวเริ่มนำมาเพลงยาวมาใช้แต่งในโอกาสอื่นๆ เช่น เพลงยาวสรรเสริญพระเกียรติของคุณพุ่ม เพลงยาวจดหมายเหตุเรื่องพระอาการประชวรของกรมหมื่นอัปสรสุดาเทพของคุณสุวรรณ เป็นต้น

2.4.2.2 สมัยรัชกาลที่ 4 – ปัจจุบัน (พ.ศ. 2550)

ในสมัยรัชกาลที่ 4 เริ่มมีการพิมพ์เกิดขึ้นและกิจการการพิมพ์รุ่งเรืองนับแต่นั้น มากี่มีการส่งเสริมการพิมพ์หนังสือประเภทต่างๆ รวมถึงการออกหนังสือพิมพ์ นิตยสาร และวารสาร จนมีการตั้งหอพระสมุดวชิรญาณสำหรับพระนครขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 มีการเก็บรวบรวมสมุดไทย หนังสือ จารึกและสิ่งพิมพ์ต่างๆ มาไว้เป็นจำนวนมากเพื่อให้ประชาชนทั่วไปได้ศึกษาค้นคว้า ซึ่งรวมถึง

สมุดไทยที่บันทึกเพลงยาวด้วย เมื่อสมเด็จพระเจ้า กรมพระยาตำราจรรยาภาพทรงเป็นนายกหอพระสมุดฯ เพลงยาวเหล่านี้จึงเริ่มได้รับการพิมพ์เผยแพร่กว้างขวางขึ้นกว่าสมัยก่อน เช่น เพลงยาวว่าพระยามหาเทพ (ปาน) ซึ่งเคยได้รับการตีพิมพ์ในวชิรญาณวิเศษ เล่ม 3 จ.ศ.1249 พ.ศ.2430 หน้า 13 (ส. ศิวรักษ์, 2540: 196) ดังที่พระยาอนุমানราชชน (2506: 22) กล่าวว่า

หอพระสมุดวชิรญาณเป็นแหล่งรวบรวมหนังสือเรื่องเก่าใหม่ ตีพิมพ์ออกจำหน่ายแก่สมาชิก เช่น หนังสือวชิรญาณรายเดือน เพื่อประโยชน์ทำให้ ความรู้แพร่หลาย แต่ก็ทำได้ไม่ตลอด เพราะเมื่อลงทุนไปแล้ว ถ้าจำหน่ายได้ไม่หมด หรือจำหน่ายได้น้อย ก็จะต้องขาดทุนอยู่เรื่อยไป ทั้งทุนของหอพระสมุดที่มีอยู่ก็ไม่มีใครพออยู่แล้ว จึงได้เปลี่ยนตีพิมพ์หนังสือ อย่างที่แต่ก่อนเคยมีผู้ศรัทธาตีพิมพ์ หนังสือเกี่ยวกับเรื่องธรรม เพื่อแจกเป็นการกุศล สมเด็จพระเจ้าตำราจรรยาภาพ จึงทรงชักชวนผู้มีศรัทธา ตีพิมพ์หนังสือแจกเป็นการกุศลในทำนองเดียวกัน จะเป็นการมงคลก็ได้ หรือในการศพบก็ได้ เพราะด้วยได้ดำเนินการมาอย่างนี้ จึงได้เกิดมี หนังสือไทยของเก่าที่ดี ๆ ขึ้นแพร่หลาย

ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 6 เป็นต้นมาได้เกิดความนิยมในการพิมพ์หนังสือวรรณคดี เพื่อใช้เป็นของชำร่วยแจกในงานศพและงานการกุศลอื่นๆ (จตุพร มีสกุล, 2556: 257) เพลงยาวจึง ได้รับการตีพิมพ์เผยแพร่ในรูปของสิ่งพิมพ์เพื่อการดังกล่าว ต่อมาธุรกิจการพิมพ์เจริญและมีจำนวน เพิ่มขึ้น จึงเกิดการพิมพ์เพลงยาวเข้ามาอย่างต่อเนื่องเพื่อจำหน่ายและเผยแพร่ ดังเห็นได้จากจำนวน เพลงยาวและประเภทเพลงยาวที่หลากหลายในสมัยรัตนโกสินทร์ที่ผู้วิจัยกล่าวไปแล้วในหัวข้อ ประเภทของเพลงยาว

อย่างไรก็ตาม ในสมัยรัตนโกสินทร์การแต่งเพลงยาววิพากษ์สังคมก็ไม่ได้มีใน ทุกรัชกาล ผู้วิจัยพบว่า มีเพียงในรัชกาลที่ 1 รัชกาลที่ 2 – 5 และรัชกาลที่ 9 ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 2 แสดงช่วงเวลาในสมัยรัตนโกสินทร์ที่มีเพลงยาววิพากษ์สังคมเกิดขึ้น

ปีที่แต่ง	เรื่อง	ผู้แต่ง
สมัยรัชกาลที่ 1	1. เพลงยาวเรื่องตีเมืองพม่า	กรมพระราชวังบวร มหาสุรสิงหนาท
สมัยรัชกาลที่ 3	2. เพลงยาวว่าพระยามหาเทพ (ปาน)	พระมหามนตรี (ทรัพย์)
	3. เพลงยาวเรื่องหม่อมเปิดสวรรค์	คุณสุวรรณ
สมัยรัชกาลที่ 4	4. เพลงยาวชาววัง	ไม่ปรากฏนามผู้แต่ง

ปีที่แต่ง	เรื่อง	ผู้แต่ง
สมัยรัชกาลที่ 5	5. กลอนขรัววัดทองเพลงมรินทร์	ไม่ปรากฏนามผู้แต่ง
สมัยรัชกาลที่ 9		
27 กันยายน 2501	6. (เพลง) เขมรล้าพอง	มะระ (เอกโท นิลโกสิตย์)
5 ตุลาคม 2501	7. ขะแมร์ขุดดิน	
12 ตุลาคม 2501	8. สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์	
28 ธันวาคม 2501	9. ขะแมร์กำสรวล	
2498	10. ลำนำจากลำแม่น้ำใจ	นเรศ นโรปกรณ์
4 เมษายน 2501	11. ยอดหญิง	
2506	12. รอบปีของนักกลอน	
2507	13. ส่งท้ายปี 2507	
5 มีนาคม 2508	14. ข้าวบุด	
2508	15. สงกรานต์	
20 เมษายน 2508	16. คำกลอนสอนหญิง	
17 พฤษภาคม 2508	17. เพลงรอกของคนข่าว	
1 เมษายน 2518 - 7 เมษายน 2519	18. เพลงยาวถึงนายกรัฐมนตรี (26 ฉบับ)	สุจิตต์ วงษ์เทศ
มกราคม 2521	19. เพลงยาวระบายทุกข์	
2526	20. เพลงยาวพยากรณ์	ขรรค์ชัย บุนปาน
2541	21. เพลงยาวคำทำนาย 22. เพลงยาว “ขอดสังคม”	อมรา บุขกร
2542	23. เพลงยาวรัตนโกสินทร์กำสรวล	อังคาร จันทาทิพย์
2546	24. เพลงยาวแระงัดสระเกษ	สีการ (นามปากกา)
2550	25. เพลงยาวพยากรณ์ : กันยายน 2550	พนม นันทพฤกษ์

จากตารางข้างต้นพบว่าในสมัยช่วงรัชกาลที่ 6 – 8 ไม่พบการแต่งเพลงยาววิพากษ์สังคม ทั้งนี้ผู้วิจัยเห็นว่าในสมัยดังกล่าวก็ยังคงมีการผลิตงานประเภทการวิพากษ์สังคมอยู่ หากแต่พบอยู่ในรูปคำประพันธ์อื่นหรืองานต่างประเภท เช่น บทความที่ตีพิมพ์ลงในหนังสือพิมพ์ อาทิ โคลนติดล้อของอศวาพาหุ ล้อติดโคลนของโคนันทวิศาล เป็นต้น โดยในบทความเรื่องโคลนติดล้อมีสาระสำคัญคือโคลนเป็นเครื่องถ่วงความเจริญของล้อที่จะเคลื่อนไปสู่ความวัฒนาสภาพ และบทความเรื่องล้อติดโคลน ซึ่งเป็นบทความโต้ตอบบทความโคลนติดล้อ เช่น การโต้แย้งกันในเรื่องการมีเมียน้อยหรือเมีย

เก็บ ในโคลนติดล้อ อัครพาทูวิพากษ์เรื่องผู้ใหญ่มิเมียน้อย เมียเก็บ แต่โคนันทวิศาลกลับวิพากษ์โต้แย้งอัครพาทูครุให้มีความสำคัญกับการเปิดเบียนของข้าราชการผู้ใหญ่กระทำต่อผู้น้อย ยิ่งกว่าเรื่องเมียน้อยเมียเก็บ (สมหมาย ปารีฉัตร, 2547: 32)

จะเห็นได้ว่าหนังสือพิมพ์กลายเป็นพื้นที่ให้กวีได้แสดงความเห็นและโต้ตอบกัน และส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนขนาดของวรรณกรรมจากการแต่งเรื่องยาวมาเป็นเรื่องหรือบทความขนาดสั้น เพื่อเสนอข้อคิด ส่วนในยุคการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 จนถึง พ.ศ. 2500 กระแสแห่งความเปลี่ยนแปลงหรือขัดแย้งทางสังคมการเมืองมีอิทธิพลต่อการสร้างงานในช่วงดังกล่าว กวีผลิตงานที่นำเสนอแนวคิดที่ปลุกเร้าอารมณ์ มุ่งเสนอสำนึกในเชิงสังคมกันมากขึ้น (นิตยา แก้วคัลณา, 2557: 25) ดังนั้นจึงพบงานเพลงยาววิพากษ์สังคมเกิดขึ้นในยุคนี้เป็นอย่างมาก เมื่อพิจารณาจำนวนผู้เขียนพบว่ามีอยู่จำนวนไม่มากที่แต่งเพลงยาววิพากษ์สังคม ผู้วิจัยเห็นว่ากวีหรือผู้เขียนที่เลือกใช้กลอนเพลงยาวมาสร้างสรรค์เนื้อหาวิพากษ์สังคมก็เพราะผู้เขียนเหล่านั้นมีความรู้ในเรื่องของเพลงยาวนั่นเอง และเพลงยาวที่พบส่วนใหญ่ในสมัยนี้ก็เป็นเพลงยาวที่ตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์ นิตยสาร วารสาร เช่น เพลงยาวถึงนายกรัฐมนตรี ตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์ประชาชาติรายวัน (เพลงยาวถึงนายกรัฐมนตรี, คำนำเสนอ (2546): (22))

บริบทสังคมในอดีตส่งผลให้การสร้างและเสวยวรรณคดีอยู่ในวงจำกัด เพราะยังไม่มี การพิมพ์หนังสือ การเผยแพร่เพลงยาวในสมัยก่อนจึงปรากฏในลักษณะของการคัดลอก และเพลงยาวเผยแพร่ในวงกว้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 3 จากการจารึกเพลงยาวกลบทและกลอักษรที่วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ต่อมาเมื่อการพิมพ์เกิดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 4 และกิจการการพิมพ์รุ่งเรืองเป็นต้นมา ก็มีการส่งเสริมการพิมพ์หนังสือประเภทต่างๆ รวมถึงการออกหนังสือพิมพ์ นิตยสาร และวารสาร ซึ่งเป็นพื้นที่สำคัญที่ในการเผยแพร่เพลงยาวในปัจจุบัน

จากการศึกษาเพลงยาวในด้านความหมาย รูปแบบ ประวัติความเป็นมา ประเภทของเพลงยาว และบริบทสังคมที่สัมพันธ์กับเพลงยาว ทำให้เห็นว่าเพลงยาวมีลักษณะสำคัญคือ การเป็นบทกลอนที่ใช้โต้ตอบสื่อสารกันด้วยอารมณ์ที่เข้มข้นและสะเทือนใจ และส่วนใหญ่เป็นเรื่องเกี่ยวกับความรักและการแสดงทัศนคติของกวี เห็นได้จากในระยะแรกของการส่งเพลงยาวโต้ตอบกันไปมาของชายหญิง ผู้ส่งสารต้องการให้ผู้รับสารเห็นอกเห็นใจและรัก ดังนั้นบทกลอนเพลงยาวจึงต้องแสดงฝีมือการประพันธ์ให้เข้าถึงอารมณ์ของผู้อ่าน แต่หากผิดหวัง ผู้แต่งเพลงยาวก็อาจแสดงอารมณ์ตัดพ้อต่อว่าผ่านบทกลอนเพลงยาวก็ได้ ต่อมาเมื่อเพลงยาวถูกใช้ในโอกาสอื่นๆ มากขึ้น ทำให้ประเภทของเพลงยาวหลากหลายมากขึ้นด้วย ผู้วิจัยพบว่าผู้แต่งเพลงยาวก็ยังนำเสนอบทกลอนเพลงยาวด้วยอารมณ์ที่เข้มข้นและสะเทือนใจ เช่น เพลงยาวจดหมายเหตุพระอาการประชวรกรมหมื่นอัปสรสุดาเทพ

ซึ่งคุณสุวรรณแต่ดั้งขึ้นจากการมีเหตุให้สะท้อนใจนั้นคือการประชวรของกรมหมื่นอัปสรสุดาเทพ เหตุนี้ จะเห็นว่าเพลงยาวจึงยังคงทำหน้าที่เป็นบทกลอนที่ใช้สำหรับการสื่อสารโต้ตอบกันด้วยอารมณ์ที่ เข้มข้นและสะท้อนใจเช่นเดิม ในสมัยรัตนโกสินทร์ผู้วิจัยพบว่ากวีได้นำลักษณะสำคัญดังกล่าวของ เพลงยาวมาสร้างงานที่มีเนื้อหาวิพากษ์สังคม ซึ่งผู้วิจัยจะกล่าวถึงในบทต่อไป

บทที่ 3

เนื้อหาเพลงยาววิพากษ์สังคมในสมัยรัตนโกสินทร์

ในบทที่ 3 นี้ ผู้วิจัยจะกล่าวถึงเนื้อหาของเพลงยาววิพากษ์สังคมในสมัยรัตนโกสินทร์ เพื่อให้เห็นสารที่ผู้เขียนต้องการสื่อกับผู้อ่าน ดังที่ราชบัณฑิตยสถาน (2554: 643) ได้ให้คำจำกัดความของ “เนื้อหา” ว่าเป็นใจความสำคัญ ข้อสำคัญ สารสำคัญ การศึกษาเนื้อหาเพลงยาววิพากษ์สังคมในสมัยรัตนโกสินทร์ ผู้วิจัยได้แบ่งออกเป็น 3 หมวดใหญ่ ได้แก่

- 3.1 เนื้อหาวิพากษ์บุคคลใดบุคคลหนึ่ง
- 3.2 เนื้อหาวิพากษ์กลุ่มบุคคล
- 3.3 เนื้อหาวิพากษ์ปัญหาสังคม

3.1 เนื้อหาวิพากษ์บุคคลใดบุคคลหนึ่ง

เนื้อหาวิพากษ์บุคคลใดบุคคลหนึ่ง ในที่นี้คือ เนื้อหาที่แสดงการวิพากษ์บุคคลอย่างชัดเจนเจาะจงและแสดงให้เห็นผู้อ่านทราบว่าบุคคลนั้นคือใคร เพลงยาวในสมัยรัตนโกสินทร์ที่ปรากฏเนื้อหาวิพากษ์บุคคลใดบุคคลหนึ่ง มีทั้งหมด 3 เรื่อง ได้แก่ เพลงยาวว่าพระยามหาเทพ (ปาน) เพลงยาวหม่อมเป็ดสวรรค์ เพลงยาวถึงนายกรัชมุนตรี และประเด็นที่กวีวิพากษ์บุคคลผู้นั้นมักเป็นพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมด้านพฤติกรรมส่วนตัว และพฤติกรรมในการปฏิบัติงาน รายละเอียดดังนี้

1) เพลงยาวว่าพระยามหาเทพ (ปาน) ผู้แต่งคือพระมโหฬาร (ทรัพย์) ได้กล่าววิพากษ์เจาะจงถึงพระยามหาเทพ (ปาน) ซึ่งในขณะนั้นดำรงตำแหน่งเป็นจมีนราชามาตย์ ปลัดกรมพระตำรวจในซ้าย (ถือศักดินา 800)¹ ครั้งสมัยรัชกาลที่ 3 เพลงยาวนี้พระมโหฬารได้ลอบนำไปปิดไว้ที่ระเบียงโรงตำรวจในวังซึ่งเป็นที่ทำการของจมีนราชามาตย์ (จิตร ภูมิศักดิ์, 2523: 61) โดยกวีได้วิพากษ์พฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของจมีนราชามาตย์ด้านพฤติกรรมส่วนตัว ได้แก่ นิสัยการวางโต และพฤติกรรมในการปฏิบัติงาน ได้แก่ การกดขี่ข่มเหงประชาชน และการทุจริตต่อหน้าที่ ดังนี้

---

¹ ต่อมาได้เลื่อนยศขึ้นเป็นพระยามหาเทพเสวกษัตริย์ เจ้ากรมพระตำรวจในซ้าย (ถือศักดินา 2000)

1.1) พฤติกรรมส่วนตัวที่ไม่เหมาะสม

กวีได้วิพากษ์นิสัยที่ไม่เหมาะสมของเจมีนราชามาตย์ว่าเป็นผู้มีนิสัยชอบวางโต กระทำตนเกินศักดิ์ เช่น

จะเข้าวังตั้งโห่เสียสามหน	ตรวจพลอีกทีกก็ก้อง
ห่อผ้ากาน้ำมีพานรอง	หอกสมุดชุดกลองรุ่มค้ำคาว
นุ่งปวมเขมรใหม่วิไลเหลือ	สวมเสื้อได้ประทานห่มसानขาว
ลงจากหอกกลางทางหงส์ยาว	เมียบชมว่างามราวกับนายโธง
ช่างหมดจดงดงามถึงสามอย่าง	จะไว้วางกิริยาก็อ่าโธง
...	...
ถนนกว้างสี่วามาไม่ได้	กิดหัวไหล่ไหล่แกว่งให้ขัดข้อง
พวกหัวไม้เห็นกลัวหนังหัวพอง	ยกสองมือกราบอกราบดิน

(พระมหามนตรี (ทรัพย์), 2540: 196 - 197)

ตัวอย่างข้างต้น แสดงให้เห็นว่าเจมีนราชามาตย์มีพฤติกรรมวางโต ทำตนเกินศักดิ์ เมื่อจะเดินทางเข้าวังก็ต้องให้มีการโห่สามลา ตรวจตราไพร่พล แต่งตัวและวางกิริยาโอ้อ่า มีบ่าวไพร่ถือข้าวของตามเป็นพรวน ราวกับขบวนเกียรติยศเพื่อเอาอย่างเจ้านายผู้ใหญ่ เพราะปกติขุนนางชั้นผู้ใหญ่ เวลาไปไหนมาไหนจะมีบ่าวไพร่เชิญเครื่องยศ เช่น น้ำเต้า หีบหมาก (จิตร ภูมิศักดิ์, 2523: 69) และเวลาเจมีนราชามาตย์เดินทางไปไหนที่ก็วางก้ามใหญ่โตจนนักเลงหัวไม้ต้องยอมสยบ นอกจากนี้กวียังวิพากษ์ถึงนิสัยการฝึกหัดภรรยาหลายคนไว้เยี่ยงนางใน เช่น

ช่างสมบุญทั้งท่านคุณผู้หญิงใหญ่	งามวิลักษณ์วิสัยตั้งเลขา
งามลม้ายคล้ายแสงสุริยา	เทวดาคลใจจึงได้กัน
หม่อมชาวเมืองสุรินทร์ชื่อศิลา	เปนเทือกเถาเหล่าพระยาकुชั้น
หม่อมทับทิมที่ต้องเลือกเทือกรามัญ	หม่อมลูกจันทน์เปนลาวชาวอัตปือ
...	...
โปรดให้เป็นทีสองรองแม่เรือน	ได้ตักเตือนดูแลแม่น้อยน้อย
ให้คลานศอกคลานเข้าเคล้าคล่อง	ถูกทำนองนางในไว้ใช้สอย
พนักงานของใครก็ใครคอย	ได้ระเบียบเรียบร้อยทั้งถ้อยคำ

(พระมหามนตรี (ทรัพย์), 2540: 196 - 197)

จากตัวอย่างข้างต้น เจมีนราชามาตย์มีภรรยาหลากหลายเชื้อชาติ และได้มีการฝึกภรรยาให้เหมือนเป็นนางในที่มีอยู่ในวัง และมีการจัดสรรแบ่งบ่าวรับใช้ให้แก่ภรรยาแต่ละคน

อย่างชัดเจน ผู้วิจัยเห็นว่า การที่กวีวิพากษ์พฤติกรรมแบบนี้ของจมีนราชามาตย์ย่อมแสดงให้เห็นว่า จมีนราชามาตย์วางโตราวกับตนเป็นเจ้าของนายที่อยู่ในวัง หรืออีกนัยหนึ่งคือชอบทำตนเทียมเจ้า

1.2) พฤติกรรมการปฏิบัติงานที่ไม่เหมาะสม

กวีได้วิพากษ์พฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมด้านการปฏิบัติงานของจมีนราชามาตย์ไว้ 2 พฤติกรรม ได้แก่ การกดขี่ข่มเหงประชาชน และการทุจริตต่อหน้าที่ ดังนี้

1.2.1) การกดขี่ข่มเหงประชาชน

กวีได้วิพากษ์พฤติกรรมการทำงานที่คอยกดขี่ประชาชนของจมีนราชามาตย์ไว้ในตอนที่กล่าวถึงสาเหตุที่พวคนักเลงหัวไม้ต่างพากันกลัวจมีนราชามาตย์ เช่น

ด้วยอำนาจราชศักดิ์นั้นหนักหนา   ถ้าเข้าคาแต่ล้วนเป็นสัจย์สิ้น
(พระมหามนตรี (ทรัพย์), 2540: 197)

เหตุที่นักเลงหัวไม้ต่างพากันเกรงกลัวจมีนราชามาตย์ก็เพราะ หากถูกจับได้ก็คงต้องจองจำในข้อหา และคงถูกทรมานให้รับความจริงในทุกข้อกล่าวหาที่ตั้งไว้ การใช้ อำนาจอย่างไม่เป็นธรรมของจมีนราชามาตย์นอกจากการกดขี่ข่มเหงประชาชนแล้ว ยังพบในลักษณะการ ทุจริตเก็บค่าธรรมเนียมนั้น เช่น

มีทหารชาญชัยใจทมิฬ   ตั้งจะกินเนื้อมนุษย์สุดพิภพ
ไซยภักดีว่าที่ขุนต่างใจ   ทั้งนอกในไว้เวรก็เจนจบ
ศรีสังหารพนักงานการจำครบ   แสนใจรบรับเรียกค่าฤชา
...   ...
หยุดที่ทิมกรมวังนั่งสูบล้อง   ดูทำนองกรุ่งกลิ้งหึงใจหาย
พวกลูกความตามหมอบเทียวยอบกาย   กลัวกว่าพระยานายบ้านเมืองดี
(พระมหามนตรี (ทรัพย์), 2540: 197 – 198)

จากตัวอย่างข้างต้น กวีวิพากษ์ถึงทหารรับใช้คนสนิทของจมีนราชามาตย์ว่าไม่เป็นมิตรและคอยทำหน้าที่แทนจมีนราชามาตย์ในการเก็บค่าฤชาหรือค่าธรรมเนียมนั้น จนทำให้ประชาชนเกรงกลัวเสียยิ่งกว่าเจ้าเมือง

1.2.2) การทุจริตต่อหน้าที่

การทุจริตต่อหน้าที่ของจมีนราชามาตย์คือการละเลยหน้าที่และการรับสินบน ซึ่งกวีได้วิพากษ์ไว้ในเพลงยาวความว่า

ถึงวันพระไม่ชำระความในวัง
พวกทนายเรียนรายของกำนัน

ออกมานั่งหอนอกออกแขกเมือง
เจ๊กนั่นจิ้นนี้มีหลายเรื่อง
(พระมหามนตรี (ทรัพย์), 2540: 199 – 200)

พฤติกรรมข้างต้นของจมีนราชามาตย์แสดงให้เห็นถึงความไม่รับผิดชอบในหน้าที่การงานและการทุจริตในการปฏิบัติหน้าที่ เพราะหน้าที่ของจมีนราชามาตย์ในสมัยนั้นคือการดูแลให้ความเป็นธรรมแก่ประชาชน แต่พฤติกรรมที่แสดงออกกลับขัดแย้งกับหน้าที่ที่ควรปฏิบัติ พฤติกรรมเช่นนี้ย่อมก่อให้เกิดผลเสียแก่แวดวงขุนนางได้จึงไม่น่าแปลกที่พระมหามนตรี (ทรัพย์) อุดไม่ไหวที่จะวิพากษ์พฤติกรรมเหล่านี้ของจมีนราชามาตย์ เป็นที่น่าสังเกตว่าพระมหามนตรี (ทรัพย์) กล่าววิพากษ์จมีนราชามาตย์ก็เพราะพระมหามนตรี (ทรัพย์) รับราชการอยู่ในตำแหน่งที่สูงกว่าจมีนราชามาตย์ คือ ตำแหน่งพระมหามนตรีศรีอริราชกิจ สมุหเจ้ากรมพระตำรวจในขวา (ถือศักดินา 2,000) ส่วนจมีนราชามาตย์ขณะนั้นเป็นเพียงปลัดกรมพระตำรวจในซ้าย (ถือศักดินา 800) (จิตร ภูมิศักดิ์, 2523: 62 – 63)

จากที่กล่าวมาข้างต้นแสดงให้เห็นว่ากวีวิพากษ์พฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของจมีนราชามาตย์ทั้งด้านส่วนตัวและการปฏิบัติงานเพราะพฤติกรรมเหล่านี้ล้วนส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของประชาชนและภาพลักษณ์ของขุนนางซึ่งควรต้องปฏิบัติหน้าที่ดูแลประชาชน พฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของจมีนราชามาตย์จึงมีผลกระทบในวงกว้าง

2) เพลงยาวหม่อมเป็ดสวรรค์ ผู้แต่งคือคุณสุวรรณ ได้กล่าววิพากษ์เจาะจงถึงหม่อมข้าซึ่งเป็นหม่อมห้ามในกรมพระราชวังบวรมหาดิศัยพลเสพ เมื่อกรมพระราชวังบวรฯ สวรรคต จึงตามหม่อมสุดคู่รักลงมารับราชการในพระบรมมหาราชวังประจำอยู่ที่ตำหนักกรมหมื่นอัปสรสุดาเทพ (หรือเรื่องฤทธิ์, 2516: 61) เพลงยาวนี้คุณสุวรรณได้วิพากษ์ถึงพฤติกรรมส่วนตัวที่ไม่เหมาะสมหรือผิดวิสัยคนปกติของหม่อมข้า ได้แก่ การรักเพศเดียวกัน กิริยาท่าทางการเดินเหมือนเป็ด การใส่ฟันกะลา และนิสัยตะกละตะกลาม รายละเอียดมีดังนี้

2.1) การรักเพศเดียวกัน

กวีได้กล่าววิพากษ์ถึงการรักเพศเดียวกันของหม่อมข้าผ่านพฤติกรรมการเล่นเพื่อน โดยหม่อมห้ามที่ทำหน้าที่เป็นเพื่อนชายหรือคู่รักของหม่อมข้า คือ หม่อมสุด กวีได้กล่าวว่าคืนหนึ่งขณะที่หม่อมสุดกำลังอ่านหนังสือถวายกรมหมื่นอัปสรสุดาเทพจนคิดว่าพระองค์บรรทมหลับแล้ว ก็ดับไฟเอาผ้าคลุมโปง กอดจูบหม่อมข้าเพื่อนหญิงอยู่ที่ปลายพระบาท พระองค์ทรงเห็นก็ประทานฉายาให้หม่อมสุดว่า “คุณโม่่ง” เช่น

หนังสือตกอ่านแต่้มไม่แยมพราย	อ่านอยู่ปลายพระแท่นบรรทมใน
แต่ปากอ่านใจคิดขนิษฐาเปิด	มีใครจะเสรีจสิ้นสุดสมุได้
จนลวงมัจฉิมยามสองย่าห้องชัย	จะหยุดไว้ก็เกรงพระอาชญา
หม่อมเปิดน้อยค่อยเตือนให้เพื่อนนอน	เฝ้าเคืองค้อนคั้นขัดสะบัดหน้า
ยังไม่ทรงพระบรรทมตรมอรุรา	แต่ชายตาตู่พักตร์พยักกัน
...	...
ก็สมจิตคิดไว้ใจประวิงครั้น	พระองค์ทรงพลิกพระกายกลับ
หมายว่าพระบรรทมหลับสนิทหนึ่ง	ก็คลานชิงกันขยับดับเทียนชัย
เข้าซุลมุน่วนวายอยู่ปลายพระบาท	ก็คิดคาดเอาว่าคนหาเห็นไม่
จึงกระทำเอาแต่อำเอใจ	ด้วยแสงไฟมืดมิดไม่มีโพลง
กระซุบกระซิบซุ่มกายอยู่ปลายพระบาท	เอาเพลาะหอมกรอมหุ้มกันคลุมโปง
จึงตรัสเรียกว่าคุณเฒ่าแต่นั้นมา	

(คุณสุวรรณ, 2516 :77 – 79)

นอกจากนี้ พฤติกรรมการรักเพศเดียวกันที่พยายามแอบซ่อนของทั้งคู่ยังก่อให้เกิดเหตุการณ์น่าอายตามมา ดังในตอนหม่อมข้ากับหม่อมสุดแอบนั่งตักกันขณะฟังเสภา พอเห็นลูงทองเงินเดินมาก็ลูกวิ่งหนีจนล้มทับกัน จนเฉลียงที่นั่งฟังเสภาหัก เช่น

หม่อมเปิดฟังคุณลูงสะดุ้งใจ	ลูกไกลหนีเสียงไปจากนั้น
ทั้งสองคนวางวิงพัลวัน	มิให้ทันเห็นกายด้วยอายนัก
ลูกหลีกถัดแลงไปแฝงตน	ซ่อนตัวกลัวคนจะรู้จัก
วิงมาบนเฉลียงเสียงคิกคัก	จนรอดหักหกล้มลงด้วยกัน
คุณเฒ่าล้มปับทับหม่อมเปิด	น้ำตาเล็ดผุดลุกขมิขม้น
แล้วคิดกลัวคนผู้รู้สำคัญ	แก้งถลันกล่าวเปลี่ยนให้กลับคำ
เพราะตาแจ้งขับเสภามาฟังนัก	เฉลียงหักยับไปไม่เป็นสำ
นึกเกลียดน้ำหน้าตาเจ้ากรรม	ใช้ตาแจ้งแกมาทำให้หน้าใจ

(คุณสุวรรณ, 2516: 102-103)

การที่กวีวิพากษ์พฤติกรรมการเล่นเพื่อนนอกจากจะเห็นว่าเป็นพฤติกรรมที่ผิดแปลกวิสัยคนทั่วไปแล้วยังเป็นพฤติกรรมที่ผิดกฎหมายด้วย เพราะในสมัยนั้นถือว่าการเล่นเพื่อนเป็นความผิดตามกฎหมายฉัยรบาลข้อที่ 133 ในกฎหมายตราสามดวง ดังความว่า

อนึ่ง สนมกำนัลคบผู้หญิงหนึ่งกันทำดูจชายเป็นชู้เมียกัน ให้ลงโทษ
ด้วยลวดหนัง 50 ที สักคอประจานรอบพระราชวัง ทีหนึ่งให้เอาเป็นชาวสะตัง ที
หนึ่งให้แก่พระเจ้าลูกเธอหลานเธอ

(วินัย พงศ์ศรีเพียร (บรรณาธิการ), 2548: 118)

2.2) กิริยาท่าทางการเดินเหมือนเป็ด

หม่อมขำมีกิริยาท่าทางการเดินที่ส่ายไปมาเหมือนเป็ด จึงได้รับฉายาจากกรมหมื่น
อัปสรสุดาเทพว่า “หม่อมเป็ด” เช่น

ได้ประธานเปลี่ยนนามตายศถา	อุตุลุดอุตุจาดทำอาจโอง
เพราะเดินเหินโยกย้ายส่ายกิริยา	จึงชื่อว่าหม่อมเป็ดเสด็จประธาน

(คุณสุวรรณ, 2516: 79)

กิริยาท่าทางการเดินอันเป็นลักษณะเฉพาะของหม่อมขำคงแปลกไปจาก
ท่าทางการเดินของนางในคนอื่น จึงทำให้กรมหมื่นอัปสรสุดาเทพจับสังเกตได้เลยประธานฉายาให้
เช่นนั้น

2.3) การใส่ฟันกะลา

ลักษณะเฉพาะอีกอย่างหนึ่งของหม่อมขำที่กวีวิพากษ์ไว้ในเพลงยาวคือการใส่
ฟันกะลา เนื่องจากหม่อมขำไม่มีฟันหน้า จึงต้องใส่ฟันกะลาแทน เช่น

หมั่นฝัดพักร์ผิวผ่องละอองหน้า	แต่ทันตาอันตรายไปหลายช
ประจงดัดจัดกะลาที่หน้าดี	ใส่เข้าที่แทนฟันทุกอันไป

(คุณสุวรรณ, 2516: 76)

และเหตุการณ์ที่น่าอัปอายของหม่อมขำเพราะฟันกะลาหลุด ก็พบหลายครั้งที่
กรีกเล่าวิพากษ์ไว้ในเพลงยาว เช่น

หม่อมเป็ดน้อยพลอยมาทำพยำเผยอ	พุดเจ้อจิบปากถลากไถล
เอาลิ้นตันฟันกะลาเลื่อนออกไป	ไหมเปื่อยขาดปุดหลุดลงมา
ตกเป่าจำเพาะหน้าหลวงนายศักดิ์	ก็ถามทักทันใดอะไรชา
หม่อมปายเปียงเลียงเจรจา	ซึ่งตมาจากปากหมากตะบัน
เด็กมันดำไม่สู้แหกแตกสองซีก	เคี้ยวก็หลีกกระเด็นกระดากจากปาก
ทำพิโรธโกรธบ่าวคนตะบัน	แล้วหยิบเอาฟันกะลามาสวมไว้

ดีจริงใจหม่อมไม่ยอมแก่	อุตสาห์แก้ตัวปลิ้นปล้อนสงสัย
จะแจ้งจริงกับหลวงนายก็อายใจ	เพื่อมิให้รู้แน่ว่าแพ้พิน
สู้ต่อคิดปิดป้องที่ช่องหัก	เอาไหมสักผูกติดให้มิดมัน
ดูระเบียบเรียบดีเรียงสีพิน	ที่ไม่รู้ดูสำคัญว่าพินดี

(คุณสุวรรณ, 2516: 83 – 84)

จากตัวอย่างข้างต้น หม่อมข้าพินกะลาหลุดกระเด็นตกแตกต่อหน้าพระพักตร์ หลวงนายศักดิ์² เหตุเพราะไหมที่ร้อยพินกะลาไว้เปื่อยจนขาด เมื่อหลวงนายศักดิ์ถามหม่อมข้าพินก็ไม่ยอมพูดความจริง กลับแก้ตัวว่าพินกะลานั้นเป็นหมากที่ตะบันไม่แหลก และเหตุการณ์ที่พินกะลาหลุดกระเด็นยังพบในเพลงยาวอีก แต่มาจากคนละสาเหตุกัน เช่น

ครั้งหนึ่งพระองค์กรมวงศา	เสด็จมาในพระตำหนักนั้น
หม่อมเป็ดนั้นเป็นต้นคนสำคัญ	สารพันเพ็ดทูลพระอาการ
ครั้นสิ้นเรื่องในพระโรคนั้นสำเร็จ	หม่อมเป็ดบังคมประสมประสาน
เกล้ากระหม่อมมีหน้ามาช้านาน	ขอประทานยานัตถ์เครื่องข้างใน
ฝ่ายเสด็จว่าหม่อมเป็ดปวดศีรษะ	เราจะช่วยเป่ายานัตถ์ให้
ก็เทจากขวดน้อยเจียรระโน	ใส่เข้าไปในกล้องสักสองนัด
แก้งเลือกเอายาแดงที่แรงร้าย	ให้หม่อมหงายหน้าตรงทรงเป่าปรัด
น้ำตาไหลจามไอศีรษะฟัด	จนพินพลัดตกเปาะจำเพาะพักตร์
กรมวงศาทรงทอดพระเนตรมา	เห็นกะลาทำพินให้ชันหนัก
แล้วก็ทรงพระสำรวลคัก	หม่อมอายนักก็มหน้าไม่พาที่

(คุณสุวรรณ, 2516: 89- 90)

เหตุการณ์พินกะลาหลุดกระเด็นของหม่อมข้าพินในตัวอย่างข้างต้นนี้ เกิดจากสาเหตุที่หม่อมข้าพินแสร้งมีหน้าเพื่อขอประทานยานัตถ์จากกรมหมื่นวงศาสนิ³ พระองค์ท่านรู้ทันจึงทรงแก้งเป่ายานัตถ์ที่มีฤทธิ์แรงทำให้หม่อมข้าพินสลัดจอนพินกะลากระเด็นหลุด พระองค์ท่านเห็นเข้าก็ทรงขัน สร้างความอับอายแก่หม่อมข้าพินนัก

² สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพอธิบายไว้ในเพลงยาวจดหมายเหตุเรื่องพระอาการประชวรของกรมหมื่นอัปสรสุดาเทพว่า หลวงนายศักดิ์ชื่อครุฑ เป็นเจ้าพระยามราชในรัชกาลที่ 4

³ ต่อมาได้เลื่อนเป็นกรมหลวงวงศาธิราชสนิท ในรัชกาลที่ 4

นอกจากนี้ การใส่ฟันกลาของหม่อมขำยังส่งผลให้หม่อมขำไม่สามารถทานอาหารที่มีลักษณะเหนียวหรือแข็งได้ เช่น

ครั้นเกินเพลาน้ำนิ้วหวีสุดใจ	ผ่อนธาตุในออกเสียหมดอดไม่ได้นาน
ท้องแห่งท้องเหี่ยวนั่งเปรี้ยวปาก	ทรหดอดหมากทั้งอยากหวาน
นั่งหิวนิ้วหน้าอยู่ช้านาน	แล้วค่อยคลานมาข้างเครื่องชำเลื่องตา
เห็นว่างคนทนไม่ได้ด้วยใจเจียน	เลื่อนเอาทุเรียนมาทั้งแบบวางแอบฝา
หยิบเข้าเคี้ยวเหนียวครั้นเจ็บทันตา	แล้วเอามายัดในลงในตะบัน
ครั้นละเอียดล่อพอกินได้	กระทั่งใส่เข้าจนสิ้นกินชันชัน
พอท้องคลายหายร้อนอ่อนอ่อนฟัน	คิดสำคัญว่าผู้ใดเขาไม่รู้
แล้วมีหน้าขำลักเอาผลบัว	ที่เขาคว่ำใส่เครื่องยังมีอยู่
ใส่ตะบันเล่นสบายคล้ายหมากพลู	ครั้นลุงทองจิ้นแลดูกระดากใจ
ลุงอ่อนถามว่าอะไรในตะบัน	หม่อมเปิดปิดคิดกันพูดแก้ไข
มีให้คนรู้เท่าเข้าใจ	ด้วยความไม่สู้ดีจะตรีชา
ว่าเหลือกำลังนั่งเคี้ยวฉันเปรี้ยวปาก	ตะบันหมกกินดอกจ๊ะคุณลุงจำ
แล้วเปื้อนปิดปิดปากไม่เจรจา	ครั้นโอษฐ์อ้าไม่เห็นแดงจะแคลงใจ
อันคนแก่ตะบันหมากมากด้วยกัน	แต่ซึ่งตะบันทุเรียนหามีไม่
ผลบัวก็ตะบันชันสุดใจ	น่าจะใครศึกษาเป็นอาจารย์

(คุณสุวรรณ, 2516: 82 – 83)

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตัวอย่างข้างต้น กวีวิพากษ์ให้เห็นว่าหม่อมขำมีพฤติกรรมกรกินอาหารที่ไม่เหมือนกับคนทั่วไปเพราะว่าตนใส่ฟันกลา การจะกินของแข็งจึงต้องทำให้แหลกเสียก่อน จึงต้องตะบันทุเรียน และเม็ดบัวให้เคี้ยวง่ายขึ้น ซึ่งปกติการตะบันจะใช้กับหมาก การตะบันทุเรียนหรือผลบัวของหม่อมขำจึงก่อให้เกิดความขบขันสำหรับผู้พบเห็นอย่างลุงทองจิ้นได้ ผู้วิจัยเห็นว่าการตะบันทุเรียนหรือเม็ดบัวกินของหม่อมขำนั้นมาจากนิสัยตะกละของหม่อมขำเองด้วย เพราะหากไม่ตะกละก็คงไม่พยายามหาวิธีในการทานให้ง่ายขึ้น ซึ่งผู้วิจัยจะกล่าวถึงลักษณะนิสัยตะกละของหม่อมขำในหัวข้อถัดไป

2.4) นิสัยตะกละตะกลาม

กวีได้วิพากษ์นิสัยตะกละตะกลามของหม่อมเปิดจนก่อให้เกิดผลเสียไว้ 2 ลักษณะ คือ ตะกละจนถ่ายท้องเรื้อราด และตะกละไม่เลือกจนหอบขึ้น ดังนี้

เพลานึ่งหม่อมเปิดเห็นเสด็จประพรม	ชวนข้าในกรมลงตำหนักแพใหญ่
ลงอาบน้ำดำว่ายสบายใจ	แล้วสั่งให้เรียกเรือนนมเงินมา
ทั้งห่อหมกนกกั่วใบบัวอ่อน	ทอดมันจันลอนไว้นักหนา
ซื้อรับพระราชทานขานขลา	ยิ่งโอซารสร้าข้าหนักไป
สิ้นหลายควบจวบสลึงถึงขนาด	เตโชธาตุดุหาทันผลาญอาหารไม่
ในท้องปวดนวนดิ่งอยู่ในใจ	จะบอกใครก็อดสุดไม่มีดี
ครั้นปวดท้องเต็มทนจนสิ้นอายุ	ลูกวังจะไปถ่ายให้ถึงที่
ด้วยเหลือทนพันกระสันพันทวิ	ก็ราดเรียเสี้ยที่มาตามทาง
ก็ซื้อขนมให้ตาเฒ่าเฝ้าตำหนัก	ให้ตักน้ำชำระสะสาง
ให้หมดสิ้นกลิ่นอายระคายคาง	ช่วยอำพรางเสี้ยให้มิดช่วยปิดบัง

(คุณสุวรรณ, 2516: 79 – 80)

ตัวอย่างข้างต้น กวีวิพากษ์ว่าหม่อมข้ามีนิสัยตะกละกินจนถ่ายท้อง อยากรอาหารหลายอย่างในมือเดียว และเมื่อหม่อมข้ากินอึดไม่ประมาณตัวจนปวดท้องแล้วอดทนไปถ่ายในห้องน้ำไม่ทัน ก็เลยจำต้องถ่ายเรียตราดรายทาง และไปจ้างคนมาทำความสะอาดเพื่อปกปิดไม่ให้คนอื่นรู้เรื่องน่าอายของตน ส่วนนิสัยตะกละจนหอบขึ้นของหม่อมข้า เช่น

หม่อมเป็ดอยากเหลือทนจนสิ้นอายุ	แล้วบยายลุงทองเงินจำ
ถึงจะหอบขึ้นเดี๋ยวนี้ฉันมียา	ก็ออกบอกตำรามาพลัน
โดยน้ายามานั้นไม่ชอบจะหอบโครง	คุณโม่หม่อมพี่เธอสอนฉัน
เอาดอกลำโพงมาใส่ลงในตะบัน	เกลื้อสินเธาว์เท่ากันขยันจริง
ตะบันไปให้ละเอียดเฉียดยาด	กินให้หมดที่ตะบันนั้นยวดยิ่ง
เบากายหายฉิบเหมือนหีบทิ้ง	ไม่เกรงกริ่งโรคาเพราะยามี้
แล้วหีบนมเงินน้ายามาคลุกเคล้า	เปิบเข้ายังไม่ทันอึดถึงที่
ได้เจ็ดคำหอบทำขึ้นทันที	มือยังมีทันล้างก็วางขม

(คุณสุวรรณ, 2516: 109 – 110)

อาการหอบขึ้นจากการตะกละไม่เลือกของหม่อมข้าในตัวอย่างข้างต้น กวีวิพากษ์ให้เห็นว่ามีคนเตือนห้ามหม่อมข้าแล้วว่าทานน้ายานี้อาจทำให้เป็นหอบได้ หม่อมข้าก็เลือกที่จะโกหกโดยอ้างว่ามียาแก้ แต่ก็เข้าลักษณะว่าห้ามยังไม่ทันขาดคำ พอหม่อมข้ากินน้ายาได้เจ็ดคำอาการหอบก็เกิดขึ้น

คุณสุวรรณสามารถวิพากษ์หม่อมข้าในแง่พฤติกรรมส่วนตัวที่ไม่เหมาะสมในเรื่องต่างๆ ได้ ผู้วิจัยเห็นว่าเป็นเพราะคุณสุวรรณเป็นคนร่วมสมัยกับหม่อมข้า และรับราชการในตำแหน่งกรมหมื่นอัปสรสุดาเทพเช่นเดียวกัน และในสมัยของกวีนั้นการเล่นเพื่อนยังเป็นเรื่องที่ไม่นิยมเปิดเผย แต่กวีคงพบเห็นหรือรับรู้อยู่บ่อยครั้งจนอดไม่ได้ที่จะวิพากษ์ให้เห็นถึงพฤติกรรมผิดธรรมชาติของสตรีในวัง การวิพากษ์พฤติกรรมของหม่อมข้าเนื้อหาส่วนใหญ่มุ่งสร้างอารมณ์ขันให้แก่ผู้อ่าน กล่าวคือผู้อ่านจะไม่ได้สงสัยหรือตำหนิหม่อมข้า หากมีความรู้สึกอยู่ข้างเดียวกับกวี คือเห็นว่าเป้าหมายในการวิพากษ์ซึ่งก็คือหม่อมข้าแสดงพฤติกรรมต่างๆ อย่างตลก และการที่กวีวิพากษ์หม่อมข้าจึงเสมือนกวีได้วิพากษ์นางในที่มีพฤติกรรมเช่นเดียวกัน

3) เพลงยาวถึงนายกรัฐมนตรีนุวงศ์ ผู้แต่งคือ สุนทรภู่ รัชกาลที่ 1 ในหนังสือพิมพ์ประชาชาติรายวันฉบับตั้งแต่วันที่ 1 เมษายน พ.ศ.2518 – 7 เมษายน พ.ศ.2519 รวมจำนวนทั้งสิ้น 26 ฉบับ โดยกล่าววิพากษ์เจาะจงนายกรัฐมนตรีนุวงศ์ในสมัยนั้น คือ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช เพลงยาวนี้ได้วิพากษ์ลักษณะพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ในด้านพฤติกรรมส่วนตัว คือ การเป็นคนเจ้าอารมณ์และช่างเหินห่าง และพฤติกรรมในการปฏิบัติงาน ได้แก่ การนิ่งเฉยต่อปัญหาของประชาชน ดังนี้

3.1) พฤติกรรมส่วนตัวที่ไม่เหมาะสม

สุนทรภู่ รัชกาลที่ 1 วิพากษ์ถึงลักษณะนิสัยหรือพฤติกรรมส่วนตัวที่ไม่เหมาะสมของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ไว้ใน “เพลงยาวถึงนายกรัฐมนตรีนุวงศ์” ว่าเป็นคนเจ้าอารมณ์และช่างเหินห่างอยู่หลายตอน เช่น

แสนสมเพชเวทนาท่านนายก	เสียงสารมาค่านับฉบับที่หก
อนิจจาปราศรัยไม่แยแส	พกเอาโทสจริตเป็นเจ้าเรือน
นั่งอยู่ก็จะหาว่าไม่เตือน	กระแนะกระแหนช่างไม่มีใครเหมือน
	ครั้นเตือนก็จะหาว่าลามปาม

(สุนทรภู่ รัชกาลที่ 1, 2546 : 23)

จากตัวอย่างจะพบว่านิสัยประจำตัวของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ซึ่งดำรงตำแหน่งผู้นำประเทศในขณะนั้นว่ามักแสดงออกถึงความเป็นคนโมโหง่าย และใช้วาจาเหินห่างโดยไม่สนว่าคนที่ฟังจะเป็นใครก็ตาม จนผู้แต่งต้องเตือนให้ท่านรู้จักหักห้ามอารมณ์โมโหของตนบ้าง เช่น

นี้วันเกิดก็จะเวียนมาบรรจบ	จะไปพบไปหาพ่อคุณเอ๊ย
บุญสงกรานต์ก็จะถึงอย่าพึ่งเลย	อย่าพึ่งเผยโทสาใ้อารมณ์

(สุนทรภู่ รัชกาลที่ 1, 2546 : 111)

นอกจากนี้ก็ยังใช้เหตุการณ์เฉพาะหน้าคือวันเกิดของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช และเทศกาลสงกรานต์ที่ใกล้กับวันเกิดท่าน มาเป็นข้ออ้างในการเตือนให้นายกฯ อย่าเพิ่งแสดงอารมณ์ โมโหในช่วงเทศกาลที่คนไทยถือกันว่าเป็นฤกษ์ดี หรือตอนที่ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ถูกซักถามในการ ประชุมสภา เช่น

กระแสข่าวที่ปรากฏไม่ตรงตาม	เสียงสารมาค่านับฉบับที่สิบสาม
ก็หลักฐานทั้งหมดปรากฏชัด	พะนะท่นว่ความในอารมณั้
...	ทั้งสำบัตสำนวนชวนกล่อม
ครัน้ถูกรุกจากสมาชิก	...
	ทั้นหงุดหงิดงอหงิกไม่งามสง่า

(สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2546: 53 -54)

จากตัวอย่างข้างต้น กวีวิพากษ์ให้เห็นการไม่รู้จักยับยั้งอารมณ์ของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ที่แสดงออกถึงอาการหงุดหงิดและการพูดจาที่ได้เสียงรุนแรงเมื่อต้องตอบคำถามของสมาชิก รัฐสภา

3.2) พฤติกรรมการปฏิบัติงานที่ไม่เหมาะสม

พฤติกรรมในการปฏิบัติงานที่ไม่เหมาะสมของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช คือ การไม่เร่งแก้ไขปัญหาของประชาชน ซึ่งดูเหมือนเป็นสิ่งที่ตรงกันข้ามกับลักษณะนิสัยพฤติกรรมในข้อ 3.1) ที่ว่า ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมชเป็นคนเจ้าอารมณ์ หงุดหงิดง่าย แต่ประเด็นนี้ก็กลับวิพากษ์ว่าท่าน นายกฯ ผู้นี้แสดงท่าทีนิ่งเฉยไม่เร่งแก้ไขปัญหาให้ประชาชน เช่น

อะไรเล่าเจ้าประคุณขุนแผน	ใครทำผิตคิดแค้นกันเล่านั้น
ล่วงเวลาเลยมาก็ร้อยวัน	พระคุณทั้นทำอะไรบ้างไหมคะ
หรือมองเห็นว่าเป็นปัญหาไพร่	ผู้ยิ่งใหญ่อย่างท่านไม่มีหระ
ชีวิตไพร่ไม่มีค่าใช่ไหมจ๊ะ	ชิชะขุนแผนแสนสะท้าน

(สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2546: 12 – 13)

ตัวอย่างข้างต้น กวีใช้คำเรียกแทนชื่อของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ว่าขุนแผน เนื่องจาก ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับเรื่องขุนช้างขุนแผน เช่น บทบาทการแสดง ในละครเวทีเรื่องเสน่ห์พ่อแผน ซึ่ง ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช รับบทเป็นแผน (คึกฤทธิ์ ปราโมช, ม.ร.ว., 2533: 268) และเรือนที่อยู่ของ ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช ก็สร้างตามเรือนในเรื่องขุนช้างขุนแผน (สละ ลิขิตกุล, 2521: 421) กวีได้วิพากษ์ถึงพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมในการปฏิบัติงานของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช

ซึ่งปล่อยให้เวลาให้ล่วงเลยไร้การแก้ไข พร้อมวิพากษ์ว่าชีวิตความเป็นอยู่ของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช อาจทำให้ไม่รับรู้ความเดือดร้อนของประชาชนที่มีรายได้น้อย และด้วยตำแหน่งนายกรัฐมนตรีที่ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ดำรงอยู่นั้นส่งผลต่อทิศทางการดำเนินชีวิตของประชาชนภายใต้การนำประเทศของท่าน หากท่านนิ่งเฉยต่อปัญหา ประชาชนก็คงทำการแก้ไขปัญหาเองไม่ได้ เช่น

ไอ้พ่อคุณขุนแผนเจ้าข้าเอ๋ย
แล้วนี่ให้คนไทยอดทนคบ

นี้จะเฉยชาอยู่อย่างสงบ
กระนั้นหรือท่านผู้จบกระบวนงาน

(สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2546: 28)

การวิพากษ์ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ในเพลงยาวถึงนายกรัฐมนตรี ทั้งสองประเด็น เป็นการแสดงให้เห็นภาพที่ขัดแย้งกันในพฤติกรรมของนายภา ผู้นำประเทศ ส่วนตัวเป็นคนนิสัยเจ้าอารมณ์ พร้อมแสดงออกให้เห็นอย่างเปิดเผย แต่เมื่อประชาชนมีปัญหากลับนิ่งเฉยไม่แสดงออกหรือแก้ปัญหาให้เร็วเหมือนกับอารมณ์ประจำตัวที่แสดงออกมาโดยเร็วพลัน ทั้งนี้ผู้วิจัยสังเกตเห็นว่าสุจิตต์ วงษ์เทศ กล่าววิพากษ์ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ซึ่งมีตำแหน่งเป็นถึงนายกรัฐมนตรีในขณะนั้นได้ น่าจะมาจากความสัมพันธ์ส่วนตัวของคนทั้งสองที่เรียกได้ว่าทั้งรักทั้งชัง (ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, 2546: คำนำเสนอ) รวมถึงการประกอบอาชีพในแวดวงหนังสือพิมพ์มาก่อนเหมือนกัน ย่อมต้องเคยพบเจอคนในแวดวงเดียวกันอยู่บ้าง และการวิพากษ์การทำงานมาของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ได้ตลอด 1 ปี แสดงว่าจำเป็นต้องสนใจคอยติดตามผลงานการบริหารงานของคณะรัฐบาลโดยการนำของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช มาโดยตลอด

จากการศึกษาเนื้อหาวิพากษ์บุคคลใดบุคคลหนึ่งพบว่ากวีวิพากษ์ถึงพฤติกรรมไม่เหมาะสมทั้งพฤติกรรมส่วนตัว และพฤติกรรมการปฏิบัติงาน และยังแสดงให้เห็นปัจจัยในการนำเสนอเนื้อหาดังกล่าวคือ ความร่วมสมัยและความสัมพันธ์ระหว่างผู้เขียนกับผู้ถูกวิพากษ์ ปัจจัยแรก คือความร่วมสมัย การที่กวีจะสามารถวิพากษ์บุคคลใดบุคคลหนึ่งได้อย่างชัดเจนก็เพราะกวีมีตัวตนอยู่ร่วมยุคสมัยและทันเห็นพฤติกรรมต่างๆ ของผู้ถูกวิพากษ์ ประกอบกับปัจจัยที่สองคือความสัมพันธ์ระหว่างผู้เขียนกับผู้ถูกวิพากษ์ ในเพลงยาววิพากษ์รัตนโกสินทร์ที่มีเนื้อหาวิพากษ์บุคคลใดบุคคลหนึ่ง แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ 2 ลักษณะ คือ ความสัมพันธ์ในระดับเดียวกัน และความสัมพันธ์ที่เหนือกว่า กล่าวคือ ความสัมพันธ์ในระดับเดียวกันพบในเพลงยาวเรื่องหม่อมเป็ดสวรรค์ และในเพลงยาวถึงนายกรัฐมนตรี ในเพลงยาวเรื่องหม่อมเป็ดสวรรค์ ผู้เขียนกับผู้ถูกวิพากษ์มีอาชีพและฐานะทางสังคมเท่าเทียมกันคือเป็นนางในรับราชการในตำหนักของกรมหมื่นอัปสรสุดาเทพเหมือนกัน ส่วนในเรื่องเพลงยาวถึงนายกรัฐมนตรี ผู้เขียนกับผู้ถูกวิพากษ์เคยร่วมประกอบอาชีพหนังสือพิมพ์เหมือนกัน ความสามารถด้านฝีมือการเขียนพอๆ กัน แม้อตอนที่ผู้เขียนวิพากษ์ถึงนั้นผู้ถูกวิพากษ์จะมีฐานะทางการเมืองที่สูงขึ้น แต่

ผู้เขียนก็อาศัยความสัมพันธ์ที่เคยมีมานำมาใช้เป็นความกล้าในการวิพากษ์บุคคลสำคัญระดับประเทศ สำหรับความสัมพันธ์ในลักษณะที่เหนือกว่า พบในเพลงยาวว่าพระยามหาเทพ (ปาน) ทั้งนี้เพราะตามประวัติผู้แต่งทำให้เห็นว่าผู้แต่งมีตำแหน่งทางราชการที่สูงกว่าผู้ถูกวิพากษ์ ผู้เขียนจึงไม่เกรงกลัวผลเสียหรือข้อบาดหมางที่อาจเกิดขึ้นจากการวิพากษ์ถึงบุคคลนั้น

ผู้วิจัยสังเกตว่าการวิพากษ์บุคคลใดบุคคลหนึ่งนั้นไม่ใช่เรื่องของปัจเจกบุคคล หรือบุคคลที่กวีวิพากษ์นั้นเป็นเสมือนตัวแทนของกลุ่มบุคคลในสังคม กล่าวคือจมีนราชามาตย์ หรือ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช เป็นเสมือนตัวแทนของข้าราชการ ส่วนหม่อมขำเป็นเสมือนตัวแทนสตรีในวัง พฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของบุคคลเหล่านี้จึงส่งผลกระทบต่อสังคมได้ เพราะเป็นผู้มีบทบาทสำคัญทางสังคมนั่นเอง

3.2 เนื้อหาวิพากษ์กลุ่มบุคคล

เนื้อหาวิพากษ์กลุ่มบุคคล ในที่นี้หมายถึง เนื้อหาที่แสดงการวิพากษ์กลุ่มบุคคลที่มีลักษณะร่วมกันในภาพรวม เพลงยาวในสมัยรัตนโกสินทร์ที่มีเนื้อหาวิพากษ์กลุ่มบุคคลมีทั้งหมด 9 เรื่อง ได้แก่ เพลงยาวเรื่องตีเมืองพม่า เพลงยาวชาววัง กลอนขรัววัดทองเพลงมหินทร์ เพลงยาวพยากรณ์ เพลงยาวคำทำนาย เพลงยาวขอตสังคม เพลงยาวรัตนโกสินทร์กำสรवल เพลงยาวเรื่องคำกลอนสอนหญิง เพลงยาวร้างวัดสระเกศ และประเด็นที่กวีวิพากษ์กลุ่มบุคคลก็คล้ายกับที่กวีวิพากษ์บุคคลใดบุคคลหนึ่ง คือพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมด้านพฤติกรรมส่วนตัว และพฤติกรรมในการปฏิบัติงาน โดยกลุ่มบุคคลที่กวีวิพากษ์ในเพลงยาวสมัยรัตนโกสินทร์ ได้แก่ กลุ่มข้าราชการ กลุ่มพระสงฆ์ และกลุ่มสตรี โดยจะนำเสนอตามลำดับดังต่อไปนี้

3.2.1 กลุ่มข้าราชการ

ข้าราชการเป็นกลุ่มคนที่มีบทบาทในการขับเคลื่อนประเทศให้ก้าวหน้า ดังนั้นจึงเป็นกลุ่มบุคคลที่ส่งผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของคนในสังคม เพลงยาวในสมัยรัตนโกสินทร์ที่มีเนื้อหาวิพากษ์กลุ่มข้าราชการมีทั้งหมด 5 เรื่อง ได้แก่ เพลงยาวเรื่องตีเมืองพม่า เพลงยาวพยากรณ์ เพลงยาวคำทำนาย เพลงยาวขอตสังคม และเพลงยาวร้างวัดสระเกศ และได้วิพากษ์ถึงพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมด้านพฤติกรรมส่วนตัว คือ การหลงอำนาจ ส่วนด้านพฤติกรรมการทำงาน คือ การละเลยหน้าที่ การทุจริตต่อหน้าที่ ดังนี้

1) พฤติกรรมส่วนตัวที่ไม่เหมาะสม

พฤติกรรมส่วนตัวที่ไม่เหมาะสมของกลุ่มข้าราชการที่ปรากฏในเนื้อหาของเพลงยาววิพากษ์สังคม คือ พฤติกรรมการหลงอำนาจ การวิพากษ์พฤติกรรมกรรมการหลงอำนาจของกลุ่มข้าราชการพบในเพลงยาว 4 เรื่อง ได้แก่ เพลงยาวเรื่องตีเมืองพม่า เพลงยาวคำทำนาย เพลงยาว “ขอดสังคัม” และเพลงยาวพยากรณ์ ดังนี้

ในเพลงยาวตีเมืองพม่ากวีได้วิพากษ์พฤติกรรมที่ข้าราชการมัวหลงยึดติดในยศศักดิ์ ยามเมื่อบ้านเมืองเข้าสู่ช่วงศึกสงครามข้าราชการพวกนี้กลับคอยหาทางหลบหลีก ไม่หาญกล้าขึ้นอาสาสู้รบ เช่น

จะคิดโบราณอย่างนี้ก็ไม่
ครั้งทัพเขากลับยกมา
แต่เลี้ยวลดปดเจ้าทุกเข้าคำ
ฉิบหายตายล้มไม่สมประดี

ชาติไพร่หลงฟังแต่ยศถา
จะองอาจอาสาที่ไม่มี
จนเมืองคร่ำเป็นมุขยัยยี่
เมืองยัยยี่ทุกวัน

(กรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท: 27)

ตัวอย่างข้างต้นแสดงให้เห็นผลของการมัวแต่หลงอยู่กับอำนาจ ละเลยไม่ทำงานอื่น จนเกิดผลเสียแก่บ้านเมืองในที่สุด

ส่วนเพลงยาวคำทำนายนำเสนอบรรยากาศบ้านเมืองที่ไม่สงบสุข เช่นเดียวกับเพลงยาวตีเมืองพม่า กวีได้กล่าววิพากษ์ถึงพฤติกรรมหลงอำนาจของข้าราชการการเมือง ยามเมื่อประเทศไทยเปลี่ยนแปลงระบบการปกครองแล้ว และประเทศชาติจะได้รับการดูแลและบริหารกิจการบ้านเมืองโดยกลุ่มนักการเมืองแทนการมีพระมหากษัตริย์บริหารปกครองประเทศแบบเดิม เช่น

แก้เมืองใดไร่นรินทรปีนประเทศ
ด้วยแย่งกันเป็นใหญ่ในสภา
เดี่ยวมึงมั่งกุ่มนั่งครองชาติ
ถืออำนาจบาตรใหญ่ไล่ฆ่าฟัน
เมื่อพญาช้างสารชนกันแหลก
ทรราชมันปราบราบหน้ากลอง

จะอาเพศมัวไปทั่วหน้า
แบ่งพรรคข้าพรรคเอ็งไม่เกรงกัน
คอยวิวาทชิงตำแหน่งคู่แข่งัน
สังหารมันต่างฝ่ายตายเป็นเปื้อ
พวกหญ้าแพรกสีข้าระกำหอมง
จะเรียกร้องวอนใครช่วยได้ฤ

(อมรา บุษกร, 2541 : 26 - 27)

จากตัวอย่างข้างต้น กวีวิพากษ์นักการเมืองไทยว่าจะสร้างความเสียหายให้แก่ประเทศชาติ เพราะนักการเมืองมัวเมาหลงในอำนาจ คอยแย่งชิงตำแหน่งทางการเมือง จนเกิดการทะเลาะวิวาทกันระหว่างพรรคการเมืองต่างๆ และผลัดกันบริหารประเทศ มักใช้อำนาจในทางที่ผิด และในที่สุดผลเสียจึงตกแก่ประชาชนที่ไม่สามารถพึ่งพาผู้นำประเทศ (นักการเมือง) ได้ บทกลอนนี้จึงสะท้อนให้เห็นว่ากวีไม่มีความเชื่อมั่นในการบริหารประเทศของนักการเมืองไทย และเล็งเห็นว่าความวุ่นวายต่างๆ ที่จะเกิดขึ้นอันมาจากสาเหตุเดียวกันนั้นคือ ความต้องการครองอำนาจสูงสุดทางการปกครอง

ส่วนในเพลงยาว “ขอตสังคม” กวีก็ได้กล่าวถึงการหลงอำนาจผ่านการแย่งชิงตำแหน่งกันในสภาเช่นเดียวกับในเพลงยาวคำทำนาย เช่น

เขาว่านักการเมืองผู้เปรี๊ยะปราด	ล้วนรักชาติรักคณะสุดกระสัน
ต่างตั้งพรรคการเมืองเฟื่องประชัน	หมายมุ่งมั่นบริหารบ้านเมืองไทย
...	...
เข้าสภาไม่นานเรื่องบานเบิก	เอิกเกริกไปหมดหน้าอดสู
แย่งเก้าอี้กันครองนี้ของกู	เอ็งไปอยู่กระทรวงนั้นแบ่งกันคุม

(อมรา บุชกร, 2541: 59)

และในเพลงยาวพยากรณ์ กวีได้ย้ำให้เห็นว่าความวิตกของข้าราชการการเมืองอย่างหนึ่งคือการพ้นจากตำแหน่งหรืออำนาจทางการเมือง จึงได้เตือนคณะรัฐบาลให้มีสติและอย่าได้ก่อเหตุการณ์รุนแรงขึ้นในช่วงใกล้หมดวาระการครองตำแหน่ง เช่น

ดูกรมราดา	ตั้งสติปัญญาอย่าให้หลง
ปฏิบัติสัตย์ถือความซื่อตรง	อย่างนงน่งงุ่นง่านตามดวงดาว
ประเทศนี้ยังมีความหวัง	อย่าชิงศึกเพื่อประดังความเหินบหนาว
อย่าแข่งกร้าวรวดเพื่อปวดร้าวน	เก็บหาญหัวไว้สู้ภัยนอกชายแดน

(ขรรค์ชัย บุนปาน, 2547: 148)

ตัวอย่างข้างต้น คณะรัฐบาลที่กวีวิพากษ์ในสมัยนั้นอยู่ภายใต้การนำของพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ช่วงเวลาดังกล่าวใกล้จะมีการประกาศยุบสภาผู้แทนราษฎร ต่อมาได้มีพระบรมราชโองการประกาศยุบสภา เมื่อวันที่ 19 มีนาคม พ.ศ.2526 และมีการเลือกตั้งใหม่ ในวันที่ 18 เมษายน พ.ศ.2526 (ขุน บุญราศรี, 2546: 446) ทำให้คณะรัฐมนตรีที่บริหารงานอยู่เดิมพ้นจากตำแหน่งไปตามวาระ

เรื่องอำนาจยังนำมาสู่พฤติกรรมอีกอย่างของข้าราชการนั่นคือข้าราชการผู้น้อยคอยประจบประแจงข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ เช่น

เกิด “แพชั่น” ทันสมัยให้กระเช้า	ยกพวกเข้าคารวะที่จะขลัง
ขยันให้กำลังใจผู้ใหญ่จิง	พอร้อยชั่งขวัญอยู่คู่ใจกาย
ถึงวันเกิดเลื่อนตำแหน่งแต่งตั้งใหม่	กระเช้าดอกไม้จัดปล้นไม้ทันขาย
ต้องสรรหาชุลมุนวิ่งวุ่นวาย	เพื่อเจ้านายเกษมปลื้มเปรมพลัน
ยกพรรคพวกตบเท้าเข้ากราบก้ม	มือประนมปาก “เซลียร์” เซียร์สนั่น
พวกหยอปปูขยับขยับซุบซิบกัน	ดอกไม้วันนี้ขาดตลาดเลย

(อมรา บุษกร, 2541: 37)

ข้างต้น กวีได้วิพากษ์แสดงให้เห็นว่าข้าราชการไทยรักความก้าวหน้าด้วยการยึดติดกับอำนาจ และหวังให้ผู้มีอำนาจสนับสนุนให้ตนเองเติบโตจึงเกิดความนิยมในการแสดงความยินดีในโอกาสต่างๆ ของข้าราชการผู้ดำรงตำแหน่งสูงกว่าด้วยการส่งกระเช้าดอกไม้

2) พฤติกรรมการปฏิบัติงานที่ไม่เหมาะสม

พฤติกรรมการปฏิบัติงานที่ไม่เหมาะสมที่กวีได้วิพากษ์ไว้ในเพลงยาว ได้แก่ การละเลยหน้าที่ และการทุจริตต่อหน้าที่ ดังนี้

2.1) การละเลยหน้าที่

การวิพากษ์พฤติกรรมละเลยหน้าที่ของกลุ่มข้าราชการพบในเพลงยาว 1 เรื่อง ได้แก่ เพลงยาวเรื่องตีเมืองพม่า ในเรื่องนี้กวีได้กล่าววิพากษ์ถึงพฤติกรรมการละเลยหน้าที่ของข้าราชการ ซึ่งเป็นสาเหตุที่ไทยเสียเมืองแก่พม่าไปเมื่อครั้งสมัยอยุธยา ก็เพราะมีข้าราชการ (เสนาบดี) ที่ไม่รักในการปฏิบัติหน้าที่ เช่น

ทั้งนี้เป็นต้นด้วยผลเหตุ	จะอาเพศกษัตริย์ผู้เป็นใหญ่
มิได้พิจารณาข้าไท	เคยใช้ก็เลี้ยงด้วยเมตตา
ไม่รู้รอบประกอบในราชกิจ	ประพฤติการแต่ที่ผิดด้วยอิจฉา

(กรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท, 2545: 26)

กวีวิพากษ์พฤติกรรมการละเลยหน้าที่ข้างต้นของข้าราชการผ่านการกล่าววาทกษัตริย์ไม่ได้เคยพิจารณาทบทวนเลยว่าเลี้ยงแต่ข้าราชการบริพารที่ไม่ปฏิบัติหน้าที่ซ้ำยังคอยแต่อิจฉากันไปมา เข้าทำนองเลี้ยงเสียข้าวสุก ยามเมื่อบ้านเมืองมีศึกจึงไม่สามารถพึ่งพากลุ่มข้าราชการเหล่านี้ได้

2.2) การทูลจรีตต่อหน้าที่

การวิพากษ์พฤติกรรมทูลจรีตต่อหน้าที่ของกลุ่มข้าราชการพบในเพลงยาวจำนวน 3 เรื่อง ได้แก่ เพลงยาวคำทำนาย เพลงยาว “ขอตสังคม” และเพลงยาวร้างวัดสระเกษ โดยกวีได้กล่าววิพากษ์การทูลจรีตต่อหน้าที่ข้าราชการในเรื่องการรับสินบนและการโกงกินภาษีประชาชน ดังนี้

(1) การรับสินบน

การรับสินบนของข้าราชการเป็นพฤติกรรมที่พบในเพลงยาวจำนวน 2 เรื่อง ได้แก่ เพลงยาวคำทำนาย และเพลงยาวขอตสังคม ในเพลงยาวคำทำนายกวีวิพากษ์ถึงพฤติกรรมฉ้อฉล ชอบรับสินบนของข้าราชการในยุคบ้านเมืองของกวีไว้ เช่น

สิบเสนาบดีที่เป็นใหญ่	จักมีใจโลเลเอียงเหหัน
รับสินบาทคาดสินบนแบ่งผลปัน	ยุติธรรมหาที่ไหนในหมู่พาล
ต่างกอบโกยสินทรัพย์รับเข้าห่อ	ร่วมกันฉ้อฉลโกงไม่สงสาร
ข้าวของแพงหุณีภาษีอากร	ช่วยกันผลาญแผ่นดินสิ้นละลาย

(อมรา บุชกร, 2541: 27)

ข้างต้นกวีวิพากษ์ว่าข้าราชการไม่มีความซื่อสัตย์เห็นแก่สินบน จนทำให้ประชาชนเดือดร้อน แต่ข้าราชการก็ไม่มีรู้สึกละอายใจแต่อย่างใด

ส่วนในเพลงยาว “ขอตสังคม” กวีได้กล่าววิพากษ์กลุ่มข้าราชการถึงพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมในเรื่องการคดโกงและรับสินบน เช่น

อันคนไทยขึ้นชื่อว่าซื่อ	แต่เจาะเจ็งบ้อทำเรื่องค้าขาย
สินค้าไทยส่งออกนอกมากมาย	ยังไม่วายขาดตุลฎีปุ่เงิน
ด้วยตัวแทนติดต่อขอซื้อขาย	คิดค่านายหน้าเข้ากระเป๋าสั้น
เงินเก่าเจี้ยะ ⁴ เลี้ยงหมาเขาหากิน	เงินแผ่นดินรั่วไหลโดยไม่ควร
เรื่องวิ่งซื้อวิ่งขายของนายหน้า	ทำกันมาล่าสันแบ่งปันส่วน
นักการเมืองพ่อค้าพากันชวน	ข้าราชการรีบด่วนไปเจรจา
พอดตกลงตอนกลับแบ่งทรัพย์ฮ้อ	เข้าพกห่อสุขกายสบายหนา
เที่ยวเมืองนอกเพลิดเพลินเจริญตา	พอกลับมานับเงินเจริญใจ

⁴ เงินสินบน

เรื่องเช่นนี้มีอยู่รู้เห็น
เป็นเรื่องผู้บริหารงานของใคร

ไม่วายเว้นสักยุคทุกสมัย
ถึงที่ได้ต้องรับจับคำโต

(อมรา บุชกร, 2541: 54 – 55)

จากตัวอย่างจะพบว่าพฤติกรรมการรับสินบนของข้าราชการส่ง
ผลเสียในระดับประเทศทำให้ไทยขาดดุลทางการค้า กวียังชี้ให้เห็นว่าการรับสินบนของข้าราชการ
บางครั้งก็กระทำกันเป็นขบวนการ เมื่อได้เงินที่รับสินบนมากก็ค่อยมาแบ่งส่วนกันแล้วก็นำไปใช้จ่ายอย่าง
ฟุ่มเฟือย เช่น การไปเที่ยวพักผ่อนที่ต่างประเทศ นับเป็นพฤติกรรมที่แก้ไขไม่หายของข้าราชการไทย จน
ประเทศไทยมีชื่อด้านการทุจริต ดังที่กวีได้กล่าวว่า

เรื่องยกยอกโกงกินสินบนอ้าง
ทั้งนอกในประเทศผู้คนรู้จัก

คนไทยสร้างเสียงชื่อเสียงสนั่น
คอร์ปชั่นรุ่งเรืองเฟื่องระบิล

(อมรา บุชกร, 2541: 55)

ชื่อเสียงด้านการทุจริตต่อหน้าที่ของข้าราชการไทยถูกตอกย้ำอีก
ครั้งเมื่อกวีวิพากษ์ถึงกลุ่มข้าราชการตำรวจเกี่ยวกับการดำเนินคดีเพชรซาอุว์ในเพลงยาว “ขอตสังคม”
เช่น

พวกขายแรงงานไทยไปต่างชาติ
ทั้งเงินทองแก้วแก้วเครื่องเพชรนิล
กว่าจะรู้เรื่องแหกแหกตาตื่น
ตำรวจไทยสืบซำยังทำทรมาน
เพราะเกลือกกลายเป็นหนอนมันบ่อนไส้
เครื่องเพชรแท้แปรเพี้ยนปลอมเปลี่ยนแปลง

ยอดสามารถเยี่ยมนักลักทรัพย์สิน
ทรัพย์แผ่นดินเจ้าเมืองกระเตื้องนาม
พวคนำขึ้นเครื่องหुरुสูสยาม
กองปราบปรามหน้าเสียละเหี่ยแรง
สอบเท่าไรยังแยกแตกแขนง
เรื่องจึงแดงแจ้ไรฉาวโฉ่พลัน

(อมรา บุชกร, 2541: 55 – 56)

ตัวอย่างเหตุการณ์ที่กวียกมาคือเหตุการณ์คดีโจรกรรมเครื่องเพชร
ราชวงศ์ไพศาลแห่งซาอุดีอาระเบีย เมื่อปี พ.ศ.2532 โดยลูกจ้างชาวไทย หรือที่รู้จักในชื่อคดีเพชรซาอุฯ
และทางการไทยไม่สามารถนำส่งเครื่องเพชรคืนแก่ราชวงศ์ซาอุดีอาระเบียได้ ทำได้แค่เพียงจับกุมลูกจ้าง
ชาวไทยผู้กระทำความผิด และประหารชีวิตตำรวจหัวหน้าทีมสืบสวนคดีเพชรซาอุฯ ส่งผลให้ความสัมพันธ์
ระหว่างไทยกับซาอุดีอาระเบียเสื่อมลง

คดีดังกล่าวเริ่มต้นจากการที่นายเกรียงไกร เตชะโม่ง ซึ่งได้เดินทางไป
ทำงานในพระราชวังของกษัตริย์ซาอุดีอาระเบียในช่วงเดือนสิงหาคม พ.ศ.2532 นายเกรียงไกรได้

ขโมยเครื่องเพชรของเจ้าชายแห่งราชวงศ์ไฟซาลของซาอุดีอาระเบียมาได้ถึง 2 ครั้ง โดยเครื่องเพชรดังกล่าวถูกนำมายังจังหวัดลำปาง หลังจากนั้นไม่นานรัฐบาลซาอุดีอาระเบียก็ประสานมายังรัฐบาลไทยขอให้ติดตามเครื่องเพชรประจำราชวงศ์สงคืน

ในปี 2534 พ.ต.ท.ชลอ เกิดเทศ หัวหน้าคณะทำงานตามหาเพชรซาอุ สามารถจับตัวนายเกรียงไกรพร้อมเพชรของกลางมากมาย และนำส่งคืนราชวงศ์ไฟซาลต่อมาทางซาอุดีอาระเบียแจ้งว่าเพชรของกลางที่ทางไทยส่งคืนให้หลายชิ้นเป็นเพชรปลอม และคดีนี้เริ่มบานปลายเมื่อคณะทำงานตามหาเพชรซาอุภายใต้การนำของพ.ต.ท.ชลอ เกิดเทศ ใช้วิธีการข่มขู่คุกคามนายสันติผู้ซึ่งถูกกล่าวหาว่ารับซื้อเพชรจากนายเกรียงไกร โดยการจับตัวภรรยาและลูกของนายสันติไปกักขัง เพื่อหวังให้นายสันตินำเพชรส่งคืน แต่ชั่งไถ้นานเป็นเดือนก็ยังมีได้เพชรคืน ชำตำรวจคนหนึ่งยังได้ข่มขืนภรรยาของนายสันติ ทีมตำรวจชุดนี้จึงทำการฆ่าปิดปากสองแม่ลูก แล้วอำพรางคดีให้เป็นเหมือนกับเกิดอุบัติเหตุรถชน ต่อมาทีมสอบสวนชุดใหม่กลับสืบพบว่าเป็นการอุ้มฆ่า จึงได้ทำการจับกุมตัว พ.ต.ท. ชลอ เกิดเทศ และคณะทำงานมาดำเนินกรทางกฎหมาย สุดท้ายศาลอุทธรณ์พิพากษาประหารชีวิต พ.ต.ท. ชลอ เกิดเทศ ทำให้คดีโจรกรรมเครื่องเพชรราชวงศ์ไฟซาลถูกปิดลงอย่างเด็ดขาดในทางกฎหมาย⁵

คดีเพชรซาอุฯ ที่กวีกล่าวถึงนั้นแสดงให้เห็นพฤติกรรมการทุจริตในหน้าที่ของกลุ่มข้าราชการตำรวจที่ไม่ซื่อสัตย์และพยายามปกปิดความผิดของตนเอง พฤติกรรมแบบนี้ส่งผลกระทบต่อชื่อเสียงของประเทศชาติ และภาพลักษณ์ข้าราชการตำรวจในสายตาประชาชนก็นำเชื่อถืออีกต่อไป

(2) การโกงกินภาษีประชาชน

ภาษี คือ เงินที่มีกฎหมายกำหนดให้รัฐหรือท้องถิ่นเรียกเก็บจากบุคคลในเหตุต่างๆ เช่น การมีรายได้ การมีทรัพย์สิน การประกอบกิจการ การบริโภค เพื่อใช้จ่ายในการบริหารประเทศหรือท้องถิ่น (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556: 870) ในเพลงยาวร้างวัดสระเกศ กวีได้วิพากษ์กลุ่มข้าราชการถึงการใช้จ่ายเงินงบประมาณแผ่นดินอย่างไม่คุ้มค่า ซึ่งเงินงบประมาณเหล่านี้ส่วนใหญ่มาจากภาษีของประชาชน เช่น

⁵ สรุปรจาก บุญร่วม เทียมจันทร์. คดีเพชรซาอุฯ อุ้มฆ่าสองแม่ลูก, 2553.

⁶ งบประมาณแผ่นดิน คือ แผนเกี่ยวกับการใช้จ่ายของรัฐบาลและการจัดหารายรับให้เพียงพอกับการใช้จ่ายในรอบระยะเวลาหนึ่ง ดังนั้นจึงเรียกงบประมาณประจำปี ซึ่งจะเริ่มต้นในวันที่ 1 ตุลาคมของปีไปจนถึง 30 กันยายนของปีถัดไป

บุราณเปรียบเทียบคนยลเยี่ยงสัตว์	สารพัดกินได้ไม่หน่ายหนี
กินบ้านเมืองย่อยยับอัปรีภัย	เหมือนแรงลงกินผีปีระกา
ฝูงท่าลงปีระการาก่อนเก่า	ไม่ร้ายเท่าน่ากลัวเหมือนตัวทำ
รุมงานงบประมาณผลาญเงินตรา	ของประชาชาติไทยในปัจจุบัน

(สีกากร, 2546: 52)

จากตัวอย่างข้างต้น กวีได้วิพากษ์พฤติกรรมข้าราชการในการโกงกินภาษีประชาชนโดยการใช้เงินงบประมาณแผ่นดินไม่คุ้มค่าและไม่เกิดประโยชน์ต่อประเทศชาติ

ผู้วิจัยเห็นว่าที่ทำให้กลุ่มบุคคลที่ถูกวิพากษ์ในเพลงยาวสมัยรัตนโกสินทร์ มักเป็นข้าราชการก็เพราะพฤติกรรมของข้าราชการทั้งการหลงอำนาจ การทุจริตในหน้าที่ไม่ว่าจะรับสินบน หรือโกงกินภาษีประชาชน ล้วนแต่ส่งผลกระทบต่อประเทศและความเป็นอยู่ของประชาชน ซ้ำยังเป็นพฤติกรรมที่แก้ไม่ตก ไม่ว่าจะกาลเวลาจะล่วงเลยมายาวนานสักแค่ไหนตั้งแต่ยุคต้นรัตนโกสินทร์ จวบจนปัจจุบัน พฤติกรรมของข้าราชการที่ไม่เหมาะสมไม่ซื่อตรงก็ยังคงมีให้เห็นกันอยู่ ดังปรากฏในเพลงยาววิพากษ์สังคมสมัยรัตนโกสินทร์

3.2.2 กลุ่มพระสงฆ์

พระสงฆ์คือผู้เผยแผ่คำสอนหลักธรรมของพระพุทธเจ้าและผู้ประพาศรักษาศีลอันดี พระสงฆ์เป็นกลุ่มคนที่มีบทบาทต่อสังคมไทยมาตั้งแต่อดีตเพราะวิถีชาวพุทธย่อมผูกพันกับวัด กิจกรรมต่างๆ ก็มักจะใช้วัดเป็นศูนย์กลาง เช่น การศึกษาในอดีต งานเทศกาล เป็นต้น เพลงยาวในสมัยรัตนโกสินทร์ นอกจากมีเนื้อหาวิพากษ์กลุ่มข้าราชการแล้ว ยังมีเนื้อหาที่วิพากษ์บุคคลกลุ่มพระสงฆ์พบในเพลงยาว 4 เรื่อง ได้แก่ กลอนขรรค์วัดทองเพลงมหินทร์ เพลงยาวคำทำนาย เพลงยาว “ขอตสังคม” และเพลงยาวรัตนโกสินทร์กำสรวล กวีได้วิพากษ์ถึงพฤติกรรมส่วนตัวที่ไม่เหมาะสมของกลุ่มพระสงฆ์ที่กระทำผิดวินัยไว้ 5 ประเด็น คือ การกล่าวเท็จ การเสพสุรา การยุ่งเกี่ยวกับสตรี การอวดอ้างตนเป็นผู้วิเศษ และการใช้ศาสนาเป็นเครื่องมือหาทรัพย์ ดังนี้

1) การกล่าวเท็จ

การกล่าวเท็จหรือพูดปดเป็นการทำผิดศีลข้อที่สี่ของศีลห้าที่พระพุทธเจ้าสอนให้ชาวพุทธยึดถือปฏิบัติเป็นพื้นฐานของชีวิต เพลงยาววิพากษ์สังคมในสมัยรัตนโกสินทร์ที่ปรากฏแนวคิดนี้มีจำนวน 1 เรื่อง ได้แก่ กลอนขรรค์วัดทองเพลงมหินทร์ ซึ่งผู้แต่งได้วิพากษ์ถึงพระสงฆ์ที่ชาวบ้านต่างพากันนับถือ หากกลับมีพฤติกรรมที่ผิดไปจากวิสัยของสงฆ์ คือ การกล่าวเท็จ เช่น

ท่านขรัวครุผู้เฒ่าคนเจ้าเล่ห์	ทำถ่ายเทเสแสร้งแกล้งมูสา
เมื่อคืนนี้มีเทวดามา	บอกรูปร่างอาเพศเหตุจะมี
กำหนดในสามวันเป็นมั่นคง	อสเนibatจะลงที่ตรงนี้
เพลิงจะติดทางทิศหรีด	เราปรานีบอกให้รู้ทุกผู้คน

(กลอนขรัววัดทองเพลงมหินทร์, 2525: 17 -18)

ข้างต้น กวีวิพากษ์ถึงพระสงฆ์ที่แต่งเรื่องขึ้นมาหลอกลวงชาวบ้านโดยอ้างว่าฝันเห็นเทวดามาแจ้งข่าวร้าย จะเกิดฟ้าผ่าไฟไหม้ และเหตุที่พระสงฆ์หลอกลวงชาวบ้านนั้นก็เพื่อจะได้กินของบวงสรวงที่ชาวบ้านนำมาไหว้ขอให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ช่วยประทานอภัยไม่ให้เกิดไฟไหม้อย่างที่พระสงฆ์ได้แจ้ง เช่น

อันสิ่งของบวงสรวงทั้งปวงนั้น	ต้องห้ามกันมั่นคงอย่าสงสัย
ถ้าชนเข้าเคหาพาดูไร	ทำที่ไหนไว้ที่นั่นกับอภัย

(กลอนขรัววัดทองเพลงมหินทร์, 2525: 20 -21)

จากตัวอย่างจะเห็นว่ากวีได้วิพากษ์ว่ากลุ่มพระสงฆ์ออกอุบายโกหกชาวบ้านเพราะต้องการกินของที่ชาวบ้านนำมาบวงสรวงทั้งหมดเอง เลยแกล้งบอกชาวบ้านว่าห้ามนำอาหารของบวงสรวงกลับไปบ้านเพราะจะไม่เป็นมงคล ชาวบ้านก็ต่างพากันเชื่อในคำของพระสงฆ์ เนื่องจากต่างหวาดกลัวเหตุที่พระสงฆ์อ้างว่าจะมีเภทภัยเกิดขึ้น พฤติกรรมดังกล่าวจึงส่งผลกระทบต่อชาวบ้านเกิดความเดือดร้อนทางใจและทางกายจนต้องรับหาของมาบวงสรวงกันโดยเร็ว

2) การเสพสุรา

การเสพสุราเป็นการทำผิดศีลข้อสุดท้ายของศีลห้า เพลงยาววิพากษ์สังคมในสมัยรัตนโกสินทร์ที่ปรากฏแนวคิดนี้มีจำนวน 1 เรื่อง ได้แก่ กลอนขรัววัดทองเพลงมหินทร์ ซึ่งผู้แต่งได้วิพากษ์ถึงกลุ่มพระสงฆ์มีนิสัยชอบดื่มเหล้าเป็นประจำ เช่น

ข้าพเจ้ากล่าวไว้พอได้เรื่อง	อย่าขัดเคืองเลยที่สงฆ์ทรงศึกษา
ชักทำเนียบเปรียบเปรยขรัวที่ชั่วช้า	เสพสุราเข้าเย็นไม่เว้นวาย

(กลอนขรัววัดทองเพลงมหินทร์, 2525: 9)

หรือในตอนที่กวีวิพากษ์กลุ่มพระสงฆ์ตั้งวงล้อมดื่มเหล้าอย่างไม่มีการห้ามใคร เช่น

ปิดหนังสือเสร็จสรรพกลับมาฉัน	ร้องเรียกกันมาพร้อมล้อมขนาน
สมินิลรินส่งองค์อาจารย์	ท่านสมภารรับสุรามารอพลัน

ดื่มเข้าไปพันทีว่าคืน	สมีรักทำงอนขอค่อนขัน
สมภารว่าเหล้าอย่างนี้มันดีครั้น	ส่งบ้ำหั้นให้ท่านเม่นเห็นฤยัง
...	...
ขรัวตาฉิมนั่งกริมยิ้มในใจ	เออขอวดไหนเมากล้ำขอข้าที่
แล้วหยิบแก้มแถมเหล้าเข้าหย่าเหยอะ	พูดเลอะเทอะว่ายังไม่ถอยหนี
ขรัวตาเพิ่งว่ามันเก่งเอาอีกซี	ร้องซ้ำปรีรำบ่นบ้ำไป

(กลอนขรัววัดทองเพลงมหินทร์, 2525: 28 - 30)

พฤติกรรมแบบนี้ก็วิพากษ์ไว้ให้เห็นว่าพระสงฆ์ที่เป็นกลุ่มบุคคลที่ประชาชนเคารพนับถือ แต่กลับแอบมีพฤติกรรมผิดศีลโดยที่ประชาชนหรือชาวบ้านไม่ทราบ แล้วก็ยังคงให้ความเชื่อถือศรัทธาอยู่

3) การยุ่งเกี่ยวกับสตรี

เพลงยาวที่วิพากษ์กลุ่มพระสงฆ์ที่มีพฤติกรรมยุ่งเกี่ยวกับสตรีมีจำนวน 3 เรื่อง ได้แก่ กลอนขรัววัดทองเพลงมหินทร์ เพลงยาวคำทำนาย และเพลงยาว “ขอตสังคม” ดังนี้

ในกลอนขรัววัดทองเพลงมหินทร์ กวีได้วิพากษ์ถึงพฤติกรรมพระสงฆ์ ที่คิดรักผู้หญิง เช่น

สมภารเลียนบ้ายอหัวร่อคาก	การผีปากกูก็เป็นท่านเม่นเอ๋ย
อย่าว่าแต่ของกินหมิ่น ๆ เลย	แต่เปรย ๆ สีกาหวังกูทั้งปี
ถ้าลูกเมียของใครกูได้รัก	คงสมครเหมือนว่าให้ฟ้าผี
ชั้นเพลงยาวกล่าวกลอนเป็นงอนดี	แต่ครุมีติดเมื่อพ้อยต่อไป

(กลอนขรัววัดทองเพลงมหินทร์, 2525: 29)

ข้างต้น กวีแสดงให้เห็นว่าพระสงฆ์ยังมีติดขาดอารมณ์รักสตรีเพศและอวดอ้างว่าตนมีฝีมือด้านการแต่งเพลงยาวจีบผู้หญิง ความคิดแบบนี้ไม่นับว่าไม่เหมาะสมสำหรับผู้ที่ดำรงตนอยู่ในสถานะพระสงฆ์

ส่วนในเพลงยาวคำทำนาย กวีได้วิพากษ์ถึงพฤติกรรมการยุ่งเกี่ยวกับสตรีไว้ค่อนข้างรุนแรงกว่าในเรื่องกลอนขรัววัดทองเพลงมหินทร์ กวีได้วิพากษ์ถึงความปากก้อย่างพฤติกรรมอีกอย่างของพระสงฆ์ เช่น

บรรพชิตสะสมบ่มกิเลส	อิตถีเพศพันพัวมั่วเหลือหลาย
เสพเมถุนมาตุคามไร้ความอาย	นรกอบายอเวจีไม่มีเกรง
ต่อหน้าคาบคำภีร์ทำที่สอน	เทศน์ให้คนสังวรบาปบุญเคร่ง
แต่พอลับหลังเขาอิเหนาเอง	ทำโจงเฉงบายเปียงเลียงคัมภีร์

(อมรา บุษกร, 2541: 14)

ข้างต้น กวีวิพากษ์พระสงฆ์ที่ประพฤติผิดคำสอนของพระพุทธเจ้า ทั้งที่รู้หลักคำสอนของพระพุทธเจ้าเป็นอย่างดีจนถึงขั้นสั่งสอนเผยแพร่หลักธรรมแก่พุทธศาสนิกชน แต่พฤติกรรมกลับตรงกันข้ามกับคำที่ตนสั่งสอนผู้อื่น เข้าทำนองมือถือสาปากถือศีล

และในเพลงยาว “ขอดสังคม” กวีได้แสดงให้เห็นประจักษ์ว่าพฤติกรรมการยุ่งเกี่ยวกับสตรีของพระสงฆ์ เกิดขึ้นและพบเห็นได้จริงในสังคม เช่น

มิช้านานเกิดขาวดั่งฉาวโฉ่	อพิไธ ! ตาหันหนอดัณฑหา
อาจารย์มั่วโลกีย์กับสีกา	ชาวประชาเคยเลื่อมใสเสื่อมคลาย

(อมรา บุษกร, 2541: 47)

4) การอวดอ้างตนเป็นผู้วิเศษ

พฤติกรรมการอวดอ้างตนเป็นผู้วิเศษของพระสงฆ์ กวีจะเน้นควบคู่ไปกับการไต่ห่วย ซึ่งพบในเพลงยาวจำนวน 2 เรื่อง ได้แก่ กลอนขรรค์วัดทองเพลงมหินทร์ และเพลงยาวคำทำนาย ดังนี้

กลอนขรรค์วัดทองเพลงมหินทร์ กวีได้วิพากษ์ถึงพฤติกรรมการอวดอ้างตนเป็นผู้วิเศษเที่ยวไต่ห่วย เช่น

เที่ยวกินเหล้าเมาลั่นทำกลหลอก	เดินไปบอกห่วยเขาเข้าจนสาย
เสียแรงเป็นสมณะไม่ละอาย	กระทำกายผู้วิเศษรู้เวทมนตร์

(กลอนขรรค์วัดทองเพลงมหินทร์: 9 – 10)

พฤติกรรมข้างต้นพบได้ในเพลงยาวคำทำนายเช่นกัน นอกจากนี้ยังมี การอวดอ้างความวิเศษในเรื่องคาถาอาคมเสน่ห์ต่างๆ เช่น

บ้างให้ห่วยลือตเตอร์ที่เด็ดแท้	ร่ำรวยแน่งวดนี้มีเลขหลัง
ใครลุ่มหลงหมดเค้ากระเป่าพัง	แต่ก็ยั้งตั้งหน้ารอดต่อไป

...

...

บ้างอวดอ้างมนต์เสน่ห์เล่ห์วิเศษ
มหาละลาย หน้าที่ทองของจิ้งจก

ทั้งไทยเทศหลงกลเชื่อมนต์ขลัง
อนิจจังไม่ตรีดำริตรอง

(อมรา บุษกร, 2541: 16)

ถ้ามองในอีกมุมหนึ่ง พฤติกรรมการอวดอ้างตนเป็นผู้วิเศษของพระสงฆ์ จะเกิดไม่ได้หากขาดความเชื่อของผู้ที่นับถือและอยากให้ชีวิตตนดีขึ้นกว่าปัจจุบันที่เป็นอยู่ จึงหันหน้า ฟังความเชื่อ มนต์วิเศษ พฤติกรรมอวดอ้างความวิเศษเช่นนี้จึงเกิดในกลุ่มพระสงฆ์ซึ่งเป็นกลุ่มบุคคลที่ สังคมให้ความเคารพ

5) การใช้ศาสนาเป็นเครื่องมือหาทรัพย์

พฤติกรรมการใช้ศาสนาเป็นเครื่องมือหาทรัพย์ของกลุ่มพระสงฆ์ พบ ได้ในเพลงยาว 1 เรื่อง คือเพลงยาวรัตนโกสินทร์กำสรวล ซึ่งได้วิพากษ์ว่าพระสงฆ์บิดเบือนคำสอนของ พระพุทธเจ้าเพื่อหาเงินทำบุญ เช่น

ฟังเทศน์ว่า- ต่อจากนี้ผู้มีน้อย
ยิ่งทานน้อยความทุกข์ยิ่งรุกรุกขุม

ทานเท่าเคยอย่าได้ค้อยความสุขุม
ร้อนจะยิ่งร้อนรุ่มในอุรา

(อังคาร จันทาทิพย์, 2544 : 52)

ตัวอย่างข้างต้น กวีได้เสนอแนวคิดวิพากษ์ถึงพฤติกรรมที่พระสงฆ์นำ ความเชื่อเกี่ยวกับการทำทานทางพุทธศาสนา มาบิดเบือนเพื่อหลอกล่อให้คนบริจาคเงินเข้าวัด โดยการอ้างว่า คนจนหากทำทานน้อยจะเจอแต่ความทุกข์ ดังนั้นควรทำทานให้มากเข้าไว้ชีวิตจะมีแต่ ความสุข การนำหลักธรรมเรื่องการทำทานมาบิดเบือนก็เพื่อประโยชน์ทางพุทธพาณิชย์

กลุ่มพระสงฆ์เป็นกลุ่มบุคคลที่สังคมให้ความคาดหวังว่าเป็นผู้ที่ยึดมั่น ถือปฏิบัติ ตามพระธรรม และทำหน้าที่สืบทอดคำสอนของพระพุทธเจ้า พระสงฆ์ย่อมมีความต่างจะปุถุชนทั่วไป แต่เมื่อพระสงฆ์ประพฤติตนผิดศีลธรรม จึงไม่ต่างอะไรจากปุถุชนที่ไม่สามารถละกิเลสได้ การวิพากษ์ กลุ่มพระสงฆ์จึงเป็นการเปิดหรือฉายภาพในอีกด้านที่ตรงกันข้ามกับความคาดหวังของปุถุชนทั่วไป พฤติกรรมเสื่อมเสียของพระสงฆ์จึงส่งผลให้ภาพลักษณ์พุทธศาสนาของไทยเสื่อมลง

3.2.3 กลุ่มสตรี

สตรีหรือผู้หญิงในสังคมไทยมักมีภาพในอุดมคติว่าต้องมีพฤติกรรมดีงามสมเป็นกุลสตรี แต่การวิพากษ์กลุ่มสตรีในเพลงยาวในสมัยรัตนโกสินทร์ได้นำเสนอภาพที่แตกต่างออกไป จากสตรีใน อุดมคติ โดยเพลงยาวสมัยรัตนโกสินทร์ที่มีเนื้อหาวิพากษ์กลุ่มสตรี มี 2 เรื่อง ได้แก่ เพลงยาวชาววัง และ

เพลงยาวเรื่องคำกลอนสอนหญิง และได้วิพากษ์ถึงพฤติกรรมส่วนตัวที่ไม่เหมาะสมของกลุ่มสตรีไว้ 2 ประเด็น คือ การรักเพศเดียวกัน และการไม่รักนวลสงวนตัว ดังนี้

1) การรักเพศเดียวกัน

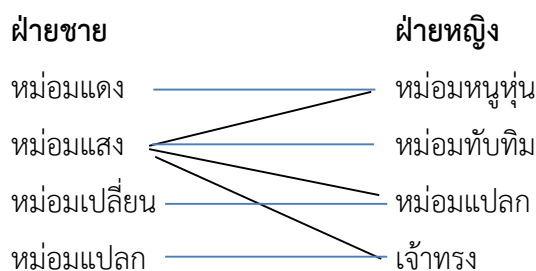
เนื้อหาวิพากษ์พฤติกรรมความรักเพศเดียวกันของกลุ่มสตรี พบในเพลงยาวจำนวน 1 เรื่อง ได้แก่ เพลงยาวชาววังซึ่งเป็นเรื่องที่ยังไม่ทราบแน่ชัดว่าใครคือผู้แต่ง แต่สันนิษฐานว่าเป็นคุณพุ่ม กวีหญิงในสมัยรัชการที่ 4 เพราะสำนวนกลอนจัดว่าดีแต่ใช้ถ้อยคำรุนแรงเนื้อหาเป็นการต่อว่าต่อขานสตรีชาววังที่มีพฤติกรรมเล่นเพื่อน (สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, 2549: คำนำ)

เพลงยาวชาววังเป็นเรื่องที่มีเนื้อหาวิพากษ์สตรีนางในเช่นเดียวกับเพลงยาวเรื่องหม่อมเปิดสวรรค์ แต่ต่างกันตรงที่เรื่องหม่อมเปิดสวรรค์กล่าวถึงความสัมพันธ์ของคู่รักร่วมเพศแค่คู่เดียวคือหม่อมข้ากับหม่อมสุด แต่ในเพลงยาวชาววังได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ของสตรีในวังหลายคู่ อาทิ หม่อมแปลกกับหม่อมแสง หม่อมหนูเขียนกับหม่อมเกสร หม่อมหนูอ้อมกับหนูพริ้ง หม่อมแสงกับหม่อมทับทิม หม่อมแสงกับหม่อมหนูหุ่น หม่อมแปลกกับหม่อมเปลี่ยน เป็นต้น เช่น

ขอกล่าวกลอนย้อนความถึงสามสรรพ	<u>หม่อมเขียนกับหม่อมพีก่อนเกสรสรร</u>
กระเซมทรงดวงฤดีเป็นนิรันดร์	อยู่เหี่ยวเรือนร่วมกันทุกวันคืน
...	...
นำเอ็นดู <u>หนูอ้อมกับพริ้มพริ้ง</u>	ช่างอ้อยอิงออเซาะเสนาะเสียง
ผลัดกันชมสมสชาติไม่ขาดเคียง	อยู่เรือนเรียงเรียงกันเป็นหลั่นมา
แสนสงสาร <u>หนูหุ่น</u> ที่ยาวุ่นแวง	<u>คบอ๊แดง</u> เต็มประดาชวาสนา
เหมือนแสบท้องเต็มทวนพันปัญญา	ต้องอดสำห้ฝ่าฝืนกลืนข้าวแดง

(คุณพุ่ม, 2549: 41)

การเล่นเพื่อนของสตรีในวังที่กวีพบเห็นอยู่หลายคู่ นั้น จะสังเกตได้ว่าเมื่อกวีกล่าวถึงความสัมพันธ์ของบางคู่รัก กวีก็ระบุไว้ชัดเจนว่าใครเล่นเพื่อนโดยการสวมบทบาทเป็นผู้ชาย และใครเล่นเพื่อนโดยการสวมบทบาทเป็นผู้หญิง และยังมีการเล่นคู่เล่นหรือสลับบทบาทกันด้วย ผู้วิจัยขอสรุปความสัมพันธ์ระหว่างฝ่ายชายและหญิง ดังนี้

จากข้อมูลข้างต้น จะเห็นว่าผู้แต่งต้องการวิพากษ์เกี่ยวกับพฤติกรรมเล่นเพื่อนของสตรีในวังที่มีการเปลี่ยนคู่หรือสลับบทบาทการเล่นเพื่อนกันอย่างหม่อมแสง หม่อมแปลก เป็นต้น จนเกิดปัญหาการหึงหวงกันขึ้น เช่น

เพราะรุ่มรักริงรังเหมือนอย่างนี้	จึงได้มีบทกลอนอักษรสาร
เที่ยวชะลอล้อเจ้าทรงให้หลงลาน	จึงเกิดการหวงหึงออกอิงวัง
แปลกก็คือว่าแต่แรกของแปลกก่อน	แสงมาซ้อนสับสายเข้าภายหลัง
แต่แสงสำเร็จกิจไม่ปิดบัง	แปลกนั่งคั่งคึกเปล่าไม่เข้าการ

(คุณพุ่ม, 2549: 44)

กวีได้วิพากษ์กลุ่มสตรีนางในเกี่ยวกับพฤติกรรมหึงหวงของสตรีที่รักเพศเดียวกัน โดยมีการเล่นเพื่อนหลายคู่ความสัมพันธ์และสลับสับเปลี่ยนคู่และบทบาทกัน ลักษณะการระบุนความสัมพันธ์ได้อย่างชัดเจนเช่นนี้แสดงว่ากวีต้องเป็นคนในหรือเป็นนางในเช่นเดียวกัน จึงเห็นหรือรับรู้และวิพากษ์กลุ่มสตรีนางในได้อย่างตรงไปตรงมา

2) การไม่รักนวลสงวนตัว

พฤติกรรมที่ขัดกับพฤติกรรมของสตรีในอุดมคติคือความประพฤตินี้ไม่รักนวลสงวนตัว ซึ่งพบในเพลงยาว 1 เรื่อง ได้แก่ คำกลอนสอนหญิง กวีวิพากษ์กลุ่มสตรีสมัยใหม่ไว้ว่าเป็นผู้ประพฤตินี้ไม่เหมาะสมทั้งในเรื่องการแต่งกาย การประพฤติกบเพศตรงข้าม โดยผ่านกระบวนการสอนเชิงประชดประชัน เช่น

กระโปรงสั้นแค่เข้าไม่เข้าท่า	ควรขึ้นมาอีกฟุตให้สุดที่
ยามย่างเยื้องเดินโยกสะโพกดี	เป็นสตรีมัวละอายใครจะชม
ถ้าโดยเกี่ยวยาลดเลี้ยงริบเกี่ยวตอบ	ยี้ดระบอบอารยะพันธุ์ผสม
เมื่อตั้งท้องป้องมาอย่าปรารมภ์	หมอออกถมรีดได้อย่าได้กลัว

(นเรศ นโรปกรณ์, 2508 : 130)

ข้างต้น กวีเสนอแนวคิดวิพากษ์กลุ่มสตรีสมัยใหม่ในด้านพฤติกรรมอันไม่เหมาะสม เรื่องการแต่งกายที่นุ่งสั้น การแสดงท่าทางยั่วยวนผู้ชาย การร่วมรักกับผู้ชายโดยง่าย สิ่งเหล่านี้ผิดจากแบบแผนของสตรีในอุดมคติของสังคมไทยที่ต้องรักษานวลสงวนตัว

เพลงยาวที่ปรากฏแนวคิดวิพากษ์กลุ่มสตรีทั้งสองเรื่องดังกล่าวนำเสนอภาพของสตรีต่างยุคสมัยกัน สมัยรัตนโกสินทร์ในช่วงรัชกาลที่ 4 ผู้หญิงที่เป็นนางในหรือหม่อมห้ามโอกาสในการพบปะตรงข้ามมีน้อย ทำให้ผู้หญิงนางในส่วนใหญ่เล่นเพื่อนกันแต่พฤติกรรมการเล่นเพื่อนก็ยังเป็นสิ่งที่ปิดบัง แต่ในสมัยของเรื่องคำกลอนสอนหญิงสภาพสังคมสมัยรัตนโกสินทร์เปลี่ยนไปสตรีสมัยใหม่มีความเปิดเผย กล้าแสดงออกกับเพศตรงข้ามมากขึ้น ความรักนวลสงวนตัวลดลง

จากการศึกษาเนื้อหาวิพากษ์กลุ่มบุคคลในเพลงยาววิพากษ์สังคมสมัยรัตนโกสินทร์ ผู้วิจัยพบว่าเนื้อหาวิพากษ์บุคคลกลุ่มข้าราชการ ส่วนใหญ่เน้นที่พฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมทั้งนิสัยส่วนตัวและพฤติกรรมในการปฏิบัติงานของข้าราชการการเมือง ตำรวจ และข้าราชการโดยรวมทั่วไป รวมทั้งการนำเหตุการณ์ทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมอันไม่เหมาะสมของข้าราชการหรือประเด็นทางสังคมขณะนั้นมานำเสนอไว้ในเพลงยาวด้วย ส่วนเนื้อหาวิพากษ์กลุ่มพระสงฆ์จะเน้นให้เห็นพฤติกรรมของพระสงฆ์ที่ผิดศีล ผิดวิสัยของสงฆ์ที่จะพึงกระทำ ซึ่งล้วนเป็นพฤติกรรมที่ผิดไปจากมาตรฐานของสังคม ส่วนเนื้อหาวิพากษ์กลุ่มสตรีเน้นถึงพฤติกรรมการเล่นเพื่อนที่สลับบทบาทกัน และพฤติกรรมที่แหวกขนบธรรมเนียมไปจากผู้หญิงในอุดมคติสมัยก่อน และเมื่อพิจารณาฐานะของผู้แต่งและกลุ่มผู้ถูกวิพากษ์ในเพลงยาววิพากษ์กลุ่มบุคคลจะพบว่าผู้แต่งคือผู้ที่ได้รับผลกระทบจากการกระทำของกลุ่มผู้ถูกวิพากษ์ หรือเห็นว่าพฤติกรรมของกลุ่มผู้ถูกวิพากษ์นั้นไม่เหมาะสมและควรให้สังคมได้รับรู้ จึงแสดงออกถึงการโต้ตอบผ่านการแต่งเพลงยาววิพากษ์กลุ่มบุคคลเหล่านั้น ทั้งนี้ในใจผู้แต่งอาจต้องการได้รับการตอบโต้คืนมาบ้าง ไม่ใช่ในรูปแบบของเพลงยาว แต่ในรูปแบบของความเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในทางที่ดีขึ้น

3.3 เนื้อหาวิพากษ์ปัญหาสังคม

ในสมัยรัตนโกสินทร์ตั้งแต่ พ.ศ. 2325 - 2550 เป็นช่วงเวลาที่สังคมไทยมีความเปลี่ยนแปลงปัญหาต่างๆ ในสังคมจึงมีให้เห็นอยู่เรื่อย ๆ และเป็นสิ่งที่กวีให้ความสนใจ จากการศึกษาเนื้อหาเพลงยาววิพากษ์สังคมในสมัยรัตนโกสินทร์ ปัญหาสังคมที่พบสามารถจำแนกได้ ดังนี้

- 3.3.1 ปัญหาเรื่องความเหลื่อมล้ำของคนในสังคมไทย
- 3.3.2 ปัญหาเรื่องการค้ำมนุษย์
- 3.3.3 ปัญหาเรื่องสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ

- 3.3.4 ปัญหาเรื่องการเติบโตอย่างรวดเร็วของสังคมเมือง
- 3.3.5 ปัญหาเรื่องระบบการศึกษาของไทย
- 3.3.6 ปัญหาเรื่องการทำงานที่ไม่มีประสิทธิภาพของรัฐบาล
- 3.3.7 ปัญหาเรื่องนโยบายของประเทศเพื่อนบ้าน

3.3.1 ปัญหาเรื่องความเหลื่อมล้ำของคนในสังคมไทย

ความเหลื่อมล้ำของคนในสังคมไทย ในที่นี้หมายถึงความแตกต่างระหว่างคนรวยและคนจนโดยเฉพาะเรื่องรายได้และการดำเนินชีวิตประจำวัน เพลงยาวในสมัยรัตนโกสินทร์ที่ปรากฏปัญหาเรื่องความเหลื่อมล้ำของคนในสังคมไทย มี 2 เรื่อง ได้แก่ เพลงยาวคำทำนาย และเพลงยาว “ขอตสังคม” ดังนี้

เพลงยาวคำทำนาย กวีได้วิพากษ์ปัญหาเรื่องความเหลื่อมล้ำระหว่างคนจนและคนรวยว่ามีความแตกต่างกันอย่างมาก ซึ่งกวีได้สะท้อนผ่านการใช้ชีวิตประจำวันที่แตกต่างกันสุดขั้วของคนรวยกับคนจน เช่น

สิบเอ็ดทายว่าคนต่างชนชั้น	ผิดแพกกันเหลือหลายสุดไกลห่าง
ที่มั่งมีรวยล้นชนชั้นกลาง	เกิดช่องว่างแยกจากคนยากจน
พวกเศรษฐีมีทรัพย์นับอ้อโก	พวกหิวโซยิ่งทวีมีเกลื่อนกล่น
ปากก็กัดตีนถีบเลี้ยงชีพตน	ต้องดิ้นรนสู้ต่อขอไปที

(อมรา บุษกร, 2541: 29)

จากตัวอย่างที่คัดมา จะพบว่าคนรวยที่กวีกล่าวถึงนั้นคือชนชั้นกลาง หรือพวกพ่อค้านักธุรกิจที่มีรายได้มากมาย ซึ่งแตกต่างกับคนจนที่ต้องการเข้ากินคำ ใช้ชีวิตอย่าง “ปากกัดตีนถีบ”

ส่วนในเพลงยาว “ขอตสังคม” กวีก็นำเสนอภาพของการดำเนินชีวิตที่แตกต่างกันระหว่างคนรวยกับคนจนไว้หลายตอนเช่นเดียวกัน

ท่านอภิมาหาเศรษฐีมากมีสิน	ทอดกฐินผ้าป่ามหาเศรษฐี
ก่อกุศลทานทำประจำปี	เหวี่ยงไปที่สามสิบล้านบานตะไท
...	...
พวกคุณหญิงคุณนายยุค “ฮายเทค”	จัด “โปรเจค” โฉมหารงานหรรษา
ประกวดเครื่องเพชรนิลสร้อยจินดา	โคตรเพชรชำเม็ดโตไ้กว่าใคร
...	...

พวกเจ้าตัวเดียวเสียร้อยล้าน	กินอาหารสักหนต้องชวนชวาย
ไปเจียะหมี่ฮ่องกงสบาย	“ซ้อปี้ง” บ่าย “คริ่งค์ที้” ที่โตเกียว
พกเงินไปแต่ละที่สี่สิบล้าน	เพื่อไปรยหวานให้สนุกสุขหวาดเสียว
มาคุยโอ้โก้ยังกันจริงเจียว	ชั่วโมงเดียวเข้าบ่อนเงินฟ่อนปลิว
ส่วนชาวไร่ชาวนาตาสาลี	ทำทั้งปีเลี้ยงกายไม่หายหิว
ดินรนเหมือนติดแล้วเป็นแถวทิว	ท้องคอยกิวหลังโกงซีโครงรอน
หนี้สินเพิ่มพูนพอกทบดอกเบี้ยย	แสนละเหยยขยับขยายชายนาสวน
ขายที่ดินให้นายทุนญี่ปุ่นญวน	ฝรั่งชวนกันซื้อถ้อสิทธิ์ครอง

(อมรา บุษกร, 2541: 39 - 41)

จากบทประพันธ์ข้างต้น กวีได้วิพากษ์ปัญหาความเหลื่อมล้ำของคนในสังคมไทย โดยการนำเสนอสภาพความคล่องตัวในการใช้จ่ายที่แตกต่างกันระหว่างคนรวยกับคนจน คนรวยสามารถใช้จ่ายได้อย่างสุรุ่ยสุร่าย เพื่อหาซื้อความสุขใส่ตนและเพื่อหน้าตาทางสังคม แต่คนจนต้องดิ้นรนทำงานหนักแต่กลับมีรายได้ที่ไม่พอเลี้ยงชีพ กุณัณย์สินจนต้องขายที่ดินทำมาหากินของตนให้แก่ต่างชาติ

จากการศึกษาเนื้อหาวิพากษ์ปัญหาสังคมเรื่องความเหลื่อมล้ำของคนในสังคมไทย ผู้วิจัยพบว่าเนื้อหาดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงปัญหาของประเทศที่ยังมีการกระจายรายได้ไม่ทั่วถึง อีกทั้งแสดงให้เห็นถึงการใช้ชีวิตที่แตกต่างกันมากระหว่างคนรวยกับคนจน

3.3.2 ปัญหาเรื่องการค้ำมนุษย์

การค้ำมนุษย์ คือการจัดหา ขนส่ง ส่งต่อ พามา ซ่อนเร้น หรือรับบุคคลโดยวิธีการ บังคับ ช่มชู้ หรือการหลอกลวง หรือการใช้อำนาจเหนือกว่าโดยมิชอบ หรือเพราะบุคคลนั้นตกอยู่ใน สถานการณ์เปราะบาง หรือได้รับค่าจ้างหรือจ่ายค่าตอบแทนให้บุคคลนั้น เพื่อนำไปสู่การทุจริตเอารัดเอาเปรียบและแสวงหาผลประโยชน์ในรูปแบบต่างๆ รวมทั้งการเอาเปรียบทางเพศหรือจากการค้าประเวณี การบังคับใช้แรงงานเยี่ยงทาสหรือการค้าชิ้นส่วนของร่างกายของบุคคลนั้น⁷

เพลงยาวในสมัยรัตนโกสินทร์ที่มีเนื้อหาวิพากษ์ปัญหาสังคมเรื่องการค้ำมนุษย์ มี 2 เรื่อง ได้แก่ เพลงยาวคำทำนายนาย และเพลงยาว “ขอตสังคม” จากนิยามการค้ำมนุษย์ก่อนหน้า ผู้วิจัย

⁷ ศูนย์ปฏิบัติการป้องกันและปราบปรามการค้ามนุษย์. “การค้ำมนุษย์ คืออะไร”. ที่มา:

พบว่า ปัญหาเรื่องการค้ามนุษย์ที่พบในเพลงยาวทั้ง 2 เรื่องนี้ มีประเด็นปัญหา 2 เรื่อง ได้แก่ เรื่อง การค้าแรงงานเด็ก และการค้าประเวณี

1) การค้าแรงงานเด็ก

แรงงานเด็ก คือ ลูกจ้างซึ่งเป็นเด็กอายุตั้งแต่ 15 ปีขึ้นไป แต่ยังไม่ถึง 18 ปี ส่วนเด็กที่มีอายุต่ำกว่า 15 ปีลงมา ห้ามนายจ้างจ้างเป็นลูกจ้างโดยเด็ดขาด ผู้ฝ่าฝืนจะมีโทษตามมาตรา 148 แห่งพระราชบัญญัติคุ้มครองแรงงาน พ.ศ.2541⁸

การค้าแรงงานเด็กหรือการใช้แรงงานเด็กเยี่ยงทาสเป็นประเด็นปัญหาหนึ่งที่ผู้แต่งนำมาวิพากษ์ใน เพลงยาว “ขอตลิ่งคม” เพลงยาวเรื่องนี้แสดงให้เห็นถึงปัญหาการค้ามนุษย์ที่เกิดขึ้นในสังคมไทยปัจจุบัน เช่น

พวกโรงงานนรกมันกักขังเด็ก

ยังเยาว์เล็กมันใช้ไม่สงสาร

ถ้าขัดขืนตีไม่ยั้งทั้งทรมาน

อดอาหารขังไว้ห้องใต้ดิน

(อมรา บุษกร, 2541: 58)

จากตัวอย่างข้างต้น ผู้แต่งวิพากษ์สภาพปัญหาการค้าแรงงานเด็ก ซึ่งบังคับใช้ งานเด็กหนักเกินวัย และหากเด็กคนใดขัดขืนก็จะถูกเจ้าของโรงงานใช้วิธีทารุณกรรม เช่น การตี การ ให้ออดอาหาร และการกักขัง

2) การค้าประเวณี

พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการค้าประเวณี พ.ศ. 2539 ซึ่งเป็น กฎหมายที่ใช้อยู่ในปัจจุบันของไทยได้ให้นิยามตามมาตรา 4 การค้าประเวณี คือ การยอมรับการกระทำ ข้ำเรา หรือการยอมรับการกระทำอื่นใด หรือการกระทำอื่นใดเพื่อสำเร็จความใคร่ในทางกามารมณ์ ของผู้อื่น อันเป็นการสำสอนเพื่อสินจ้างหรือประโยชน์อื่นใด ทั้งนี้ไม่ว่าผู้ยอมรับการกระทำ และผู้กระทำ จะเป็นบุคคลเพศเดียวกันหรือคนละเพศ⁹

⁸ ศูนย์บัญชาการป้องกันการค้ามนุษย์ด้านแรงงาน. ที่มา:

<http://ccpl.mol.go.th/main.php?filename=index> เข้าถึง 29 พ.ค. 60

⁹ สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา. พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการค้าประเวณี พ.ศ. 2539.

ที่มา: http://www.parliament.go.th/ewtadmin/ewt/parliament_parcy/ewt_dl_link.php?nid=18954 เข้าถึง 29 พ.ค. 60

การค้าประเวณีเป็นอีกหนึ่งปัญหาของการค้ามนุษย์ที่กวีนำมาวิพากษ์ไว้ใน เพลงยาว 2 เรื่อง ได้แก่ เพลงยาวคำทำนาย และเพลงยาว “ขอตสังคม” ดังนี้

เพลงยาวคำทำนาย กวีได้วิพากษ์ถึงปัญหาการค้าประเวณี โดยการหลอกหญิงสาวต่างจังหวัดให้เข้ามาทำงานเป็นโสเภณีในบ่อนพนันที่มีบริการค้าประเวณี เช่น

จับลั่นฆ้องข่มขืนดาซดื่นยี่ง	ล่อลวงหญิงบ้านนอกมาหลอกขาย
คุมบ่อนซองโสเภณีไม่มีอาย	พวกมารร้ายใจหินเลวสิ้นดี

(อมรา บุษกร, 2541: 24)

ตัวอย่างข้างต้นนอกจากวิพากษ์ถึงปัญหาการค้าประเวณีแล้ว ยังแสดงให้เห็นว่าปัญหาเหล่านี้เกิดและมีอยู่เพราะมีนายหน้าหลอกหญิงสาวที่ต้องการหารายได้ ซึ่งสอดคล้องกับในเพลงยาว “ขอตสังคม” เช่น

พวกเด็กเหนืออีสานชาวบ้านนอก	นายหน้าหลอกล่อมาหาทรัพย์สิน
บ้างพาขายโรงน้ำชาเป็นอาจิดน	ได้ยลยีนฟ่งเล่าน่าเศร้าใจ

(อมรา บุษกร, 2541: 58)

จะเห็นว่าการค้าประเวณีหรือปัญหาโสเภณีเกิดจากการกระทำของกลุ่มคนที่เรียกตนว่านายหน้าหลอกหญิงสาวต่างจังหวัดที่หวังจะมีชีวิตที่ดีขึ้นโดยการมาทำงานในเมืองหลวง มาขายให้กับสถานบริการแทน นอกจากนี้กวียังวิพากษ์ถึงปัญหาการค้าประเวณีเด็ก เช่น

บ้างชอบเสพโลกียโสเภณีเด็ก	ยังอ่อนเล็กเยาว์อยู่ชอบสู่สม
---------------------------	------------------------------

(อมรา บุษกร, 2541: 45)

ตัวอย่างที่คัดมาจากเพลงยาวทั้งสองเรื่องนี้ วิพากษ์ถึงปัญหาการค้าประเวณี โดยชี้ให้เห็นว่า จะมีกลุ่มนายหน้าไปหลอกล่อเหยื่อซึ่งก็คือเด็กผู้หญิงบ้านนอก ให้เข้ามาทำการค้าประเวณี อีกทั้งยังสะท้อนให้เห็นถึงปัญหาพฤติกรรมของคนบางกลุ่มที่ติดการชอบเสพโสเภณีเด็ก

จากการศึกษาเนื้อหาวิพากษ์ปัญหาสังคมเรื่องการค้ามนุษย์ สะท้อนให้เห็นถึงความเสื่อมทรามด้านจริยธรรมของคนในสังคม ผู้วิจัยเห็นว่าปัญหาการค้ามนุษย์เหล่านี้เกิดมาจากความต้องการบริโภคทางเพศของคนบางกลุ่ม เมื่อมีความต้องการจึงเกิดการสนองตอบความต้องการดังกล่าว ผลคือ เกิดมีช่องโสเภณี และเหยื่อผู้ถูกกระทำก็คือ เด็กและผู้หญิง

3.3.3 ปัญหาเรื่องสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ

ปัญหาเรื่องสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติแบ่งออกได้เป็น 3 ประเภท ได้แก่ ปัญหาภัยธรรมชาติ ปัญหาการขาดแคลนทรัพยากรทางธรรมชาติ และปัญหามลพิษทางสิ่งแวดล้อม แต่ปัญหาเรื่องสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติที่พบในเพลงยาววิพากษ์สังคมสมัยรัตนโกสินทร์มีเพียงปัญหาเรื่องการขาดแคลนทรัพยากรทางธรรมชาติ เพลงยาวที่วิพากษ์ปัญหาเรื่องสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติมีจำนวน 4 เรื่อง ได้แก่ ลำนำจากลำแม่น้ำใจ เพลงยาวรัตนโกสินทร์กำสรवल เพลงยาวคำทำนาย และเพลงยาว “ขอตสังคม” จากการศึกษาเพลงยาวกลุ่มนี้ ผู้วิจัยพบว่าปัญหาเรื่องสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติที่กวีกล่าวถึงมี 2 ปัญหา คือ ปัญหาเรื่องความแห้งแล้ง และปัญหาพื้นที่ป่าถูกทำลาย ดังนี้

1) ปัญหาเรื่องความแห้งแล้ง

ความแห้งแล้งเป็นผลจากการที่มีทรัพยากรน้ำไม่สมดุลกับจำนวนประชากร ปัญหาเรื่องความแห้งแล้งของไทยจึงมักพบในเขตพื้นที่ที่มีประชากรหนาแน่น ปัญหาเรื่องความแห้งแล้งพบในเพลงยาว 2 เรื่องได้แก่ ลำนำจากลำแม่น้ำใจ และเพลงยาวรัตนโกสินทร์กำสรवल ดังนี้

ในเรื่องลำนำจากลำแม่น้ำใจ กวีได้วิพากษ์ถึงความแห้งแล้งของภาคอีสาน ซึ่งเป็นภาคที่มีพื้นที่ใหญ่สุดของไทยและมีจำนวนประชากรมาก โดยให้ภาพที่แตกต่างกันของอีสานในอดีตกับปัจจุบัน เช่น

สองฟากฝั่งโล่งลิ่วทรายปลิวว่อน	อุระซ้อนดินฟ้ามาผันผวน
แต่ก่อนเอ๋ยสุขล้ำเคยสำรवल	ทุกวันปวนปวตร้าวผิดตัวดิน

(นเรศ นโรปกรณ์, 2508: 109)

ภาพของอีสานในอดีตที่ผู้คนมีแต่ความสุขทุกวัน แต่ปัจจุบันกลับเผชิญปัญหาความแห้งแล้ง เพราะฝนไม่ตกตามฤดูกาล ทำให้น้ำในแม่น้ำเหือดแห้งกลายเป็นผืนแผ่นดินทราย ส่งผลให้ประชาชนภาคอีสานมีความเป็นทุกข์ไม่ต่างจากดินที่ขาดน้ำ

ทำนองเดียวกันในเพลงยาวรัตนโกสินทร์กำสรवल กวีก็ได้วิพากษ์ถึงความแห้งแล้งและความแปรปรวนของฤดูกาล ซึ่งส่งผลกระทบต่อการดำรงชีวิตประจำวันของคนในพื้นที่ทั้งพื้นที่ราบลุ่มและพื้นที่ราบสูง เช่น

ที่ราบสูงแล้งสาป ที่ราบลุ่ม	ร้ายก็สุ่มรุ่มสู่อยู่เหลือหลาย
วิบัติแล้วฤดูกาลที่ผ่านกราย	วิบัติถ่ายทอดที่วิถีคน

(อังคาร จันทาทิพย์, 2544: 47)

ปัญหาเรื่องความแห้งแล้งที่ปรากฏในเพลงยาววิพากษ์สังคมทั้งสองเรื่องเป็นปัญหาที่ผลกระทบต่อวิถีชีวิตของผู้คนในพื้นที่นั้นๆ และเป็นปัญหาที่สืบเนื่องจากการฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาล ปัญหาเรื่องความแห้งแล้งนี้อาจเป็นผลพวงมาจากปัญหาเรื่องพื้นที่ป่าถูกทำลาย ซึ่งจะกล่าวถึงลำดับถัดไป

2) ปัญหาเรื่องพื้นที่ป่าถูกทำลาย

ปัญหาเรื่องพื้นที่ป่าถูกทำลายที่นำเสนอในเพลงยาววิพากษ์สังคมสมัยรัตนโกสินทร์มีสาเหตุจากการขยายเมืองอย่างรวดเร็ว แนวคิดวิพากษ์ปัญหาเรื่องนี้ปรากฏในเพลงยาว 2 เรื่อง ได้แก่ เพลงยาว “ขอตสังคม” และเพลงยาวคำทำนาย ดังนี้

เพลงยาว “ขอตสังคม” กวีได้วิพากษ์ถึงความอุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติเริ่มถูกทำลาย และพื้นที่ป่าเริ่มแปรเปลี่ยนเป็นพื้นที่การค้า เช่น

ป่าชายเลนชายหาดกวาดซื้อเหียน	โก่งกางเตียนปลาไม่มีที่วางไข่
บังกะโลเคลื่อนกลาดหาดทั่วไป	โรงแรมใหญ่คอนโดไผล่มามากมี

(อมรา บุษกร, 2541: 43)

จากตัวอย่างข้างต้น กวีได้ชี้ให้เห็นว่าปัญหาพื้นที่ป่าที่ถูกทำลายลง ก็เพียงพอผลประโยชน์สำหรับคนบางกลุ่มที่เล็งเห็นผลประโยชน์ทางธุรกิจมากกว่าการอนุรักษ์ทรัพยากร ธรรมชาติ ซึ่งปัญหาพื้นที่ป่าถูกทำลายยังส่งผลให้เกิดการทำลายวิถีชีวิตสัตว์ที่อาศัยป่าเป็นที่อยู่อีกด้วย

นอกจากนี้ในเพลงยาวคำทำนาย กวีได้ให้ภาพผลที่เกิดจากการปัญหาพื้นที่ป่าถูกทำลาย เมื่อไม่มีต้นไม้คอยผลิตออกซิเจนหรือดูดซับก๊าซพิษ อากาศบริสุทธิ์จะกลายเป็นสิ่งที่หายาก ผู้คนต้องซื้อหามาเพื่อประทังชีวิตกัน เช่น

ออกซิเจนหายใจมีไม่มาก	ด้วยหายากเหลือหลายต้องขวยชวน
ซื้อมาใส่ให้พอห้องหอดน	ยามจรดลมมีกล่องนิตพกดิตตัว

(อมรา บุษกร, 2541: 31)

ข้างต้น กวีได้ทำนายให้ภาพชีวิตผู้คนในอนาคตว่าคงต้องแย่งซื้ออากาศหรือออกซิเจนไว้ติดบ้าน และคงพกกล่องออกซิเจนติดตัวเพื่อช่วยเพิ่มอากาศในการหายใจ

ปัญหาเรื่องสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติที่ถูกทำลาย หรือแปรเปลี่ยนสภาพจากความอุดมสมบูรณ์เป็นแห้งแล้งที่กล่าวมาข้างต้นนี้ ถ้าพิจารณาให้ลึกซึ้งล้วนเกิดมาจากน้ำมือของคนในสังคมเมืองที่ขยายตัวอย่างรวดเร็ว คนจึงต้องการความสะดวกสบาย ความทันสมัย และรายได้ที่

เพิ่มขึ้น ธรรมชาติจึงถูกทำลายลงไปเรื่อยๆ เพียงเพื่อตอบสนองต่อความต้องการดังกล่าว ทั้งนี้ผู้วิจัยจะกล่าวถึงปัญหาสังคมเมืองที่ขยายตัวอย่างรวดเร็วในหัวข้อถัดไป

3.3.4 ปัญหาเรื่องการเติบโตอย่างรวดเร็วของสังคมเมือง

เมือง หมายถึง พื้นที่ที่เป็นศูนย์รวมของประชากรจำนวนหนึ่งที่มีความหลากหลาย ทั้งด้านเชื้อชาติ ศาสนา ความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณีและอาชีพ โดยมากประชากรจะมีอาชีพนอกเกษตรกรรม (อารียา หุดินทะ, 2539: 4) วิถีชีวิตของคนในสังคมเมืองจึงเป็นชีวิตที่ต้องแก่งแย่งแข่งขัน มีชีวิตแบบตัวใครตัวมัน ชีวิตประจำวันขึ้นอยู่กับเวลาที่ต้องดำเนินไปตามกำหนด ไม่เป็นไปตามธรรมชาติหรือตามอำเภอใจ ค่าใช้จ่ายในการครองชีพมีอัตราสูง เนื่องจากมีสิ่งเย้ายวนหรือมีสิ่งล่อตาล่อใจมาก เช่น ศูนย์การค้า สถานเริงรมย์ต่างๆ ลักษณะทั้งหมดที่กล่าวมานี้เป็นส่วนหนึ่งที่จะทำให้เกิดปัญหาสังคมเมืองตามมา (ยุรฉัตร บุญสนิท (2543: 714) ผู้วิจัยเห็นว่าลักษณะวิถีชีวิตของคนในสังคมเมือง เป็นผลพวงมาจากการเติบโตของสังคมเมืองที่เป็นไปอย่างรวดเร็ว

เพลงยาวในสมัยรัตนโกสินทร์ที่มีเนื้อหาวิพากษ์ปัญหาสังคมเรื่องการเติบโตอย่างรวดเร็วของสังคมเมือง มี 3 เรื่อง ได้แก่ รอบปีของนักกลอน เพลงยาวคำทำนาย และเพลงยาว “ขอดสังคม” ส่วนปัญหาที่เป็นผลพวงมาจากการเติบโตของสังคมเมือง มี 3 ประเด็น คือ ปัญหาเรื่องค่าครองชีพสูง ปัญหาการจราจรติดขัด ปัญหาภัยสังคมเมือง ดังนี้

1) ปัญหาเรื่องค่าครองชีพสูง

ค่าครองชีพหมายถึงค่าใช้จ่ายในการดำรงชีพ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556: 252) เมื่อสังคมเมืองเติบโตอย่างรวดเร็วย่อมส่งผลทำให้ค่าครองชีพของคนเมืองสูงขึ้น ในเพลงยาวเรื่องรอบปีของนักกลอน กวีได้วิพากษ์ถึงปัญหาค่าครองชีพที่สูงขึ้นในยุคนั้นผ่านอาชีพนักกลอนว่า รายได้ของนักกลอนนั้นน้อย แม้แต่เงินค่าน้ำหมึกยังไม่มี เช่น

ปีเก่าไปปีใหม่มาน่าเป็นสุข

แต่นักกลอนนอนทุกซีใครรู้สึก

ก่อนจบขอฝากคำช่วยรำลึก

ค่าน้ำหมึกกวีขาดอนาถเอยฯ

(นเรศ นโรปรณ, 2508: 115)

จากข้างต้น กวีกล่าวถึงอาชีพนักกลอนของตนในลักษณะตัดพ้อว่ามีรายได้ไม่พอเลี้ยงตน และก็ไม่มีการรับรู้หรือเห็นใจ รู้สึกกันทนต์ในอาชีพของตนนัก ผู้วิจัยเห็นว่าอาชีพนักกลอนน่าจะพอเป็นตัวอย่างแทนอาชีพอื่นๆ ในสังคมเมืองที่ต้องดิ้นรนหารายได้ให้พอเลี้ยงชีพตน

2) ปัญหาการจราจรติดขัด

การจราจรติดขัดเป็นปัญหาที่เด่นชัดว่าเกิดจากการมีประชากรหนาแน่นในสังคมเมือง เพลงยาววิพากษ์สังคมในสมัยรัตนโกสินทร์ที่ปรากฏแนวคิดการวิพากษ์ปัญหาการจราจรติดขัด ได้แก่ เพลงยาวคำทำนายและเพลงยาว “ขอดสังคม” ดังนี้

เพลงยาวคำทำนาย กวีได้วิพากษ์ถึงปัญหาการจราจรในสังคมเมืองโดยเฉพาะในกรุงเทพมหานครที่ติดขัด ซึ่งในปัจจุบันก็ยังคงเป็นปัญหาที่แก้ไขไม่ได้ เช่น

ทุกถนนหนทางผ่านยานขับเคลื่อน	เป็นทิวเกลื่อนแกลวยาวครวรถติด
ค่อยขยับเดินหน้าที่ละนิด	โอย ชีวิตชาวบางกอกบอกใครดี

(อมรา บุษกร, 2541: 23)

ในเพลงยาว “ขอดสังคม” ก็เช่นเดียวกัน กวีได้วิพากษ์สาเหตุปัญหาการจราจรติดขัดว่ามาจากตลาดรถที่เพิ่มขึ้น เช่น

เรื่องรถจรรจน่าอ่อนจิต	เฝ้าครุ่นคิดแผนใหม่แก้ไขหลัง
ยิ่งตลาดรถพรีมีประดัง	มันติดตั้งจริงหนอยามจรลี
แม้ทางด่วนเร่งรัดตัดไซ้หน้อย	สะพานลอยข้ามทางหว่างวิถี
ก็แก้ไขไม่ตลอดรอดฝั่งดี	ยวดยานมีคับคั่งทั้งคืนวัน

(อมรา บุษกร, 2541: 53)

ข้างต้น ปัญหาการจราจรติดขัดยังคงเป็นปัญหาที่แก้ไขไม่ตก กวีลองคิดทบทวนถึงแนวทางที่เคยมีมาที่พยายามจะแก้ไขปัญหานี้ไม่ว่าจะเป็นการสร้างทางด่วน สะพานตัดข้ามแยก อย่างไรก็ตามก็ไม่อาจแก้ไขได้ ชำรดยังติดคับคั่งตามเส้นทางที่สร้างใหม่เพื่อแก้ปัญหานี้เพิ่มด้วยทั้งกลางวันและกลางคืน

3) ปัญหาภัยสังคมเมือง

ปัญหาเรื่องภัยสังคมเมืองนับว่าเป็นอีกปัญหาหนึ่งที่ยังพบอยู่ในทุกวันนี้ เช่นเดียวกับปัญหาการจราจรที่ติดขัด และเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นพร้อมๆ กับความเจริญของสังคมเมือง เพลงยาววิพากษ์สังคมสมัยรัตนโกสินทร์ที่มีแนวคิดวิพากษ์ปัญหาภัยสังคมเมืองมี 1 เรื่อง ได้แก่ เพลงยาวคำทำนาย ปัญหาภัยสังคมเมืองที่กวีวิพากษ์มี 3 ประเด็น คือ อุบัติเหตุจากรถสปีลล้อ การวิ่งราวทรัพย์ และการฆาตกรรม ดังนี้

3.1) อุบัติเหตุจากรถสิบล้อ

อุบัติเหตุบนท้องถนนเป็นปัญหาหนึ่งที่เกิดจากความประมาทของผู้ขับขี่ในเพลงยาวคำทำนาย กวีวิพากษ์ถึงสิ่งหรือรถบรรทุกที่ซบถด้วยความเร็ว เช่น

รถบรรทุกหนักใหญ่ภัยสิบล้อ	ตะปิงหื้อเหยียดไปในถนน
เหยียบคันเร่งเครื่องแข่งแข่งเฉี่ยวจน	ชีวิตคนปั่นป่วนทุกวัน
ด้วยประมาทขาดคิดติดยาบ้า	เสพสุรากระตุ้นแรงแข็งขยัน
เพชรฆาตตีนโหดโทษจรรยา	ไม่เห็นมันยำเยงเกรงสักราย

(อมรา บุชกร, 2541: 23 – 24)

กวีได้วิพากษ์ภัยสังคมเนื่องจากการซบถเร็วของคนที่มีอาชีพซบถสิบล้อว่าเกิดจากการเสพยาบ้า หรือสุราซึ่งทำให้ไร้สติในการขับขี่จนก่ออุบัติเหตุบนท้องถนนคร่าชีวิตคนให้เห็นเป็นข่าวอยู่บ่อยๆ คนซบถสิบล้อที่กระทำผิดเหล่านี้ดูเหมือนจะไม่เกรงกลัวกฎหมาย

3.2) การวิ่งราวทรัพย์

การวิ่งราวทรัพย์เป็นฐานความผิดอาญาที่ผู้กระทำลักทรัพย์โดยฉกฉวยเอาซึ่งหน้า (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556: 1,116) ปัญหาสังคมเมืองเรื่องการวิ่งราวทรัพย์ที่พบในเพลงยาวคำทำนาย กวีได้วิพากษ์ถึงรูปแบบการวิ่งราวทรัพย์ เช่น

อุบัติเหตุหลายแบบมันแอบซ่อน	พวกนั่งซ้อนมอเตอร์ไซค์ใส่ตีนผี
มันซำสี่ซึ่งวิ่งชนคนมากมี	พอได้ที่วิ่งราวชาวอ้ออึ้ง

(อมรา บุชกร, 2541: 23)

จากตัวอย่าง กวีได้วิพากษ์ถึงรูปแบบการวิ่งราวทรัพย์ในสังคมเมืองโดยมีผู้ร้ายประมาณ 2 คน ใช้จักรยานยนต์เป็นยานพาหนะพาหลบหนี เมื่อขึ้นเหยื่ออาศัยจังหวะรีบชิงทรัพย์สินของเหยื่อแล้วขี่จักรยานยนต์หลบหนีอย่างรวดเร็ว เหตุการณ์ปัญหาแบบนี้มีให้เห็นเป็นข่าวดังมากมาย

3.3) การฆาตกรรม

การฆาตกรรมหรือการฆ่าชีวิตคนเป็นภัยที่พบเจอได้ในสังคมเมือง กวีได้วิพากษ์เรื่องการฆาตกรรมโดยการลอบยิงให้เสียชีวิตไว้ในเพลงยาวคำทำนาย เช่น

ยอดนิยมซ้อนท้ายเที่ยวไล่ล่า	เหยื่อมรณาอยู่ไหนตามไปถึง
รัวกระสุนพิฆาตสาดปังปัง	แล้วรีบบึ่งรถหนีอ้อปรีชชน

...
 พวกมือปืนก็เหี้ยมเกรียมสุดโหด
 อำมหิตไร้เมตตาและปราณี

...
 ฆ่าล้างโคตรง่ายตายตายเป็นผี
 ตัวอย่างชี้ให้เห็นไม่เว้นวาย

(อมรา บุษกร, 2541: 23-24)

จากตัวอย่างข้างต้น กวีวิพากษ์ลักษณะการฆาตกรรมที่จิตใจของผู้ร้าย โดยวิธีการซึ่งจัญกรยานยนต์ตามประกบยิงเหยื่อแล้วหลบหนีทันที พร้อมแสดงความเห็นว่าการกระทำของผู้ร้ายหรือมือปืนเป็นการกระทำที่ไร้คุณธรรม เพราะสามารถฆ่าคนอื่นได้โดยไม่ละอายใจ

ปัญหาภัยสังคมที่อุบัติเหตุจากรถลิสลื้อ การวิ่งราวทรัพย์สิน และการฆาตกรรม ผู้อื่นอย่างจงใจล้วนเป็นผลพวงมาจากปัญหาการเติบโตอย่างรวดเร็วของสังคมเมือง และเป็นภัยมืดที่คนในสังคมเมืองอาจไม่ทันระวังตัวในการดำเนินชีวิต นอกจากนี้ปัญหาภัยสังคมยังสะท้อนถึงปัญหาด้านจริยธรรมของคนในสังคมเมืองที่ลดลงซึ่งสวนทางกับการเติบโตของสังคม

การวิพากษ์ปัญหาเรื่องการเติบโตอย่างรวดเร็วของสังคมเมืองแสดงให้เห็นว่าสังคมเมืองเป็นสังคมที่ไม่น่าอยู่และเต็มไปด้วยปัญหาที่ไม่ได้รับการแก้ไข คนในสังคมเมืองไร้จริยธรรม ลักษณะเหล่านี้นำมาซึ่งความรู้สึกคับข้องต่อสภาพความเป็นอยู่ แต่ก็ไม่สามารถหาทางออกได้ ผู้วิจัยเห็นว่ากวีวิพากษ์ปัญหาเหล่านี้จากความคับข้องใจเพื่อหวังตอบโต้ต่อสภาพสังคมเมืองที่เติบโตแต่ภายนอก แต่ภายในใจของผู้คนในสังคมเมืองกลับไม่เจริญตาม

3.3.5 ปัญหาเรื่องระบบการศึกษาของไทย

การวิพากษ์ปัญหาเรื่องระบบการศึกษาไทยพบในเพลงยาวเรื่องเดียว คือ เพลงยาว “ขอตสังคม” ที่น่าสนใจคือ ผู้แต่งได้วิพากษ์ไว้อย่างละเอียดเกี่ยวกับการพัฒนาระบบการศึกษาของไทยที่มีการบรรจุรายวิชาเพิ่มเติมในหลักสูตร แนวการสอน ฯลฯ แต่กลับไม่เป็นผลดีต่อผู้เรียน เช่น

การศึกษาแผนใหม่ข้องในจิต	ทบทวนนิคผู้่น้อยพลอยฉงน
หลักสูตรหวังผลเลิศประเสริฐจน	พวกผู้คนครูสอนอ่อนอกใจ
บรรจุวิชากรงานสารพัด	ใ้เจเนจัดรู้แจ้งแกลงไข
อีกความรู้รอบตัวไม่กลัวใคร	กรงานไซร์ฝึกหัดให้จัดเจน
เพื่อเติบโตทันสมัยยุคใหม่จำ	อนิจจาคุณพระช่วยด้วยตาเถร
กรเรียนสอนให้ตีต้องมีเกณฑ์	เป็นกรรมเวรของครูผู้สอนไป
วิทยาสารพันบรรจุเอียด	ครูยัดเยียดเต็มรูปแบบแทบไม่ไหว

เหมือนพายเรือทวนน้ำจ้ำเท่าไร	แต่ไม่ได้ผลดีที่ต้องการ
เปลี่ยนชั่วโมงเรียกใหม่ใช้ “พีเรียด”	น่ารังเกียจค่าไทยมีโซซาน
ครั้งจะเรียก “ช่วงเวลา” พายืดยาน	เลยใช้ “คาบ” เหมือนคลานถอยเข้าคลอง
วันหนึ่งต้องสอนครบจบสี่หมวด	ครูต้องกวัดขั้นเข้มเต็มสมอง
สงสารเด็กตัวน้อยคอยประคอง	กระเป่าต้องหิ้วไปจนไหล่เอียง
แผนการสอนแนวใหม่ต้องใช้สื่อ	เขายึดถือควบไปกับใช้เสียง
หุดาสัมผัสด้วยช่วยพร้อมเพรียง	แม่นยำลึกลึกลังไม่ใช่ใช้ครูดี
...	...
แม้ครูทำการสอนหย่อนไปหน่อย	เป็นเรื่องย่อโยยใช้เกหรือเฉไฉ
รวมคะแนนกันอานบานตะไท	ตัวเลขใส่สถิติต้องดีครัน

(อมรา บุษกร, 2541: 48-50)

จากตัวอย่างที่ยกมา กวีได้วิพากษ์ถึงความพยายามในการปฏิรูประบบการศึกษาของไทย ที่มีการบรรจุรายวิชาการงานและความรู้รอบตัวเข้าไว้ในหลักสูตร ปรับเปลี่ยนวิธีการสอนโดยให้มีสื่อประกอบการเรียนการสอน นอกจากนี้ การคิดคะแนนนักเรียนเป็นสถิติหลากหลายด้าน ก็มีผลให้ครูซึ่งพึงมีหน้าที่สอนเป็นหลัก ต้องมาเสียเวลากับการทำคะแนนของนักเรียน จนส่งผลให้ไม่สามารถเตรียมการสอนที่ดีให้แก่ให้นักเรียนได้ สุดท้ายผลเสียตกอยู่กับตัวนักเรียนเอง ดังที่กวีวิพากษ์ระบบการศึกษาของไทยสรุปได้ว่า “เหมือนพายเรือทวนน้ำจ้ำเท่าไร แต่ไม่ได้ผลดีที่ต้องการ”

จะสังเกตได้ว่าปีที่กวีแต่งเพลงยาว “ขอดสังคม” อยู่ในช่วงของแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ 8 (ปี 2540 – 2544) ซึ่งมีนโยบายหลัก 5 ประการ คือ 1) เร่งขยายและยกระดับความรู้พื้นฐานของประชาชน 2) ปฏิรูประบบการเรียนการสอน 3) ปฏิรูประบบการผลิตและการพัฒนาครู 4) เร่งผลิตและพัฒนากำลังคนระดับกลางและระดับสูง 5) ปฏิรูปการบริหารและการจัดการศึกษา¹⁰ เมื่อพิจารณาแนวคิดวิพากษ์ระบบการศึกษาไทยเทียบกับนโยบายของแผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติในยุคนั้น ชี้ให้เห็นว่าผลการดำเนินการตามนโยบายแผนพัฒนาการศึกษาฉบับนี้คงไม่ประสบผลสำเร็จเท่าที่ควร เมื่อนำไปใช้ปฏิบัติในการเรียนการสอนจริง

¹⁰ กระทรวงศึกษาธิการ. แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ. ที่มา:

3.3.6 ปัญหาการทำงานที่ไม่มีประสิทธิภาพของรัฐบาล

รัฐบาลเป็นองค์การปกครองที่มีอำนาจในการออกและบังคับใช้กฎหมาย และหน้าที่หลักของรัฐบาลคือการบริหารประเทศ ดังนั้นความเป็นอยู่ของคนในชาติย่อมขึ้นอยู่กับการทำงานของรัฐบาล

เพลงยาวในสมัยรัตนโกสินทร์ที่มีเนื้อหาวิพากษ์ปัญหาสังคมเรื่องการทำงานที่ไม่มีประสิทธิภาพของรัฐบาลมี 1 เรื่อง ได้แก่ เพลงยาวถึงนายกรัฐมนตรี ปัญหาการทำงานที่ไม่มีประสิทธิภาพของรัฐบาลที่กวีวิพากษ์พบ 3 ประเด็น คือ การไร้ความสามารถในการแก้ไขเหตุการณ์ความรุนแรงในสังคม การเพิกเฉยต่อปัญหาของชาวนา และการเล่นการเมืองแบบไม่โปร่งใส ดังนี้

1) การไร้ความสามารถในการแก้ไขเหตุการณ์ความรุนแรงในสังคม

ในเพลงยาวถึงนายกรัฐมนตรี กวีวิพากษ์ถึงการไร้ความสามารถในการแก้ไขปัญหาเหตุการณ์ความรุนแรงที่เกิดขึ้นในสังคมสมัยการบริหารประเทศภายใต้การนำของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช โดยเหตุการณ์ความรุนแรงที่กวีวิพากษ์ถึง ได้แก่ เหตุการณ์เผาหมู่บ้านนาทราย และเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516

1.1) เหตุการณ์เผาหมู่บ้านนาทราย

เหตุการณ์เผาหมู่บ้านนาทรายในภาคอีสานนับเป็นเหตุการณ์ที่รุนแรงและสร้างความสะเทือนใจแก่ผู้ทราบข่าว เพราะมีชาวบ้านผู้บริสุทธิ์เสียชีวิตมากมาย เช่น

บ้านนาทรายร้องเพลงดำเนินทราย	ทรุดโทรมล้มหายตายกว่า
เผาบ้านเผาเรือนทุกหลังคา	เผากระทั่งคอกม้าคอกควาย
...	...
อะไรเล่าเจ้าประคุณขุนแผน	ใครทำผิดคิดแค้นกันเล่านั้น
ล่วงเวลาเลยมาก็ร้อยวัน	พระคุณพันทำอะไรบ้างไหมคะ

(สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2546: 11 – 12)

หมู่บ้านนาทรายเคยเป็นหมู่บ้านที่ค่อนข้างใหญ่ ตั้งอยู่ไม่ไกลจากแม่น้ำโขง บ้านนาทรายเป็นพื้นที่ที่หนีไม่พ้นจากอิทธิพลของสงครามเย็นและร้อนของทั้ง “ฝ่ายซ้าย” และ “ฝ่าย

ขวา” ในอดีต ผู้คนในหมู่บ้านถูกฆ่าและหมู่บ้านถูกเผาโดยเจ้าหน้าที่ฝ่ายรัฐบาลเมื่อเดือนมกราคม พ.ศ. 2517 ขณะที่ทางการยังปิดความรับผิดชอบและโทษว่าคอมมิวนิสต์เป็นผู้เผา¹¹

เหตุการณ์การเผาหมู่บ้านนาทรายนี้เกิดขึ้นตั้งแต่ในสมัยคณะรัฐบาลที่มีนายสัญญา ธรรมศักดิ์¹² เป็นนายกรัฐมนตรี รัฐบาลขณะนั้นยังไม่สามารถแก้ไขปัญหานี้ได้ จนล่วงเลยคณะรัฐบาลที่มี ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช¹³ เป็นนายกรัฐมนตรี จนกระทั่งถึงคณะรัฐบาลที่มี ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช¹⁴ เป็นนายกรัฐมนตรี เท่ากับว่าเหตุการณ์การเผาหมู่บ้านนาทรายนี้ถูกละเลยมา 3 คณะรัฐบาล ถูกปล่อยให้เวลาผ่านไปแล้ว 2 ปี ก็ยังไม่ได้รับการแก้ไขปัญหาจากรัฐบาล เหตุนี้เองก็จึงวิพากษ์ถึงการไร้ความสามารถในการแก้ไขปัญหาหรือแม้แต่สืบหาสาเหตุที่แท้จริงของการก่อการร้ายก็ไม่สามารถกระทำได้ เหตุการณ์การเผาหมู่บ้านนาทรายจึงเป็นตัวอย่างหนึ่งที่สะท้อนให้เห็นการไร้ความสามารถของรัฐบาลในการแก้ไขปัญหาที่รุนแรงได้

1.2) เหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516

นอกจากเหตุการณ์ที่บ้านนาทรายแล้ว กวียังวิพากษ์ถึงอีกเหตุการณ์ความรุนแรงหนึ่งในประวัติศาสตร์การเมืองไทยที่สะท้อนให้เห็นการไร้ความสามารถของรัฐบาลในการแก้ไขเหตุการณ์ความรุนแรง คือ การฆ่าประชาชนที่ร่วมชุมนุมเพื่อเรียกร้องรัฐธรรมนูญในเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ที่ถนนราชดำเนิน เช่น

คดีฆ่าประชาชนตุลาคม

หรือว่าจะให้เงียบไป

จะแก้งลั้มเพื่อให้ลืมหรือเอน

ตามคติคนไทยแล้ว ๆ มา

(สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2546: 13)

เหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 เป็นเหตุการณ์ที่น่าเศร้าสลดในประวัติศาสตร์ไทย ภาพเหตุการณ์ความรุนแรงในวันนั้นเป็นตามพระราชดำรัสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช เมื่อวันที่อาทิตย์ที่ 14 ตุลาคม 2516 ณ หอพระสมุด สวณจิตรถดา (เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, 2552: 83) ความว่า

¹¹ สรุปลจากวิวิท จันดาวงศ์. “งานอีสานใต้-บ้านตุลาไทย”. ที่มา:

<http://www.thaioctober.com/forum/index.php?topic=336.220;wap2> เข้าถึง: 1 พ.ค. 60

¹² นายสัญญา ธรรมศักดิ์ เป็นนายกรัฐมนตรี ตั้งแต่ 14 ตุลาคม 2516 - 15 กุมภาพันธ์ 2518

¹³ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช เป็นนายกรัฐมนตรี ตั้งแต่ 15 กุมภาพันธ์ - 14 มีนาคม 2518

¹⁴ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช เป็นนายกรัฐมนตรี ตั้งแต่ 14 มีนาคม 2518 - 20 เมษายน 2519

วันนี้เป็นวันมหาวิปโยคที่น่าเศร้าสลดอย่างยิ่งในประวัติศาสตร์ชาติไทย ตลอดระยะเวลา 6 – 7 วันที่ผ่านมา ได้มีการเรียกร้องและการเจรจากัน จนกระทั่ง นักศึกษาและรัฐบาลทำข้อตกลงกันได้ แต่แล้วมีการขว้างระเบิดขวดและยิงแก๊สน้ำตาขึ้น ทำให้เกิดการปะทะกัน และมีคนได้รับบาดเจ็บหลายคน ความรุนแรงได้ทวีขึ้นทั้งพระนคร ถึงขั้นจลาจล และยังไม่สิ้นสุด มีคนไทยด้วยกันต้องเสียชีวิตนับร้อย

ขอให้ทุกฝ่ายทุกคนจงระงับเหตุแห่งความรุนแรงด้วยการตั้งสติยับยั้งเพื่อให้ชาติบ้านเมืองคืนสู่สภาพปกติเร็วที่สุด

อนึ่ง เพื่อขจัดเหตุร้ายนั้นจอมพลถนอม กิตติขจรได้ลาออกจากตำแหน่ง นายรัฐมนตรี เมื่อค่ำวันนี้ ข้าพเจ้าจึงแต่งตั้งให้ นายสัญญา ธรรมศักดิ์ เป็นนายกรัฐมนตรี

ขอให้ทุกคนทุกฝ่ายร่วมกันสนับสนุน เพื่อให้คณะรัฐบาลใหม่สามารถบริหารแผ่นดินได้โดยมีประสิทธิภาพเต็มเปี่ยม และแก้ไขสถานการณ์ให้คืนสู่สภาพเรียบร้อยได้โดยเร็วถึงความสุขความเจริญรุ่งเรืองให้บังเกิดแก่ประเทศและประชาชนชาวไทยโดยทั่วกัน

พระราชดำรัสข้างต้นแสดงให้เห็นบรรยากาศของวันที่ 14 ตุลาคม 2516 ว่าเป็นเหตุการณ์อันชวนน่าเศร้าสลดเพียงใด และเหตุการณ์ดังกล่าวก็เป็นกรณีที่ถูกปล่อยให้ล่วงเลยมาถึงสมัยรัฐบาลของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช เช่นเดียวกับกรณีการเผาหมู่บ้านนาทราย รัฐบาลก็ยังไม่สามารถจับกุมคนที่ทำร้ายประชาชนในเหตุการณ์ครั้งนั้นได้ เพลงยาวถึงนายกรัฐมนตรีจึงชี้ให้เห็นถึงการไร้ความสามารถในการแก้ไขเหตุการณ์ความรุนแรงของรัฐบาลชุดนี้ และกวีเรียกร้องให้รัฐบาลโต้ตอบต่อปัญหาที่เกิดขึ้น และปัญหาอื่นๆ ก็เช่นกัน อย่าได้ปล่อยให้เหตุการณ์ล่วงเลยจนบานปลาย เช่น

ไอ้ พ่อคุณขุนแผนแสนสะท้าน	กราบกรานละอย่าเห็นว่าเป็นอื่น
อย่าคุดคู้ยู่เรือนทั้งวันคืน	จงตื่นดูบ้างจงย่างกราย
ล้มตายกันเป็นเปืออย่างนี้หรือ	น้ำตาชื่อผสมเลือดเป็นสายๆ
ตอบหน้อยเถอะพ่อขุนพ่อคุณชาย	จะให้ตายหมดทั้งเมืองหรือพ่อเอย

(สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2546: 99)

2) การเพิกเฉยต่อปัญหาของชาวนา

ชาวนาหรือเกษตรกรเปรียบเหมือนกระดูกสันหลังของประเทศ ในเพลงยาวถึงนายกรัฐมนตรี กวีวิพากษ์ถึงการเพิกเฉยของคณะรัฐบาลของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ที่มีต่อปัญหา

ของชาวนา โดยปัญหาดังกล่าววิถีวิพากษ์ไว้ 3 ประเด็น ได้แก่ พ่อค้าคนกลางกักตุนข้าว ปัญหาด้านปัจจัยในการทำนา และงบประมาณด้านการเกษตรไม่เพียงพอ ดังนี้

2.1) พ่อค้าคนกลางกักตุนข้าว

ปัญหาพ่อค้าคนกลางกักตุนข้าวไว้ขายเก็งกำไร คือ การที่พ่อค้าคนกลางรับซื้อข้าวจากชาวนาในราคาถูก แล้วกักตุนข้าวไว้รอช่วงที่ข้าวราคาขึ้นจึงค่อยปล่อยขาย ฉะนั้นคนที่ได้กำไรคือพ่อค้า แต่ชาวนาได้ข้าวราคาทุน ดังที่กวีวิพากษ์ไว้ในเพลงยาวถึงนายกรัฐมนตรีนครี เช่น

พระเดชพระคุณทูนหัวของข้อยน้อย	ชาวนาตาละห้อยเหมือนฝัน ๆ
ฝันถึงท้องฟ้าราคาประกัน	ข้าวเปลือกทั้งนั้นในท้องนา
รัฐบาลไหน ๆ ก็เหมือนกัน	คุยราคาประกันนักหนา
ไม่รู้ก็สืบปีมา	ชาวนาก็ยังอยู่ไปตามกรรม
ถูกล่อลวงหลอกกลอกกลิ้ง	ถูกทอดทิ้งไม่ชูชูปอุปถัมภ์
กลางแดดกลางนาจนหน้าดำ	ท่านเอ๋ยก็มาทำเสียอีกที
ประกาศขึ้นราคาข้าวสาร	พ่อค้าหน้าบานไปทุกที
กักตุนหมุนขายราคาดี	ไม่มีใครขีดกีดกัน
...	...
สุดท้ายชาวนาก็ชาหนาว	กินข้าวคลุกน้ำตาที่กำสรวล
ราคาประกันอันเรรวน	มันปั่นป่วนหมุนกลับให้พ่อค้า

(สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2546: 83 - 84)

ปัญหาราคาข้าวตกต่ำเป็นปัญหาต่อเนื่องมาทุกสมัยรัฐบาล พอมาถึงสมัยคณะรัฐบาลของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ก็ยังคงเพิกเฉยไม่สนใจแก้ไขปัญหานี้ของชาวนาอย่างจริงจัง การขึ้นราคาข้าวไม่ได้เป็นการช่วยเหลือชาวนา เพราะในความเป็นจริงพ่อค้าคนกลางต่างหากที่ ได้รับผลประโยชน์ ชาวนาจึงได้แต่เฝ้ารอการประกันราคาข้าวเพื่อที่จะได้มีราคากลางมาตรฐาน

2.2) ปัญหาด้านปัจจัยในการทำนา

นอกจากปัญหาพ่อค้าคนกลางกักตุนข้าวแล้ว ชาวนายังต้องเผชิญกับปัญหาต่าง ๆ เกี่ยวกับปัจจัยในการเพาะปลูกข้าว เช่น

ถ้าเที่ยวท่องเล่นสำราญใจ	จบริบกลับเร็วไวอย่าช้าอยู่
เพราะฝนฟ้าซึกจะไม่ตามฤดู	ข้าวกล้านาคุจะแห้งตาย
ที่ผันเงินผันไปผันมา	ผันเอาชาวนาต้นทุนหาย

วิบากข้ากรรมจะชดเอาวัวควาย	โรคระบาดทั้งหลายจะตามมา
นี้ป่วยหมักปุ๋ยคอกออกตลาด	ก็ปลอมกันตื่นตาเป็นหนักหนา
เร็วเถิด “นายก” เร่ง “ยกนา”	ปฏิรูปข้าวกล้าเร็ว ๆ เอย

(สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2546: 45)

ปัญหาด้านปัจจัยในการทำนาที่กวีกล่าวถึงข้างต้น คือ ปัญหาเรื่องฝนไม่ตกตามฤดูกาล วัวและควายเป็นโรคระบาด ปุ๋ยปลอม ปัจจัยเหล่านี้ส่งผลกระทบต่อผลผลิตข้าวในนาและวิถีชีวิตชาวนา ตัวอย่างนี้กวีได้ให้ภาพที่ตรงกับข้ามกันระหว่างนายกรัฐมนตรีและชาวนา ในขณะที่นายกรัฐมนตรีเดินทางไปต่างประเทศอย่างสบายใจ แต่ชาวนากลับเป็นทุกข์เคราะห์ซ้ำกรรมชด ทั้งที่ปัญหานี้เป็นปัญหาที่รัฐบาลควรเร่งแก้ไข แต่รัฐบาลกลับให้ความสำคัญกับด้านอื่นก่อนปัญหาของชาวนา

2.3) งบประมาณด้านการเกษตรไม่เพียงพอ

การจัดสรรงบประมาณสำหรับส่วนราชการต่างๆ เพื่อนำไปใช้บริหารจัดการพัฒนางานภายในองค์กร เพื่อผลประโยชน์ของประชาชนในประเทศ ในเพลงยาวถึงนายกรัฐมนตรี กวีได้วิพากษ์ว่ารัฐบาลจัดสรรงบประมาณให้แก่กระทรวงเกษตรฯไม่เพียงพอในการพัฒนาที่ดิน เช่น

วงบเกษตรไม่สัมพันธ์	มีอยู่เหมือนกันหยิบมือเดียว
ปฏิรูปที่ดินอย่างไรได้	ชาวนาชาวไร่ใจห่อเหี่ยว
มองเคียวแล้วชื่นชมเพราะคมเคียว	ไม่มีข้าวจะไปเกี่ยวไปเก็บกิน
งบประมาณมากมายกายกอง	เป็นเงินทองการเมืองไปทั้งสิ้น
ค้ำจุนอำนาจในแผ่นดิน	มิให้ใครหมิ่นรัฐบาล
ไอ้ไอ้อนิจจาประชาชน	เมื่อไรจะมีคนกล้าหาญ
จัดสรรระบบงบประมาณ	ทุกๆ ด้านเพื่อประชาชนเอย

(สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2546: 59)

ข้างต้น กวีวิพากษ์ว่ารัฐบาลไม่ค่อยให้ความสำคัญแก่ชีวิตความเป็นอยู่ของเกษตรกร โดยเห็นจากงบประมาณที่จัดสรรเพื่อปฏิรูปที่ดินให้เกษตรกรมีที่ทำกินเป็นของตนเอง เรียกได้ว่าหยิบมือเดียว แต่งบประมาณทางการเมืองกลับมีล้นมือ

3) การเล่นเกมเมืองแบบไม่โปร่งใส

ปัญหาการทำงานของรัฐบาล ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ที่กวีจับตามอง คือ การเล่นเกมเมืองแบบไม่โปร่งใส เช่น

เขากว่าท่านชื่อเสียงนับเป็นแสน	เพื่อให้แขนชูมือໃຫ້หรือไม
ถ้าเป็นจริงแล้วจะเป็นอะไรไป	ประเทศไทยถอยหลังทุกเวลา
ประชาชนได้แต่ทนทรมาณ	ตุลครอนาจารย์ชี้หน้า
“ขายตัว” กันต่าง ๆ กลางสภา	งามหน้าไหมละครรับประกัน
อวดโอ้กันเองว่ามีเกียรติ	แต่ส่อเสียดกันจริงเหวี่ยงเหย้าหยัน
กราบงาม ๆ สามครั้งอย่าชังกัน	เคารพทันดอกจิ้งกล่าวเพลงยาวเอย

(สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2546: 80)

จากตัวอย่าง กวีได้วิพากษ์การลงมติในที่ประชุมรัฐสภาของคณะรัฐบาล เป็นไปแบบไม่โปร่งใส เพราะได้ยินคำลือว่ามี การซื้อเสียงในสภา หากรัฐบาลมีการบริหารที่ไม่โปร่งใส จริง ประเทศชาติคงมีแต่ถอยหลัง ประชาชนคงได้แต่มองดูการบริหารประเทศอย่างไม่จริงจังและไม่จริงใจ

นอกจากนี้ กวียังวิพากษ์การเล่นเกมเมืองของรัฐบาลชุดนี้ว่าไม่โปร่งใส โดยเห็นได้จากแผนการยุบสภาซึ่งรัฐบาลวางเอาไว้ล่วงหน้า เพราะกำหนดไว้แล้วว่าถึงเวลาต้องยุบสภา เพื่อจะได้เลือกตั้งใหม่ เช่น

ท่านยุบก็เพราะวางไว้อย่างยุบ	ประสงค์ชูมือเปิดไปทั้งสิ้น
เป็นนายกฯ ยิ่งใหญ่ในแผ่นดิน	แล้วยิ่งเดินไปประกาศมหาดไทย
...	...
ยุบสภาอย่างมีเลศนัย	ฉวยโอกาสฉับไวถูกหรือนี้
ปูทางจะคุมทั้งธานี	ใครขวางคงต้องมีอันตราย

(สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2546: 90-91)

การทำงานที่ไร้ประสิทธิภาพของรัฐบาลเป็นสิ่งที่ผู้เขียนให้ความสนใจและสะท้อนให้เห็นว่าการบริหารภายในประเทศไทยยังมีปัญหาซึ่งส่วนหนึ่งมาจากเกมการเมืองของเหล่านักบริหารประเทศ ประชาชนจึงยังคงไม่มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดี โดยเฉพาะชาวนาที่ขยันทำงานเท่าใดก็ไม่มีวันรวยเพราะรัฐบาลละเลยไม่สนใจ ผู้วิจัยสังเกตว่ากวีวิพากษ์ปัญหาการทำงานของรัฐบาลที่ไร้ประสิทธิภาพของรัฐบาลในฐานะตัวแทนประชาชนคนหนึ่งที่ไม่ได้กับการทำงานของรัฐบาลชุดนี้ และต้องการ

เป็นกระบอกเสียงในการโต้ตอบต่อผลกระทบที่คณะรัฐบาลนี้ได้กระทำ และแอบหวังให้รัฐบาลโต้ตอบ
กวีกลับด้วยการปรับเปลี่ยนนโยบายหรือบริหารประเทศชาติเพื่อให้ชีวิตพี่น้องไทยกินอยู่ดีขึ้น

3.3.7 ปัญหาเรื่องนโยบายของประเทศเพื่อนบ้าน

การกำหนดนโยบายของประเทศเพื่อนบ้านเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นแนวโน้มของ
ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับประเทศเหล่านั้น เพลงยาวในสมัยรัตนโกสินทร์ที่มีเนื้อหาวิพากษ์
ปัญหาสังคมเรื่องนโยบายของประเทศเพื่อนบ้านมี 4 เรื่อง ได้แก่ ขะแมร์ขุดดิน (เพลง) เขมรล่าพอง
ชะแมร์กำศรวล และสยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ซึ่งวิพากษ์ปัญหาเรื่องนโยบายของประเทศกัมพูชาหรือ
เขมร ในประเด็นเรื่องนโยบายการเข้าร่วมกับฝ่ายคอมมิวนิสต์ ดังนี้

เรื่องชะแมร์ขุดดิน กวีวิพากษ์ว่าประเทศกัมพูชาหันหน้าเข้าร่วมกับฝ่ายคอมมิวนิสต์
และการกระทำเช่นนี้ของกัมพูชาเป็นการกระทำแบบไม่ยั้งคิด เสมือนไม่เคยได้รับไมตรีจากประเทศไทย
เช่น

สวาปามความร่ำรุ่มง่านจิต	เม่าห์จรีตซ้ายจัดสุดตัดไหว
ลองทวนความยามหลังบ้างเป็นไร	พ่อเมืองโตดัดร้อนให้ผ่อนคลาย
ใช้ทวงคุณขุนเจ้าชาวเขมร	เกรงจะเอนจมแปล้แก้ไม่หาย
ศักดิ์ก็ศิครีเกิดประเสริฐชาย	เราชี้หมายให้เห็นก็เป็นบุญ

(เอกไท นิลโกสิตย์, 2545: 129)

ในช่วงสงครามเย็นซึ่งเป็นสถานะความตึงเครียดทางการเมืองและทหารหลัง
สงครามโลกครั้งที่สองระหว่างประเทศกลุ่มตะวันตกและประเทศกลุ่มตะวันออก ประเทศกัมพูชาใน
ขณะนั้นอยู่ภายใต้การนำของสมเด็จจันโรตม สีหนุ ซึ่งพยายามดำเนินนโยบายเป็นกลาง แต่ประเทศ
กัมพูชาก็ไม่สามารถหลีกเลี่ยงการเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของสงครามเย็นได้ (พวงทอง ภัครพันธุ์, 2552:
41) และได้เลือกอยู่กับฝ่ายกลุ่มประเทศตะวันออก หรือฝ่ายคอมมิวนิสต์ ดังที่กวีกล่าวถึงใน (เพลง)
เขมรล่าพอง เช่น

เพ็งหลุดแอกแหกเข้าตะแลงแกง	โดยเงินแดงหลอกล่อเสียพอใจ
หมายให้คุมหรือจะคุ้มกะลาหัว	สยบตัวแนบชิดพิสมัย
“สหายเม่า” เขาหนุนขุนเพื่อใคร	ทั้งใกล้ไกลรู้ถ้วนถึงญวนลาว

(เอกไท นิลโกสิตย์, 2545: 128)

กวีก็ได้วิพากษ์ถึงประเทศกัมพูชาในช่วงสงครามเย็นเช่นเดียวกับในเรื่องชะแมร์ชุดดินว่าผู้นำประเทศกัมพูชายอมเปลี่ยนไปเข้าข้างคอมมิวนิสต์ซึ่งเป็นฝ่ายเดียวกับประธานเหมาเจ๋อตุง¹⁵ ผู้ก่อตั้งพรรคคอมมิวนิสต์ในประเทศจีน ซึ่งสอดคล้องกับในเรื่องชะแมร์กำศรวล ที่วิพากษ์ผู้นำกัมพูชาว่าไม่ควรเลือกข้างคอมมิวนิสต์ เพราะจะมีภัยข้างหน้า เช่น

อนาถโธ ! นโรดมขมแขง	ชนะมุกชะมอมย้อมสีฉวีแดง
พระเปลี่ยนแปลงกลับเป็น “ซ้าย” ไป	ครอบครองกรุงปรังประชาอาณาจักร
เคยแหลมหลักสี่มองค์มาหลงไหล	สยบยอมคอมมิวนิสต์ไม่คิดภัย
คงจู่ใจเจ้านาย “สหายเมา”	

(เอกไท นิลโกสิตย์, 2545: 138)

ข้างต้น กวีวิพากษ์แสดงความไม่เห็นด้วยกับนโยบายของประเทศกัมพูชาเพื่อนบ้านของไทยที่เลือกอยู่ฝ่ายคอมมิวนิสต์หรือกลุ่มประเทศโลกตะวันออก และเป็นคนละฝ่ายกับประเทศไทยที่เลือกอยู่ข้างประเทศโลกตะวันตก ทำนองเดียวกับในเรื่องสยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ เช่น

สงสารแสนแทน “สหาย” ไม่ประสา	ผู้พากเพียรเลียนนอกโลกตำรา
กลมายามากมายจากฝ่ายแดง	เขาประโคนโหมข่าวจงเข้าจิต
ดัดจริตชมเปาะเสาะแสวง	รับประพุดิยิตถือเป็น “สื่อแดง”
ขาดระวางยิ่งโตยิ่งงองม	

(เอกไท นิลโกสิตย์, 2545: 131)

สำหรับประเทศไทย นับแต่จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ทำรัฐประหารยึดอำนาจในปี พ.ศ. 2500 ประเทศไทยได้ทำหน้าที่เป็นแนวหน้าให้กับสหรัฐอเมริกาในการปกป้องโลกเสรี หรือต่อสู้กับคอมมิวนิสต์ในเอเชียอย่างแข็งขัน (พวงทอง ภาวีครพันธุ์, 2552: 45) เหตุที่สถานการณ์โลกในตอนนั้นเกิดการแบ่งฝักแบ่งฝ่าย เมื่อประเทศกัมพูชาไม่เข้าร่วมหรือเลือกข้างฝ่ายประเทศสหรัฐอเมริกา ในขณะนั้นจึงถือได้ว่าอยู่คนละฝ่ายกับประเทศไทย

นโยบายประเทศเพื่อนบ้านที่ไม่สอดคล้องกับนโยบายของประเทศไทยจึงเป็นปัญหาหนึ่งที่สะท้อนในเพลงยาววิพากษ์สังคมสมัยรัตนโกสินทร์ กวีเห็นถึงความไม่เข้าพวก แปรกแยก จึงเกิดความรู้สึกไม่พอใจถึงการกระทำดังกล่าวของประเทศกัมพูชา และได้วิพากษ์แสดงความเห็นของตนให้

¹⁵ ประธานเหมาเจ๋อตุงเป็นผู้ทำให้ประเทศจีนเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองเป็นคอมมิวนิสต์มาจนถึงปัจจุบัน

ผู้อื่นรับทราบ อนึ่ง เพลงยาวที่วิพากษ์ปัญหานโยบายประเทศเพื่อนบ้านยังแสดงให้เห็นถึงความเป็นไปทางการเมืองในสังคมที่กว้างขึ้นกว่าสังคมไทย กลายเป็นเรื่องของความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ทำให้ผู้อ่านตระหนักถึงปัญหาในมุมมองที่กว้างขึ้นว่าปัญหาสังคมนั้นไม่ได้มีเฉพาะแต่ในประเทศไทยเท่านั้น ทว่าปัญหาของเพื่อนบ้านก็อาจส่งผลกระทบต่อประเทศไทยได้

การศึกษาเนื้อหาวิพากษ์ปัญหาสังคม ผู้วิจัยพบว่า มีลักษณะของการบันทึกข้อเท็จจริงและความรู้สึกของกวีในช่วงเวลาขณะนั้น ซึ่งอาจแตกต่างไปจากความคิดเห็นของผู้อื่นก็ได้ ในการวิพากษ์ปัญหาสังคม กวีผู้สังเกตเห็นปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นและยังคงมีอยู่ในสังคมจึงมีบทบาทเสมือนกระบอกเสียงแทนประชาชนในการโต้ตอบหรือกระทำการเรียกร้องให้สังคมมีการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น อย่างไรก็ตามการวิพากษ์ถึงปัญหาสังคมหรือความเป็นไปในช่วงหนึ่งของประวัติศาสตร์ในรูปแบบของเพลงยาว ก็อาจจะนำผู้อ่านสู่การใคร่ครวญถึงความถูกต้องและความยุติธรรมของสังคมในยุคคนั้น

จากการศึกษาเนื้อหาเพลงยาววิพากษ์สังคมในสมัยรัตนโกสินทร์ ผู้วิจัยพบว่า เนื้อหาวิพากษ์บุคคลใดบุคคลหนึ่งหรือกลุ่มบุคคล จะเป็นบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่มีบทบาทในสังคมและเป็นที่ยึดมั่นดี เช่น นายกรัฐมนตรี ข้าราชการ พระสงฆ์ เป็นต้น โดยเน้นวิพากษ์พฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมหรือพฤติกรรมในแง่ลบเป็นหลัก และการวิพากษ์ปัญหาบุคคลยังได้สะท้อนให้เห็นความรวมสมัยและความสัมพันธ์ระหว่างกวีและผู้ถูกวิพากษ์ด้วย นอกจากนี้ปัญหาด้านต่างๆ ของสังคมทั้งปัญหาเรื่องความเหลื่อมล้ำของคนในสังคม ปัญหาเรื่องการค้ามนุษย์ ปัญหาเรื่องสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ปัญหาเรื่องการเติบโตอย่างรวดเร็วของสังคมเมือง ปัญหาเรื่องระบบการศึกษาของไทย ปัญหาการทำงานที่ไม่มีประสิทธิภาพของรัฐบาล ตลอดจนปัญหาเกี่ยวกับนโยบายของประเทศเพื่อนบ้าน ก็เป็นสิ่งที่กวีให้ความสนใจเช่นกัน เพราะปัญหาสังคมเหล่านี้ล้วนส่งผลกระทบต่อตัวของกวีเองและต่อผู้อื่นที่อยู่ร่วมในสังคมเดียวกัน นอกจากนี้เพลงยาววิพากษ์สังคมยังทำหน้าที่สะท้อนปัญหาสังคมไทยในช่วงเวลาดังกล่าวได้เป็นอย่างดี จะเห็นได้ว่าเนื้อหาของเพลงยาววิพากษ์สังคมในสมัยรัตนโกสินทร์คือสารที่กวีต้องการสื่อให้ผู้อ่านรับทราบและฉุ่คิดตาม เพลงยาวจึงเป็นเครื่องมือของกวีในการโต้ตอบสื่อสารกับสังคมที่เต็มไปด้วยปัญหา และแสดงออกถึงความหวังของกวีที่อยากเห็นคนในสังคมมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น

บทที่ 4

ลักษณะเด่นของเพลงยาววิพากษ์สังคมในสมัยรัตนโกสินทร์

หลังจากการอธิบายเนื้อหาเพลงยาววิพากษ์สังคมในสมัยรัตนโกสินทร์ในบทที่ 3 ไปแล้ว ในบทนี้ผู้วิจัยมุ่งวิเคราะห์ลักษณะเด่นของเพลงยาววิพากษ์สังคมในสมัยรัตนโกสินทร์ ซึ่งผู้วิจัยพบว่า ลักษณะเด่นของเพลงยาววิพากษ์สังคมก็คือการสื่อสารและสร้างอารมณ์สะท้อนใจผ่านเนื้อหาและการใช้ภาษา

4.1 ลักษณะเด่นของเนื้อหา

ลักษณะเด่นของเนื้อหาเพลงยาววิพากษ์สังคมซึ่งอิงกับการวิพากษ์บุคคลหรือกลุ่มบุคคล และปัญหาของสังคมดังที่ผู้วิจัยได้กล่าวไปแล้วในบทที่ 3 โดยเนื้อหาส่วนใหญ่เป็นการแสดงความเห็นวิพากษ์สังคมในแง่ลบ และความรู้สึกรำคาญที่มีต่อสังคม ปัญหาสังคมเหล่านี้จึงก่อให้เกิดความสะท้อนใจแก่กวี ทำให้กวีนำความรู้สึกนี้มาสร้างเพลงยาวที่มีเนื้อหาวิพากษ์สังคม เพื่อหวังให้ผู้อ่านตระหนักและหันมาใส่ใจแก้ปัญหา

4.2 ลักษณะเด่นของการใช้ภาษา

ลักษณะเด่นของเพลงยาววิพากษ์สังคมในสมัยรัตนโกสินทร์ในด้านการใช้ภาษาที่เห็นชัดเจน คือการใช้ภาษาเพื่อแสดงการเสียดสี ก่อนที่จะวิเคราะห์ลักษณะเด่นด้านการใช้ภาษาของเพลงยาววิพากษ์สังคมในสมัยรัตนโกสินทร์ ผู้วิจัยขออธิบายความหมายของการเสียดสี เพื่อช่วยทำให้เห็นลักษณะสำคัญของเพลงยาวประเภทนี้

พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรม: ภาพพจน์โวหารและกลการประพันธ์ (2539: 187) ให้ความหมายของการเสียดสี (Satire) ว่าเป็นศิลปะการเขียนที่ใช้กลวิธีทำเรื่องสำคัญให้กลายเป็นเรื่องขบขันเพื่อเสียดสี ล้อเลียนความเขลาหรือความไม่ถูกต้องของมนุษย์และสังคม และได้อธิบายถึงวัตถุประสงค์ของการเขียนแบบเสียดสี ไว้ว่า

นักเขียนเรื่องเสียดสีตั้งตนเป็นผู้พิทักษ์มาตรฐานอุดมคติและสัจจะทั้งค่านิยมทางศีลธรรมและทางสุนทรียภาพ ฉะนั้นนักเขียนเรื่องเสียดสีจึงเป็นผู้มุ่งแก้ไข ตำหนิและล้อเลียนความโง่เขลาและความเลวร้ายของสังคม เรื่องเสียดสีสร้าง

ความรู้สึกดูแคลนและเหยียดหยัน ผู้ที่กระทำผิดไปจากแนวทางที่ถูกที่ควร จึงเป็นเสมือนการประท้วง หรือการแสดงความโกรธและความไม่พึงพอใจอย่างแนบเนียน และมีศิลปะ

การเขียนเรื่องแบบเสียดสีจึงเป็นการเขียนที่น่าสนใจ และนักเขียนนิยมนำมาใช้ดังที่ทัศนีย์ กระต่ายอินทร์ (2532: 11) กล่าวไว้ว่าการเขียนเรื่องเสียดสีมักใช้กับเรื่องทีกล่าวถึงตรงๆ ไม่ได้ เพราะจะทำให้ผู้เขียนเกิดความเดือดร้อน จึงต้องเขียนแบบซ่อนเร้นหรือแอบแฝง โดยการกล่าวถึงทางอ้อม ซึ่งผู้อ่านหรือผู้ที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์สามารถเข้าใจได้ดี แต่ทั้งนี้จะต้องมีพื้นฐานเกี่ยวกับเรื่องนั้นพอสมควร และมารศรี สอทิพย์ (2542: 11) ยังกล่าวว่าเรื่องที่ยกมาใช้นิยมนำมาใช้กลวิธีการเขียนแบบเสียดสีมักเป็นเรื่องเกี่ยวกับการเมืองหรือการวิจารณ์บุคคล ทั้งนี้จะเป็นประโยชน์ต่อนักเขียน เนื่องจากเป็นการตีความของผู้อ่าน ไม่สามารถนำมาฟ้องร้องได้

จากความหมายและจุดประสงค์ของการเขียนแบบเสียดสีที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยเห็นว่า สอดคล้องกับลักษณะเด่นของเพลงยาววิพากษ์สังคมในสมัยรัตนโกสินทร์ซึ่งมีลักษณะเด่นด้านการใช้ภาษาเชิงเสียดสี และเนื้อหาเพลงยาววิพากษ์สังคมที่กล่าวถึงไปแล้วในบทที่ 3 ก็ตรงตามลักษณะเรื่องที่ใช้การเขียนแบบเสียดสี

นอกจากนี้การใช้ภาษาเสียดสีนั้นมีความสำคัญต่อเพลงยาววิพากษ์สังคม อิรวดี ไตลังคะ (2542: 82) กล่าวถึง แนวคิดการวิจารณ์ที่หยียดว่าตัวบทมีความสมบูรณ์ในตัวเองพอที่จะวิเคราะห์ได้ โดยไม่จำเป็นต้องยึดติดกับตัวผู้แต่ง การวิจารณ์จึงเน้นภาษาที่แตกต่างกับภาษาที่ใช้ในชีวิตประจำวัน รวมทั้งวิเคราะห์การใช้ภาษาวรรณศิลป์อื่นๆ เช่น ปฏิทรรศน์ (Paradox) การแฝงนัย (irony) ความเคลือบคลุมของความหมาย (ambiguity) เป็นต้น นอกจากนี้ เอ.ซีฟ (A. Ziv) ยังกล่าวถึงหน้าที่ของการเสียดสีไว้ 3 ประการ ได้แก่ หน้าที่เชิงโจมตี (aggressive function) หน้าที่เชิงสังคม (social function) หน้าที่เชิงปัญญา (intellectual function) โดยเฉพาะหน้าที่เชิงปัญญาว่าขึ้นอยู่กับ การสร้างสรรค์ในเชิงภาษา (linguistic creativity) (อ้างถึงนัทธนัย ประสานนาม, 2546: 173) ซึ่งการใช้ภาษาตามแนวความคิดข้างต้นที่พอจะเทียบได้กับเพลงยาววิพากษ์สังคมซึ่งมีลักษณะเด่นด้านการใช้ภาษาเชิงเสียดสีเพื่อนำเสนอสาระสำคัญและสร้างอารมณ์สะเทือนใจ ซึ่งวิเคราะห์ได้จากการใช้ภาษาในชื่อเรื่อง และการใช้ภาษาในเนื้อหา ดังจะนำเสนอต่อไป

4.2.1 การใช้ภาษาในชื่อเรื่อง

การใช้ภาษาในชื่อเรื่องหรือการตั้งชื่อเรื่อง เป็นกลวิธีการประพันธ์อย่างหนึ่งที่มีความสำคัญต่อวรรณกรรม และเป็นสิ่งที่กวีหรือผู้แต่งให้ความสนใจ เพราะการตั้งชื่อเรื่องที่น่าสนใจมี

ส่วนช่วยเรียกความสนใจของผู้อ่านให้ติดตามเรื่องราวต่อไป กวีแต่ละคนจึงมีความพิถีพิถันในการตั้งชื่อเรื่องที่หลากหลายกันไป เพื่อให้สอดคล้องกับเรื่องราวที่ตนต้องการนำเสนอ (กระแสมาลยาภรณ์, 2530: 23 – 25)

นอกจากนี้ พัทฉิรา จันทรดำ (2547: 37) ได้กล่าวถึงบทบาทและหน้าที่ของชื่อเรื่องเอาไว้ 4 ประการ คือ 1) ผลต่อผู้อ่าน เพราะชื่อของเรื่องจะเป็นสิ่งแรกที่กระตุ้นให้ผู้อ่านมีความรู้สึกว่ายากจะอ่านเรื่องนั้น 2) ผลต่อการเปิดเรื่อง เมื่อผู้อ่านเกิดความรู้สึกสนใจและตัดสินใจอ่านแล้ว การเปิดเรื่องที่นำเสนอก็จะทำให้ผู้อ่านต้องการติดตามเรื่องไปด้วยความใคร่รู้จนจบ 3) ผลต่อเนื้อเรื่อง บางทีชื่อเรื่องอาจเป็นกุญแจดอกสำคัญที่ช่วยให้ผู้อ่านหาแก่นเรื่องได้พบ และ 4) ผลต่อผู้เขียน ชื่อเรื่องจะเป็นสิ่งสะท้อนสิ่งแรกถึงฝีมือและความชัดเจนในการประพันธ์ของนักเขียนผู้นั้น แม้บทบาทและหน้าที่ดังกล่าว พัทฉิรา จันทรดำ จะให้ไว้สำหรับวรรณกรรมประเภทเรื่องสั้น แต่ผู้วิจัยเห็นว่าบทบาทบางข้อนั้นก็สอดคล้องกับบทบาทและหน้าที่ของการตั้งชื่อเรื่องของเพลงยาววิพากษ์สังคม

อย่างไรก็ตาม การตั้งชื่อเรื่องของเพลงยาววิพากษ์สังคมในสมัยรัตนโกสินทร์แต่ละเรื่องย่อมมีลักษณะแตกต่างหลากหลายออกไป ผู้วิจัยพบการตั้งชื่อเรื่อง 3 ลักษณะ ได้แก่ การตั้งชื่อเรื่องที่ระบุเป้าหมายการวิพากษ์ การตั้งชื่อเรื่องตามจุดมุ่งหมายสำคัญของเรื่อง และการตั้งชื่อเลียนแบบเพลงยาวในอดีต

4.2.1.1 การตั้งชื่อเรื่องระบุเป้าหมายการวิพากษ์

เป้าหมายของการวิพากษ์ที่พบในเพลงยาววิพากษ์สังคมคือบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่พฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลเหล่านั้นส่งผลกระทบต่อสังคมในภาพรวม การตั้งชื่อเรื่องระบุเป้าหมายการวิพากษ์นับเป็นการสื่อถึงเป้าหมายซึ่งจะทำให้ผู้อ่านคาดเดาได้ว่าผู้เขียนต้องการวิพากษ์เกี่ยวกับบุคคลหรือกลุ่มบุคคลใด การตั้งชื่อเรื่องเช่นนี้ช่วยทำให้เพลงยาววิพากษ์สังคมในสมัยรัตนโกสินทร์มีเอกภาพ นอกจากนี้ ผู้อ่านในสมัยหลังซึ่งเป็นผู้อ่านต่างยุคต่างสมัยกับกวีก็สามารถทราบพฤติกรรมของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลเหล่านั้นได้ เพลงยาววิพากษ์สังคมในสมัยรัตนโกสินทร์ที่ปรากฏการตั้งชื่อเรื่องระบุเป้าหมายการวิพากษ์มีจำนวน 10 เรื่อง ได้แก่ เพลงยาวว่าพระยามหาเทพ (ปาน) เพลงยาวหม่อมเป็ดสวรรค์ เพลงยาวชาววัง กลอนขรัววัดทองเพลงมรินทร์ (เพลง) เขมรลำพอง ขะแมร์ขุดดิน และขะแมร์กำสรวล คำกลอนสอนหญิง ยอดหญิง และเพลงยาวถึงนายกรัฐมนตรี้ ดังนี้

เพลงยาวว่าพระยามหาเทพ (ปาน) กวีตั้งชื่อเรื่องนี้เพื่อระบุให้เห็นชัดเจนว่าต้องการวิพากษ์พระยามหาเทพ (ปาน) โดยในเรื่องมีเนื้อหาวิพากษ์พฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมทั้งด้าน

พฤติกรรมส่วนตัวและพฤติกรรมในการทำงานของพระยาผู้นี้ ชื่อเรื่องเพลงยาวว่าพระยามหาเทพ (ปาน) จึงมีส่วนเชื่อมโยงสู่สารสำคัญของเรื่องที่เกี่ยวข้องการวิพากษ์พฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของพระยามหาเทพ (ปาน) ซึ่งเสมือนเป็นภาพสะท้อนของขุนนางในสมัยรัชกาลที่ 3

ชื่อเรื่องเพลงยาวหม่อมเปิดสวรรค์ แสดงให้เห็นว่าเป้าหมายในการวิพากษ์คือหม่อมเปิดสวรรค์ และเป็นชื่อเรื่องที่ทำให้ผู้อ่านน่าจะคาดเดาได้ว่าเป็นชื่อเรื่องที่มีลักษณะยั่วล้อแต่ผู้อ่านจะรู้ว่าใครคือหม่อมเปิดสวรรค์ก็ต้องติดตามอ่านเนื้อหาจึงจะทราบว่าชื่อหม่อมเปิดสวรรค์มาจากพฤติกรรมนางในคนหนึ่งที่มีท่าทางลีลาการเดินเหินราวเปิด ชื่อเรื่องหม่อมเปิดสวรรค์ถือว่าเป็นชื่อเรื่องที่ก่อความใคร่รู้แก่ผู้อ่านเรื่องหนึ่ง

เพลงยาวชาววัง เป็นชื่อเรื่องที่แสดงให้เห็นว่าเป้าหมายในการวิพากษ์คือชาววัง แต่ผู้อ่านมีอาจคาดเดาจากชื่อเรื่องนี้ได้ทั้งหมดว่ากวีจะวิพากษ์ชาววังในประเด็นใด ในเรื่องนี้กวีวิพากษ์ถึงพฤติกรรมเล่นเพื่อนของนางในอยู่หลายคู่ในลักษณะค่อนข้างวาบวาม ชื่อเรื่องเป็นการตั้งไวให้ทราบเพียงผิวเผินว่ากวีจะกล่าวถึงใครเท่านั้น ผู้อ่านจะทราบประเด็นวิพากษ์ได้ต่อเมื่อติดตามอ่านเรื่องจนจบ

เรื่องกลอนขรัววัดทองเพลงมหินทร์เป็นอีกตัวอย่างหนึ่งของการตั้งชื่อเรื่องที่ระบุเป้าหมายที่ต้องการวิพากษ์ ชื่อเรื่องนี้แสดงให้เห็นชัดเจนว่ากลุ่มบุคคลที่กวีต้องการวิพากษ์คือพระสงฆ์ เพราะปรากฏคำว่า “ขรัว” ซึ่งราชบัณฑิตยสถาน (2556: 173) ให้ความหมายว่า คำเรียกภิกษุที่มีอายุมาก หรือที่บวชเมื่อแก่ โดยในเรื่องวิพากษ์ถึงพระสงฆ์ที่มีพฤติกรรมไม่สมกับความเป็นผู้สืบทอดพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า นับว่าชื่อเรื่องนี้เป็นการเปิดให้ผู้อ่านทราบแต่แรกว่ากวีจะกล่าวถึงกลุ่มบุคคลใด

(เพลง) เขมรลำพอง ขะแมร์ขุดดิน และขะแมร์กำสรวล กวีได้ตั้งชื่อเรื่องที่สื่อชัดเจนว่าเป้าหมายที่ต้องการวิพากษ์คือประเทศเขมรในยุคของกวี เพราะปรากฏคำว่า “เขมร” “ขะแมร์” ในชื่อเรื่อง เพลงยาวทั้ง 3 เรื่อง กวีกล่าวถึงประเทศเขมรที่เลือกข้างคอมมิวนิสต์ ซึ่งในสมัยของกวีประเทศไทยเลือกอยู่ฝ่ายตรงกันข้ามกับคอมมิวนิสต์ การเลือกข้างเช่นนี้ของเขมรจึงสร้างความไม่พอใจแก่กวี ชื่อเรื่องเหล่านี้ นับว่าเป็นชื่อเรื่องที่สื่อถึงกลุ่มที่ถูกวิพากษ์ได้อย่างชัดเจน และผู้อ่านสามารถทราบได้ทันทีตั้งแต่ชื่อเรื่องว่ากวีต้องการวิพากษ์กลุ่มบุคคลใด

เรื่องคำกลอนสอนหญิง และยอดหญิง เป็นชื่อเรื่องที่แสดงให้เห็นถึงกลุ่มเป้าหมายที่กวีต้องการวิพากษ์คือกลุ่มสตรี โดยในเรื่องคำกลอนสอนหญิงกวีได้วิพากษ์เกี่ยวกับพฤติกรรมของผู้หญิงในสังคมปัจจุบันเปลี่ยนไปผ่านการสอนแบบประชดประชัน แทนที่กวีจะสอน

ผู้หญิงให้เป็นผู้หญิงที่ดี ควรต้องรักษานวลสงวนตัว กลับกลายเป็นการสอนให้ผู้หญิงมีพฤติกรรมยั่วผู้ชาย และใจง่าย และให้มองว่าพฤติกรรมเหล่านี้เป็นเรื่องธรรมดา ส่วนในเพลงยาวเรื่องยอดหญิง กวีแสดงทัศนะความเห็นว่าผู้หญิงแบบไหนถึงสมค่าแก่การยกย่องให้เป็นยอดหญิง และชี้ให้เห็นว่าพฤติกรรมของผู้หญิงคนนั่นเอง ซึ่งผู้หญิงที่ควรยกย่องเป็นยอดหญิงก็คือ นางผีเสื้อสมุทร เพราะรักและซื่อสัตย์ต่อสามีจนตัวตาย นับว่า “ยอดหญิง” เป็นชื่อเรื่องที่มีการลงความคิดของผู้อ่านให้คิดคาดเดาไปต่างๆ นานา ก่อนจะพบว่ายอดหญิงของกวีที่แท้คือใคร

เรื่องเพลงยาวถึงนายกรัฐมนตรีเป็นชื่อที่กวีตั้งระบุเป้าหมายให้ผู้อ่านทราบ ว่ากวีต้องการสื่อสารถึงใคร แต่เมื่ออ่านเนื้อหาในเรื่องจะพบว่ากวีต้องการวิพากษ์นายกรัฐมนตรี ไม่ได้เป็นการสื่อสารเฉพาะกวีกับนายกรัฐมนตรีเท่านั้น หากเป็นการสื่อสารแก่สังคมให้รับรู้พฤติกรรมและการทำงานของนายกรัฐมนตรี โดยในเพลงยาวเรื่องนี้กล่าวถึงปัญหาต่างๆ ภายใต้การบริหารประเทศของรัฐบาล ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช และวิพากษ์ลักษณะเฉพาะของนายกผู้นี้ อาทิ การเป็นคนเจ้าอารมณ์ เป็นต้น การตั้งชื่อระบุเป้าหมายการวิพากษ์เช่นนี้ทำให้ผู้อ่านทราบในทันทีว่ากวีต้องการสื่อสารกับใคร และเกิดความใคร่รู้ตามมาว่ากวีสื่อสารเรื่องอะไรกับนายกรัฐมนตรีบ้าง เพราะนายกรัฐมนตรีถือว่าเป็นบุคคลสำคัญระดับประเทศย่อมอยู่ในความสนใจของประชาชนทั่วไป นับว่าชื่อเรื่องนี้เป็นอีกชื่อเรื่องหนึ่งที่เราควรมองสนใจให้ผู้อ่านติดตามอ่านต่อไป

การตั้งชื่อเรื่องเพลงยาววิพากษ์สังคมที่ระบุเป้าหมายการวิพากษ์ที่ผู้วิจัยกล่าวถึงทั้งหมดข้างต้นพบว่ามิใช่ 2 ประการ คือ เพื่อให้ผู้อ่านคาดเดาได้บางส่วนว่าเป้าหมายที่กวีต้องการวิพากษ์คือบุคคลหรือกลุ่มบุคคลใด ประการที่ 2 คือทำให้เพลงยาววิพากษ์สังคมมีเอกภาพ เพราะชื่อเรื่องที่สื่อถึงบุคคลหรือกลุ่มบุคคลจะสัมพันธ์เชื่อมโยงกับองค์ประกอบอื่นของเรื่องด้วย นอกจากนั้นชื่อเรื่องบางชื่อยังลงความคิดของผู้อ่านก่อให้เกิดการพลิกความคาดหมายอีกด้วย

4.2.1.2 การตั้งชื่อเรื่องตามจุดมุ่งหมายสำคัญของเรื่อง

ในเพลงยาววิพากษ์สังคมสมัยรัตนโกสินทร์มีการตั้งชื่อเรื่องตามจุดมุ่งหมายสำคัญของเรื่องลักษณะเด่นข้อหนึ่งที่จะทำให้ผู้อ่านคาดเดาได้ว่าเพลงยาวจะกล่าวถึงเรื่องใด แต่จะกล่าวถึงในแง่ใดนั้น เป็นการเร้าความสนใจให้ผู้อ่านติดตามอ่าน เพลงยาววิพากษ์สังคมในสมัยรัตนโกสินทร์ที่ปรากฏการตั้งชื่อเรื่องตามจุดมุ่งหมายสำคัญของเรื่องมีจำนวน 12 เรื่อง ได้แก่ เพลงยาวเรื่องตีเมืองพม่า สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ ลำนำจากลำแม่น้ำใจ รอบปีของนักกลอน ส่งท้าย 2507 สงกรานต์ เพลงยาวระบายทุกข์ เพลงรอกของคนข่าว ข่าวบูด เพลงยาว “ขออดสังคม” และเพลงยาวรัตนโกสินทร์กำสรวล เพลงยาวแรงวัดสระเกษ ดังนี้

เพลงยาวเรื่องตีเมืองพม่าพระนิพนธ์ของกรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท

ชื่อเรื่องมาจากจุดมุ่งหมายของเพลงยาวในการที่ไทยจะตีเมืองพม่า เพื่อเอาคืนที่พม่าเคยทำให้กรุงศรีอยุธยาแตกพ่าย หมดความรุ่งเรือง เมื่อแรกเห็นชื่อเรื่องผู้อ่านอาจเข้าใจว่าสัมพันธ์กับประวัติศาสตร์การรบระหว่างไทยกับพม่า และน่าจะเป็นเพลงยาวประเภทบันทึกเหตุการณ์ แต่เมื่อติดตามอ่านเรื่องตั้งแต่ต้นจนจบจะพบว่าเพลงยาวเรื่องตีเมืองพม่านั้นคือการวิพากษ์กลุ่มเสนาบดีที่ไม่เคยฝึกตนเพื่อรับใช้ชาติและใช้ชีวิตเพื่อความเจริญในอำนาจหน้าที่ตนเท่านั้น เมื่อเหตุการณ์สงครามมาถึง เสนาบดีเหล่านี้กลับหลีกเลี่ยงไม่ร่วมสงคราม จุดมุ่งหมายจะไปตีเมืองพม่า จึงกลายเป็นการประชดประชันว่าเสนาบดีกลับไม่สามารถไปร่วมตีพม่าได้

สยามรัฐสัปดาหวิจารณ์ เป็นตัวอย่างที่กวีแสดงให้คนอ่านเห็นแต่แรกว่าเป็นมีจุดมุ่งหมายในการวิพากษ์ ชื่อเรื่องนี้จะบอกใบ้แก่ผู้อ่านเพียงแค่ว่า “สยามรัฐ” ซึ่งก็คือประเทศไทยจะวิจารณ์ แต่จะวิจารณ์อะไรหรือใคร และในประเด็นใดบ้าง ผู้อ่านจะทราบได้ก็ต่อเมื่อติดตามอ่านต่อในเนื้อหา โดยในเรื่องนี้เป็นการวิพากษ์เขมรที่เข้าข้างคอมมิวนิสต์

ลำนํ้าจากลำแม่ น้ำใจ เป็นชื่อที่ตั้งขึ้นเพื่อสื่อให้เห็นความสำคัญของน้ำใจ ในเรื่องนี้กวีต้องการให้คนอีสานมีความอดทน ศรัทธา เพื่อต่อสู้กับภัยน้ำแล้ง แต่ก็ขอให้น้ำใจคนอีสานอย่าได้แล้งตามภัยแล้งเลย ชื่อเรื่องนี่กวีมีการเล่นคำ ลำนํ้า-ลำแม่ น้ำ แม่ น้ำ-น้ำใจ โดยคำคู่ ลำนํ้า-ลำแม่ น้ำ ลำน้ำคือบพทกลอนที่ใช้ขบร้อง (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556: 1,057) ลำแม่ น้ำก็คือลำน้ำ ส่วนคู่แม่ น้ำ-น้ำใจ แม่ น้ำสื่อถึงธรรมชาติที่สำคัญเปรียบเสมือนความอุดมสมบูรณ์ที่ตรงกันข้ามกับความแห้งแล้งปัญหาสำคัญของเรื่อง น้ำใจคือสิ่งที่กวีเน้นย้ำและร้องขอให้คนอีสานมีไว้เสมอ ดังนั้นคำทั้งสองคูเมื่อนำมาวางเรียงกันในเป็นชื่อเรื่อง ลำนํ้าจากลำแม่ น้ำใจ จึงแสดงให้เห็นว่ากวีเก็บใจความสำคัญของเรื่องที่ต้องการจะสื่อสารไว้ในชื่อเรื่องได้อย่างสมบูรณ์ และน่าสนใจ เมื่อติดตามเนื้อหาจนจบเรื่องผู้อ่านจะทราบว่าชื่อเรื่องนี้กวีได้แฝงน้ำเสียงคร่ำครวญถึงสภาพชะตากรรมของคนอีสานที่ต้องเผชิญความแห้งแล้งเพราะลำน้ำแห้งแล้ง อย่างไรก็ตามกวีก็วอนขอให้คนอีสานอย่าแล้งน้ำใจตาม

รอบปีของนักกลอน ส่งท้ายปี 2507 และสงกรานต์ เป็นชื่อเรื่องที่กำหนดขึ้นมาเพื่อวิพากษ์สังคมในช่วงเทศกาลสำคัญ ไม่ว่าจะเป็น ปีใหม่สากล หรือปีใหม่ไทยอย่างวันสงกรานต์ ซึ่ง “รอบปีของนักกลอน” กล่าวประชดประชันอาชีพกวีที่ปีหนึ่งๆ ผ่านไป แต่ก็ยังเป็นอาชีพที่ยังขาดการสนับสนุนจากสื่อต่างๆ ส่วนเรื่อง “ส่งท้ายปี 2507” กวีกล่าวถึงเหตุการณ์การเปลี่ยนแปลงคณะรัฐบาล โดยในปี 2507 กลายเป็นปีที่ดีของคนไทยได้จดจำเพราะประเทศไทยได้เปลี่ยนนายกรัฐมนตรีแล้ว และเรื่อง “สงกรานต์” กวีกล่าวเหน็บแนมว่าช่วงเทศกาลสงกรานต์เป็นช่วง

ที่ผู้คนต่างมีแต่ความยินดีปรีดา หากกลับล้มเหตุการณ์ร้ายแรงตั้งแต่เหนือจรดใต้ของไทยกันหมดเสียแล้ว

เพลงยาวระบายทุกข์ เป็นชื่อเรื่องที่สื่อให้เห็นจุดมุ่งหมายของกวีที่ต้องการระบายทุกข์ โดยเรื่องทุกข์ที่กวีระบายแทนที่จะเป็นทุกข์เพราะเกิดจากรักหรือเฝ้าคิดถึงนางเหมือนเพลงยาวสื่อรักสมัยก่อน กลับกลายเป็นทุกข์เพราะสภาพสังคมปัจจุบันนั้นเต็มไปด้วยคนเลวจนทำให้กวีอัดอั้นและต้องการระบายออกมาให้นางอันเป็นที่รักทราบ

ข่าวบูต และเพลงรอกของคนข่าว เป็นอีกตัวอย่างของการตั้งชื่อเรื่องตามจุดมุ่งหมายสำคัญของเรื่อง ซึ่งทั้งสองชื่อเรื่องนับเป็นชื่อเรื่องที่กระตุ้นให้ผู้อ่านเกิดความอยากรู้และอยากทราบต่อว่าข่าวที่บูตและข่าวที่รอกคือข่าวอะไร “ข่าวบูต” เป็นการรอกของนักข่าว ซึ่งรอกจะเขียนข่าวเกี่ยวกับประชาธิปไตย แต่ยังไม่มีการประชาธิปไตยเสียทีจึงยังไม่ได้เขียนข่าว ข่าวจึงบูต นับเป็นชื่อที่แสดงจุดประสงค์เชิงเสียดสี ส่วนชื่อเรื่อง “เพลงรอกของคนข่าว” ก็เป็นอีกชื่อที่มีลักษณะประชดประชัน เพราะเนื้อหาเป็นเรื่องเกี่ยวกับการรอกให้รัฐอนุญาตให้กิจการหนังสือพิมพ์สามารถดำเนินการใหม่ได้อีกครั้ง แต่ก็ไม่รู้ว่าเมื่อใด นักหนังสือพิมพ์(คนข่าว)จึงได้แต่รอก

เพลงยาว “ขอตสังคม” เป็นการตั้งชื่อเรื่องให้เห็นจุดมุ่งหมายชัดเจนว่าต้องการวิพากษ์สังคมในลักษณะค่อนข้างขบขัน ในเรื่องนี้วิพากษ์สังคมที่มีความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี แต่จริยธรรม คุณธรรมของคนในสังคมกลับลดลง ดังเหตุการณ์หรือประเด็นต่างๆ ที่เป็นข่าวครึกโครมในหน้าหนังสือพิมพ์

เพลงยาวรัตนโกสินทร์กำสรวล เป็นชื่อเรื่องที่แสดงให้เห็นถึงยุคสมัยที่กวีต้องการวิพากษ์คือสมัยรัตนโกสินทร์ ส่วนจะกำสรวลหรือคร่ำครวญถึงเรื่องใดนั้น ผู้อ่านต้องติดตามอ่านในเรื่อง โดยเนื้อหาส่วนใหญ่จะกล่าวถึงความเปลี่ยนแปลงของคนในสังคมไม่ว่าจะเป็นการอพยพเข้าเมืองของคนต่างจังหวัด ศาสนากลายเป็นพุทธพาณิชย์ เป็นต้น ซึ่งเนื้อหาที่แสดงปัญหาต่างๆ นั้นได้กระทบใจกวีจนมิใช่การคร่ำครวญของกวีคนเดียว แต่คือการคร่ำครวญของคนในสังคมยุครัตนโกสินทร์ทั้งหมด

เพลงยาวแรงแ้งวัดสระเกศ เป็นการตั้งชื่อเรื่องที่ลวงความคิดให้ผู้อ่านคาดเดาไปต่างๆ นานา ก่อนว่ากวีกล่าวถึงเรื่องแรงแ้งวัดสระเกศในเชิงใด ต่อเมื่อผู้อ่านได้อ่านเรื่องจนจบจึงทราบว่ากวีต้องการเปรียบเทียบพฤติกรรมของข้าราชการกับแรงแ้งวัดสระเกศ กวีนำเหตุการณ์รุมกินงบประมาณแผ่นดินของรัฐบาลมาเปรียบว่าร้ายแรงยิ่งกว่าเหตุการณ์ในอดีตที่แรงแ้งมารุมกินศพที่เสียชีวิตจากโรคห่าระบาดเสียอีก การตั้งชื่อเรื่องนี้จึงนำไปสู่การคาดเดาครั้งหนึ่งของผู้อ่านก่อน

ต่อเมื่อผู้อ่านได้อ่านเนื้อเรื่องจึงจะเข้าใจว่าผู้แต่งต้องการเปรียบเทียบในระดับชั้นกว่าไม่ใช่ระดับเดียวกัน

การตั้งชื่อเรื่องจากจุดมุ่งหมายสำคัญของเรื่องที่ยกมาแสดงข้างต้นคงพอทำให้เห็นว่า การตั้งชื่อเรื่องลักษณะดังกล่าวมีบทบาทต่อเพลงยาววิพากษ์สังคมในการสร้างความสนใจของผู้อ่านให้ติดตามอ่านเรื่องจนจบ เพราะผู้อ่านไม่อาจคาดเดาเนื้อเรื่องทั้งหมดจากชื่อเรื่องได้อย่างแม่นยำถูกต้อง ต่อเมื่อผู้อ่านเรื่องจบแล้วและเชื่อมโยงเนื้อหาเข้ากับชื่อเรื่องแล้วจึงจะเห็นว่าความรู้สึกเสียดสีประชดประชันของผู้เขียนที่ได้สอดแทรกไว้ และชื่อเรื่องบางชื่อเรื่องก็ปรากฏลักษณะเสียดสีชัดเจน ทั้งนี้ผู้วิจัยยังสังเกตได้ว่าชื่อเพลงยาววิพากษ์สังคมในสมัยรัตนโกสินทร์บางเรื่องไม่พบคำ “เพลงยาว” ในชื่อเรื่อง อาจเพราะผู้แต่งต้องการแสดงให้เห็นว่าสารที่ต้องการสื่อแก่ผู้อ่านนั้นไม่ใช่เรื่องเกี่ยวกับการเกี้ยวพาราสีระหว่างชายหญิง อันเป็นวัฒนธรรมการส่งเพลงยาวในอดีตก็เป็นได้

4.2.1.3 การตั้งชื่อเรื่องเลียนแบบเพลงยาวในอดีต

การตั้งชื่อเรื่องอีกลักษณะหนึ่งของเพลงยาววิพากษ์สังคม คือ การตั้งชื่อเรื่องเลียนแบบชื่อเพลงยาวในอดีต เพลงยาวก่อนสมัยรัตนโกสินทร์ซึ่งเป็นที่กล่าวขานและจดจำมาจนถึงทุกวันนี้เนื่องจากมีเนื้อหาที่แตกต่างจากเพลงยาวส่วนใหญ่ในสมัยนั้น ได้แก่ เพลงยาวพยากรณ์กรุงศรีอยุธยา ซึ่งมีเนื้อหาเป็นเรื่องการทำนายยุคเชษฐา เหตุอาเพศที่จะเกิดขึ้นของกรุงศรีอยุธยาเมื่อครบศักราช 2000 เพราะกษัตริย์ไม่อยู่ในทศพิศราชธรรม เพลงยาววิพากษ์สังคมในสมัยรัตนโกสินทร์ที่มีการตั้งชื่อเลียนแบบเพลงยาวพยากรณ์กรุงศรีอยุธยา มี 3 เรื่อง ได้แก่ เพลงยาวพยากรณ์ เพลงยาวคำทำนาย และเพลงยาวพยากรณ์: กันยามาส 2550 ดังนี้

เพลงยาวพยากรณ์เป็นการตั้งชื่อเลียนแบบเพลงยาวพยากรณ์กรุงศรีอยุธยา เพราะผู้อ่านจะเห็นได้แต่ต้นว่าชื่อเรื่อง “เพลงยาวพยากรณ์” ราวกับตัดทอนชื่อเรื่อง “เพลงยาวพยากรณ์กรุงศรีอยุธยา” ให้สั้นลงเหลือเพียง “เพลงยาวพยากรณ์” เท่านั้น ส่วนที่กวีตัดไปนั้นคือยุคสมัยที่กวีทำนาย นั่นคงเพราะกวีต้องการให้ผู้อ่านติดตามจากเนื้อหาเองว่ากวีต้องการกล่าวถึงยุคใด โดยลักษณะเนื้อหาของเพลงยาวพยากรณ์เองก็ล้อกับเนื้อหาเพลงยาวพยากรณ์กรุงศรีอยุธยาเช่นกัน คือเนื้อหามีลักษณะการทำนาย หากต่างกันที่เนื้อหาในเพลงยาวพยากรณ์กรุงศรีอยุธยาเป็นการทำนายยุคเชษฐาของกรุงศรีอยุธยาเมื่อครบศักราช 2000 แต่ในเพลงยาวพยากรณ์มีเนื้อเป็นการทำนายยุคเชษฐาเมื่อสมัยกรุงรัตนโกสินทร์จะมีการเลือกตั้ง เมื่อผู้อ่านนึกเทียบเพลงยาวทั้งสองเรื่องแล้ว จึงจะเห็นทัศนะของกวีว่านี่คือยุคเชษฐา ความอยู่รอดของของประเทศขึ้นอยู่กับ การเลือกตั้งครั้งใหม่นั้นเอง

เพลงยาวคำทำนาย เป็นอีกชื่อเรื่องหนึ่งที่ชวนให้ผู้อ่านนึกถึงเพลงยาวพยากรณ์กรุงศรีอยุธยา จากที่ผู้วิจัยกล่าวถึงประเภทของเพลงยาวมาแล้วในบทที่ 2 ว่ามีเพลงยาวพยากรณ์กรุงศรีเพียงเรื่องเดียวที่เป็นเรื่องการทำนาย เมื่อปรากฏคำ “ทำนาย” ในชื่อซึ่งมีความหมายสอดคล้องกับคำ “พยากรณ์” ในชื่อเพลงยาวพยากรณ์กรุงศรีอยุธยา เมื่อผู้อ่านเห็นชื่อเรื่องนี้ก็สามารเชื่อมโยงได้แต่ต้นว่าเพลงยาวคำทำนายน่าจะมีส่วนที่สัมพันธ์กับเพลงยาวพยากรณ์กรุงศรีอยุธยา และความสัมพันธ์ดังกล่าวผู้อ่านจะค้นพบเมื่ออ่านเนื้อหา

ความสัมพันธ์ที่ผู้อ่านสามารถเชื่อมโยงได้จากเพลงยาวพยากรณ์กรุงศรีอยุธยากับเพลงยาวคำทำนายคือการดำเนินเนื้อหาเป็นข้อเหตุการณ์ไล่เรียงไป กล่าวคือเพลงยาวคำทำนายกล่าวถึงเหตุการณ์ 13 เหตุการณ์เป็นลำดับไล่เรียงไปเช่นเดียวกับเพลงยาวพยากรณ์กรุงศรีอยุธยาซึ่งมีการเล่าถึงเหตุการณ์อันน่าสะพรึงกลัวทั้ง 16 ประการไล่เรียงกันไป เช่น

เพลงยาวพยากรณ์กรุงศรีอยุธยา

คือเดือนดาวดินฟ้าจะอาเพศ
อุบัติเหตุเกิดทั่วทุกทิศาน...
พระคงคาจะแดงเดือดตั้งเลือดนก
อกแผ่นดินเป็นบ้ำฟ้าจะเหลือง...
ทั้งผู้คนสารพัดสัตว์ทั้งหลาย
จะสาบสูญล้มตายเสียหายหมดสิ้น

เพลงยาวคำทำนาย

หนึ่งโบราณทำนายทายทักว่า
ภายภาคหน้าหุงข้าวขาวสุกใส...
สองทำนายว่าถนนหนทางลาด
จะพันพาดผ่านทบไม่จบสิ้น...
สิบสามทายว่ามนุษย์สุดฉลาด
ยอดเปรื่องปราดเรื่องดาวและดาวहन

จากตัวอย่างข้างต้น แสดงให้เห็นว่าเพลงยาวคำทำนายน่าจะได้รับอิทธิพลมาจากเพลงยาวพยากรณ์กรุงศรีอยุธยา เพียงระบุเลขข้อไล่เรียงกันให้เห็นชัดเจนกว่าเหตุอาเพศแต่ละข้อในเรื่องเพลงยาวพยากรณ์กรุงศรีอยุธยา

เรื่องเพลงยาวพยากรณ์: กนยมาส 2550 ชื่อเรื่องนี้ลักษณะคล้ายกับเพลงยาวพยากรณ์ คืออาจตัดทอนชื่อ “เพลงยาวพยากรณ์กรุงศรีอยุธยา” เหลือเพียง เพลงยาวพยากรณ์ และเพิ่มเติมเวลาที่กวีแต่งหรือเริ่มทำนายไว้ในชื่อเรื่อง โดยเนื้อหาเรื่องนี้กล่าวทำนายถึงการสิ้นสุดแผ่นดินไทยเช่นเดียวกับในเรื่องเพลงยาวพยากรณ์กรุงศรีอยุธยาที่ทำนายถึงกาลสิ้นสุดของกรุงศรีอยุธยา แต่กวีได้กล่าวทำนายองประชดประชันว่าประเทศไทยจะกลายเป็นเมืองขึ้น บ้านเมืองจะยากแค้นแสนเข็ญ พวกราษฎรจะลำบากและถูกกดขี่ สาเหตุมาจากผู้คนในสังคมไทยหมดศีลธรรม ฆ่าฟันกันเองเพื่อปกป้องนายของตน เรื่องนี้แม้ได้รับอิทธิพลมาจากเพลงยาวพยากรณ์กรุงศรีอยุธยา แต่กวีก็ปรับเนื้อหาให้สอดคล้องกับลักษณะสภาพสังคมปัจจุบัน

ทั้งหมดที่กล่าวมาในหัวข้อนี้ ผู้วิจัยพบว่ากวีมิได้มีการตั้งชื่อเรื่องเลียนแบบชื่อเพลงยาวในอดีตเท่านั้น หากเนื้อหายังเป็นทำนองการทำนายเช่นเดียวกันคือเป็นการทำนายเหตุการณ์เลวร้ายที่จะเกิดขึ้นได้ในอนาคต และการตั้งชื่อเรื่องเลียนแบบชื่อเพลงยาวในอดีตมีบทบาทสำคัญในการสร้างกรอบความคิดให้แก่ผู้อ่าน โดยที่ผู้อ่านหากรู้จักเพลงยาวพยากรณ์กรุงศรีอยุธยามาก่อน ก็จะอ่านเพลงยาววิพากษ์ที่มีการตั้งชื่อตามแนวทางนี้อย่างเปรียบเทียบกับเพลงยาวพยากรณ์กรุงศรีอยุธยาไปโดยปริยาย แม้ว่าผู้แต่งจะได้สร้างสรรค์เนื้อหาให้แตกต่างและเข้ากับยุคสมัยตนก็ตาม

ลักษณะการตั้งชื่อเรื่องของเพลงยาววิพากษ์สังคมในสมัยรัตนโกสินทร์ที่ผู้วิจัยได้กล่าวถึงมาทั้งหมดคงจะแสดงให้เห็นว่าชื่อเรื่องมีบทบาทที่สำคัญในการสร้างความสนใจของผู้อ่าน สร้างเอกภาพให้แก่เรื่อง รวมทั้งอาจลงความคิดของผู้อ่านให้เกิดการพลิกความคาดหมายได้เมื่ออ่านเรื่องจบ และการตั้งชื่อเรื่องบางเรื่องยังแฝงการเหน็บแนม เสียดสี ซึ่งผู้อ่านจะทราบก็ต่อเมื่อนำชื่อเรื่องกับเนื้อหาเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน ถึงแม้ในบางชื่อเรื่องจะไม่ได้แสดงเสียดสีโดยตรง แต่การตั้งชื่อเรื่องก็สามารถดึงดูดความสนใจให้ผู้อ่านเข้ามาติดตามเรื่องราว จุดประสงค์แท้จริงของผู้แต่งเพลงยาววิพากษ์สังคมได้ หรืออีกนัยหนึ่ง การตั้งชื่อเรื่องจึงเสมือนเป็นการไปปริศนาระหว่างผู้แต่งกับผู้อ่าน ซึ่งคำตอบแท้จริงจะได้ก็ต่อเมื่อผู้อ่านสนใจที่จะอ่านเท่านั้น

4.2.2 การใช้ภาษาในเนื้อหา

นอกจากลักษณะเด่นด้านการใช้ภาษาในชื่อเรื่องของเพลงยาววิพากษ์สังคมในสมัยรัตนโกสินทร์แล้ว ยังพบลักษณะเด่นด้านการใช้ภาษาในเนื้อหาของเพลงยาววิพากษ์สังคมสมัยรัตนโกสินทร์ด้วย ได้แก่ การใช้คำ การใช้ความเปรียบ การใช้เครื่องหมาย และการอ้างถึง ดังนี้

4.2.2.1 การใช้คำ

การใช้คำในเนื้อหาเพลงยาววิพากษ์สังคมสมัยรัตนโกสินทร์ ส่วนใหญ่พบการใช้คำเพื่อการเสียดสี ได้แก่ การใช้ถ้อยคำแฝงนัย การใช้คำเรียกเฉพาะ การใช้คำก้าวร้าว

1) การใช้ถ้อยคำแฝงนัย

ถ้อยคำแฝงนัยเป็นกลวิธีหนึ่งของเพลงยาววิพากษ์สังคมสมัยรัตนโกสินทร์ ราชบัณฑิตยสถาน (2545: 229) ให้ความหมายของการแฝงนัยว่ามีสองลักษณะ การแฝงนัยในความหมายแคบเป็นภาพพจน์ชนิดหนึ่ง ซึ่งความคิดที่เจตนาจะสื่อสารนั้นแตกต่างหรือตรงกันข้ามกับความหมายตามตัวอักษรของคำที่ใช้ ส่วนในความหมายกว้าง การแฝงนัยเป็นการขัดกันระหว่างความเป็นจริงกับสิ่งที่ปรากฏให้เห็น การแฝงนัยที่ผู้วิจัยพบมากในเพลงยาววิพากษ์สังคมสมัยรัตนโกสินทร์คือการ

แฝงนัยด้วยถ้อยคำ (Verbal irony) ซึ่งเป็นการแฝงนัยในความหมายแคบที่เป็นภาพพจน์ตามคำอธิบายของราชบัณฑิตยสถาน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

เพลงยาวว่าพระยามหาเทพ (ปาน) กวีได้ใช้การแฝงนัยด้วยถ้อยคำ ดังพบได้ตั้งแต่ขึ้นต้นเรื่องว่า

แต่เห็นเห็นที่ได้เป็นขุนนางมา

มิเสียที่ที่เขาวิวาสนา

ไม่เหมือนราชามาตย์ในชาตินี้

(พระมหามนตรี (ทรัพย์), 2540: 196)

ตัวอย่างข้างต้น เหตุการณ์ในเรื่องเพลงยาวว่าพระยามหาเทพ(ปาน) กวีกล่าวถึงพฤติกรรมบกพร่องในหน้าที่ของพระยามหาเทพ การขึ้นต้นว่า “มิเสียที่ที่เขาวิวาสนา” เป็นถ้อยคำแฝงนัยของกวี ความไม่เข้ากันอยู่ที่คำชื่นชมความวิวาสนา แต่กวีไม่ได้ชื่นชมกับวิวาสนานั้นอย่างจริงจัง เพราะพฤติกรรมต่างๆ ที่ไม่ดี ไม่เหมาะสมของพระยามหาเทพ (ปาน) ล้วนเป็นที่น่ารังเกียจและน่าตำหนิติเตียนมากกว่าน่าชื่นชม เป้าหมายในการวิพากษ์คือพระยามหาเทพ (ปาน) ที่พฤติกรรมหลายอย่างไม่เหมาะสม เมื่อทราบวัตถุประสงค์ของผู้แต่งแล้ว ผู้อ่านจะทราบในทันทีว่าการชื่นชมเป็นเพียงการแสสร้งทำเท่านั้น

ใน “เพลงยาวเรื่องหม่อมเป็ดสวรรค์” กวีได้วิพากษ์สตรีนางในโดยเฉพาะหม่อมข้า ซึ่งมีพฤติกรรมผิดวิสัยกว่านางในอื่น เช่น พฤติกรรมรักเพศเดียวกัน หรือพฤติกรรมที่น่าอับอายต่างๆ ตลอดจนฉายา หม่อมเป็ด ที่ได้รับมาจากกริยาท่าทางการเดินที่ส่ายไปส่ายมาราวกับเป็ดของตน เช่น

ข้างหม่อมเป็ดเสด็จท่านโปรดปราน

ได้ประทานเปลี่ยนนามตามยศถา

เพราะเดินเห็นโยกย้ายส่ายกิริยา

จึงชื่อว่าหม่อมเป็ดเสด็จประทาน

(คุณสุวรรณ, 2540: 79)

การประทานสมญาว่าหม่อมเป็ด หากเป็นสถานการณ์ปกติคงเป็นที่น่ายินดี แต่เมื่อสาเหตุการประทานชื่อนั้นเกิดจากพฤติกรรมที่ผิดวิสัยคนทั่วไป จึงไม่ใช่เรื่องที่น่ายินดี ความขบขันจึงเกิดขึ้นเมื่อผู้อ่านนึกเปรียบเทียบ ภาพกริยาท่าทางการเดินของหม่อมข้ากับกริยาการเดินของเป็ดตามคำกล่าวของกวี นอกจากเรื่องท่าทางการเดินแล้ว ในเรื่องเพลงยาวหม่อมเป็ดสวรรค์ กวียังได้กล่าววิพากษ์พฤติกรรมผิดไปจากคนทั่วไปของหม่อมเป็ดอย่างพฤติกรรมการตะบันของกิน เช่น

อันคนแก่ตะบันหมากมากด้วยกัน
ผลบัวก็ตะบันขันสุดใจ

แต่ซึ่งตะบันทุเรียนหามี่ไม่
น่าจะใครศึกษาเป็นอาจารย์

(คุณสุวรรณ, 2540: 83)

จากข้างต้น กวีวิพากษ์พฤติกรรมการกินของหม่อมเป็ดที่ผิดแปลกจากผู้อื่น คือ การตะบันทุเรียนและผลบัว การกล่าวว่่าน่าจะใครศึกษาเป็นอาจารย์ เป็นถ้อยคำแฝงนัยของกวี เพราะผู้แต่งมิได้กล่าวยกย่องอย่างจริงจัง เพราะพฤติกรรมแบบผิดปกตวิสัยคนทั่วไปของหม่อมเป็ดน่าขบขันมากกว่าน่าชื่นชม ผู้อ่านจึงทราบว่าการชื่นชมของกวีนั้นเป็นการสร้างทำ

หรือในเพลงยาวคำกลอนสอนหญิง พบการใช้ถ้อยคำแฝงนัย เช่น

กระโปรงสั้นแค่เข้าไม่เข้าท่า

ควรขึ้นมาอีกฟุตให้สุดที่

ยามย่างเยื้องเดินโยกสะโพกดี

เป็นสตรีมีวละอายใครจะชม

ถ้าโดยเกี่ยวอย่าลดเลี้ยงริบเกี่ยวตบ

ยี่ดระบอบอารยะพันธุ์ผสม

เมื่อตั้งท้องป้องมาอย่าปรารมภ์

หม่อออกถมรีดได้อย่าได้กลัว

(นเรศ นโรปรกรณ์, 2508: 130)

ตัวอย่างข้างต้น กวีได้กล่าวสอนผู้หญิงให้แต่งกายนุ่งสั้น เพื่อยั่วยวนผู้ชายใจง่าย ไม่รักนวลสงวนตัว สำนอนได้อย่างไม่ต้องกลัวการตั้งครรรภ์เพราะมีสถานที่รับทำแท้งมากมาย ซึ่งผู้อ่านทราบได้ว่าผู้แต่งสอนผู้หญิงสมัยใหม่อย่างประชิดประชัน สะท้อนให้เห็นสภาพผู้หญิงในสังคมปัจจุบันที่เปลี่ยนแปลงไป ก็เพราะสิ่งที่คุณเขียนชี้แนะให้ปฏิบัตินั้นเป็นสิ่งที่คนทั่วไปก็ทราบกันดีว่าเป็นเรื่องผิดจากแบบแผนของสตรีในอุดมคติของสังคมไทย ลักษณะนี้จึงเป็นถ้อยคำแฝงนัยที่มุ่งประชิดประชัน

2) การใช้คำเรียกเฉพาะ

การใช้คำเรียกเฉพาะในที่นี้มีความหมายว่าการเรียกชื่อเฉพาะของบุคคลใดบุคคลหนึ่งหรือกลุ่มบุคคล ซึ่งการจะใช้คำเรียกเฉพาะได้ คำๆ นั้นต้องมีความสัมพันธ์กับบุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่ตนกล่าวถึงในทางใดทางหนึ่ง และไม่ได้มีความหมายว่าบุคคลหรือกลุ่มบุคคลนั้นมีชื่อเรียกในชีวิตประจำวันเป็นแบบนั้นจริง

การใช้คำเรียกเฉพาะพบในเพลงยาววิพากษ์สังคมเรื่อง เพลงยาวถึงนายกรัฐมนตรี ที่ใช้สรรพนามแทนชื่อ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ว่าขุนแผนหรือคำที่เกี่ยวข้องกับเรื่องขุนช้างขุนแผนอยู่หลายฉบับ เช่น

เหล่าตำรวจพรตพราตคณาจกล้ำ บุก “เรือนขุนช้าง” ยามวิกาล	กวัดแกว่งอาวุธนัดประหัตประหาร ของท่านนายกาฯ คีฤทธิ (สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2546: 65)
ไอ้พ่อคุณขุนแผนแสนสนิท โปรดระวังจงหนักกว่าสักวัน	ทำไมจึงคิดสั้นๆ ทุกเขตซัดซัดจะดูหมิ่นนินทา (สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2546: 87)
ท่านเอยขุนแผนแสนสนิท คิดไปคิดมาอยู่นมนาน	คีฤทธิ ปราโมช ผู้ห้าวหาญ ท่านเองก็ประมาณเหมือนๆ กัน (สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2546: 90)

การใช้คำเรียกเฉพาะ ม.ร.ว.คีฤทธิ ปราโมช ว่าขุนแผน กวีน่าจะนำมาจากความสัมพันธ์ของ ม.ร.ว.คีฤทธิ ปราโมชที่มีต่อเรื่องขุนช้างขุนแผนอย่างมาก ทั้งเรื่องที่อยู่อาศัยและผลงานหลายชิ้น ดังเห็นได้จากตัวอย่างแรก กวีเรียกบ้านของ ม.ร.ว.คีฤทธิ ปราโมช ว่าเรือนขุนช้าง ก็เพราะบ้านหลังนี้สร้างโดยจำลองแบบมาจากเรือนในวรรณคดีเรื่องขุนช้างขุนแผน ดังที่สลิลิตกกุล (2521: 421 – 422) เล่าไว้ว่า

ส่วนบทตัวเรือนไทยโบราณนั้นเป็นเรือนแฝดสองหลัง มีนอกชายแล่นกลาง จำลองมาจากเรือนวรรณคดีขุนช้างขุนแผน ซึ่งเจ้าของบ้านได้เปลี่ยนพื้นนอกชานเดิมจากไม้เป็นพื้นคอนกรีต ทั้งนี้เพื่อใช้บริเวณใต้ถุนบ้านคุ้มฝนได้ในฤดูฝน บนนอกชานทางด้านใต้แบบเรือนขุนช้างนั้นสร้างเป็นศาลาเล็กๆ ยกพื้นสูงสำหรับนั่งพักผ่อนรับลมเย็นๆ

นอกจากเรือนที่สร้างตามแบบเรือนในเรื่องขุนช้างขุนแผนแล้ว ม.ร.ว.คีฤทธิ ปราโมช ยังมีผลงานด้านการประพันธ์ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องขุนช้างขุนแผน คือ หนังสือเรื่องขุนช้างขุนแผนฉบับอ่านใหม่ และผลงานด้านการแสดงละครเวทีเรื่องเสน่ห์พ่อแผน ที่ ม.ร.ว.คีฤทธิ ปราโมช เป็นทั้งผู้เขียนบทและผู้แสดงเอง โดยแสดงเป็นตัวเอกของเรื่องชื่อแผน (คีฤทธิ ปราโมช, ม.ร.ว., 2533: 268) เรื่องเสน่ห์พ่อแผนนี้เป็นการนำเรื่องขุนช้างขุนแผนมาดัดแปลงเล่าใหม่ให้เข้ากับยุคสมัยของผู้แต่ง

ภาพที่ 1 ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช รับบทเป็นแผน กับสุพรรณ บูรณพิมพ์ รับบทเป็น พิม
ภาพจากละครเวทีที่หอประชุมธรรมศาสตร์ เรื่อง เสน่ห์พ่อแผน
ที่มา: คึกฤทธิ์ (สมบัติ ฎีกาญจน์, 2542: 378)

การที่ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช มีความเกี่ยวข้องกับเรื่องขุนช้างขุนแผน
อย่างมาก ทำให้ผู้แต่งสามารถนำความสัมพันธ์ดังกล่าวมาสร้างเป็นคำเรียกชื่อเฉพาะเพื่อสื่อแทนการ
เอ่ยชื่ออย่างตรงไปตรงมา ผู้อ่านสามารถทราบและเดาได้ว่านายรัฐมนตรีที่กวีส่งเพลงยาวถึงนั้นคือ
ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ก็ต่อเมื่อทราบประวัติและสามารถเชื่อมโยงประวัติบุคคลเข้ากับคำเรียกชื่อเฉพาะ
ที่กวีใช้ได้ แต่ในเรื่องเพลงยาวถึงนายรัฐมนตรีบางฉบับก็ปรากฏว่ากวีกล่าวออกชื่อนายรัฐมนตรีผู้
โดยตรง เช่น

เป็นวันคล้ายวันเกิดประเสริฐสุด	สมสมมุติ “คึกฤทธิ์” พิสิฐศรี
ยิ่งเป็นถึงนายรัฐมนตรี	ก็ยิ่งยินดียิ่งปรีดา
พระเสื่อเมืองทรงเมืองเรื่องฤทธิ์	จงประสิทธิ์พรประเสริฐให้หรรษา
ให้แข็งแรงแกร่งแก่แล้วทุกเวลา	พร้อมที่จะเผชิญหน้าสถานการณ์

(สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2546: 19)

ลักษณะที่กวีสามารถเอ่ยชื่อบุคคลที่ต้องการวิพากษ์ได้ชัดเจน จะ
สังเกตได้ว่าเนื้อหาตอนนี้เป็นเรื่องการอวยพรวันเกิดซึ่งเป็นเวลาที่แสดงความยินดี กวีจึงกล้าที่จะเอ่ย
ชื่อโดยตรง นอกจากนี้ ผู้อ่านยังอาจพอจะคาดเดาความสัมพันธ์ระหว่างผู้แต่งกับผู้ที่ถูกวิพากษ์ได้ว่า
ต้องมีความคุ้นเคยกันมาบ้าง มิเช่นนั้นผู้แต่งคงไม่กล้าที่จะเอ่ยนามจริงไว้โดยตรงก็ได้ ลักษณะนี้จึงไม่
พบบ่อยนักในเพลงยาววิพากษ์สังคมเรื่องอื่นๆ จะเห็นว่าสุจิตต์ ได้ใช้เพลงยาวเป็นเครื่องมือสำหรับ

การสื่อสารโดยอิงความสัมพันธ์ส่วนตัวระหว่างตนกับ ม.ร.ว คึกฤทธิ์ ปราโมช เพื่อเป็นโอกาสในการวิพากษ์นายกรัฐมนตรีผู้นี้และการทำงานของรัฐบาลได้

หรือในเรื่องสยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ กวีก็ใช้คำเรียกเฉพาะแทนการกล่าวถึงฝ่ายคอมมิวนิสต์โดยตรง โดยการใช้คำเรียกเฉพาะว่า “แดง” แทน เช่น

	สงสารแสนแทน “สหาย” ไม่ประสา
ผู้พากเพียรเลียนนอกตำรา	กลมายามากมายจากฝ่ายแดง
เขาประโคนโหมข่าวจงเข้าจิต	ดัดจริตชมเปาะเสาะแสวง
รับประพศิตยึดถือเป็น “สื่อแดง”	ขาดระวางยิงโตยยิงงม

(มจร, 2545: 131)

คำเรียกเฉพาะว่า “แดง” ซึ่งผู้อ่านรับรู้ว่าเป็นคอมมิวนิสต์เพราะสีแดงมีความสัมพันธ์กับคอมมิวนิสต์ เนื่องจากตามประวัติคอมมิวนิสต์ เริ่มจากในสหภาพโซเวียต ผืนผ้าสีแดงซึ่งหมายถึงเลือดที่ชนชั้นแรงงานได้หลั่งไปเพื่อต่อสู้กับทุนนิยม และมีค้อนและเคียวสีเหลืองปรากฏอยู่ถูกใช้เป็นธงของรัฐบาลใหม่หลังการปฏิวัติเดือนตุลาคม (หรือการปฏิวัติบอลเชวิก) ในปี 1917 จากนั้นก็มีการใช้ธงแบบนี้เป็นสัญลักษณ์ของกลุ่มเคลื่อนไหวคอมมิวนิสต์ตามประเทศต่างๆ ทั่วโลก หนังสือพิมพ์กลุ่มสังคมนิยมและคอมมิวนิสต์ก็ใช้ชื่อธงแดง เช่น หนังสือพิมพ์ "Die rote Fahne" ของกลุ่มลัทธิมาร์กซ์ในเยอรมนี ซึ่งกลายมาพรรคคอมมิวนิสต์แห่งเยอรมนี¹ เหตุนี้สีแดงจึงเสมือนคำเรียกเฉพาะที่เข้าใจอย่างเป็นสากลว่ามีความหมายสื่อถึงการเป็นคอมมิวนิสต์ เมื่อกวีใช้คำเรียกเฉพาะ “แดง” เชื่อมโยงกับพฤติกรรมของเขมรที่เลือกข้างเดียวกับจีนซึ่งในสมัยนั้นปกครองโดยพรรคจีนคอมมิวนิสต์ ผู้อ่านก็จะเข้าใจสถานการณ์ของเขมรในสมัยนั้นได้ทันที ในทางกลับกันการใช้คำเรียกเฉพาะที่เข้าใจอย่างเป็นสากลนี้ยังช่วยให้ผู้อ่านต่างยุคสมัยสามารถเข้าใจเนื้อหาที่กวีต้องการวิพากษ์ในช่วงนั้นได้โดยง่าย

และยังพบการใช้คำเรียก แดง แทนคอมมิวนิสต์ในเรื่องสงครามด้วย เช่น

จับประเดิมเริ่มเรื่องกระตือรือร้น	พวกรถยนต์โดยสารต่างขวัญหนี
ประชาราษฎร์หวาดกลัวทั่วธานี	ท่านว่านี่เนื้อแผ่นดินจากแดนแดง

(นเรศ นโรปกรณ์, 2508: 127)

¹ ผู้จัดการออนไลน์. “เลือดคอมมิวนิสต์” ที่มา:

เรื่องข้างต้นเป็นอีกตัวอย่างหนึ่งที่กวีใช้คำ “แดง” เรียกแทนคอมมิวนิสต์ เนื้อหาเรื่องข้างต้นกล่าวถึงปัญหาความไม่สงบสุข ความหวุ่นวิตกจากการปล้นชิงทรัพย์ แต่รัฐกลับให้คำตอบว่าเป็นแผนการร้ายของพวกคอมมิวนิสต์ จะสังเกตได้ว่า “แดง” ในเรื่องสงกรานต์ใช้สื่อให้ผู้อ่านนึกถึงคอมมิวนิสต์เช่นเดียวกับในเรื่องสยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ แต่ต่างกันตรงที่ในเรื่องสยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์กวีใช้คำ “แดง” เรียกแทนคอมมิวนิสต์ซึ่งเป็นกลุ่มเป้าหมายที่วิพากษ์ ส่วนในเรื่องสงกรานต์ “แดง” แทนกลุ่มคอมมิวนิสต์ที่ เป็นผู้ถูกกล่าวหาโดยรัฐบาลว่าเป็นผู้กระทำความผิด กลุ่มเป้าหมายที่กวีต้องการวิพากษ์แท้จริงคือรัฐบาล

3) การใช้ถ้อยคำก้าวร้าว

ลักษณะเด่นการใช้ภาษาเชิงเสียดสีอย่างหนึ่งที่ผู้วิจัยพบในเพลงยาววิพากษ์สังคมคือการใช้ถ้อยคำก้าวร้าวซึ่งสอดคล้องกับที่รีนฤทัย สัจจพันธุ์ (2547: 98) ได้กล่าวเกี่ยวกับภาษากวีในร้อยกรองปัจจุบันไว้ว่าเป็นภาษาที่ไม่ได้มุ่งแสดงสุนทรียภาพด้านความไพเราะและคำที่ประดิษฐ์ขึ้นเป็นพิเศษ แต่ต้องเป็นภาษาที่สื่อความหมายได้ตรงเป้า และอาจจะแสดงความรุนแรงสัมพันธ์กับความคิด ฉะนั้นจึงอาจจะใช้ถ้อยคำก้าวร้าวจนถึงคำไม่สุภาพ

เรื่องเพลงยาวคำทำนาย กวีได้ใช้ถ้อยคำก้าวร้าวในการวิพากษ์เกี่ยวกับพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของพระสงฆ์ซึ่งสร้างความสะเทือนใจแก่ผู้อ่าน เช่น

บรรพชิตสะสมบ่มกิเลส	อิตถีเพศพันพัวมั่วเหลือหลาย
เสพเมถุนมาตุคามไร้ความอาย	นรกอบายอเวจีไม่มีเกรง
ต่อหน้าคาบคำภีร์ทำที่สอน	เทศน์ให้คนสังวรบาปบุญเคร่ง
แต่พอลับหลังเขาอิเหนาเอง	ทำโงงเฉงบายเบี่ยงเลียงคัมภีร์

(อมรา บุษกร, 2541: 14)

ตัวอย่างข้างต้น กวีใช้คำ “เสพเมถุน” เป็นถ้อยคำที่ก้าวร้าวรุนแรง เพราะพฤติกรรมเสพเมถุนที่กวีวิพากษ์พระสงฆ์นั้นถือเป็นความผิดในหมู่สงฆ์ถึงขั้นปาราชิกได้ นอกจากนี้การใช้คำ “คาบ” ซึ่งเป็นอาการที่ปกติจะไม่ใช้กับคัมภีร์หรือหนังสือ เพราะไม่ใช่สิ่งที่เหมาะสมสำหรับการคาบด้วยปาก หากในเรื่องนี้กวีตั้งใจใช้ถ้อยคำนี้ เพื่อสื่อให้เห็นว่าพระสงฆ์มิได้เข้าใจในหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าเหมือนในใช้ปากคาบแต่คัมภีร์หรือคำสอนของพระพุทธองค์ ราวกับคำสอนติดอยู่แค่ที่ปากแต่มิได้ซึมซาบเข้าสู่จิตใจของพระสงฆ์ผู้มีพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม การใช้ถ้อยคำก้าวร้าวจึงสื่อความหมายที่ตรงประเด็นและลุ่มลึกแสดงถึงอารมณ์ที่รุนแรงกระแทกกระทั้นของกวีด้วย

หรือในเรื่องสยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ที่กล่าวถึงเขมรยุคน้ำขังคอมมิวนิสต์
ว่า

จักรวรรดิลัทธิที่อุบาทว์	ชาญฉลาดเชิงเล่ห์เสประสม
มันคิดจํานำผลาญมานานนม	ยกคารมคมคายให้ตายใจ
เจ้า “ควายแดง” แรงจริตเข้าติดกับ	ยากจะจับยื้อยุดจุดไว้ไหว
ถึงจุดกายได้โดยพันโยภยัย	แต่จุดใจยากจะเป็นให้เห็นงาม

(มธระ, 2545: 131)

ตัวอย่างข้างต้น ถ้อยคำก้าวร้าว คำแรกคือ “อุบาทว์” เป็นคำที่ปกติใช้ในแง่ลบ การเลือกใช้ถ้อยคำนี้ของกวีจึงสื่อให้อารมณ์ที่ไม่พอใจอย่างที่สุดของกวี สะท้อนให้เห็นการตัดสินของกวีเกี่ยวกับลัทธิคอมมิวนิสต์แล้วว่าเป็นลัทธิที่ไม่ดี และกวียังเรียกลัทธิดังกล่าวด้วยถ้อยคำ “มัน” เพื่อตอกย้ำสื่อให้ผู้อ่านเข้าถึงความรู้สึกของกวีที่ไม่ชอบลัทธินี้อย่างมาก นอกจากนี้ การเรียกเขมรคอมมิวนิสต์ว่า “ควายแดง” เป็นการแสดงออกของกวีถึงความไม่พอใจ บริภาษ ในขณะที่เดียวกันก็เย้ยหยันเขมรที่เลือกตกอยู่ภายใต้อำนาจของลัทธิคอมมิวนิสต์ ซึ่งพฤติกรรมดังกล่าวถือเป็นพฤติกรรมที่ไม่ฉลาด เหมือนเวลาที่คนไทยเปรียบคนว่าโง่งเขลาเหมือนควาย

การใช้ถ้อยคำก้าวร้าวจึงแสดงให้เห็นการตัดสินของกวีที่มีต่อเป้าหมายการวิพากษ์ การใช้ถ้อยคำก้าวร้าวเป็นวิธีหนึ่งที่กวีเลือกใช้ในการวิพากษ์สังคม เพราะถ้อยคำก้าวร้าวจะกระแทกใจและมีพลังในการตัดสินคุณค่าบางสิ่งบางอย่างตามความเห็นของกวีได้ นับเป็นกลวิธีการสื่อสารอารมณ์ไม่พอใจต่อพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมหรือปัญหาต่างๆ อย่างตรงไปตรงมาและชัดเจน

4.2.2.2 การใช้ความเปรียบ

ความเปรียบในทางภาษาศาสตร์ต้องประกอบด้วย “แบบเปรียบ” และ “สิ่งที่ถูกเปรียบ” และทั้งสองต้องเป็นสมาชิกจากต่างกลุ่มกัน (George Lakoff and Mark Johnson อ้างถึงใน ญัฐพร พานโพธิ์ทอง, 2549: 62) และญัฐพร พานโพธิ์ทอง ได้อธิบายลักษณะ ความเปรียบจากคำจำกัดความดังกล่าวโดยยกตัวอย่างว่า “สมศรีเป็นครูของฉัน” ไม่ใช่ความเปรียบ ในขณะที่ “เธอเป็นหมอกยามเช้าของฉัน” เป็นความเปรียบ ประกอบด้วย “เธอ” เป็นสิ่งที่ถูกเปรียบ และ “หมอกยามเช้า” เป็นแบบเปรียบ ทั้งสองเป็นสมาชิกจากต่างกลุ่มกัน ซึ่งความหมายของความเปรียบไม่ได้สื่อความตามรูป แต่ต้องการสื่อว่า “เธอ” มีคุณสมบัติบางประการเหมือนหมอกยามเช้า อาจจะเป็นการนำความเย็นสดชื่นมาให้ หรือลักษณะที่ผ่านมาและจากไปอย่างรวดเร็ว

การใช้ความเปรียบที่เป็นลักษณะเด่นซึ่งพบในเพลงยาววิพากษ์สังคม ได้แก่ ความเปรียบที่มุ่งขยายพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม และความเปรียบที่ให้ภาพของความทุกข์

1) ความเปรียบที่มุ่งขยายพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม

เมื่อกล่าวถึงความเปรียบในเพลงยาววิพากษ์สังคมสมัยรัตนโกสินทร์ ส่วนใหญ่จะมุ่งขยายลักษณะบกพร่องหรือความไม่เหมาะสมตามการตัดสินใจของผู้แต่ง ดังจะเห็นได้จาก ตัวอย่างในเรื่องเพลงยาวว่าพระยามหาเทพ (ปาน) ความว่า

เขาขมบุญเรียกเจ้าคุณราชามาตย์	แต่ร้ายกาจเหมือนยักษ์มักกะสัน
ลงนั่งยังนาวาเหมือนชาลวัน	ขึ้นบกตกมันเหมือนสิงห์ทอง

(พระมหามนตรี (ทรัพย์), 2540: 196)

จากตัวอย่างจะพบว่าความเปรียบที่กวีใช้นั้นสื่อเชื่อมโยงพฤติกรรมของเจ้านายราชามาตย์กับลักษณะอาการของสิ่งที่เปรียบ กวีเปรียบนิสัยของเจ้าคุณราชามาตย์ว่าร้ายกาจเหมือนยักษ์ เมื่อเดินทางทางน้ำก็ทำตนวางโตรากับชาลวันที่เป็นเจ้าแห่งแม่น้ำ เดินทางบกก็ทำตนใหญ่โตน่าเกรงขามเหมือนสิงห์ ลักษณะความเปรียบแบบนี้ยังพบในทำนองเดียวกันปรากฏในเรื่อง เพลงยาวตีเมืองพม่า เช่น

สารพัดจะเสียสิ้นสุด	ทั้งการยุทธ์ก็ไม่เตรียมฝึกสอน
จึงไม่รู้สู้แก้พระนคร	เหมือนนอนเบียดให้ประจำกรรม

(กรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท, 2545: 27)

ตัวอย่างข้างต้นกวีเปรียบขุนนางที่ยามบ้านเมืองเกิดศึกสงครามกลับหลบหน้าหนีก็ไม่ต่างจากนอนเบียดหรือแมลงตัวเบียด โดยแมลงตัวเบียดเป็นแมลงที่มีช่วงระยะตัวอ่อนเรียกว่าหนอนเบียดซึ่งดำรงชีวิตอยู่โดยอาศัยและหากินอยู่ภายนอกหรือภายในตัวเหยื่อเพื่อการเจริญเติบโตอยู่จนครบวงจรชีวิตของพวกมัน ทำให้เหยื่ออ่อนแอและตายในที่สุด กวีเปรียบขุนนางกับหนอนเบียดนี้ทำให้เห็นภาพว่าขุนนางเหล่านี้ช่างไร้ประโยชน์ ไม่สามารถพึ่งพาได้เมื่อยามจำเป็น และพฤติกรรมของขุนนางเหล่านี้ก็เหมือนกับหนอนเบียดที่คอยกัดแทะอยู่ภายในราชสำนัก และราชสำนักอ่อนแอก็เพราะมีขุนนางพฤติกรรมหนอนเบียดอยู่มาก ความเปรียบลักษณะนี้ทำให้ผู้อ่านเห็นภาพได้ชัดเจนขึ้นโดยกวีไม่ต้องอธิบายให้มาก หากผู้อ่านทราบพฤติกรรมหนอนเบียดก็จะสามารถเชื่อมโยงเข้ากับพฤติกรรมของขุนนาง ทำให้รับรู้ความเข้มข้นทางอารมณ์ที่กวีต้องการสื่อได้

ความเปรียบที่มุ่งขยายพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของเป้าหมายที่กวีวิพากษ์ยังพบได้ในเรื่องเพลงยาวถึงนายกรัฐมนตรีน ในตอนที่ว่า

พ่อคุณขุนแผนแสนสะท้าน
แต่ใจเหมือนยิลเลตนั้นกระมัง

พ่อนั้นพูดคำหวานน้ำตาลขัง
ก็ครั้งที่เชือดประชาชน

(สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2546: 5)

จากคำประพันธ์ข้างต้น กวีได้เปรียบเทียบจิตใจของม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ว่าเหมือนมีดโกนยี่ห้อยิลเลต (Gillette) ซึ่งน่าจะเป็นยี่ห้อที่รู้จักกันดีในสมัยนั้น การนำชื่อยี่ห้อนี้มาใช้เป็นความเปรียบสามารถแทนการใช้คำ มีดโกน และให้ความร่วมสมัย ขวนให้ผู้อ่านสะดุดและนึกถึงคุณสมบัติของมีดโกนที่มีความคมไว้สำหรับโกนขนทั้ง เชื่อมโยงกับลักษณะจิตใจของผู้กวีพากษ์ที่เชือดเฉือนประชาชนทิ้งได้อย่างไม่รู้สึกผิด

2) การใช้ความเปรียบที่ให้อารมณ์ของความทุกข์

เพลงยาววิพากษ์สังคมในสมัยรัตนโกสินทร์มีการใช้ความเปรียบที่ให้อารมณ์ของความทุกข์ ซึ่งส่วนใหญ่เป็นความทุกข์ที่เป็นผลมาจากการกระทำของกลุ่มบุคคลหรือเป้าหมายที่กวีวิพากษ์

ในเรื่องเพลงยาวรัตนโกสินทร์กำสรวล กวีก็ได้ใช้ความเปรียบเพื่อช่วยให้เห็นภาพความทุกข์ที่เวียนซ้ำแล้วซ้ำเล่า เช่น

ไม่เป็นดังปณิธานที่ตั้งไว้ ใครจะรู้
วันที่ ปี เดือน หวน ประเด้น

แต่हतุนให้ ใครก็เห็น

ตั้งกรรม กงเวรเฝ้าเวียนวาร

(อังคาร จันทาทิพย์, 2544: 48)

ความเปรียบตั้งกรรม กงเวร ให้อารมณ์ความทุกข์ที่เกิดซ้ำแล้วซ้ำเล่าอย่างต่อเนื่องเหมือนกงล้อที่หมุนวน ความทุกข์ที่เกิดจากผิดหวังแม้ไม่มีใครเห็นความทุกข์ภายใน แต่อาการที่แสดงออกมามีอาการहतุนและร่ำไห้ซึ่งเป็นอาการที่ใครก็สามารถพบเห็นได้ และคงเป็นกรรมเวรของประชาชนเองที่ความทุกข์เหล่านี้ยังคงหมุนเวียนอยู่อย่างต่อเนื่องตลอด ไม่อาจแก้ไขอะไรได้ ความเปรียบนี้ยังอาจทำให้ผู้อ่านนึกถึงสุภาษิต กงเวียนกำเวียน ซึ่งใช้เป็นความเปรียบหมายถึง เวรสนองเวร กรรมสนองกรรม เช่น ทำแก่เขาอย่างไร ตนหรือลูกหลานเป็นต้น ของตนก็อาจจะถูกทำในทำนองเดียวกันอย่างนั้นบ้าง (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556: 2) แต่กวีเลือกปรับใช้เป็นกรรม กงเวร เพราะกงเวียนกำเวียนคือการได้รับผลจากการกระทำของตนเอง แต่ในเรื่องนี้ผลกระทบที่ประชาชนได้รับทำให้เกิดจากการกระทำของตนไม่ หากเป็นการกระทำที่ไร้การเหลียวแลจากภาครัฐ ความเปรียบนี้สื่อให้เห็นถึงอารมณ์สงสารของกวีผู้อ่านได้อย่างลึกซึ้งและเห็นภาพความทุกข์ของประชาชนที่ไม่มีวันสิ้นสุดได้

ความเปรียบที่ให้อาภาพของความทุกข์ยากของประชาชนยังพบได้ในเรื่อง
เพลงยาว “ขอดสังคัม” เช่น

ส่วนชาวไร่ชาวนาตาสาลี	ทำทั้งปีเลี้ยงกายไม่หายหิว
ดินรนเหมือนติดแฉั่วเป็นแถวทิว	ท้องคอดกิวหลังโกงซีโครจรวน
หนี้สินเพิ่มพูนพอกทบดอกเบี้ย	แสนละเหี่ยขยับขยายชายนาสวน
ขายที่ดินให้นายทุนญี่ปุ่นญวน	ฝรั่งชวนกันซื้อถือสิทธิ์ครอง

(อมรา บุษกร, 2541 : 41)

ข้างต้น แฉั่วเป็นเครื่องสำหรับดักสัตว์ มี นก ไก่ เป็นต้น (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556: 1,024) การที่กวีใช้ความเปรียบชีวิตของชาวไร่ชาวนาว่าเป็นเหมือนติดแฉั่ว แสดงให้เห็นภาพความทุกข์ของชาวนาชาวไร่ที่ทำมาหากินเท่าไรก็ยังอดอยากจนต้องขายที่ดินทำมาหากินให้ชาวต่างชาติไม่ต่างกับสัตว์ที่ติดกับดักแฉั่วและตกเป็นเหยื่อสำหรับผู้ดัก ไม่มีหนทางหนีรอดได้หากไม่ได้รับการช่วยเหลือ ผู้อ่านจึงสามารถตีความเชื่อมโยงการติดแฉั่วกับความทุกข์ยากของชาวไร่ชาวนาที่เกิดจากปัญหาความอดอยากจนต้องขายที่ดินทำมาหากินได้ และเข้าใจลักษณะความทุกข์ที่เอาตัวเองไม่รอดของสัตว์เชื่อมโยงกับการขายที่ดินทำกินให้แก่ขายทุน ก็เพราะชาวไร่ชาวนาไม่เห็นหนทางรอดในการเลี้ยงปากเลี้ยงท้องของตนเองได้เช่นกัน การใช้ความเปรียบที่ให้อาภาพของความทุกข์นี้ช่วยให้ผู้อ่านอยู่ข้างเดียวกับกวี และรับรสอารมณ์ที่กวีสื่อออกมาถึงความเห็นอกเห็นใจที่มีต่อชาวไร่ชาวนา ในขณะเดียวกันก็จะรู้สึกไม่พอใจรัฐบาลที่ปล่อยปละความทุกข์ยากนี้ และผู้อ่านจะเกิดความรู้สึกหวงแหนแผ่นดินเพราะไม่อยากจะให้ที่ดินทำกินของไทยถูกชาวต่างชาติยึดครองไว้

4.2.2.3 การใช้เครื่องหมาย

การใช้เครื่องหมายเป็นวิธีการหนึ่งของการเสริมความที่แทรกเข้าไปในเรื่อง เพื่อให้ผู้อ่านสามารถเชื่อมโยงเครื่องหมายไปสู่สารสำคัญที่ผู้แต่งต้องการสื่อได้ มารศรี สอนทิพย์ (2542: 65 – 66) ได้ให้ความหมายของการเสริมความว่าหมายถึง การอธิบายความหรือให้รายละเอียดเพิ่มเติม เพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจเรื่องได้ชัดเจนยิ่งขึ้น ผู้แต่งมักใช้วลีหรือข้อความในการเสริมความและแทรกอยู่ในงานเขียนหรือในเรื่องที่ผู้แต่งมีเจตนาพูดกับผู้อ่านเพื่อแสดงทัศนคติหรือความคิดเห็นส่วนตัว ทั้งนี้ข้อความหรือวลีในการเสริมความไม่ใช่เพื่อความละเอียดชัดเจนเท่านั้น แต่เป็นสาระสำคัญของเรื่องที่ผู้แต่งต้องการให้ผู้อ่านคิดและพิจารณา อีกทั้งยังเป็นการเชื่อมโยงไปสู่การตีความสารสำคัญของเรื่องได้อย่างละเอียดและลึกซึ้งยิ่งขึ้น ซึ่งการเสริมความที่มารศรีกล่าวถึงเน้นข้อความภายในเครื่องหมายวงเล็บเป็นสำคัญ แต่ในเนื้อหาของเพลงยาววิพากษ์สังคัมในสมัยรัตนโกสินทร์พบลักษณะการใช้เครื่องหมายหลากหลาย ดังนี้

1) การใช้เครื่องหมายอัฒภาค (;)

เครื่องหมายอัฒภาค (semicolon) มีหลักเกณฑ์ในการใช้ 5 ประการ ตามที่ราชบัณฑิตยสถาน (2551: 8 - 9) ได้อธิบายไว้ได้แก่ 1) ใช้แยกประโยคเปรียบเทียบออกจากกัน 2) ใช้คั่นระหว่างประโยคที่มีรูปประโยคและใจความสมบูรณ์อยู่แล้ว เพื่อแสดงผลความต่อเนื่องอย่างใกล้ชิดของประโยคนั้น 3) ใช้แบ่งประโยค กลุ่มคำ หรือกลุ่มตัวเลขที่มีเครื่องหมายจุลภาคอยู่แล้ว ออกเป็นส่วนเป็นตอนให้เห็นชัดเจนยิ่งขึ้น เพื่อกันความสับสน 4) ใช้คั่นคำในรายการที่มีจำนวนมากๆ เพื่อจำแนกรายการออกเป็นพวกๆ 5) ใช้ในหนังสือพจนานุกรม มี 2 แบบ คือ ใช้เพื่อคั่นความหมายของคำที่มีความหมายหลายอย่าง และความหมายนั้นแตกต่างกันแต่มิใช่เนื่องกับความหมายเดิม และใช้เพื่อคั่นอักษรย่อบอกที่มา จากหลักเกณฑ์ต่างๆ สรุปได้ว่า เครื่องหมายอัฒภาคมีบทบาทสำคัญในการแยกคำ กลุ่มคำ ประโยค ออกเป็นส่วนสัดส่วน แต่คำ กลุ่มคำ ประโยคจะสัมพันธ์กันหรือไม่ขึ้นอยู่กับบริบทที่เครื่องหมายนี้ปรากฏ

ในเพลงยาวรัตนโกสินทร์กำสรวล มีการใช้เครื่องหมายอัฒภาค (;) เป็นการช่วยเสริมความเข้าใจสารแก่ผู้อ่าน เช่น

ผู้พลีชีพได้ชื่อ “วีรชน”

ผู้เข่นฆ่าเกือบทุกหนก็แสนหาญ

ส่วนมาก ; ผู้ด้อยต่ำเป็นตำนาน

ผู้เสพสุขอย่างสามัญนั้นส่วนน้อย

(อังคาร จันทาทิพย์, 2544: 49)

กวีใช้เครื่องหมายอัฒภาค (;) ไว้ในเนื้อหาโดยคั่นคำ “ส่วนมาก” และ “ผู้ด้อยต่ำ” ทำให้คำสองคำแยกจากกันและเห็นชัดเจนยิ่งขึ้น และเมื่อผู้อ่านเห็นเครื่องหมายดังกล่าว ก็จะสามารถเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของคำที่อยู่ก่อนหน้าและหลังเครื่องหมาย และสามารถเข้าใจกวีว่า ต้องการเน้นคำ “ส่วนมาก” ให้เจาะจงหมายถึง กลุ่มคนผู้ด้อยต่ำ การเน้นคำ “ส่วนมาก” นี้กวีมิได้ใช้เพื่อการเชื่อมโยงกับคำที่อยู่ด้านหลังและติดกับเครื่องหมายเท่านั้น กวียังใช้เชื่อมโยงเปรียบเทียบกับคำตรงกันข้ามคือ “ส่วนน้อย” ในวรรคถัดไปด้วย เมื่ออ่านอย่างประมวลความทั้งคำและเครื่องหมายร่วมกัน จะเห็นว่ากวีสื่อสารอย่างเข้มข้นทำนองเย้ยหยันว่าวีรชนที่เสียชีวิตเพราะถูกฆ่า ส่วนใหญ่คือผู้ด้อยต่ำ (ประชาชนธรรมดา) และกลายเป็นเพียงตำนาน คนไม่ดี (ผู้เข่นฆ่าประชาชน) ซึ่งเป็นส่วนน้อย พวกเขาก็ยังใช้ชีวิตอยู่อย่างเป็นสุขสบาย (ไม่ได้สำนึกในความผิด)

นอกจากนี้ การใช้เครื่องหมายอัฒภาคเพื่อช่วยเสริมความเข้าใจ ยังช่วยให้ผู้แต่งไม่ต้องสรรคำที่อาจทำให้จำนวนพยางค์ในวรรคหนึ่งๆ เกินข้อกำหนดของฉันทลักษณ์เพลงยาว และการใช้เครื่องหมายลักษณะนี้ทำให้อ่านเกิดสะดุดความคิดเมื่อเห็นมีเครื่องหมายแทรกในระหว่าง

ถ้อยคำภายในวรรค และสามารถคิดเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของถ้อยคำได้เองในทันที นับว่าเป็นวิธีที่ช่วยให้ผู้อ่านเข้าถึงสารที่กวีต้องการจะสื่อได้อย่างชัดเจนและลึกซึ้งยิ่งขึ้น

2) การใช้เครื่องหมายจุดไข่ปลา (...)

ราชบัณฑิตยสถาน (2551: 28) ได้อธิบายหลักเกณฑ์การใช้เครื่องหมายจุดไข่ปลา หรือจุดไข่ปลา (ellipsis, dotted line) ไว้ 5 ประการ ได้แก่ 1) ใช้สำหรับละข้อความที่ไม่ต้องการกล่าวเพื่อจะชี้ว่า ข้อความที่นำมากล่าวนั้นตัดตอนมาเพียงบางส่วน 2) ในบทร้อยกรอง ถ้าละข้อความตั้งแต่ 1 บรรทัดขึ้นไปให้ใช้เครื่องหมายจุดไข่ปลาตามรูปแบบฉันทลักษณ์ 3) ใช้แสดงว่ามีข้อความ แต่ข้อความนั้นลบเลือนหรือขาดหายไป 4) ใช้สำหรับละตัวอักษร คำ หรือข้อความซึ่งเป็นนัยที่รู้จักกัน 5) ใช้ในแบบพิมพ์ซึ่งเว้นที่ไว้ให้กรอกข้อความต่างๆ ผู้วิจัยเห็นว่าหลักเกณฑ์การใช้เครื่องหมายจุดไข่ปลา หรือไข่ปลาที่พบในเนื้อหาเพลงยาววิพากษ์สังคมในรัตนโกสินทร์เป็นไปตามหลักเกณฑ์ข้อที่ 3 และ 4 รวมกันคือ ใช้แสดงว่ามีข้อความ และใช้สำหรับละคำหรือข้อความซึ่งเป็นนัยที่รู้จักกัน ตัวอย่างเช่น

ในเรื่องเพลงยาวรัตนโกสินทร์กำสรวล พบการใช้เครื่องหมายจุดไข่ปลา (...) ในการใช้สำหรับแสดงว่ามีข้อความหรือเนื้อความต่อ อาจเพราะผู้แต่งมีการตั้งชื่อเรื่องย่อแยกแ่งเนื้อหาออกเป็นตอนๆ การใช้เครื่องหมายจุดไข่ปลาหรือจุดไข่ปลาจึงช่วยให้ผู้อ่านทราบได้ว่ามีเนื้อความต่อ เรื่องยังไม่จบในตอน เป็นการชี้แนะให้ผู้อ่านเชื่อมโยงสัมพันธ์เรื่องย่อตอนหนึ่งสู่เรื่องย่อตอนถัดไป เช่น

: ฤดีของดาวดวงใด

...	...
และแน่แท้ปณิธาน ผู้สานสืบ	ไม่ถึงคืบตระกูลสัตย์จนบัดสี
ผลิบานแล้วเสรีภาพ ภาพเสรี...	เหวยยุคสมัยนี้ไม่ต้องลอง
...	...
ฤดีเอ๋ย ฤดีดาวดวงใด...	รุ่งหาว ร้าให้อยู่แหบโหย
เป็นธูรีรุ่งราน ผ่านลมโซย	เป็นสายลมแผ้วไผ่ลงทุกที...

: ดวงใจในอาเพศ

ดวงใจในอาเพศ ประเทศเอ๋ย	ทุกข็องแอบแนบเขนยไม่เคยหนี
จะหันหน้าไปพึ่งใคร ไม่เห็นมี	อุกในอกนี้จนแอกอาน

(อังคาร จันทาทิพย์, 2544: 50)

จากตัวอย่างจะพบว่าเครื่องหมายจุดไข่ปลา (...) ที่ใช้ใน 2 ลักษณะ คือ ลักษณะแรกคือเครื่องหมายนี้ช่วยให้ผู้อ่านทิ้งท้ายไว้ให้คิดและติดตามเนื้อความต่อ ดังตัวอย่าง ภาพเสรี... ทำให้ผู้อ่านนึกคิดว่าเหตุใดกวีจึงใส่เครื่องหมายจุดไข่ปลาไว้หลังคำ ภาพเสรี ต่อเมื่ออ่านความในวรรคถัดจึงจะเข้าใจน้ำเสียงประชดประชันของกวีเกี่ยวกับเสรีภาพที่แท้จริงนั้นไม่มีอยู่ในยุคปัจจุบัน หรือ ทุกที่... ลักษณะการใช้เครื่องหมายจุดไข่ปลา (...) ที่ช่วยให้ภาพหลังคำ ทุกที่... มีส่วนช่วยให้ผู้อ่านทราบว่าเป็นอย่างไรไม่จบเพียงเท่านี้ และเป็นการชี้นำของกวีแก่ผู้อ่านให้อ่านเชื่อมโยงสารแต่ละตอนเข้าด้วยกันเพื่อจะได้เข้าใจสาระสำคัญของเรื่องที่กวีต้องการจะสื่อได้สมบูรณ์ เครื่องหมายจุดไข่ปลา (...) จึงมีบทบาทในการแสดงความสัมพันธ์เชื่อมโยงเนื้อหาแต่ละช่วงเข้าด้วยกัน นับเป็นบทบาทเพิ่มเติมนอกเหนือหลักเกณฑ์การใช้เครื่องหมายไข่ปลาหรือจุดไข่ปลาตามที่ราชบัณฑิตยสถานได้กำหนดไว้

ส่วนลักษณะที่สองคือการใช้เครื่องหมายจุดไข่ปลา (...) เพื่อทิ้งใบให้คิดหรือติดตามค้นหาคำตอบในความถัดไป ดังตัวอย่าง ดวงใด... ซึ่งถ้อยคำดังกล่าวแสดงการถาม หากกวีเลือกใช้เครื่องหมายจุดไข่ปลาแทนเครื่องหมายปรัศนีหรือเครื่องหมายคำถาม ทั้งนี้ก็เพราะต้องการใช้เครื่องหมายจุดไข่ปลาเชื่อมโยงคำ ดวงใด-ดวงใจ เข้าด้วยกัน การไม่ใช้เครื่องหมายปรัศนีก็เพราะกวีน่าจะไม่ได้ต้องการทิ้งท้ายไว้เป็นคำถามให้ผู้อ่านค้นหาคำตอบเอง แต่กวีใช้เครื่องหมายจุดไข่ปลาในการใบให้ทราบคำตอบที่มีอยู่ในตอนถัดไป การใช้เครื่องหมายจุดไข่ปลาหรือไข่ปลาในลักษณะนี้ก็ นับเป็นบทบาทเพิ่มเติมนอกเหนือหลักเกณฑ์การใช้เครื่องหมายไข่ปลาหรือจุดไข่ปลาตามที่ราชบัณฑิตยสถานได้กำหนดไว้เช่นกัน

3) การใช้เครื่องหมายปรัศนี (?)

เครื่องหมายปรัศนี (question mark) เป็นเครื่องหมายที่ใช้เมื่อสิ้นสุดความหรือประโยคที่เป็นคำถามหรือใช้แทนคำถาม เพื่อแสดงความสงสัย (ราชบัณฑิตยสถาน, 2551: 23) ตัวอย่างการใช้เครื่องหมายปรัศนีพบในเรื่องสยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ กวีเลือกใช้เครื่องหมายปรัศนี (?) หรือเครื่องหมายคำถามขึ้นต้นไว้ก่อนวรรครับ เช่น

“?”

สงสารแสนแทน “สหาย” ไม่ประสา

ผู้พากเพียรเลียนนอกโลกตำรา

กลมายามากมายจากฝ่ายแดง

...

...

รับประพศิตยิตถือเป็น “สื่อแดง”

ขาดระวางยิงโตยั้งงม

...

...

เจ้า “ควายแดง” แรงจรีตเข้าติดกับ

ยากจะจับย้อยุดจุดไว้ไหว

ถึงจุดกายได้โดยพันโภภย	แต่จุดใจยากจะเป็นให้เห็นงาม
ตัวก็หนึ่งซึ่งตีมิใช่หรือ ?	ช่างขายซื้อขายเผ่าให้เขาพยายาม
วิสัยขั้วมัวเมายอมเบาความ	ทำผลีสลามเสื่อจะกินสิ้นทั้งเมือง

(มจร, 2545: 131)

การขึ้นต้นด้วยเครื่องหมายปริศนี (?) หรือคำถาม เป็นการตั้งคำถามแต่แรกว่าเรื่องนี้เป็นเรื่องเกี่ยวกับอะไร นับเป็นการกระตุ้นให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึกสงสัย อยากรู้และติดตามอ่านต่อไป และเมื่อพิจารณาเครื่องหมายปริศนีประกอบกับการอยู่ในเครื่องหมายอัญประกาศอีกชั้น ผู้อ่านจะสามารถเชื่อมโยงเครื่องหมายปริศนีภายใต้เครื่องหมายอัญประกาศร่วมกับคำ “สหาย” “สื่อแดง” “ควายแดง” ที่อยู่ในเครื่องหมายอัญประกาศเช่นกันทันที ผู้อ่านสามารถเห็นเป้าหมายวิพากษ์หรือคำตอบของคำถามที่กวีต้องการวิพากษ์ทันที เพียงแค่อ่านข้อความในเครื่องหมายอัญประกาศเท่านั้น สหายซึ่งก็คือประเทศเขมร กวีได้เสียดสีสหายว่าตกเป็นฝ่ายสื่อแดงคืออยู่ข้างคอมมิวนิสต์ ตลอดจนบริภาษว่าเป็น “ควายแดง” เพราะความโง่เขลาที่เลือกอยู่ฝ่ายตรงข้ามกับประเทศเพื่อนบ้านอย่างไทย การใช้เครื่องหมายนี้จึงทำให้ผู้อ่านสามารถเชื่อมโยงได้ว่าคำถามที่ผู้แต่งตั้งไว้แต่แรก คือ สหายที่เข้ามาข้างฝ่ายแดงคือใคร ต่อเมื่อผู้อ่านๆ จบจึงจะทราบคำตอบว่าสหายที่ว่าคือประเทศกัมพูชา

4) การใช้เครื่องหมายอัญประกาศ (“ ”)

เครื่องหมายอัญประกาศ (quotation marks) เป็นเครื่องหมายที่พบมากในเนื้อหาเพลงยาววิพากษ์สมัยรัตนโกสินทร์ ราชบัณฑิตยสถาน (2551: 25 - 26) ได้ให้หลักเกณฑ์การใช้เครื่องหมายนี้ไว้ 5 ประการ ได้แก่ 1) ใช้เพื่อแสดงว่าคำหรือข้อความนั้นเป็นคำพูด บทสนทนา หรือความนึกคิด 2) ใช้เพื่อแสดงว่าคำหรือข้อความนั้นคัดมาจากที่อื่น 3) ใช้เพื่อเน้นความให้ชัดเจนขึ้น 4) ใช้เพื่อเน้นคำหรือข้อความเพื่อให้รู้ว่าคำหรือข้อความนั้นเป็นสำนวนหรือเป็นภาษาปาก ซึ่งมีความหมายผิดไปจากความหมายปกติ 5) วิธีการใช้เครื่องหมายอัญประกาศในข้อความที่มีหลายย่อหน้า ผู้วิจัยเห็นว่าหลักเกณฑ์ดังกล่าวทำให้เห็นว่า เครื่องหมายอัญประกาศมีบทบาทสำคัญคือการใช้เพื่อเน้นคำหรือข้อความ

การใช้เครื่องหมายอัญประกาศในเพลงยาววิพากษ์สังคมมีลักษณะช่วยในการเน้นคำหรือให้ความสำคัญกับคำนั้นมากกว่าคำอื่นๆ ในเรื่อง เช่น

รับคารมคมขำตำสอพลอ	เห็นชะแมร์แลหลังเคยนั่งหงอ
เขาปลุกเสกเลขยันต์ลงบรรจุ	จากเหล้ากอ “ค้ายแดง” ผ่างอุบาย
จน “จ้าว” เองลดองค์ลงปลักควาย	จึงบรรลุชัยสุดถึงจุดหมาย
	น่าเสียดายคนดีศรีชะแมร์

(มธระ, 2545: 129)

ในเรื่องขะแมร์ชุดดินตามตัวอย่างข้างต้น กวีได้ใช้เครื่องหมายอัญประกาศเพื่อเน้นคำ “ค่ายแดง” และคำ “จ้าว” ผู้อ่านจะทราบทันทีว่าผู้แต่งใช้เครื่องหมายนี้เพื่อเน้นความสำคัญของคำ ซึ่งลักษณะของคำที่อยู่ภายใต้เครื่องหมายอัญประกาศคือคำที่เป็นลักษณะเฉพาะที่ช่วยให้ผู้อ่านสามารถไขคำและเข้าใจความหมายของเนื้อเรื่องได้เร็วขึ้น เพราะเมื่อผู้อ่านลองเฉพาะคำที่มีเครื่องหมายอัญประกาศคร่อมไว้ ก็จะสามารถเดาเนื้อหาได้บางส่วนว่ากวีกล่าววิพากษ์ใครหรือประเด็นเกี่ยวกับอะไร คำ ค่ายแดง และ จ้าว ผู้อ่านจะสามารถเชื่อมโยงสัมพันธ์กันได้ว่า ค่ายแดงที่กวีกล่าวถึงคือฝ่ายคอมมิวนิสต์ และ จ้าว ที่กวีเอ่ยไว้แบบละเอียดถี่ถ้วน ก็สื่อให้รู้ว่าหมายถึงเจ้านโรดมสีหนุ ผู้นำเขมรในสมัยนั้น การใช้เครื่องหมายอัญประกาศยังแสดงให้เห็นถึงการเน้นย้ำแบบเหน็บแนมของผู้แต่งได้ด้วย

อีกตัวอย่างหนึ่งคือเรื่อง (เพลง) เขมรล่าพอง ที่ผู้แต่งใช้เครื่องหมายอัญประกาศเข้ามาช่วยในการสื่อและเน้นความสำคัญของคำ เช่น

	น่านาถชาติเขมรเขม้นหมาย
สืบหน่อเนื้อเชื้อ “ละแวก” มาแตกกลาย	ช่างมงามยงโง่ซบตลบตะแลง
...	...
“สหายเมา” เขาหนุขนุเพื่อใคร	ทั้งใกล้ไกลรู้ถ้วนถึงญวนลาว

(มธระ, 2545: 128)

จากตัวอย่างเราจะเห็นว่าคำที่อยู่ภายใต้เครื่องหมายอัญประกาศนั้นมีลักษณะสำคัญคือการเป็นคำที่สื่อแทนเฉพาะคนหรือกลุ่มคน “ละแวก” เป็นคำที่ผู้อ่านรับรู้ว่าจะหมายถึงเขมรหรือกัมพูชา ส่วนคำ “สหายเมา” กวีใช้แทนชื่อของเหมาเจ๋อตุงผู้นำจีนในขณะนั้น เมื่อผู้อ่านๆ จับสังเกตจะพบว่าคำที่กวีเน้นด้วยเครื่องหมายอัญประกาศนี้มีความสัมพันธ์กันเมื่อนำมาต่อกันก็สามารถจับความได้ทันทีว่าเรื่องนี้ผู้แต่งต้องการสื่อถึงความสัมพันธ์ของกัมพูชาซึ่งเป็นมิตรกับจีน โดยกวีหลีกเลี่ยงที่จะเอ่ยชื่อของ เหมาเจ๋อตุง อย่างตรงไปตรงมา โดยการใช้คำ “เมา” แทน ทั้งนี้ยังพ้องกับความหมายเมาที่เป็นคำแสดงอาการการหลงมัวเมาด้วยเช่นกัน การใช้เครื่องหมายอัญประกาศจึงเน้นคำให้ผู้อ่านคิดเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของคำที่กวีเน้น พร้อมทั้งแฝงน้ำเสียงเสียดสี บริภาษ กลุ่มละแวกที่หลงมัวเมาเข้าข้างคอมมิวนิสต์

ในเรื่องข่าวดูด กวีก็ได้ใช้เครื่องหมายอัญประกาศช่วยในการเน้นคำให้ผู้อ่านเห็นเด่นชัด เช่น

จับปากกาคราใหม่ปลงใจมัน เพื่อชีวิตวัฒนาเหมือนตาเห็น
 ชาววันนี้ชี้ช่องมองประเด็น คือข่าวเป็น “ประชาธิปไตย” ใกล้เคียงเอ๋ย
 (นเรศ นโรปรกรณ์, 2508: 126)

คำในเครื่องหมายอัญประกาศคือคำ “ประชาธิปไตย” เป็นคำสำคัญที่
 กวีเน้นให้ผู้อ่านเห็นชัดเจน และสามารถเชื่อมโยงคำนี้กับชื่อเรื่อง ผู้อ่านจะสามารถเข้าใจในทันทีว่า
 ชาวบุดหรือชาวที่คนข่าวไม่ได้เขียนเสียที ก็คือ ชาวการมีประชาธิปไตย การใช้เครื่องหมาย
 อัญประกาศในเรื่องนี้จึงเป็นการเน้นคำตอบของคำถามที่เกิดขึ้นเมื่อผู้อ่านเห็นชื่อเรื่องที่กวีได้ตั้งไว้
 อย่างประชิดประชันต่อเหตุการณ์บ้านเมือง

การใช้เครื่องหมายจึงเป็นกลวิธีการเสริมความอย่างหนึ่งที่ผู้เขียนนำมาใช้นำเสนอ
 เพลงยาววิพากษ์สังคมในสมัยรัตนโกสินทร์ ซึ่งกวีสามารถแฝงน้ำเสียงเสียดสีผ่านการใช้เครื่องหมาย
 เหล่านี้ได้โดยผู้อ่านจะตระหนักและทบทวนความหมายของคำที่ปรากฏเกี่ยวพันกับเครื่องหมายนั้น
 อย่างจริงจัง การใช้เครื่องหมายในเพลงยาววิพากษ์สังคมเป็นกลวิธีที่มีทำให้เห็นลักษณะเด่นของเพลง
 ยาวในสมัยรัตนโกสินทร์แตกต่างจากเพลงยาวในยุคก่อนสมัยรัตนโกสินทร์

4.2.2.4 การอ้างอิง

ราชบัณฑิตยสถาน (2545: 13 -14) ให้ความหมายการอ้างอิง (Allusion) คือ
 การอ้างอิงคำพังเพย สุภาษิต สำนวน หรือเท้าความถึงนิทานหรือวรรณคดีเรื่องสำคัญที่รู้จักกันดี และ
 การอ้างอิงเป็นการแสดงความรอบรู้ของผู้เขียน จุดประสงค์ทั่วไปของการอ้างอิงเพื่อที่จะขยายงาน
 เขียนวรรณกรรมนั้นให้ชัดเจน หรือให้ถ้อยคำมีน้ำหนักหรือให้น่าสนใจ ประทับใจยิ่งขึ้น และการอ้าง
 ถึงอาจจะทำให้งานเขียนนั้นดีเด่นลึกซึ้ง ผู้เขียนมักคาดหวังว่าผู้อ่านมีพื้นฐานความรู้ร่วมกับผู้เขียน
 และมีความรู้เกี่ยวกับสัญลักษณ์ทางวรรณคดีที่ใช้อ้างอิงอยู่ทั่วไป ตลอดจนมีความสามารถที่จะเข้าใจเรื่องที่
 นำมาอ้างอิงนั้นได้ด้วย

จากนิยามข้างต้นกลวิธีการอ้างอิงนั้นนอกจากจะแสดงให้เห็นภูมิความรู้ของกวี
 ผู้แต่งแล้ว ยังมีส่วนช่วยกระตุ้นให้ผู้อ่านเข้าใจจุดประสงค์ของเพลงยาววิพากษ์มากขึ้น แต่ทั้งนี้ก็
 ย่อมขึ้นอยู่กับประสบการณ์ของผู้อ่านเช่นกันว่าจะทราบหรือไม่ การอ้างอิงที่พบในเพลงยาววิพากษ์
 สังคมจะเป็นการอ้างอิงวรรณกรรมเรื่องอื่น มีทั้งการอ้างชื่อเรื่อง ตัวละคร สถานที่ เหตุการณ์ที่
 สอดคล้องหรือคล้ายกัน โดยนำบางบทตอน หรือคำมาใช้อ้างอิง เช่น

- 1) การอ้างอิงเพลงยาวเรื่องตีเมืองพม่า

เพลงยาวเรื่องตีเมืองพม่าเป็นบทร้อยกรองพระนิพนธ์ของกรมพระราชวัง
บรมมหาสุรสิงหนาท มีเนื้อหาวิพากษ์เสนาบดีที่รักตัวเองมากกว่ารักประเทศ ยามศึกก็ไม่เคยอาสาออก
รบ ในเพลงยาวถึงนายกรัชมุนตรีมีการกล่าวถึงเนื้อหาของเพลงยาวเรื่องตีเมืองพม่า และสังเกตว่า
ผู้เขียนอ้างอิงถึงเนื้อหาของเพลงยาวนี้อยู่หลายครั้ง เช่น

ในฉบับที่ 1

จะ “เสียดเสียดคักดีเสียดนครเศศ

เสียดทั้งพระนิเวศน์วงศา

สูญเสียดทุกสิ่งนานา

เสียดทั้งไพร่ฟ้าประชากร”

(สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2446: 5)

ในฉบับที่ 8

จะ “เสียดเสียดคักดีเสียดนครเศศ”

จะ “เสียดทั้งพระนิเวศน์วงศา”

จะ “สูญเสียดทุกสิ่งนานา”

ระวังจะ “เสียดไพร่ฟ้าประชากร”

(สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2446: 33)

คำประพันธ์ข้างต้นอ้างอิงข้อความในเพลงยาวเรื่องตีเมืองพม่า ดังนี้

เสียดเสียดคักดีเสียดนครเศศ

เสียดทั้งพระนิเวศน์วงศา

เสียดทั้งตระกูลนานา

เสียดทั้งไพร่ฟ้าประชากร

(กรมพระราชวังบรมมหาสุรสิงหนาท, 2545: 27)

จากตัวอย่างข้างต้น กวีอ้างอิงเพลงยาวเรื่องตีเมืองพม่าเพื่อเตือนสติ
นายกรัชมุนตรี โดยในเพลงยาวเรื่องตีเมืองพม่า กวีได้วิพากษ์เหตุที่ทำให้กษัตริย์เสียดบ้านเสียดเมืองก็
“เพราะไม่ฟังตำนานโบราณ” คือ ไม่นึกถึงตัวอย่างในอดีต เหตุการณ์ที่กรุงศรีอยุธยาแตกพ่าย
เนื่องจากมีเสนาบดีที่ไม่ดี จนทำให้กษัตริย์หรือผู้ปกครองประเทศต้องสูญเสียดั้งแต่ชื่อเสียงวงศ์ตระกูล
ญาติ บ้านเมือง ตลอดจนประชาชนในปกครอง

กวีเชื่อมโยงสถานะผู้นำในเรื่องเพลงยาวตีเมืองพม่ากับบทบาท
นายกรัชมุนตรีผู้นำประเทศ โดยอ้างอิงถึงผลเสียจากพฤติกรรมของเหตุการณ์การสูญเสียดในเรื่องเพลง
ยาวตีเมืองพม่ากับเหตุการณ์บ้านเมืองขณะนั้น เพื่อให้เห็นอุทาหรณ์ของการไม่ฟังคำเตือนว่าหากไม่
ฟังคำเตือนก็จะพบเหตุการณ์เช่นเดียวกับในเรื่องคือ เสียดชื่อเสียงวงศ์ตระกูล เสียดประชาชน นั่นก็คือ
การสูญเสียดตำแหน่งนายกรัชมุนตรี

2) การอ้างอิงกาพย์พระไชยสุริยา

ภาพพระไชยสุริยาเป็นบทประพันธ์ของสุนทรภู่ แต่งในสมัยรัชกาลที่ 3 เข้าใจว่าแต่งสำหรับเป็นแบบสอนอ่านคำเทียบให้ศิษย์ของท่านเล่าเรียนศึกษา (ศิลปากร, กรม, 2529: (3)) โดยมีเนื้อหากล่าวถึงพระไชยสุริยาผู้เป็นราชาครองเมืองสาวัตถี บ้านเมืองอุดมสมบูรณ์ ราษฎรอยู่เย็นเป็นสุข ต่อมาพวกขุนนางผู้ใหญ่และข้าราชการบริพารพากันประพฤติดี ลุ่มหลงในกามคุณ และอบายมุขต่างๆ ผู้มีอำนาจกดขี่ข่มเหงราษฎรจนเดือดร้อนกันไปทั่ว การปกครองขาดความ ยุติธรรม บ้านเมืองอยู่ในภาวะที่ขาดเสถียรภาพ

พาราสาละถิ	ใครไม่มีปราณีใคร
ดูคือถือแต่ใจ	ที่ใครได้ใส่เอาพอ
ผู้ที่มีฝีมือ	ทำดูคือไม่ซื่อขอ
ไล่คว่ำผ้าที่คอ	อะไรลอกก็เอาไป
เข้าเฝ้าเหล่าเสนา	มิได้ว่าหมู่ข้าไท
ถือน้ำร่ำเข้าไป	แต่น้ำใจไม่นำพา
หาได้ใครหาเอา	ไพร่ฟ้าเศร้ายุลาอุรา
ผู้ที่มีอาญา	ไล่ตีดาไม่ปราณี

(สุนทรภู่, 2529: 520)

ในที่สุดเกิดน้ำป่าไหลท่วมบ้านเมืองทำให้ผู้คนล้มตายเป็นจำนวนมาก พระไชยสุริยาและพระมเหสีจึงหนีไปอยู่ในป่าจนพบพระดาบส พระดาบสจึงเทศน์โปรดทั้งสององค์ให้ ศรัทธาถือเพศเป็นฤๅษีบำเพ็ญธรรมจนดับขันธได้ไปสวรรค์ ในเรื่องภาพพระไชยสุริยากล่าวถึงสาเหตุที่ ทำให้น้ำท่วมเมืองสาวัตถีอันมาจากกาลกิณี 4 ประการ ได้แก่ การเห็นผิดเป็นชอบ ความไม่มีสัมมา คารวะของผู้อ่อนอาวุโส การประพฤติดีเสียดทำร้ายกัน ความโลภริษยา ซึ่งทางรอดก็คือการศรัทธา หลักธรรม ความดี ประพฤติชอบ เพื่อนำไปสู่ความสุขนิรันดร์

การอ้างถึงภาพพระไชยสุริยาพบในเรื่องเพลงยาวพยากรณ์: กัณยมาส 2550 ในความว่า

พยากรณ์ว่าทาสทนต์จะทำเรื่อง	ให้ไทยกลายเป็นเมืองสาวัตถี
เหมือนท่านภูเคยทำคำกวี	เดือนสติเดือนฤดีดังมีมา

(พนม นันทพฤษ, 2550, 74)

เพลงยาวข้างต้น กวีมิได้บอกโดยตรงว่าอ้างอิงผลงานเรื่องใดของสุนทรภู่ แต่ผู้อ่านจะสามารถทราบว่าเป็นเรื่องอ้างอิงคือเรื่องใดได้จากคำ “เมืองสาวัตถี” เพราะเป็นชื่อเมืองที่ปรากฏในเรื่อง “ภาพย์พระไชยสุริยา” ของสุนทรภู่ การที่กวีเลือกอ้างอิงถึงภาพย์เรื่องนี้ของสุนทรภู่น่าจะเป็นเรื่องที่คุณไทยทุกคนคุ้นเคยและเป็นเรื่องที่มีเนื้อหาสอดคล้องกับปัญหาที่กวีวิพากษ์ โดยกวีได้เชื่อมโยงสาเหตุของการเกิดเหตุนี้ว่าวมเมืองสาวัตถีกับความผิดปกติของสถานการณ์บ้านเมืองในปัจจุบันเพราะน้ำมือของข้าราชการ การอ้างอิงเรื่องนี้จึงช่วยให้ผู้อ่านเข้าใจสารพร้อมรับรสอารมณ์ที่เข้มข้น และผู้แต่งก็ต้องแต่งเนื้อความให้ยืดยาว ในทางกลับกัน หากผู้อ่านไม่ได้เข้าใจการอ้างอิงนี้ก็สามารถติดตามหาเรื่องที่คุณเขียนอ้างอิงไว้ เหมือนเล่นการทายปริศนาใบคำ ที่บอกไว้เพียงว่า “เมืองสาวัตถี” และ เป็นผลงานของ “ท่านภู”

3) การอ้างอิงเพลงตับเรื่องสามก๊ก

เพลงตับเรื่องสามก๊กเป็นเพลงที่บรรเลงโดยใช้ทำนองเพลงจีนเข้มเล็ก (มนตรี ตราโมทย์และวิเชียร กุลตัญญ์, 2555: 255) โดยเพลงยาววิพากษ์สังคมที่มีการอ้างอิงเพลงจีนเข้มเล็ก ได้แก่ เพลงยาวถึงนายกรัฐมนตรีน เช่น

ฝ่ายหนึ่งสนับสนุนรุนแรง	ฝ่ายต่านั้นก็เข้มแข็งเป็นหนักหนา
สิ่งที่จะเกิดขึ้นตามมา	คนไทยจะเข่นฆ่าคนไทย
จีนจะนั่งบนกำแพงแกล้งตีขิม	พัยกัยืมจิบเหล้าเหมาไถ
อนิจจนายกไม่ตกใจ	ยังยืมน้อยยืมใหญ่ทุกประการ

(สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2446: 50)

คำประพันธ์ข้างต้นอ้างอิงเนื้อหาในเพลงตับเรื่องสามก๊ก ดังนี้

โยธาฮาเฮบ้างเสสรวล	ขับครวญตามภาษาอักษมาลัย
ร้องเป็นลำนำทำนองใน	เรื่องขงเบ้งเมื่อใช้อุบายกล
ขึ้นไปนั่งบนกำแพงแกล้งตีขิม	พัยกัยืมให้เข้าศึกนิกฉงน
ไพรีมิได้แจ้งแห่งยุบล	ให้เลิกทัพกลับไปพลรบหนีไป

(ไม่ปรากฏนามผู้แต่ง อ้างถึงใน มนตรี ตราโมทย์และวิเชียร กุลตัญญ์, 2555: 226)

เพลงยาวข้างต้นอ้างอิงเพลงตับเรื่องสามก๊ก เนื้อความกล่าวถึงขงเบ้ง แสร้งตีขิมบนกำแพงเมืองเพื่อหวังล่อหลอกข้าศึกให้เข้าใจว่าเมืองของตนไม่มีความทุกข์ใดๆ ทำให้ข้าศึกหวั่นเกรงจนยกทัพกลับไป เนื้อความตอนนีของเพลงตับเรื่องสามก๊กต่างจากสามก๊กฉบับเจ้าพระยาพระคลัง (หน) ตรงที่ขงเบ้งเล่นเครื่องดนตรีคนละชนิดกัน ในเรื่องสามก๊กฉบับเจ้าพระยาพระคลังหน ขงเบ้งตีดกระจับปี่แกล้งลวงทัพสุมาอี้ ดังความว่า

ฝ่ายทหารกองหน้าสูมาอี้ยักเข้ามาใกล้เชิงกำแพงเมือง แลขึ้นไปดูบนหอรบ เห็นขงเบ้งนั่งติดกระจับปี่อยู่ก็คร่ำใจ กลับออกไปบอกสูมาอี้ย่า ว่า บัดนี้ข้าพเจ้ายก เข้าถึงเชิงกำแพง เห็นเมืองเจียบอยู่ มีแต่คนประตูละยี่สิบคนนั่งกวาดหยากเยื่อเฉยอยู่ แล้วตัวของเบ้งนั้นขึ้นนั่งติดกระจับปี่เล่นอยู่บนหอรบ เห็นประหลาดนัก จะเข้าเมืองนั้น ก็เกรงจะถูกกลขงเบ้ง จึงกลับมาบอกท่าน

(เจ้าพระยาพระคลัง (หน), 2536: 229)

กวีได้เชื่อมโยงพฤติกรรมตัวละครขงเบ้งซึ่งเป็นตัวแทนจีน กับ เหตุการณ์บ้านเมืองขณะนั้น คือ การเปิดความสัมพันธ์ทางการทูตระหว่างประเทศไทยกับประเทศจีน กวียังเชื่อมโยงพฤติกรรมแก่งตีขิมกับความหลง เพื่อสื่อให้ผู้อ่านคิดทบทวนถึงสถานการณ์ประเทศจีน ขณะนั้นเกี่ยวกับการสร้างว่าบ้านเมืองสงบสุข ทั้งที่สถานการณ์ประเทศจีนตอนนั้นปกครองแบบ คอมมิวนิสต์ การเมืองภายในประเทศไม่ได้สงบสุขอย่างที่คณะรัฐบาลไทยนึก กวีจึงอ้างถึงว่าจีนจะนั่ง บนกำแพงแก่งตีขิมฉีกยิ้มเช่นเดียวกับที่ขงเบ้งกระทำในเรื่องสามก๊ก ผู้อ่านสามารถเชื่อมโยงจีน เหตุการณ์บ้านเมือง

4) การอ้างถึงบทละครเรื่องพระพิมภัสววรรค์

การอ้างถึงบทละครนอกเรื่องพระพิมภัสววรรค์พบในเพลงยาวว่าพระยามหาเทพ (ปาน) เช่น

ครั้นพิเคราะห์ดูความเห็นงามแน่   จนชาวแพโรงเหล่าเหล่าบางยี่ขัน
ต่างนิยมชมชื่นตื่นกันครัน   ว่าเหมือนพระพิมภัสววรรค์ผู้รุ่งฟ้า

(พระมหามนตรี (ทรัพย์), 2540: 198)

ตัวอย่างข้างต้นอ้างถึงบทละครเรื่องพระพิมภัสววรรค์ซึ่งตัวละครพระ พิมภัสววรรค์นั้นเป็นตัวละครที่มีชื่อในทางมีเมียมาก มีชีวิตวุ่นวายอยู่แต่เรื่องหึงๆ หวงๆ ของเมีย พระ พิมภัสววรรค์มีทั้งเมียยักษ์เมียนมนุษย์ให้มากมาย ซ้ำยังอุตริไปสมสู่กับนางไพรบนบรรณศาลาของพระฤๅษี ด้วย (จิตร ภูมิศักดิ์, 73) การวิพากษ์ว่าพระยามหาเทพ (ปาน) กวีใช้การเชื่อมโยงพฤติกรรมตัวละคร พระพิมภัสววรรค์กับพฤติกรรมของพระยามหาเทพ (ปาน) เรื่องการมีเมียมาก เพราะพระยามหาเทพ (ปาน) ในตอนนั้นก็ยังมีเมียหลายเชื้อชาติ เช่นเดียวกับตัวละครพระพิมภัสววรรค์

5) การอ้างถึงชื่อตัวคนจีนในหอย ก.ข.

หอยเป็นการพนันของคนจีนที่เข้ามาเมืองไทยเมื่อสมัยรัชกาลที่ 3 แผ่น หอยที่แทงในสมัยก่อน จะวาดรูปเป็นคนจีนชื่อต่างๆ พร้อมมีตัว ก. ข. จนถึง ฮ. ซึ่งเป็นตัวพยัญชนะ

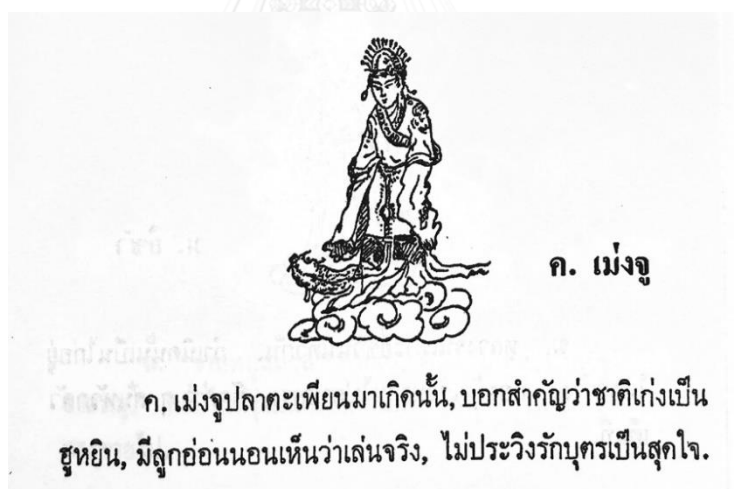
ไทยเขียนกำกับสำหรับคนไทยดูออก (เอนก นาวิกมูล, 2553 :79) จึงเป็นที่มาของชื่อเรียก หวย ก.ข. และการอ้างอิงชื่อตัวคนจีนในหวย ก.ข. พบในเพลงยาวชาววัง เช่น

มาตรแม่นมิฉะนั้นเหมือนพันกั๊ย	ไม่รู้กรู้ร้ายกาจมีวาสนา
กินเง็กชอบใจจริงจึ่งทิ้งตรา	พระเชษฐาไท่แฝงเล็งแลดู
เห็นพันกั๊ยอ้ายชายจะแก่	จะร่วมแช่สืบสายอายุอดสู
แล้วมิมิตรติดจะเก้งชื่อเม่งจู	ประคองคู่คบค้าสมาคม
แสนโกรธานารินเรียกกินเง็ก	พวกจีนแจ็กที่ตีตีมีมีถม
มารักใคร่อ้ายพันกั๊ยช่างงุงม	เถิดก็สมน้ำหน้าสาแก่ใจ

(คุณพุ่ม, 2549: 42-43)

ชื่อตัวคนจีนที่ปรากฏในเพลงยาวข้างต้นอ้างอิงถึงคนจีนชื่อต่างๆ ในหวย ก.ข. ได้แก่

อักษร ค. “เม่งจู”: เม่งจูปลาตะเพียนมาเกิดนั้น บอกสำคัญว่าชาติเก่าเป็นฮูหยิน, มีลูกอ่อนนอนนอนเห็นว่าเล่นจริง ไม่ประวิงรักบุตรเป็นสุดใจ

ภาพที่ 2 ตัวหวย ค. เม่งจู

ที่มา: เกร็ดสนุกชาวสยาม (เอนก นาวิกมูล, 2553: 85)

ถ. พันกู่ย

ถ. พันกู่ยนั้นเกิดกำเนิดสังข์, ชาติมังกรไม่สุภาพช่าง
 หยาบจิ้ง, สองมือนั้นถือข้อมไม้ขายจวร, มีเมียน้อยกลอยสวาท
 ทั้งสองคือ, ชื่อเม่งจูและกิมเง็กดวงสมร, มีบุตรสุดที่รักร่วมอุทร,
 ทั้งสองนามกรต่างกัน, ย่องเซ็งนั้นเป็นผู้พี่, ฮกซุนน้องนี้คนขยัน,
 ทั้งสองร่วมเรียงเคียงกัน, อยู่สุขทุกนิจวันคืนวันคืน. (แสดงว่า
 ได้“ค” และ “ร” ไว้เป็นเมียน้อย มีตัว “ญ” และ “ช” เป็นลูก)

ภาพที่ 3 ตัวหอย ถ. พันกู่ย

ที่มา: เกร็ดสนุกชาวสยาม (เอนก นาวิกมูล, 2553: 91)

อักษร ถ.“พันกู่ย” พันกู่ยนั้นเกิดกำเนิดสังข์ ชาติมังกรไม่สุภาพช่าง
 หยาบจิ้ง สองมือนั้นถือข้อมไม้ขายจวร มีเมียน้อยกลอยสวาททั้งสองคือ ชื่อเม่งจูและกิมเง็กดวงสมร มี
 บุตรสุดที่รักร่วมอุทร ทั้งสองนามกรต่างกัน ย่องเซ็งนั้นเป็นผู้พี่ ฮกซุนน้องนี้คนขยัน ทั้งสองร่วมเรียง
 เคียงกัน อยู่สุขทุกนิจวันคืนวันคืน

ธ. ไท่เฟ็ง

เจ้ามังกรไท่เฟ็งเก่งฉกาจ, คนขยาดออกชื่อลือหนักหนา,
 เป็นเจ้าเมืองเรื่องฤทธิ์อิศรา, ชาวประชายอมตัวกลัวฤทธิ์. (ตัวนี้
 มีอาถรรพณ์ ขุนบานไม้กล้าออก)

ภาพที่ 4 ตัวหอย ธ. ไท่เฟ็ง

ที่มา: เกร็ดสนุกชาวสยาม (เอนก นาวิกมูล, 2553: 92)

อักษร ธ.“ไท่เฟ็ง” เจ้ามังกรไท่เฟ็งเก่งฉกาจ คนขยาดออกชื่อลือหนัก
 หนาเป็นเจ้าเมืองเรื่องฤทธิ์อิศรา ชาวประชายอมตัวกลัวฤทธิ์

ภาพที่ 5 ตัวหอย ร. กิมเจ็ก

ที่มา: เกร็ดสนุกชาวสยาม (อเนก นาวิกมูล, 2553: 98)

อักษร ร. “กิมเจ็ก” นางผีเสื้อนั้นหรือชื่อกิมเจ็ก น้องคนเล็กร่วมไส้ทำน
ไต้เผ็ง แต่อารมณ์หล่อ่นสมักรักสำเพ็ง เจ้าย่องเซ็งเป็นบุตรสุดที่รัก

จากข้างต้นจะเห็นว่าตัวละครจีนในหอย ก.ข. ทั้งหมดมีความสัมพันธ์
ในเชิงคู่สาว กล่าวคือ เม่งจูแต่งงานกับพันกู่ และมีเมียน้อยคือกิมเจ็กซึ่งเป็นน้องสาวของไต้เผ็ง
ลักษณะความสัมพันธ์ดังกล่าวสอดคล้องกับความสัมพันธ์ของนางในท่กวีกล่าวไว้ในเรื่องเพลงยาวชาววัง
เช่น

ตัวผู้นี้เหมือนกันกับพันกู่

เป็นเม่งจูผู้เจ้าผิวไม่กลัวใคร

หม่อมหนูขริบสับคมคารมจัด

เหมือนยุพานารินชื่อกิมเจ็ก

ดูน่าหุยฮักเหลือจนเหื่อไหล

อุปรมย์เหมือนอย่างหม่อมทับทิมเล็ก

ผิวเนื้อทัดเทียมสีแก่นขี้เหล็ก

ออกแซ่เซ็กเสียจริงจริงชิงกันชม

(คุณพุ่ม, 2549: 43)

การอ้างอิงถึงตัวคนจีนในหอย ก.ข. ของเพลงยาวชาววัง กวีเชื่อมโยง
ความสัมพันธ์เชิงคู่สาวของตัวคนจีนในหอย ก.ข. กับความสัมพันธ์ของนางในวัง เพื่อสื่อให้ผู้อ่านเห็น
ความสัมพันธ์และพฤติกรรมเล่นเพื่อนของนางในชัดเจนมากขึ้นแล้ว นอกจากนี้ ยังสะท้อนให้เห็นด้วย
ว่าในสมัยนั้นหอย ก.ข. เป็นที่นิยมอย่างมาก และเล่นกันอย่างแพร่หลายต่อๆ มาจนถึงรัชกาลที่ 5 ที่ 6
คนบ้าหอยไปแออัดหลับนอนหน้าโรงหอยเป็นจำนวนมาก รัชกาลที่ 6 จึงโปรดเกล้าฯ ให้เลิกหอย ก.ข.
เสีย (อเนก นาวิกมูล, 2553: 80)

6) การอ้างอิงนิราสพระปฐม

นิราสพระปฐมแต่งโดยหลวงจักรปาณี² (ฤกษ์) ในสมัยรัชกาลที่ 4 เล่าเรื่องการเดินทางไปนมัสการพระปฐมเจดีย์ในเดือนสิบสอง พบการอ้างอิงนิราสเรื่องนี้ในเพลงยาวคำทำนาย เช่น

สันทายว่าผู้คนจะล้นหลาก	คนเกิดมากแต่เห็นไม่เป็นสำ
ทั้งจิตใจนิสัยแปลกแพะระยำ	มีผิดคำโบราณจรจนา
...	...
“ศาสนาที่ดูเรียวแล้วเตี้ยวันนี้	กุมาริพจะพรากจุกจากหัว
หน้าคายนมหัวนมเท่าเม็ดบัว	พุดถึงฝั้วขอบใจอะไรเลย”

(อมรา บุษกร, 2541:18)

คำประพันธ์ข้างต้นอ้างอิงข้อความในนิราสพระปฐมดังนี้

แต่เตี้ยวันนี้ดูใจเขาไม่ทุกซ์	กลับสนุกเพลินจิตพิสมัย
หนึ่งแล้วสองปองสามไม่ข้ามใคร	จะหาไปกว่าจะเห็นว่าเป็นตัว
ศาสนาดูก็เรียวแล้วเตี้ยวันนี้	กุมาริพจะพรากจุกจากหัว
ดูคายนมหัวนมเท่าลูกบัว	พุดถึงฝั้วขอบใจอะไรเลย ๑

(จักรปาณี (ฤกษ์) เปรียญ, หลวง, 2467: 28)

จากข้างต้น เพลงยาวคำทำนายได้อ้างถึงข้อความในนิราสพระปฐม โดยเชื่อมโยงเนื้อหาคำทำนายกับเนื้อหาในเรื่องนิราสพระปฐมซึ่งกล่าวถึงพฤติกรรมของคนที่ไม่เป็นไปตามมาตรฐานสังคม ในเพลงยาวคำทำนายข้อที่สี่ทำนายว่าสังคมในอนาคตจะเต็มไปด้วยผู้คนมากมาย เพราะเด็กวัยรุ่นจะใจง่ายและปล่อยให้ตั้งครรภจึงมีลูกเร็ว ทำให้จำนวนคนในสังคมมีมากขึ้น ส่วนนิราสพระปฐมตอนที่อ้างอิง ก็มีเนื้อหาว่าสมัยนี้ผู้หญิงและผู้ชายจะไม่ทุกซ์ร้อนในเรื่องการเปลี่ยนคู่ครอง จะมีความสัมพันธ์กับเพศตรงข้ามเปลี่ยนไปเรื่อยๆ จนกว่าจะพบคนที่ถูกใจ เด็กผู้หญิงเมื่อเริ่ม

² หลวงจักรปาณีเป็นชาวกรุงเก่า เกิดปลายรัชกาลที่ 3 เป็นเด็กกำพร้าอาศัยอยู่ในแพหน้าวัดเชิงท่า ป่านำไปฝากพระวินัยธรรม วัดเชิงท่าได้เล่าเรียนหนังสือจนจบเป็นสามเณร ต่อมาพระวินัยธรรมผู้เป็นอาจารย์จึงนำไปฝากเรียนในสำนักสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ (อุ) วัดสุทัศน์เทพวราราม ได้เป็นเปรียญตั้งแต่เป็นสามเณรและอุปสมบทที่วัดนี้และศึกษาเล่าเรียนจนได้เปรียญ 4 ประโยค ถึงรัชกาลที่ 4 จึงลาสิกขา เข้ารับราชการในกรมพระอาลักษณ์ ต่อมาในรัชกาลที่ 5 ได้เป็นหมื่นพากย์โวหาร แล้วเป็นหลวงจักรปาณีในกรมลูกขุนจนถึงแก่กรรม (หลวงจักรปาณี (ฤกษ์) เปรียญ, 2467: คำอธิบาย)

โตก็คิดแต่เรื่องผู้ชาย ขาดความยับยั้งชั่งใจ ซึ่งสอดคล้องกับเนื้อหาในเพลงยาวคำทำนาย ที่บอกว่า ผู้คนต่อไปจะไม่มีคุณธรรม จิตใจหยาบกระด้าง ไม่มีความกตัญญูทเวทที่ มัวสุมในอบายมุข สิ่งเสพติด และมัวเมาในเรื่องเพศตั้งแต่อายุน้อย การอ้างถึงลักษณะนี้ช่วยเพิ่มความเข้มข้นและกระทบใจผู้อ่าน พาให้ผู้อ่านตระหนักใคร่ครวญถึงปัญหาสังคมที่กวีนำเสนอไว้

กลวิธีการอ้างถึงจึงมีบทบาทในการสื่อสารสำคัญและสร้างอารมณ์สะท้อนใจ ช่วยให้ผู้่านเข้าใจจุดมุ่งหมาย เนื้อหาที่ต้องการสื่อของผู้แต่งได้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น การอ้างถึงเป็นกลวิธีที่ช่วยให้ผู้แต่งลงรายละเอียดน้อยแต่ผู้อ่านสามารถเชื่อมโยงเหตุการณ์ในเรื่องที่อ้างถึงเพื่อขยายขอบเขตข้อมูล และแบ่งปันประสบการณ์ ถ่ายทอดความรู้สึกจากเรื่องที่กวีอ้างถึงสู่ผลงานของกวี กลวิธีนี้จึงต้องอาศัยภูมิความรู้ประสบการณ์ในการอ่านของผู้อ่านด้วยเช่นกันว่า ผู้อ่านที่มีประสบการณ์หรือมีความรู้เกี่ยวกับเรื่องที่อ้างถึงก็จะสามารถเข้าถึงอารมณ์ความเข้มข้นและสารที่กวีต้องการสื่อได้อย่างชัดเจนและกระทบใจ

จากการวิเคราะห์ลักษณะเด่นด้านการใช้ภาษาที่พบในเพลงยาววิพากษ์สังคมสมัยรัตนโกสินทร์ จะพบว่ากวีมีการสื่อสารทัศนคติผ่านการตั้งชื่อเรื่อง ผ่านการเลือกใช้คำ ความเปรียบ การใช้เครื่องหมาย ตลอดจนการอ้างถึง สิ่งเหล่านี้ช่วยให้ผู้แต่งแสดงอารมณ์สะท้อนใจ เสียสดี บริภาษ ได้อย่างเข้มข้นซึ่งมีผลต่อการสร้างพลังกระทบใจให้ผู้อ่านตระหนักถึงปัญหาสังคมและให้ใส่ใจหาทางแก้ไข ลักษณะเด่นด้านการใช้ภาษาจึงทำให้ผู้อ่านมีความคิด ความเข้าใจเพลงยาววิพากษ์สังคมได้อย่างลุ่มลึกมากขึ้น

กล่าวโดยสรุป การวิเคราะห์ลักษณะเด่นของเพลงยาววิพากษ์สังคมในสมัยรัตนโกสินทร์ทำให้เห็นว่ากวีไทยสามารถนำเสนอเนื้อหาที่เต็มไปด้วยประเด็นปัญหาสังคมหลากหลายได้อย่างเข้มข้น โดยนำเสนอผ่านวิธีต่างๆ เพื่อวิพากษ์สังคม เพลงยาววิพากษ์สังคมในสมัยรัตนโกสินทร์มีความโดดเด่นในการนำเสนอเนื้อหาผ่านการใช้ภาษาด้วยวิธีการต่างๆ วิธีการเหล่านี้เองที่ช่วยส่งเสริมความเข้าใจสารที่กวีต้องการสื่อให้เด่นชัดขึ้นในความคิดของผู้อ่าน และทำให้เห็นว่ากวียังคงนำเสนออารมณ์สะท้อนใจ ซึ่งเป็นลักษณะเด่นของเพลงยาวมาใช้ในการแต่งเพลงยาวที่มีเนื้อหาวิพากษ์สังคม

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

งานวิจัยนี้มุ่งศึกษาเนื้อหาและลักษณะเด่นของเพลงยาววิพากษ์สังคมในสมัยรัตนโกสินทร์ ผลการศึกษาทำให้เห็นการนำเสนอเนื้อหาวิพากษ์บุคคล กลุ่มบุคคล และปัญหาสังคม โดยลักษณะเด่นของเพลงยาววิพากษ์สังคมประกอบด้วยลักษณะเด่นด้านเนื้อหาและด้านการใช้ภาษา ผู้วิจัยจะสรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และให้ข้อเสนอแนะดังนี้

5.1 สรุปผลการวิจัย

เพลงยาววิพากษ์สังคมเริ่มมีในสมัยรัชกาลที่ 1 เท่าที่ปรากฏหลักฐานคือเพลงยาวตีเมืองพม่า เพลงยาวประเภทนี้ยังคงลักษณะเด่นของเพลงยาวไว้คือ การสื่อสารทัศนคติและอารมณ์ที่เข้มข้น สะเทือนใจ ดังเห็นได้ผ่านเนื้อหาและลักษณะเด่นของเพลงยาววิพากษ์สังคม ดังนี้

5.1.1 เนื้อหาของเพลงยาววิพากษ์สังคมในสมัยรัตนโกสินทร์แบ่งออกได้เป็น 3 หมวดใหญ่ ได้แก่ เนื้อหาวิพากษ์บุคคลใดบุคคลหนึ่ง เนื้อหาวิพากษ์กลุ่มบุคคล และเนื้อหาวิพากษ์ปัญหาสังคม ดังนี้

5.1.1.1 เนื้อหาวิพากษ์บุคคลใดบุคคลหนึ่ง ผู้วิจัยพบว่าบุคคลที่ถูกวิพากษ์นั้นเป็นบุคคลซึ่งเป็นที่รู้จักกันดีและมีบทบาทในสังคม การวิพากษ์มักกล่าวถึงพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมในด้านพฤติกรรมส่วนตัวและพฤติกรรมในการทำงานของบุคคลนั้นๆ การวิพากษ์บุคคลแม้กวีจะวิพากษ์เฉพาะบุคคลก็จริง แต่ผลกระทบอันเกิดจากบุคคลนั้นได้ส่งผลกระทบต่อสังคมในภาพรวม บุคคลใดบุคคลหนึ่งจึงเป็นเสมือนตัวแทนของกลุ่มบุคคลหรือกลุ่มอาชีพที่ผู้นั้นข้องเกี่ยว

5.1.1.2 เนื้อหาวิพากษ์กลุ่มบุคคล ประกอบด้วยพบว่ากลุ่มบุคคลที่ถูกวิพากษ์มี 3 กลุ่มบุคคล คือ กลุ่มข้าราชการ กลุ่มพระสงฆ์ กลุ่มสตรี โดยกวีมักวิพากษ์เกี่ยวกับพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมในด้านพฤติกรรมส่วนตัวและพฤติกรรมในการทำงาน ซึ่งพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมต่างๆ ของกลุ่มบุคคลที่ถูกวิพากษ์ได้ส่งผลกระทบต่อสังคม เพราะกลุ่มบุคคลเหล่านี้ล้วนมีภาพอุดมคติหรือความคาดหวังของสังคมเกี่ยวพฤติกรรมอันเหมาะสมและมาตรฐานของสังคมอยู่แล้ว เมื่อมีพฤติกรรมที่แปลกแยกไปจากแบบแผนที่สังคมคาดหวังไว้ จึงก่อให้เกิดการวิพากษ์เพื่อให้สังคมได้รับทราบถึงพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมอันนำมาซึ่งผลเสียต่อสังคม

5.1.1.3 เนื้อหาวิพากษ์ปัญหาสังคมประกอบด้วย 7 ประเด็น คือ วิพากษ์ปัญหาเรื่องความเหลื่อมล้ำของคนในสังคมไทย เรื่องการค้ามนุษย์ เรื่องสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ เรื่องการเติบโตอย่างรวดเร็วของสังคมเมือง เรื่องระบบการศึกษาของไทย เรื่องการทำงานที่ไม่มีประสิทธิภาพของรัฐบาล ปัญหานโยบายของประเทศเพื่อนบ้าน เป็นที่น่าสังเกตว่าปัญหาทั้งหลายที่กวีวิพากษ์จำกัดวงเฉพาะปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมไทยหรือส่งผลกระทบต่อสังคมไทย ผู้วิจัยเห็นว่าปัญหาที่กวีวิพากษ์เป็นปัญหาที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการเมืองในช่วงเวลาดังกล่าว เช่น ปัญหาเรื่องความเหลื่อมล้ำของคนในสังคมไทยสะท้อนให้เห็นสภาพเศรษฐกิจการเงินที่แตกต่างกันระหว่างคนรวยกับคนจนจึงส่งผลต่อการดำเนินชีวิตที่แตกต่างกัน ยังแสดงถึงปัญหาระดับประเทศที่ยังมีการกระจายรายได้ไม่ทั่วถึง นอกจากนี้ผู้วิจัยยังสังเกตว่าเหตุการณ์ทางการเมืองเดือนตุลาฯ นับเป็นจุดสำคัญที่ปลุกเร้าให้กวีเกิดสำนึกทางการเมืองจึงเกิดการวิพากษ์การเมืองเพิ่มขึ้น ส่วนปัญหาเกี่ยวกับการเติบโตอย่างรวดเร็วของสังคมเมืองยังเป็นเสมือนข้อตรงข้ามกับจริยธรรมของคนในสังคม จนเกิดปัญหามากมายดังที่กวีเพลงยาววิพากษ์สังคมเอาไว้

การศึกษาเนื้อหาเพลงยาววิพากษ์สังคมทำให้เห็นการแสดงออกของกวีที่อยากให้คนในสังคมคิดใคร่ครวญ ใส่ใจในปัญหาสังคมที่ยังแก้ไขไม่ได้

5.1.2 ลักษณะเด่นของเพลงยาววิพากษ์สังคมในสมัยรัตนโกสินทร์ประกอบด้วย ลักษณะเด่นด้านเนื้อหาดังกล่าวกวไปแล้วในหัวข้อที่แล้ว และลักษณะเด่นด้านการใช้ภาษาซึ่งประกอบด้วยการใช้ภาษาในชื่อเรื่อง และการใช้ภาษาในเนื้อหา ดังนี้

5.1.2.1 การใช้ภาษาในชื่อเรื่อง ได้แก่ การตั้งชื่อเรื่องที่ระบุเป้าหมายในการวิพากษ์ การตั้งชื่อเรื่องตามจุดมุ่งหมายสำคัญของเรื่อง และการตั้งชื่อเรื่องเลียนแบบชื่อเพลงยาวในอดีต

1) การตั้งชื่อเรื่องที่ระบุเป้าหมายในการวิพากษ์บทบาทคือเพื่อให้ผู้อ่านคาดเดาได้บางส่วนว่ากวีต้องการวิพากษ์บุคคลหรือกลุ่มบุคคลใด และทำให้เพลงยาวมีเอกภาพ เพราะชื่อเรื่องสื่อถึงบุคคลหรือกลุ่มบุคคลซึ่งจะสัมพันธ์กับองค์ประกอบอื่นของเรื่องด้วยและบางชื่อเรื่องยังลงความคิดของผู้อ่านก่อให้เกิดการพลิกความคาดหมาย

2) การตั้งชื่อเรื่องตามจุดมุ่งหมายสำคัญของเรื่องมีผลในการเร้าความสนใจของผู้อ่านให้ติดตามอ่านเรื่องจนจบ เพราะผู้อ่านไม่สามารถคาดเดาเนื้อเรื่องทั้งหมดจากชื่อเรื่องได้อย่างแม่นยำถูกต้อง

3) การตั้งชื่อเรื่องเลียนแบบชื่อเพลงยาวในอดีต โดยเพลงยาวที่กวีเลียนคือเรื่องเพลงยาวพยากรณ์กรุงศรีอยุธยา การตั้งชื่อเรื่องลักษณะนี้ซึ่งมีบทบาทในการสร้างกรอบความคิดให้แก่ผู้อ่าน หากผู้อ่านรู้จักเพลงยาวพยากรณ์กรุงศรีอยุธยามาก่อนก็จะอ่านเพลงยาวที่มีการตั้งชื่อ

แนวนี้เปรียบเทียบกับเพลงยาวพยากรณ์กรุงศรีอยุธยาไปโดยปริยาย แม้ว่าผู้แต่งจะได้สร้างสรรค์เนื้อหาให้แตกต่างและเข้ากับยุคสมัยของตนก็ตาม

5.1.2.2 การใช้ภาษาในเนื้อหาที่พบในเพลงยาววิพากษ์สังคม ได้แก่ การใช้คำ การใช้ความเปรียบ การใช้เครื่องหมาย และการอ้างถึง ด้านการใช้คำ

การใช้คำที่มีลักษณะเป็นถ้อยคำแฝงนัย การใช้คำเรียกเฉพาะ และการใช้ถ้อยคำก้าวร้าว การใช้คำล้วนแต่แสดงให้เห็นการตัดสินใจของกวีที่มีเป้าหมายที่กวีวิพากษ์ การใช้คำส่วนใหญ่จึงเป็นไปในลักษณะบริภาษ เสียดสี

การใช้ความเปรียบมี 2 ลักษณะ คือ การใช้ความเปรียบที่มุ่งขยายพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมและการใช้ความเปรียบที่ให้ภาพของความทุกข์ การใช้ความเปรียบช่วยการวิพากษ์เป้าหมายและผลกระทบที่ได้รับจากพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม หรือปัญหาสังคม

การใช้เครื่องหมายเพื่อการเสริมความช่วยให้ผู้อ่านเห็นถึงประเด็นสำคัญที่กวีต้องการนำเสนอ เพราะการใช้เครื่องหมายต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นเครื่องหมายอัฒภาค (;) เครื่องหมายจุดไข่ปลา (...) เครื่องหมายปรัศนี (?) และเครื่องหมายอัฒประกาศ (“ ”) ต่างก็มีส่วนช่วยเน้นย้ำและเสริมความเข้มข้นอารมณ์ และชี้้นำความคิดให้แก่ผู้อ่านเข้าใจสารที่กวีต้องการสื่อ

การอ้างถึงช่วยให้ผู้อ่านสามารถเชื่อมโยงเหตุการณ์ในเรื่องที่อ้างถึงเพื่อขยายขอบเขตข้อมูล และแบ่งปันประสบการณ์ ถ่ายทอดความรู้สึกจากเรื่องที่กวีอ้างถึงสู่ผลงานของกวี

การใช้ภาษาในเนื้อหาจะช่วยให้ผู้อ่านมีความเข้าใจสารที่กวีสื่อได้อย่างลึกซึ้ง การใช้อาษายังสามารถสร้างพลังกระทบใจผู้อ่านได้อย่างเข้มข้น สะท้อนให้เห็นว่าเพลงยาววิพากษ์สังคมยังคงลักษณะเด่นของเพลงยาวในเรื่องการโต้ตอบสื่อสารด้วยอารมณ์ที่เข้มข้นและสะเทือนใจ

ลักษณะเด่นโดยเฉพาะด้านการใช้ภาษาและเนื้อหาทำหน้าที่นำเสนอสารสำคัญของเพลงยาวไปพร้อมกับการสื่อสารอารมณ์ของกวี ทำให้เพลงยาววิพากษ์สังคมมีการสื่อสารได้อย่างสมบูรณ์และตรงตามจุดมุ่งหมายของกวี และแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างเนื้อหากับการใช้ภาษาของเพลงยาววิพากษ์สังคมที่ยากจะแยกจากกันได้ ผู้วิจัยมีข้อสังเกตว่าเนื้อหาและการใช้ภาษาในการวิพากษ์สังคมของกวีมุ่งสะท้อนให้เห็นความเปลี่ยนแปลงของสังคมในแง่ร้าย ในทางกลับกันก็แสดงให้เห็นความหวังเล็กๆ ของกวีที่คงอยากเห็นการเปลี่ยนแปลงของสังคมไปในทางที่ดีขึ้น และหวังให้ผู้อ่านตระหนักรู้ซึ่งถึงปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้น มีอยู่ และไม่รู้จักแก้ไขให้หมดสิ้นไปได้เมื่อใด การวิพากษ์จึงเป็นการแสดงออกถึงความพยายามของกวีที่ต้องการเห็นสังคมที่ตนอยู่ดีขึ้น ประเทศชาติเจริญขึ้น ไร้ปัญหาต่างๆ ที่กวีได้วิพากษ์ไว้ในเพลงยาววิพากษ์สังคมในสมัยรัตนโกสินทร์

5.2 อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาเพลงยาววิพากษ์สังคมในสมัยรัตนโกสินทร์ทำให้เห็นว่า การเปลี่ยนแปลงของสังคมมีผลต่อการสร้างงานเขียนประเภทเพลงยาว กวีในสมัยรัตนโกสินทร์นำลักษณะเด่นของเพลงยาวคือลักษณะการโต้ตอบสื่อสารอารมณ์ที่เข้มข้นและสะท้อนใจมาแต่งเพลงยาวที่มีเนื้อหาวิพากษ์สังคม เพื่อแสดงทัศนคติของตน ดังนั้นเพลงยาววิพากษ์สังคมในสมัยรัตนโกสินทร์จึงเน้นความเข้มข้นด้านเนื้อหาพร้อมการใช้ภาษาเชิงเสียดสี ประชดประชัน กอปรกับสภาพสังคมในสมัยรัตนโกสินทร์ โดยเฉพาะช่วงหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง อิสระในการแสดงความคิดเห็นเปิดกว้างมากขึ้น เพลงยาวจึงเป็นเครื่องมือหนึ่งสำหรับกวีผู้มีความรู้ด้านการแต่งเพลงยาวเลือกนำมาใช้ในการสื่อสารความคิดเห็นของตน นับได้ว่าเพลงยาววิพากษ์สังคมเป็นเสมือนจุดเปลี่ยนของเพลงยาวในแง่ของพัฒนาการด้านเนื้อหา และเป็นที่น่าสังเกตว่าการวิพากษ์สังคมมักแสดงรายละเอียดปัญหาสังคมด้านต่างๆ ในแง่ลบ เพลงยาววิพากษ์สังคมจึงแสดงให้เห็นถึงความพยายามของกวีในการโต้ตอบต่อสภาพสังคมที่เลวร้าย เพื่อต้องการให้เกิดการตอบกลับด้วยการเห็นสภาพสังคมที่ดีขึ้นได้

5.3 ข้อเสนอแนะ

5.3.1 น่าจะมีการศึกษาเปรียบเทียบเพลงยาววิพากษ์สังคมในสมัยรัตนโกสินทร์กับวรรณกรรมประเภทอื่น ๆ ที่มีเนื้อหาวิพากษ์สังคมในสมัยรัตนโกสินทร์เช่นเดียวกัน เช่น นิราศ บทละคร ด้วยเหตุว่านักเขียนอาจใช้กลวิธีวิพากษ์ที่แตกต่างออกไป และจะทำให้เห็นแนวโน้มของวรรณกรรมวิพากษ์สังคมในสมัยรัตนโกสินทร์ได้ชัดเจนขึ้น

5.3.2 น่าจะมีการศึกษาพัฒนาการของเพลงยาว ด้วยผู้วิจัยเห็นว่าสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปย่อมมีบทบาทต่อการสร้างงานของกวี ผลการศึกษาจึงน่าจะเห็นสายธารงานประเภทเพลงยาวและแนวโน้มความนิยมการแต่งเพลงยาวในสังคมไทย

5.3.3 น่าจะมีการนำทฤษฎีทางวรรณกรรมมาใช้ศึกษาเพลงยาววิพากษ์สังคมไทย เช่น แนวคิดวาทกรรมที่สามารถนำมาพิจารณาความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างผู้เขียนและผู้อ่านกับเป้าหมายการวิพากษ์ได้

5.3.4 น่าจะมีการศึกษากวีนิพนธ์แนววิพากษ์สังคมของนักเขียนคนใดคนหนึ่งเพื่อให้เห็นลีลาเฉพาะตัวของนักเขียนได้อย่างชัดเจน

รายการอ้างอิง

- กมล การกุศล. เพลงยาวพยากรณ์กรุงศรีอยุธยา. **วารสารศรีนครินทรวิโรฒ พิษณุโลก** 1, 1 (มกราคม-เมษายน 2518): 90-98.
- กัมพูฉัตร, พระองค์เจ้าหญิง. **นิพนธ์ของพระองค์เจ้าหญิงกัมพูฉัตร**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: มติชน, 2543.
- กาญจนา วิชญาปกรณ์. กลอนลำนำและเพลงยาวชาววัง. วารสารมนุษยศาสตร์มหาวิทยาลัยนเรศวร** 4, 2 (มกราคม-เมษายน 2550): 87-93.
- กำชัย ทองหล่อ. **หลักภาษาไทย**. พิมพ์ครั้งที่ 2. พระนคร: บำรุงสาส์น, 2509.
- กุหลาบ มัลลิกะมาส, คุณหญิง. **ความรู้ทั่วไปทางวรรณคดีไทย**. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2539.
- เกื้อ นคร. **เพลงยาวสรรเสริญพระเกียรติพระราชประวัติและพระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สัตยการพิมพ์, 2517.
- ขรรค์ชัย บุนปาน. **กลีบเกสรหอมหวานแต่วานนี้**. กรุงเทพฯ: มติชน, 2547.
- ขุน บุญราศรี. **สารคดีในประวัติศาสตร์การเมือง 2475 – 2535 จอมพลเดนตาย**. กรุงเทพฯ: แสงดาว, 2546.
- คึกฤทธิ์ ปราโมช, ม.ร.ว.. **ละครคึกฤทธิ์** 2. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สยามรัฐ, 2533.
- จตุพร มีสกุล. **การศึกษา “วรรณคดีไศกาลัย” ในสมัยรัตนโกสินทร์ในฐานะวรรณคดีเฉพาะประเภท**. วิทยานิพนธ์ปริญญาตรีบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2556.
- จักรปาณี (ฤกษ์) เปรียญ, หลวง. **นิราสพระปฐม**. กรุงเทพฯ: ไสภณพิพรรฒธนากร, 2467.
- แจกในการกฐินพระราชทาน มหาอำมาตย์โท พระยานรเณติบัญชากิจ กรรมการศาลฎีกา ณ วัดศรีสุदारาม พระพุทธศักราช 2467
- จารุวรรณ ธรรมวัตร. **ลักษณะวรรณกรรมอีสาน**. เอกสารประกอบการศึกษาวิชา ท. 426 ลักษณะวรรณกรรมท้องถิ่น มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม. ภาพสีนรุ้: จินตทัศน์การพิมพ์, 2522.
- จิตร ภูมิศักดิ์. **บทวิเคราะห์มรดกวรรณคดีไทย**. กรุงเทพฯ: ศตวรรษ, 2523.
- จุลลดา ภัคดีภูมินทร์. เพลงยาว. **สกุลไทย** 49, 2545 (29 กรกฎาคม 2546): 33, 61-62.
- จุลลดา ภัคดีภูมินทร์. เพลงยาวพยากรณ์กรุงศรีอยุธยา. **สกุลไทย** 52, 2700

(18 กรกฎาคม 2521): 98-99.

เจือ สตะเวทิน. **ตำรับแต่งกลอน**. พระนคร: พาณิชยเจริญ, 2497.

ชุมนุมเพลงยาวสมัยโบราณ. พระนคร: ศึกษานูมิตรสมาคม, [ม.ป.ป.]

ชุมนุมสุภาพชนขับทอสุดแห่งชาติ. อนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพคุณแม่ผาด เคลือบทอง ณ เมรุวัดสุนทรธรรมทาน (วัดแค นางเลิ้ง) พระนคร วันที่ 26 กันยายน 2510.

ตำราภาษานูภาพ, สมเด็จพระยา. “คำอธิบายตำนาน โคลง ฉันท กาศย์ กลอน” ใน**บันทึกสมาคมวรรณคดี**. ที่ระลึกในการปลงศพนายเดช คงสายสินธุ์ ณ วัดเทพศิรินทราวาส วันที่ 24 มิถุนายน 2516. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์พระจันทร์, 2516.

ตำราภาษานูภาพ, สมเด็จพระยา. **ชีวิตและงานของสุนทรภู่**. พิมพ์ครั้งที่ 18. กรุงเทพฯ: องค์การค้าของ สกสค., 2550.

ทัศนีย์ กระต่ายอินทร์. **อารมณ์ขันในวรรณกรรมร้อยแก้วของไทยระหว่าง พ.ศ. 2453 – 2516**.

ปริญญาานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2521.

เทพ สุนทรสารทูล. เพลงยาวชาววัง. **ศิลปากร** 26, 4 (กันยายน 2525): 56-81.

เทพ สุนทรสารทูล. เพลงยาวนิราศรำของคุณพุ่ม ภรรยา. **วารสารฐานุสรณ์สาร** 19, 3

(1 กรกฎาคม 2543): 49-54.

เทพ สุนทรสารทูล. **เพลงยาวรัชดาภิเษก**. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, 2519.

เทพ สุนทรสารทูล. **เพลงยาววัดเทพธิดา**. กรุงเทพฯ: บริษัท บพิธ จำกัด (แผนกการพิมพ์), 2515.

บุคคละสอนบุตร พาลีสอนน้อง พิเภกสอนเบญจกาย และกฤษณาสอนน้องคำฉันท พระนิพนธ์

กรมสมเด็จพระปรมาธิบดีชิโนโรส. ที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพพระศรีสังฆญาณมุนี (สวน จิตตาสาโท) ณ เมรุวัดเทพศิรินทราวาส วันที่ 15 มิถุนายน 2506.

นราธิปพงศ์ประพันธ์, พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่น. “วรรณคดีวิพากษ์คืออะไร” ใน**วารสารปากไก่**

ฉบับพิเศษ วิทยาวรรณกรรม. จัดพิมพ์ในโอกาสวันมอบรางวัล “นราธิป” วันที่ 25 สิงหาคม 2548. กรุงเทพฯ: สมาคมนักเขียนแห่งประเทศไทย, 2548.

นริศรานุวัตติวงศ์, สมเด็จพระยา และตำราภาษานูภาพ, สมเด็จพระยา. **สารสนสมเด็จ**

เล่ม 23. กรุงเทพฯ: องค์การค้าคุรุสภา, 2505.

นเรศ นโรปกรณ์. **คาวกลอน**. พระนคร: โอเดียนสโตร์, 2508.

นั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. **ประชุมพระราชนิพนธ์พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้า**

เจ้าอยู่หัว. กรุงเทพฯ: กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, 2530.

นันทา ขุนภักดี. เพลงยาวพระราชทานสมเด็จพระพันวษา. **วารสารอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัย**

ศิลปากร 25, 1 (มิถุนายน-พฤศจิกายน 2545): 198-226.

- นายตำรา ณ เมืองใต้ (นามแฝง). **ปริทรรศน์แห่งวรรณคดีไทย ภาคหนึ่ง-ภาคสอง**. พระนคร: กรุงเทพฯบรรณาการ, 2484.
- นิตยา แก้วคัลณา. **บทพรรณนาในกวีนิพนธ์ไทย: ลีลา ความคิด และการสืบสรรค์**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2557.
- เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์. **อนุทิน 14 ตุลา**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: เกี้ยว-เกล้าพิมพ์การ, 2552.
- บารณี ถาวร. **ลักษณะคำประพันธ์ไทย**. นครศรีธรรมราช: สถาบันราชภัฏนครศรีธรรมราช, 2541.
- บุญเดือน ศรีวรวงษ์. “อนุสรณ์สถาน” เจ้าฟ้าเหม็น. **ศิลปวัฒนธรรม** 26, 6 (เมษายน 2548): 87-90.
- บุญร่วม เทียมจันทร์ และศรีญา วิชชาธรรม. **คติเพชรซาอุฯ อุ้มฆ่าสองแม่ลูก**. กรุงเทพฯ: อนิเมทกรุ๊ป จำกัด, 2553.
- ประชุมจารึกวัดพระเชตุพนฯ**. ที่ระลึกงานพระราชทานเพลิงศพสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช (ปุ่น ปุณณสิริ) ณ เมรุหน้าพลับพลาอิสริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส วันที่ 23 เมษายน 2517.
- ประชุมพงศาวดาร เล่ม 37 (ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ 63 (ต่อ)) เรื่องกรุงเก่า**. พิมพ์ครั้งที่ 4. พระนคร: โรงพิมพ์การศาสนา, 2511.
- ปัญญา บริสุทธิ์. **วิเคราะห์วรรณคดีไทยโดยประเภท**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน, 2542.
- ประสิทธิ์ ไชยธงพันธ์. **ประวัติศาสตร์มหาสงครามคอมมิวนิสต์**. กรุงเทพฯ: สยามบรรณ, 2558.
- ปรัชญา ปานเกตุ. กลอนเพลงยาวสรรเสริญพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวของ นายมี: ภาพสะท้อนการใช้พระพุทธรูปศาสนาสร้างความมั่นคงให้แก่แผ่นดินในรัชกาลที่ 3. **วารสารอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร** 30, 2 (2551): 48-77.
- พนม นันทพฤกษ์. “เพลงยาวพยากรณ์ : กันยายน 2550” ใน **ศิลปวัฒนธรรม** 28, 12 (ตุลาคม 2550): 74.
- พรพิมล วิสารกาญจน. **การวิเคราะห์กลอนเพลงยาวสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2367-2394)**. วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ไทยศึกษา), มหาวิทยาลัยรามคำแหง. 2549.
- พระคลัง (หน), พระยา. **สามก๊ก ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง (หน) เล่ม 3**. พิมพ์ครั้งที่ 17. กรุงเทพฯ: ดอกหญ้า, 2536.
- พวงทอง ภาวครพันธ์. **สงคราม การค้า และชาตินิยมในความสัมพันธ์ไทย-กัมพูชา**. กรุงเทพฯ: มุลนิธิโตโยต้าประเทศไทย, 2552.
- พัฒจิรา จันทร์คำ. **การอ่านและการวิจารณ์เรื่องสั้น**. กรุงเทพฯ: สถาพรบุ๊คส์, 2547.

พุทธเลิศหล้านภาลัย, พระบาทสมเด็จพระ. **บทละครเรื่องอิเหนา พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย**. พิมพ์ครั้งที่ 15. กรุงเทพฯ: ศิลปาบรรณาคาร, 2546.

พุทธเลิศหล้านภาลัย, พระบาทสมเด็จพระ และคณะ. **เสภาเรื่องขุนช้างขุนแผน เล่ม 1**. พิมพ์ครั้งที่ 18. กรุงเทพฯ: ศิลปาบรรณาคาร, 2544.

เพลงยาวกลบทและกลอักษร แต่งจารึกที่วัดพระเชตุพนฯ ในรัชกาลที่ 3. พิมพ์ครั้งที่ 5. อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพรองอำมาตย์ตรี มนู นาคามดี ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม วันที่ 3 มิถุนายน 2512.

มนตรี ตราโมท. **การละเล่นของไทย**. พระนคร. โรงพิมพ์ท่าพระจันทร์, 2497.

มนตรี ตราโมท และวิเชียร กุลตัญญู. **ฟังและเข้าใจเพลงไทย**. ที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพ นางเจริญใจ สุนทรวาที ณ เมรุด้านใต้ วัดเทพศิรินทราวาส วันอาทิตย์ที่ ๒๒ เมษายน พ.ศ. 2555.

มะระ (เอกไท นิลโกสิตย์). **คำคน**. กรุงเทพฯ: เรือนแก้วการพิมพ์, 2545.

มารศรี สอทิพย์. **ลีลาเสียดสีในวรรณกรรมของลาว คำหอม**. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542.

เมือง บ่อปาง (บรรณาธิการ). **กลอนขวัญวัดทองเพลงมหินทร์**. กรุงเทพฯ: ไม้งาม, 2525.

ยุรฉัตร บุญสนิท. “วรรณคดีกับสังคมเมือง” ใน **เอกสารการสอนชุดวิชาพัฒนาการวรรณคดีไทย หน่วยที่ 8-15**. พิมพ์ครั้งที่ 4. นนทบุรี: สาขาวิชาศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2543.

ราชบัณฑิตยสถาน. **หลักเกณฑ์การใช้เครื่องหมายวรรคตอนและเครื่องหมายอื่นๆ หลักเกณฑ์การเว้นวรรค หลักเกณฑ์การเขียนคำย่อ ฉบับราชบัณฑิตยสถาน**. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพฯ: อรุณการพิมพ์, 2551.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน, 2556.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรมไทย ภาคฉันทลักษณ์ ฉบับราชบัณฑิตยสถาน**. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน, 2550.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรม: ภาพพจน์ โวหารและกลการประพันธ์**. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน, 2539.

ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรม อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน**. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน, 2545.

รินฤทัย สัจจพันธุ์. **วรรณกรรมปัจจุบัน**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2547.

- ลักษณะ โดวีวัฒน์. **วรรณกรรมร้อยกรองประเภทเพลงยาว: กลอนเพลงยาวสรรเสริญพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว**. ม.ป.ท.: ม.ป.พ., 2531.
- ลาอุแบร์, ซีมอง เดอ. **จดหมายเหตุลาอุแบร์ เล่ม 1**. กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ แปล. พระนคร: องค์การค้าคุรุสภา, 2505.
- ลำยอง วิมุกตะลพ. เพลงยาว. **วารสารวัฒนธรรมไทย** 9, 4 (มิถุนายน 2512): 42-47.
- วนิดา บำรุงไทย. เพลงยาวว่าเสียดสีพระยามหาเทพ (ทองปาน) ความสำเร็จในกลวิธีเสียดสีอย่างสร้างสรรค์. **วารสารมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร** 5, 1 (มกราคม-เมษายน 2551): 29-46.
- วสันต์ รัตนโกคา. เพลงยาวเรื่องตีเมืองพม่า: การสืบสานและสร้างสรรค์ขนบทางวรรณคดีไทย. ใน **ไทยคดีศึกษาในบริบทแห่งความหลากหลาย**. 115-130. กรุงเทพฯ: แชนงวิชาไทยคดีศึกษา สาขาวิชาศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2553.
- วัชร รมยะนันท์. เพลงยาวเจ้าพระ. ใน **200 ปี กวีแก้ว: กรมสมเด็จพระปรมาธิบดีชิโนรส**, 109-114. กรุงเทพฯ: ศูนย์ภาษาและวรรณคดีไทย และภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2533.
- วินัย พงศ์ศรีเพียร (บรรณาธิการ). **กฎมณเฑียรบาล ฉบับเฉลิมพระเกียรติ เล่ม 2**. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2548.
- ศรีอินทรายุธ (อัสนี พลจันทร์). **ศิลปการแห่งกาพย์กลอน**. กรุงเทพฯ: เจริญวิทย์การพิมพ์, 2518.
- คันสนีย์ วีระศิลป์ชัย. เพลงยาวพยากรณ์กรุงศรีอยุธยา. **สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์** 54, 46 (10-16 สิงหาคม 2550): 40-41.
- ศานติ ภัคดีคำ. เพลงยาว-บทพากย์กาพย์สังวาส: ความสัมพันธ์ระหว่างวรรณคดีไทย-เขมร. **วารสารมนุษยศาสตร์ปริทรรศน์** 27 (2548): 28-35.
- ศิริมา เจนจิตมั่น. **การศึกษาเชิงวิเคราะห์วรรณกรรมคำสอนประเภทกลอนเพลงยาวในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว**. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต, ภาควิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. 2529.
- ศิลปากร, กรม. **เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศ พระประวัติและพระนิพนธ์บทร้อยกรอง**. พิมพ์ครั้งที่ 4. ธนบุรี: ศิลปาบรรณาการ, 2513.
- ศิลปากร, กรม. **บทละครเรื่อง พระมะเหลเถไถ-อุณรุฑ์ร้อยเรื่อง ระเด่นลันได กลอนเพลงยาวเรื่อง หม่อมเป็ดสวรรค์ เรื่องพระอาการประชวรของกรมหมื่นอัปสรสุดาเทพ**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: เสริมวิทย์บรรณาการ, 2516.
- ศิลปากร, กรม. **ประชุมเพลงยาวฉบับหอสมุดแห่งชาติ**. พระนคร: คลังวิทยา, 2507.
- ส. ศิวรักษ์. **หนังสือสนุก**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: เคล็ดไทย, 2540.

- สละ ลิขิตกุล. **คิกฤทธิ ปราโมช เป็นนายกฯ: ชีวิตและงาน**. กรุงเทพฯ: พี.จี., 2521.
- สมบัติ ภู่กาญจน์. **คิกฤทธิ**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: ศรีสารา, 2542.
- สมหมาย ปาโรจฉัตต์. **เลือกกระต๊อ? วิพากษ์สภาพหนังสือพิมพ์**. กรุงเทพฯ: มติชน, 2547.
- สารประเสริฐ, พระ. **กวีนิพนธ์ว่าด้วยการประพันธ์กาพย์ กลอน โคลง ฉันท์**. พระนคร: ธนาคาร ออมสิน, 2502.
- สายวรุณ น้อยนิมิตร. พุทธพยากรณ์ในวรรณกรรมไทย. ใน **ทอถักอักษรฯ: รวมบทความทางภาษา และวรรณคดีไทย**, 122-136. นครปฐม: ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2541.
- สีการ (นามแฝง). “เพลงยาว แร้งวัดสระเกศ” ใน **ศิลปวัฒนธรรม** 24, 10 (สิงหาคม 2546): 52.
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. **เจ้าขุนทองไปปล้น: รวมบทกวีสยามของสุจิตต์ วงษ์เทศ 2516 – 2523**. กรุงเทพฯ: ศิลปวัฒนธรรม, 2524.
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. **เพลงยาวถึงนายกรัชมุนตรี**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: มติชน, 2546.
- สุนทรภู่. **พระอภัยมณีของสุนทรภู่ เล่ม 1**. พิมพ์ครั้งที่ 16. กรุงเทพฯ: ศิลปาบรรณาคาร, 2544.
- สุภร ทิวถนอม. **วิเคราะห์กลอนเพลงยาวสมัยกรุงศรีอยุธยา (พ.ศ. 2199 ถึง พ.ศ. 2310) และ สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ. 2325 ถึง พ.ศ. 2411)**. ปรินิพนธ์การศึกษา มหาวิทยาลัยวิชาการศึกษา. 2515.
- เสฐียรโกเศศ (พระยาอนุมานราชธน). **พื้นความหลัง เล่ม 4**. พระนคร: ศึกษิตสยาม, 2513.
- อมรา บุษกร. **เพลงยาวคำทำนาย...ขอตสังคม**. กรุงเทพฯ: มาลัย, 2541.
- อรสา สายบัว (บรรณาธิการ). **พระบวรราชนิพนธ์ เล่ม 1 - 2**. กรุงเทพฯ: กองวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, 2545.
- อังคาร จันทาทิพย์. **วิมานลงแดง**. กรุงเทพฯ: ดับเบิ้ลนายน, 2544.
- อารียา หุตินทะ. **ภาพลักษณ์สังคมเมืองในเรื่องสั้นไทยร่วมสมัยระหว่างพุทธศักราช 2534 – 2536**. วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต หน่วยวิชาวรรณคดีเปรียบเทียบ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2539.
- อำพล สุวรรณธาดา. วิเคราะห์ “เพลงยาวพยากรณ์กรุงศรีอยุธยา”. **วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์** 1, 1 (กันยายน-ธันวาคม 2543): 57-63.
- อิงอร สุพันธุ์วนิช. กลอนเพลงยาวของคุณสุวรรณ: ภาพสะท้อนร่วมเพศสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น. **วารสารภาษาและวรรณคดีไทย** 22, (ธันวาคม 2548): 55-67.
- เอนก นาวิกมูล. **เกร็ดสนุกชาวสยาม**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: พิมพ์คำ, 2553

กระทรวงศึกษาธิการ. **แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ**

www.moe.go.th/moe/th/news/detail.php?NewsID=47194&Key=news20

เข้าถึง 30 พ.ค. 60

ผู้จัดการออนไลน์. “เลือดคอมมิวนิสต์” ที่มา:

<http://www.manager.co.th/Around/ViewNews.aspx?NewsID=9480000117300>

เข้าถึง: 8 ก.ค. 60

วิฑิต จันดาวงศ์. “งานอีสานใต้-บ้านตุลาไทย”. ที่มา:

<http://www.thaioctober.com/forum/index.php?topic=336.220;wap2>

เข้าถึง: 1 พ.ค. 60

ศูนย์ปฏิบัติการป้องกันและปราบปรามการค้ามนุษย์. “การค้ามนุษย์ คืออะไร”.

<http://www.noct.m-society.go.th/surin-hb.blogspot.com> เข้าถึง: 1 พ.ค. 59

สันติ กิตติบรรพชา และคณะ. **แมลงตัวห้ำและตัวเบียน**. ศูนย์วิจัยกีฏวิทยาป่าไม้ที่ 1 สำนักวิจัยการอนุรักษ์ป่าไม้และพันธุ์พืช. ที่มา:

http://www.dnp.go.th/FOREMIC/NForemic/Predator/index_Para.htm เข้าถึง: 20

มิ.ย.60

สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา. **พระราชบัญญัติป้องกันและปราบปรามการค้าประเวณี พ.ศ.**

2539

[http://www.parliament.go.th/ewtadmin/ewt/parliament_parcy/ewt_dl_link.ph](http://www.parliament.go.th/ewtadmin/ewt/parliament_parcy/ewt_dl_link.php?nid=18954)

p?nid=18954 เข้าถึง: 29 พ.ค. 60

ภาคผนวก

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

เพลงยาวการทำนาย

เพลงยาวการทำนายมีจำนวน 1 เรื่อง พบในสมัยอยุธยา ได้แก่

1. เพลงยาวพยากรณ์กรุงศรีอยุธยา

ผู้แต่ง สันนิษฐานว่าเป็นสมเด็จพระนารายณ์มหาราช

เนื้อหา

กล่าวถึงเหตุการณ์ของกรุงศรีอยุธยาในขณะนั้นว่ามีความร่มเย็นเป็นสุข เนื่องจากพระมหากษัตริย์ทรงอยู่ในทศพิธราชธรรม จนครบศักราชได้ 2,000 ปีจึงจะเกิดยุคเข็ญ และผู้แต่งได้ทำนายเหตุการณ์อันน่าสะพรึงกลัวไว้ 16 ประการ เช่น อากาศจะวิปริตผิดปกติ เกิดโรคภัยไข้เจ็บ พืชพันธุ์ธัญญาหารจะมีรสชาติเปลี่ยนไป เกิดข้าวยากหมากแพง แผ่นดินแห้งแล้ง บ้านเมืองเกิดกบฏ คนชั่วจะครองเมือง คนดีจะหนีหาย ผู้ดีจะเดินตรอก ชีครอกจะเดินถนน มิตรจะเป็นศัตรู ศิษย์จะคิดล้างครู คนพาลจะมีอำนาจนักปราชญ์จะตกต่ำ โจรจะชุกชุม ประชาชนเดือดร้อน จะรบราฆ่าฟันล้มตายกันเป็นจำนวนมาก จนในที่สุดกรุงศรีอยุธยาก็คงล่มสลายไปตลอดอายุพระพุทศศาสนา 5,000 ปี

เพลงยาวความรัก

เพลงยาวความรัก มีจำนวนทั้งหมด 161 เรื่อง ได้แก่

- เพลงยาวความรักที่แต่งในสมัยอยุธยา จำนวน 41 เรื่อง ดังนี้

1. เพลงยาวเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร (3 ฉบับ)

ผู้แต่ง เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร (เจ้าฟ้ากุ้ง)

เนื้อหา

ฉบับที่ 1: (สงวนรักฤมาหักอารมณ์หวน...)

กล่าวตัดพ้อนางอันเป็นที่รักที่ไม่รับรักตน

ฉบับที่ 2: (เห็นจรีตบิตเบียนทำเชือนเฉย...)

กล่าวตัดพ้อนางอันเป็นที่รักที่นัดแล้วนางไม่มาตามนัด

ฉบับที่ 3: (ปางพื้มาดสมานสุมาลย์สมร...)

กล่าวตัดพ้อนางอันเป็นที่รักที่เคยสนิทแล้วต้องมาห่างกันเพราะชาตินี้มี

กรรม จึงขอให้ชาติหน้าได้ครองคู่กัน

2. เพลงยาวของเจ้าฟ้าจืด (12 ฉบับ)

ผู้แต่ง เจ้าฟ้าจืด

เนื้อหา

ฉบับที่ 1: (เจ้าดำแดงแสงนากผากศรี...)

กล่าวต่อว่าพวกผู้หญิงที่ประพฤติตนไม่เหมาะสม มากด้วยราคะคอย

ยั่วยวนผู้ชาย ดนขอห่างจากพวกผู้หญิงพวกนี้

ฉบับที่ 2: (เสียดายรักที่เริ่มเสนาหา...)

กล่าวตัดพ้อนางอันเป็นที่รักที่เคยทำให้ตนหลงรักตั้ง 2 ปี แล้วยังจะไป

แต่งงานกับชายอื่น ทำให้ตนเป็นทุกข์ยิ่งนัก จึงอ้อนวอนขอให้นางอันเป็นที่รักช่วยกลับมาดับความทุกข์นี้ที

ฉบับที่ 3: (แสนคิดสุดคิดคำนึงถนอม...)

กล่าวขอความรักจากนางอันเป็นที่รัก และขอให้ช่วยตอบสารกลับมาที

ฉบับที่ 4: (ไ้อระคายมิได้วายถวิลถึง...)

กล่าวขอความรักจากนางอันเป็นที่รักซึ่งกำลังบวชเป็นชื้ออยู่ ขอให้นางคิด ทบทวนให้คิดว่าต่อไปภายหน้านางจะสามารถอยู่ตัวคนเดียวได้หรือ แล้วช่วยตอบกลับสารของตน และ ช่วยเก็บเรื่องสารนี้ไว้เป็นความลับด้วย

ฉบับที่ 5: (อกเอ๋ยเมื่อไม่เคยฤๅครวณวิไล...)

กล่าวตัดพ้อนางที่ตนเสนาหาทั้งสามคนว่า ตอนที่ตนติดตามพวกนางไป โดยหลงกลคิดว่าไปเก็บกระจับครั้งนั้น ตนได้รับความอายกลับมา อีกวันต่อมาพอรู้ว่าพวกนางมาซื้อ กระจับที่ตลาดก็วอนขอให้ตอบสารมาให้แจ้งว่าแท้ที่จริงแล้วพวกนางนั้นคือใคร

ฉบับที่ 6: (ฝากสารสุจริตชนิษฐา...)

กล่าวพรรณนาถึงความรักที่มีต่อนางอันเป็นที่รักตั้งแต่แรกพบ และขอให้ นางนั้นรอนทนก่อนจนกว่าตนจะมียศศักดิ์มากกว่านี้

ฉบับที่ 7: (โฉมหอมหอมเหิรเวหาหวน...)

กล่าวขอความรักจากหญิงหม้าย โดยให้เหตุผลโน้มน้าวนางว่าการที่ผู้หญิง ไม่มีสามีนั้น รังแต่จะถูกคนนินทา ถ้านางไม่ตอบสารแสดงว่ามีใจให้กับตน

ฉบับที่ 8: (สดับข่าวกล่าวทรงองงค์สนม...)

กล่าวตัดพ้อนางอันเป็นที่รักที่หายหน้าหายตาไป จนตนต้องสืบข่าวหาว่า นางอยู่ไหน และขอให้นางช่วยตอบสารกลับด้วย

ฉบับที่ 9: (ไอ้แสนเวทนานะอกเอ๋ย...)

กล่าวตัดพ้อนางอันเป็นที่รักที่นางไม่เคยเหลียวแล และขอให้นางช่วยตอบ สารกลับมาที่

ฉบับที่ 10: (แสนทุกข์ครั้งนี้ไม่มีใครเสมอเหมือน...)

กล่าวตัดพ้อนางอันเป็นที่รักที่นางไม่เคยนึกถึงความหลัง และความรัก ครั้งนี้ทำให้ตนเจ็บปวด จึงขอตัดขาดรักจากนาง และขอให้นางอธิษฐานกรรมแก่กันด้วย

ฉบับที่ 11: (โฉมสุมาลย์ทิพเกษร...)

กล่าวรำพันถึงความรักที่มีต่อนางอันเป็นที่รักตั้งแต่พบนางในงานแข่งเรือ และกลัวว่าจะไม่สมหวังในรัก ถ้ามีโอกาสก็จะเข้าหานาง ขอให้นางรับรักของตนด้วย ถึงแม้ว่าตนจะ เคยมีหญิงอื่น แต่ก็ขอรักมั่นในนางคนเดียว

ฉบับที่ 12: (ทราชมรักพี่รักสุดเสนาหา...)

กล่าวรำพันต่อนางอันเป็นที่รักถึงความทุกข์ว่า เพราะกรรมจึงยังทำให้ เราไม่ได้คู่กัน แม้ตนจะต้องจากนางไปไกลเพียงใดก็จะคอยฟังข่าวจากนาง และขอให้นางเก็บเรื่องใน จดหมายนี้ไว้เป็นความลับ

3. เพลงยาวของเจ้าสระแก้ว (3 ฉบับ)

ผู้แต่ง เจ้าสระแก้ว

เนื้อหา

ฉบับที่ 1: (ฟังสารสุจริตขนิษฐา...)

กล่าวตอบสารนางอันเป็นที่รักที่ส่งมาขอโทษว่า ตนได้อโหสิให้นาง เพราะไม่อยากจะรื้อฟื้นเรื่องเก่าๆ

ฉบับที่ 2: (ขนิษฐน้องสองสุดาวราโฉม...)

กล่าวชมความงามของนางอันเป็นที่รักทั้ง 2 คนที่ทำให้ตนหลงรัก แต่ก็ไม่อายเอื้อม และขอให้นางช่วยตอบสารกลับมาหรือจะส่งสไปมาด้วยก็ได้ อยากรู้ก็ตามหญิงก็ควรมีสามี

ฉบับที่ 3: (หวังถนอมจอมมิ่งบำรุงสงวน...)

กล่าวชี้แจงความจริงเรื่องที่ตนถูกใส่ร้ายจนทำให้นางอันเป็นที่รักรังเกียจ และขอให้นางอย่าหลงเชื่อคำพูดคนอื่น ขอให้เชื่อแต่คำพูดของตนเท่านั้น

4. เพลงยาวของนายจ้อยฟันขาว (6 ฉบับ)

ผู้แต่ง นายจ้อยฟันขาว

เนื้อหา

ฉบับที่ 1: (ไอ้แสนเวทนาใจระทม...)

สอบถามนางอันเป็นที่รักเกี่ยวกับข่าวที่ว่านางไปให้ท่าแก่ชายอื่นซึ่งตนนั้นเทียบไม่ติด และเตือนนางว่าความรักอาจไม่ราบรื่นไปตลอด เพราะอาจมีเสียใจบ้างเป็นธรรมดา

ฉบับที่ 2: (วันพระศพก็ได้สบประสงฆ์หมาย...)

กล่าวถึงความหลงใหลในครั้งแรกที่พบนางอันเป็นที่รักในวันพระศพ และตนทำได้เพียงคิดถึงชื่อนางแทนตัวของนาง

ฉบับที่ 3: (ขนิษฐน้อยไอ้ละห้อยอาลัยโหย...)

กล่าวถามถึงข้อข้องใจที่นางอันเป็นที่รักทำเมินเฉยตน ขอให้นางช่วยชี้แจงสาเหตุว่าตนทำอะไรผิด และขออภัยในความผิดนั้นของตน

ฉบับที่ 4: (แสนรักสุดรักแล้วอกเอ๋ย...)

กล่าวถามถึงสาเหตุที่นางอันเป็นที่รักเปลี่ยนไป ช่วยเห็นใจและตอบสารของตนกลับด้วย

ฉบับที่ 5: (สตั๊บสารสุจริตชนนิษฐา...)

กล่าวตอบสารนางอันเป็นที่รักที่ส่งมาขอโทษตน ตนก็ต้องขอโทษด้วยเช่นกันที่กล่าวสบประมาทนางเรื่องไม่มาตามนัด เพราะตนมาทราบภายหลังว่านางเป็นลมชักจึงไม่ได้มา แต่ที่ตนกระทำไปก็เพราะความรัก

ฉบับที่ 6: (อนิจจาคอยท่าคณิงถึง...)

สอบถามตำรวจวัง(หญิง)เรื่องแม่ชีคนงามที่ตนสนใจว่าเป็นใคร เพราะตำรวจวังเป็นคนรับใช้สนิทของแม่ชี

5. เพลงยาวยายจันอุษา (2 ฉบับ)

ผู้แต่ง ไม่ปรากฏนาม

เนื้อหา

ฉบับที่ 1: (ได้สตั๊บถ้อยสุนทรสาร...)

กล่าวขอบคุณที่นางอันเป็นที่รักที่ตอบสารของตน ตนยังหวังเรื่องที่จะมาขอพบนางบ้างเพราะตนนั้นยศน้อย และรำพันว่าตนจากนางไปตั้งแต่ยังนางยังเป็นเด็กจนมาทราบภายหลังว่านางได้เป็นภรรยาของผู้มียศศักดิ์ ตนก็พลอยยินดี ขอให้นางรักษาตัวด้วย

ฉบับที่ 2: (ได้สตั๊บรสบรรหารสาร...)

กล่าวตอบจดหมายนางอันเป็นที่รักว่าตนดีใจที่ได้รับจดหมายจากนาง แต่ก็เป็นทุกข์ด้วยมีศักดิ์ต่างกัน นางเป็นหญิงหากประพฤดิอะไรผิดก็จะมีแต่คนหัวเราะเยาะ

6. เพลงยาวของนายภิมเสน (15 ฉบับ)

ผู้แต่ง นายภิมเสน³⁵

เนื้อหา

ฉบับที่ 1: (สารศรีนุสรเสนา...)

กล่าวตอบสารของนางอันเป็นที่รักว่า ได้เห็นสารของนางจึงหายเป็นทุกข์ และแจ้งว่าตนได้ทราบข่าวที่นางถูกสบประมาทแล้ว ขอให้เทพทั้งหลายช่วยทำให้นางพ้นมลทิน ตนจะตั้งตารับวันรอที่จะได้พบนาง

³⁵ นายภิมเสนหรือหม่อมภิมเสน แต่ในที่นี้เรียกชื่อตามฉบับที่ได้รับการตีพิมพ์แล้ว ซึ่งส่วนใหญ่จะเรียกตรงกันว่า นายภิมเสน เช่น “ชุมนุมเพลงยาวสมัยโบราณ” “เพลงยาวคารมเก่า” เป็นต้น

ฉบับที่ 2: (ได้เห็นที่มีจิตคิดสงสาร...)

กล่าวขอความรักจากนางอันเป็นที่รัก โดยโน้มน้าวว่าสามีนางนั้นตายไปแล้ว นางจะทนทรมานตัวคนเดียวเลี้ยงลูกน้อยไปอีกทำไม นางยังมีเสน่ห์แม้แต่ตนยังหมายปอง และขอให้ช่วยปิดเรื่องสารนี้เป็นความลับด้วย

ฉบับที่ 3: (คลี่สารอ่านสะดุ้งอุทัยหวน...)

กล่าวตอบสารนางอันเป็นที่รักซึ่งตัดพ้อตนไปว่า ตนไม่ใช่คนเสียจิต แต่ด้วยน้อยวาสนา ไม่มีสมบัติและยศศักดิ์ จึงไม่มีหน้าไปพบน้องได้

ฉบับที่ 4: (อนิจาตาลอยคอยหายสูญ...)

กล่าวตัดรักนางอันเป็นที่รักว่า ความหลงใหลนางหมดไปเพราะทราบข่าวที่เขาถือกันว่านางนั้นภายนอกดูดีแต่ภายในนอนฟอนเต็มไปหมด จึงขอประณามไว้ให้เป็นตัวอย่าง

ฉบับที่ 5: (พอสบเนตรศรเนตรอนงค์สมร...)

กล่าวขอความรักจากนางอันเป็นที่รัก เพราะหญิงที่ไม่มีเจ้าของอาจถูกนิทนาได้ อยากรู้ก็ขอให้รับไมตรีที่ตนมีให้สักนิดเถิด

ฉบับที่ 6: (จะก่งคอหัวรอให้คอแหบ...)

กล่าวต่อว่าภรรยาของเพื่อนซึ่งประพฤติตนไม่เหมาะสม เล่นชู้กับชายทิศได้หน้าชายหน้านัก และให้นางไปหานายเร็นกับเด็กวานที่ปลายนาให้เขาช่วยทำเสน่ห์แก้หน้าให้หายอายุเถิด

ฉบับที่ 7: (ฟังกำหนดแนใจให้ไปสถาน...)

กล่าวตัดพ้อนางอันเป็นที่รักถึงเหตุการณ์ที่ตนแอบไปหานางที่เรือนแต่ก็ไม่พบ พร้อมกับย้ำว่ารักของตนครั้งนี้ที่มีต่อนางนั้นไม่ได้ล้อเล่น เพราะตนนั้นคิดไปถึงขั้นที่จะฝากศพให้นางช่วยเผาผีให้

ฉบับที่ 8: (ประมวรับประมาณรสฤดีสงวน...)

กล่าวขอความรักจากนางอันเป็นที่รัก เพราะนางนั้นเปรียบดังชีวิตของตน

ฉบับที่ 9: (อนิจจาช่างไม่ปราณีณอม...)

กล่าวตัดพ้อนางอันเป็นที่รักที่ทำลิ้มการสวาทครั้งแรก มาหักรักลงกลางคัน และหมางเมินตนทำให้ตนต้องชอกช้ำใจ

ฉบับที่ 10: (โถมสุคนธ์ปนคันธเกสร...)

กล่าวขอความรักจากนางอันเป็นที่รัก เพราะตนคิดถึงนางมากจนต้องส่งสารมา ขอให้นางช่วยตอบสารที

ฉบับที่ 11: (ผลกรรมซ้ำใจอะไรหนอ...)

กล่าวชี้แจงต่อนางอันเป็นที่รักถึงเหตุการณ์ที่ตนถูกเพื่อนใส่ความ ทำให้นางนั้นตัดรักจากตนไปเสียแต่ต่อไปตนจะเลิกรักนาง ขอให้โหสิกรรมแก่กัน และขอให้ตนอย่าได้คบคนไม่ดี หากใครคิดร้ายกับตนก็ขอให้พบเหตุร้ายนั่นเอง สุดท้ายขอให้ตนได้เข้าสู่นิพพาน

ฉบับที่ 12: (ศุกสารสำเนาเสนาหา...)

กล่าวขอความรักจากนางอันเป็นที่รัก เพราะรักมากแต่ก็ไม่อาจเอื้อม ตนไม่รู้จะทำอย่างไร จึงขอให้นางช่วยตอบสารนี้ด้วย ตนไม่ได้ล้อเล่นกับความรักครั้งนี้ และจะตั้งตารอคอยสารจากนาง

ฉบับที่ 13: (ชาวศรีสมบุรณ์พุลสวัสดิ์...)

กล่าวขอความรักจากนางอันเป็นที่รัก โดยบอกว่าตนหมายปองแต่นางคนเดียว ขอให้ตอบรักตนด้วยการตอบสารนี้ที่ ไม่เช่นนั้นตนคงไม่สามารถหยุดคิดถึงนางได้

ฉบับที่ 14: (ลายลักษณ์อักษรานุชาสนอง...)

กล่าวขอความช่วยเหลือจากพี่(เลี้ยง)ของนางอันเป็นที่รัก โดยบอกว่าสารที่ส่งมานี้ต่างดอกไม้มาขอขมาพี่ ขอให้ช่วยส่งสารให้กับนางอันเป็นที่รักด้วย หากรักครั้งนี้สมหวังจะไม่ลืมพระคุณพี่เลย และขอให้ช่วยเก็บเรื่องสารนี้ไว้เป็นความลับด้วย

ฉบับที่ 15: (โอ้วว่าครวญนวนลนาฏประภาศสนิท...)

กล่าวขอความรักจากนางอันเป็นที่รัก โดยบอกว่าคิดถึงนางมากจึงแต่งสารมาให้ ขอให้นางอย่าล้อเล่นกับตน ช่วยรับไมตรีแล้วตนจะดูแลนางเป็นอย่างดี สุดท้ายขอให้นางอย่าบอกใครเรื่องสารนี้

- เพลงยาวความรักที่แต่งในสมัยธนบุรี มี 3 เรื่อง ดังนี้

1. เพลงยาวของพระยามหานุภาพ (3 ฉบับ)

ผู้แต่ง พระยามหานุภาพ

เนื้อหา

ฉบับที่ 1: (เสียดายรักหลงรักกระไรหนอ...)

กล่าวตัดขาดความรักที่มีต่อนางอันเป็นที่รักว่า เดิมทีหวังว่ารักจะสมหวัง แต่สุดท้ายกลับเป็นชังกัน ตนขอตัดรักจากนางจนถึงชาติหน้า ไม่คิดเหลือเยื่อใยต่อกันเลย

ฉบับที่ 2: (สดับข่าวที่เขากล่าวเกลี้ยถึง...)

กล่าวตอบสารของนางอันเป็นที่รักว่า คิดถึงนาง อยากถามข่าวคราวบ้าง แต่ก็ไม่กล้า จะกลายเป็นลามลวนไป ถ้าวางจากราชกิจจะไปพบนาง

ฉบับที่ 3: (ความเสน่ห์ที่สุดแสนสงวน...)

กล่าวตัดพ้อนางอันเป็นที่รักว่า นัดพบนางแล้วนางไม่มาตามนัด ทำให้ตนเป็นทุกข์ รักหรือไม่รักก็ขอให้นางตอบสารมา ถ้าไม่ตอบจะคิดว่านางมีใจให้ตน

- เพลงยาวความรักที่แต่งในสมัยรัตนโกสินทร์ มีจำนวน 117 เรื่อง ดังนี้

1. เพลงยาวพระยาพระคลัง

ผู้แต่ง พระยาพระคลัง

ปีที่แต่ง สันนิษฐานว่าในสมัยรัชกาลที่ 1

เนื้อหา

กล่าวตัดขาดนางอันเป็นที่รัก โดยให้เหตุผลว่าจับผิดนางได้ว่าแอบมีมิตร(ลับ)ไว้คอยชมอยู่แล้ว ตนก็จะมีแต่ความทุกข์ คิดใคร่ครวญแล้วจึงได้แต่งสารมาเพราะสงสัยว่านางจะตัดสวาทกัน ถ้าเป็นเช่นนั้นก็ขอให้นางอยู่อย่างมีความสุข และโอโหสิกรรมแก่กัน ขอให้ชาติหน้าหรือชาติไหนอย่าได้พบกันอีก

2. เพลงยาวกรมพระราชวังบวรมหาเสนาอนุรักษ์

ผู้แต่ง กรมพระราชวังบวรมหาเสนาอนุรักษ์

ปีที่แต่ง สันนิษฐานว่าในสมัยรัชกาลที่ 2 (พ.ศ. 2352)

เนื้อหา

เป็นสารทรงพระราชนิพนธ์ถึงสตรีนางหนึ่งครั้งเสด็จไปรบพม่าที่เมืองกลาง เมื่อ พ.ศ. 2352 กล่าววาทะที่ส่งสารมาให้นางเพราะเป็นที่ต้องเสนาหาและหวังได้นางเป็นคู่ ขอให้นางอันเป็นที่รักเก็บสารนี้ไว้เป็นพยาน หากไม่เป็นไปดังคำกล่าวให้นางเอาสารนี้ออกมาประจานตนได้เลย และขอให้นางรอดกลับมา(จากทำศึก) ก่อน จะมาแต่งงานด้วย และขอให้นางลาจากการถือพรตเสียเถิด

3. เพลงยาวพระยาตรัง (6 ฉบับ)

ผู้แต่ง พระยาตรัง

ปีที่แต่ง สมัยรัชกาลที่ 2

เนื้อหา

ฉบับที่ 1: (ชายเนตรจวบเนตรพิศม์ศรแสง...)

กล่าววอนขอความรักจากนางอันเป็นที่รัก โดยอ้างว่าเมื่อสบตานางก็หลงรักจนทำตัวไม่ถูก ก้าวขาอะไรก็ขัดข้องไปหมด อย่างไรตนก็จะพยายามตามนาง และขอให้นางช่วยทำให้หายเศร้า

ฉบับที่ 2: (โฉมจันทร์หรือขวัญพิสดสงวน...)

กล่าวชมนางอันเป็นที่รักว่างามหาที่เปรียบมิได้ ตนจะดูแลทะนุถนอมนางมิให้แม้แต่แสง ลม มาทำให้กายนางเคืองระคาย

ฉบับที่ 3: (แสนทุกข์สุดทุกข์ครั้งนี้เอ๋ย...)

กล่าวตัดขาดนางอันเป็นที่รักโดยถามว่า การที่นางเปลี่ยนไป เหตุเพราะ ไกลกันหรือตนต่ำศักดิ์ อย่างไรก็ตามตนก็ขออวยพรนางให้มีความสุข และขอลาขาดจากนาง อย่าให้มี เวรแก่กัน ขอโหสิกรรมอย่ามีโอกาสร่วมภริมย์กันอีกเลย

ฉบับที่ 4: (ศุภสารเสนาะเสนาหา...)

กล่าวขอความรักจากนางอันเป็นที่รัก ขอตนพบหน้านางสักเล็กน้อย เพราะสุดจะห้ามใจแล้ว และตนจะนับเวลาคอยสารตอบจากนาง

ฉบับที่ 5: (ซังใจที่ไม่เจียมใจสงวน...)

กล่าวตัดพ้อนางอันเป็นที่รักว่า ตนนั้นต่ำศักดิ์ การรักนางจึงถือเป็นการ อาจเอื้อม ตนนี้คิดถึงนางทุกเวลา จนลืมการงานหน้าที่ ก็ได้แต่ปลอบใจตนเองให้ห้ามใจ ให้รักตนเอง หากห้กรอนความรักได้ เรื่องเดือดร้อนต่างๆ จะบรรเทาตนเอง

ฉบับที่ 6: (ขาวเหลืองเรื่องศรีวิเชียรฉาย...)

กล่าวขอความรักจากนางอันเป็นที่รักว่า ตนจะรักนางไม่มีวันเสื่อมคลาย จะถนอมทำทุกอย่างเพื่อดูแลอย่างดี แม้จะไม่สมหวังก็ยังไม่ยอมเลิกคิด ขออย่าให้นางรังเกียจกันเลย ขอให้ร่วมอารมณ์รัก เมื่อนางทราบสารแล้วก็อย่าระแวง เห็นแก่หน้าตนเถิด โปรดตอบไมตรี ประคอง ความสัมพันธ์ไว้อย่าให้สูญ

4. เพลงยาวของนายนรินทิเบศ (อิน) (3 ฉบับ)

ผู้แต่ง นายนรินทิเบศ (อิน)

ปีที่แต่ง สมัยรัชกาลที่ 2

เนื้อหา

ฉบับที่ 1: (โฉมสุคนธ์ธารทิพย์ประทินหอม...)

กล่าวขอความรักจากนางอันเป็นที่รัก โดยชมว่านางงามดั่งนางฟ้า หวังว่า นางจะยอมรับรัก และนางอย่าแคลงใจเลยว่ารักของตนจะเสื่อมหาย อย่าได้ถ้อยศถือตัวเลย ขอเชิญ ตอบสาร ตนจะรอคอยนับวันที่จะได้เห็นสารตอบจากนาง

ฉบับที่ 2: (เจ้าศรีสวัสดิ์แต่พี่ที่ศนาสงวน...)

กล่าวขอความรักจากนางอันเป็นที่รัก โดยอ้างว่าตั้งแต่วันที่ตนได้ติดตามเชษฐาเพื่อ ไปหานาง ตนแอบอยู่หลังประตูตอนที่เชษฐาร้องเรียกนาง จากนั้นตนก็นิกรักนางสุดใจ จึงแจ้งสารขอ เชิญใจน้องมารักตอบพี่

ฉบับที่ 3: (โฉมกลิ่นๆ ทวลให้ชายหอม...)

กล่าวชมนาง(จอม)ว่าสวยหนักหนา ชมละเอียดทุกส่วนตั้งแต่ผมจรดเท้า แต่นางกลับไร้คู่ หญิงควรมีคู่รัก จึงจะสมศักดิ์และมีความสุข ถ้ามีคู่ก็จะเพิ่มยศแก่หญิงยิ่งขึ้น

5. เพลงยาวสังวาส (6 ฉบับ)

ผู้แต่ง พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

ปีที่แต่ง สมัยรัชกาลที่ 3

เนื้อหา

ฉบับที่ 1: (สารสัญญาว่าไว้อย่าไหลหลง...)

กล่าวว่าสารนี้เปรียบเหมือนสัญญาที่ให้ไว้ว่าเราสองคนจะคงคำสัตย์ ไม่ลืมรักกัน ตนไม่กลัวราชทัณฑ์เพราะรักนางและใคร่ร่วมภิรมย์ นางที่รักอย่าได้เคืองเลย ตนไม่ได้ล้อเล่นอีก 3 เดือนที่เคยเตือนนางให้จากคู่มาทอด แต่ความจริงสองรักมักแผลง หากชาตินี้ตนไม่สมหวัง ก็ขอหมายปองนางที่รักคนนี้ในชาติหน้าเพราะชาตินี้นางมีคู่ ตนเลยต้องตัดสวาท

ฉบับที่ 2: (เป็นน้าแค้นแสนวิตกไอ้ออกเอ๋ย...)

กล่าวตัดพ้อว่าทำไมตนถึงไม่รู้จักเช็ดกับความรัก คลั่งไคล้ผู้หญิง ถูกเขาหักอกซ้ำซาก พอผิดหวังจากคนหนึ่งตนก็หมายปองคนใหม่ ที่ตนต้องเจ็บแบบนี้ก็เพราะไม่ห้ามใจ แต่โบราณท่านว่าให้มีอุตสาหะแล้วจะสมหวัง ดังนั้นจะยอมทุกข์ ยอมสู้อย่างไรต่ออีกครึ่ง

ฉบับที่ 3: (แสนทเวชถวิลถึงคณิงสมร...)

กล่าวรำพึงถึงนางที่รักว่าคิดถึงไม่หาย ตนนี้เศร้าใจเพราะไม่ได้พบหน้านางมาจะปีกว่าแล้ว ต้องทนทุกข์ จะทำอะไรก็ได้เกรงนางจะรังเกียจ แม้จะเกิดเรื่องฉาวตนก็ขอยอมรับโทษ ไม่รู้ว่าตนเคยทำกรรมอะไรไว้จึงเป็นดังนี้ เราเคยร่วมรักกันมา 3-4 คีน ตนยังจำกลิ่นนางได้ ที่สัญญาไว้นั้นตนไม่เคยลืม นางก็อย่าได้แพร่พรายไปเดี๋ยวจะไม่งาม ให้นางรอก่อน ถ้าบุญมีเราคงได้คู่กัน ตนยังคิดถึงนางอยู่ทุกวัน

ฉบับที่ 4: (หวังวิโยคโศกสร้อยระห้อยไทย...)

กล่าวตักเตือนนางที่รักว่าตั้งแต่วันแห่เจ้าขึ้น ตนนั้นนางให้ออกมาเป็นเพื่อน นางก็ทำแซ่เขื่อน โทกว่าจับใจ แต่ตอนชมขบวนแห่กลับเห็นนางจับมือกับชายอื่น ตนจะเข้าไปถามก็เกรงจะทะเลาะ นางทำตนแบบนี้ไม่เหมาะสม ทำตัวร่าเริงเสียเกิน

ฉบับที่ 5: (สารสัตย์สุจริตไม่คิดแหง...)

กล่าวตัดพ้อต่อว่านางอันเป็นที่รักว่านางมีชายอื่น ไม่คิดเลยรักเราจะจางเร็ว ทำแบบนี้ไม่เห็นแก่หน้าตนเลย จริงอยู่ที่ตนเองก็มีหญิงหลายคน แต่หญิงอื่นก็แค่ลองชมเท่านั้น ตั้งแต่ฟังข่าวหงส์นางก็หายหน้าไปเลย ดูแห่เจ้าขึ้นก็หลบหนี จนวันไปถวายผ้าป่า นางก็รีบไปก่อนไม่รอ

ให้ตนไปปรับตามที่นัด แล้วกลับเห็นว่านางฟิงกลอนชายอื่นอยู่ (หน้าหน้า)ครบ 3 ครั้งตนจึงตัดใจได้ นางอย่าได้หวังจะคืนดีกันได้อีกเลย และอย่าได้คิดถึงความหลังของเราอีก

ฉบับที่ 6: (คิดถึงแพรเลียนแล้วเสียดายเหลือ...)

กล่าวตัดพ้อนางที่รักว่าเสียดายผ้าแพรดำที่นางให้เมื่อไปทัพ ตอนชอบกัน ดีก็ดีทรก แต่ตอนซังกั้นกระทั่งผ้าก็ไม่เหลือ ผากไปบอกลับมีคนฉีกขาด ตนเสียดายผ้าที่เคยติดตัวไป ไหนตลอด เหมือนจะแกล้งให้ตนอาย เห็นเปลี่ยนผ้ามาให้ห่มคงตอบแทนตนให้อาย ช่างน่าเสียดาย แพรดำผืนนั้น

6. เพลงยาวกรมหมื่นสถิตธำรงสวัสดิ์ (9 ฉบับ)

ผู้แต่ง พระเจ้าราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นสถิตธำรงสวัสดิ์

ปีที่แต่ง สันนิษฐานว่าในสมัยรัชกาลที่ 4

เนื้อหา

ฉบับที่ 1: (แต่วันเห็นมิได้เว้นทิวาหวัง...)

กล่าวชมนางอันเป็นที่รักว่างามยิ่งนัก ต่อให้หญิงแสนคนก็ไม่งามเท่านาง ตนจึงคิดถึงมากจนไม่เป็นอันทำงานทำการ นอนไม่หลับสักคืน จะตายเสียให้ได้ถ้าไม่ได้ร่วมเรียงเคียง หมอนกับนาง อย่าได้สงสัยคิดว่าตนแกล้งลวง ขอให้นางรับรักตนเถิด เป็นผู้หญิงอยู่เรือนคนเดียวจะถูกผู้คนหมิ่นประมาทได้ ควรให้ตนได้มาดูแลปกป้องนาง หากเห็นด้วยก็ขอให้ตอบสาร ตนจะเฝ้ารอคอยสารจากนาง

ฉบับที่ 2: (พิศทรงดังทรงอัปสรสวรรค์...)

กล่าวชมโฉมนางอันเป็นที่รักซึ่งกำลังอยู่ในวัยสาวว่างามไปทุกส่วนตั้งแต่หัวจรดเท้า ตนนี้หลงรักจึงเอยขอนางจากบิดานาง แล้วก็เฝ้ารอวันที่บิดาของนางนั้นจะพานางมาหาตน แต่แล้วก็ไม่เห็นพามาเสียที พอเดือนก็แกล้งบอกว่าป่วยไข้ ตนเลยต้องแกล้งทำโทษบิดานาง เพื่อจะได้ช่องพบนาง ที่กล่าวมาทั้งหมดนี้สัตย์จริง นางจะเห็นว่าตนรักใคร่มากหรือไม่

ฉบับที่ 3: (โฉมสวรรค์สรรค์ทรงประเสริฐศรี...)

กล่าวเกี้ยวนางอันเป็นที่รักที่เคยรู้จักกันมาตั้งแต่เด็ก แต่ได้พรากจากกันไปนาน เมื่อกลับมาได้เจอกันอีก ขอให้นางรับรู้ถึงความรักของตน เมื่อต่อหน้าจะบอกรักก็กลัวนางจะโกรธ ตนจะได้อาย คิดอยู่คนเดียวจนเป็นทุกข์ไม่รู้จะให้ใครช่วย ขอให้นางช่วยชี้หนทางนัดเจอกัน รับรองว่าตนจะรักนางไปจนวันตาย หากนางไม่เมตตาตนก็เหมือนฆ่าตน ถ้าไม่ได้ครองรักกับนางในชาตินี้ ก็จะขอมันหมายครองรักกับนางไปทุกชาติ

ฉบับที่ 4: (อนิจจาน้อยฤๅใจกระไรสมร...)

กล่าวตัดพ้อนางอันเป็นที่รักว่ามาตัดสวาทตนด้วยเหตุใด ไซ้เรื่องคบเพื่อน มากหรือเปล่า หรือมีคนไม่ชอบตนมาเลี่ยมสอนนาง เมื่อก่อนเวลามีเรื่องเคืองกันนางก็ไม่เคยเป็นแบบนี้ ตนจึงแน่ใจแล้วว่านางจะตัดสวาทตน ทำไมถึงตัดขาดกันง่ายเช่นนี้ หากไม่ปรานีกัน ตนก็คงทนมีชีวิตอยู่ต่อไม่ได้

ฉบับที่ 5: (ไอ้อาวรณ์สมรมิตรชนิษฐา...)

กล่าวคิดถึงนางอันเป็นที่รัก เพราะมีเหตุให้ต้องห่างจากกัน ตนก็มีแต่ผ้าไว้ ดูต่างหน้านาง จะทำอย่างไรถึงจะได้กลับไปร่วมห้องกับนาง และเปรียบเรื่องของตนกับนางว่าเหมือน อิเหนาตอนบุษบาเสียงเทียน ขอให้นางเอ็นดูช่วยตอบสารและตนจะเฝ้ารอฟังข่าว

ฉบับที่ 6: (งามสงวนควรคิดคำนึงถึง...)

กล่าวคิดถึงนางอันเป็นที่รัก ตนก็เปรียบเหมือนกระด่ายหมายจันทร์ ยิ่งได้ พบหน้ากันเมื่อนางลาไป ก็ยิ่งคิดถวิลหาหนัก จะอดทนก็ไม่ไหวจึงได้เขียนสารมาแจ้งความรู้สึก ขอให้ นางเมตตา กัน สิ่งที่ยื่นมาไม่ได้แก้ง หากนางไม่ชอบก็ขอให้อภัยกันด้วย

ฉบับที่ 7: (ได้สดับกิตติศัพท์เขาแซ่สรวล...)

กล่าวต่อว่านางที่รักเกี่ยวกับข่าวไม่ดีที่ตนได้ยินมาว่านางทำตัวเหมือนนาง กากี เสียแรงที่ตนทุ่มเทความรักให้ และขอไม่รักใคร่นางอีกต่อไป ขอให้เลิกแล้วต่อกันไปโดยไม่ผูก พยาบาทซึ่งกัน

ฉบับที่ 8: (ไอ้รำพึงก็ไม่ผิดที่คิดหมาย...)

กล่าวตัดพ้อต่อว่านางอันเป็นที่รักว่าไม่รับรักกัน ก็เพราะพฤติกรรมมันบ่ง บอก คอยหลบหน้าจนผิดสังเกต ก็รู้ว่าตนอาจไม่คนรูปสวย ไม่เหมาะสมกับนาง นางมาอยู่ด้วยกันก็ เพราะจำใจ แต่นี้ไปก็ขอให้ตัดขาดกัน อโหสิให้แก่กันด้วย

ฉบับที่ 9: (มิเสียที่มีตาได้มาเห็น...)

กล่าวต่อว่าคนที่ทำตัวหยิ่ง เกินสกุล ไม่เจียมตนเลย โดยเปรียบเทียบกับ สัตว์เดรัจฉานที่ทำตนหยิ่งและประมาทคิดว่าตนเก่งกว่าสัตว์อื่น

7. เพลงยาวกรมศักดิ์ฯ (8 ฉบับ)

ผู้แต่ง กรมหมื่นศักดิ์พลเสพ (กรมพระราชวังบวรสถานมงคลในรัชกาลที่ 3)

ปีที่แต่ง สมัยรัชกาลที่ 1-2

เนื้อหา

ฉบับที่ 1: (ถ่ายจิตรออกจากรีกเจริณสาร...)

กล่าววอนขอความรักจากนางอันเป็นที่รัก ขอให้นางมาสมานแผลที่เกิดจากความรักของนาง ขอให้นางเชื่อใจตน และเมตตาตอบสาร พร้อมกับปิดสารนี้ไว้เป็นความลับด้วย

ฉบับที่ 2: (แกลงปางให้พระน้องจำทูลถวาย...)

กล่าววอนขอความรักจากนางอันเป็นที่รักว่า ตนนั้นเคยหักห้ามใจแล้ว แต่ก็ยังอดหวังในตัวนางไม่ได้ ตนจริงจังจนถึงขั้นจะฝากชีพไว้กับนาง ตอนนี้คิดถึงนางมาก หากเรื่องคำศัพท์ในสารที่ส่งมานั้นนางฟังแล้วไม่เข้าหูก็ขอให้ยกโทษให้ตนด้วย

ฉบับที่ 3: (อัญชยมประนมฟิ่งพระนุชสมาน...)

กล่าวตัดพ้อนางอันเป็นที่รักว่าตนนี้เจียมตัว จดหมายที่ส่งมาใส่จะลามทั้งหมดมีแต่ความสัตย์จริง ขอให้นางโปรดเมตตาอย่าถือเป็นเรื่องเลย ขอโทษที่เขียนคำเล่นไม่เข้าที่อย่างไรนางจะเอาสารนี้ไปชุบน้ำเสียวก็ได้

ฉบับที่ 4: (นอนคะนึ่งถึงพระนุชกำสรดเสวย...)

กล่าวตัดพ้อนางอันเป็นที่รักว่าจดหมายที่นางตอบมานั้นราวกับจะผลักไสให้ตนไปสนใจหญิงอื่น เหตุใดนางจึงมากัดสัมพันธ์แบบนี้ ตนขอยืนยันว่าไม่ได้คิดล้อเล่นกับนาง ขอให้นางแจ้งสารตอบมา แม้ตนจะเคืองนางบ้างแต่ก็ไม่ใช่ไร เพราะตนคือต้นเหตุของเรื่องเอง

ฉบับที่ 5: (อัญชุลิตกฤษฐาน์ในทางกระแสร...)

กล่าวยืนยันกับนางอันเป็นที่รักถึงความมั่นคงในรักของตนที่มีต่อนาง แม้นางจะไปรู้ข่าวอะไรมากก็ตาม อย่าเอาแต่ร้องไห้ ขอให้ฟังและเชื่อสิ่งที่ตนพูด

ฉบับที่ 6: (สิ้นเวลาราชกิจบรมบาท...)

กล่าวยืนยันกับนางอันเป็นที่รักว่ารักนางคนเดียว หญิงอื่นแค่ผ่านมาเท่านั้น และขอให้ทิ้งสารนี้เสีย หากคนอื่นมาพบจะเข้าใจตนผิด เพราะเชื่อตามสิ่งที่นางเขียน

ฉบับที่ 7: (ประณมยามเข้าไปเฝ้าบรมบาท...)

กล่าวรำพึงถึงความรักที่มีต่อนางอันเป็นที่รักว่า ยามที่เข้าเฝ้าเสด็จฯ ใจตนกลับคิดถึงแต่นาง เหตุที่ตนผิดเวลานัดก็เพราะติดภารกิจ จะใช้ใครไปแจ้งก็หาไม่ได้ เมื่อเสร็จภารกิจแล้วตนจะรีบไปหา นางอย่าได้เศร้าไป

ฉบับที่ 8: (เอนกายก่ายนลาฏร่ำจวนถึง...)

กล่าวตัดพ้อต่อชายอันเป็นที่รักว่า ตนได้เฝ้ารอคอยให้มาหา ท่านมีธุระอะไรจึงปล่อยให้ตนคอยนานจนต้องส่งสารมาให้ทราบ เพื่อวันหน้าจากไปจากห้องตนจะได้ไม่คอยนาน และเล่าถึงคืนเก่าๆ ที่สุขสำราญกับท่านที่ได้ชี้ให้ตนดูดาวนักษัตรทุกขั้วทั้ง 27 ดวง

8. เพลงยาวกลบทและกลอักษร (65 ฉบับ)

ผู้แต่ง พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว, หลวงลิขิตปรีชา, หลวงนายชาญภูเบศร์, หลวงชาญภูเบศร์, หมื่นนิพนธ์อักษร, พระองค์เจ้านวม (กรมหลวงวงศาธิราชสนิท), พระองค์เจ้าคเนจร (กรมหมื่นอมเรนทรบดินทร), พระมหามนตรี (ทรัพย์), พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว, นายเกต , นายนก มหาตเล็ก, นายช้าง (เปรียญ) มหาตเล็ก, จำจิตรนุกูล, ขุนชนสิทธิ์ , กรมหมื่นไกรสรวิชิต

ปีที่แต่ง สมัยรัชกาลที่ 3

เนื้อหา

เพลงยาวพระราชปรารภ: กล่าวว่าการแต่งเพลงยาวกลบทและกลอักษรนี้เพื่อให้เป็นตัวอย่างการแต่งกลอนกลบทแต่ละชนิดแก่ผู้สนใจ

กลบทฉัตรสามชั้น: กล่าวรำพึงถึงนางอันเป็นที่รักว่าตนนี้เป็นทุกข์เพราะไกลนาง คำในสารนี้ล้วนแต่คำสัจย์ ขอให้นางรักตนเหมือนที่ตนรักนาง จะได้คลายทุกข์

กลบทกบตันต่อยหอย: กล่าวตักตักนางอันเป็นที่รัก เหตุที่ใจของหญิงนี้ไม่มั่นคง ขอไม่ยุ่งเกี่ยวกับผู้หญิงอีกตราบจนสิ้นฟ้าดิน

กลบทสร้อยสน: กล่าวรำพึงถึงความทุกข์เพราะคิดถึงนางอันเป็นที่รัก

กลบทอักษรกลอนตาย: กล่าวรำพึงถึงความทุกข์ที่เกิดจากนางอันเป็นที่รักเข้าใจผิด

กลบทสิงห์โตเล่นหาง: กล่าวขอความรักจากนางอันเป็นที่รักว่าถ้าได้นางมาร่วมรัก สมหมายก็จะหายทุกข์

กลบทระลอกแก้วกระทบฝั่ง: กล่าวถึงความทุกข์เพราะขาดคู่รัก ขอให้องค์เมขลามารช่วยเป็นสื่อรักแก่ตนคงสมหวังในรัก และจะไม่ลืมพระคุณของพระองค์

กลบทหมังกราบแก้ว: กล่าวตัดพ้อต่อนางอันเป็นที่รักว่าไม่ได้พบหน้ากันมาหลายปี การที่ส่งสารไปให้นางนั้นผิดตรงไหนใครช่วยบอกที ขอให้ชาติหน้าอย่าได้ไกลจากนางแบบนี้ ขอให้รักเรายืนยงเหมือนกลอนที่แต่งไว้

กลบทกบตันสามตอน: กล่าวต่อนางอันเป็นที่รักซึ่งประพฤติดัวไม่ตี คบชู้มากมาของตนเองจึงได้เจ็บเพราะหลงเชื่อค่านาง

กลบทกนิกรเก็บบัว: กล่าวต่อนางอันเป็นที่รักเกี่ยวกับการมีใจให้ชายอื่น และตัดสัมพันธ์กับตน

กลบทตรีพิธพรรณ: กล่าวตัดพ้อตนเองที่ไม่เจียมตัวไปตามถ้ามข่าวคราวนางอันเป็นที่รัก พอไปทักนางก็ฝืนตอบ มีแต่จะเป็นทุกข์ จึงควรห้ามใจตนโดยเอาปัญญาเข้าข่ม เพราะตนก็ไม่ใช่นุ่มแล้ว

กลบทพยัคฆ์ข้ามห้วย: กล่าวตัดพ้อที่นางอันเป็นที่รักที่ได้ตัดรัก เมื่อถึงคราวที่หมดรัก ก็เหมือนตายจากกัน

กลบทตรีประดับ: กล่าวต่อว่านางอันเป็นที่รักเพราะได้ข่าวมาว่านางเล่นชู้ จึงเห็นแจ้ง ว่าตนถูกนางหลอก

กลบทก้านต่อดอก: กล่าวรำพึงถึงความทุกข์เพราะความรักที่มีต่อนาง แพทย์ใดก็รักษาไม่หาย นางจะรับรู้บ้างไหม

กลบทกระแตไต่ไม้: กล่าวรำพึงเพราะคิดถึงนางอันเป็นที่รัก แต่นางก็กลับมาตัดสวาท คงสิ้นกุศลแก่กันแล้ว ตนจึงต้องหักห้ามใจ

กลบทกบเต็นสลักเพ็ชร์: กล่าวรำพึงถึงความทุกข์ที่ต้องไกลนางอันเป็นที่รักว่าเพราะกรรมอะไรจึงได้จากนางไกลขนาดนี้

กลบทอักษรล้วน: กล่าวตัดพ้อที่โดนนางอันเป็นที่รักหลอกหลวง

กลบทกร้อย: กล่าวตัดพ้อนางอันเป็นที่รักว่าไม่เห็นมีที่ท่าว่าจะรักตนตอบบ้างเลย

กลบทกบเต็นกลางสระบัว: กล่าวตัดพ้อนางอันเป็นที่รักที่มาทำตัวห่างเหิน ขอให้ตอบสารมาที่ว่าตนทำอะไรผิด ตนนี้ถือแต่คำสัตย์ ขอให้เทพช่วยเฉลไจนางแล้วตนจะหาของเช่นไข่มุกมา ถวายกลบทสวดสัจ: กล่าวสั่งลานางอันเป็นที่รัก เพราะตนจะต้องจากไปไกล

กลบทวัวพันหลัก: กล่าวรำพึงว่าคิดถึงนางอันเป็นที่รักมาเป็นปีก็ยังไม่สบโอกาส ขอให้เพื่อนสนิทช่วยก็ไม่ได้ความ จึงไปหาผู้รู้ทำนายเคราะห์ ปรากฏว่าเคราะห์ดี แต่ทำไมนางถึงไม่รับรัก จึงส่งสารมาให้นาง

กลบทสารถิ์ชักรถ: กล่าวต่อว่าที่นางอันเป็นที่รักหลอกตน สุดท้ายก็รู้แจ้งว่านางมีใจให้คนอื่น

กลบทกวางเดินดง: กล่าวต่อว่านางอันเป็นที่รักหลายใจ เตือนให้นางอย่าจับปลาสองมือ คนเขาจะนินทาได้

กลบทพระจันทร์ทรงกลด: กล่าวตัดพ้อถึงกรรมที่ทำให้พราจากนางอันเป็นที่รัก

กลบทอักษรสังวาส: กล่าวตัดพ้อที่นางอันเป็นที่รักไม่รับรักตน แต่พอสังเกตุก็พบว่า นางไม่มั่นคง จึงจำไว้เป็นครู

กลบทธงนำริ้ว: กล่าวต่อว่านางอันเป็นที่รักว่าไม่มั่นคง

กลบทพิณประสานสาย: กล่าวต่อว่านางอันเป็นที่รักเรื่องเล่นชู้ ตนจับไม่ได้เพราะเห็นปากหวานนานไปจึงรู้ว่านางมีเรื่องปิดบังอยู่ ขอเลิกคิดรักนาง

กลบทเบญจวรรณห้าศรี: กล่าวตัดพ้อถึงการไม่ตอบกลับสารของตนที่ส่งถึงนางอันเป็นที่รัก

กลบทครอบจักรวาล: กล่าวต่อว่านางอันเป็นที่รักที่ทำให้ตนหลงวางใจ แต่สุดท้ายก็มีชู้

กลบทหงส์คาบพวงแก้ว: กล่าวรำพึงถึงทุกข์ของตนเพราะคิดถึงนางอันเป็นที่รัก

กลบทพิภพนรินทร์: กล่าวต่อว่านางอันเป็นที่รักเพราะมาทราบความจริงที่นางไม่ตอบ
สารก็เพราะนางรักชู้ ดังนั้นจึงควรหักห้ามใจ

กลบทวิสูตรสองไข: กล่าวรำพึงถึงนางอันเป็นที่รัก ไม่อยากจากไปไหนไกล ขอให้นาง
รักและอย่าได้ห่างเหินกันเลย

กลบทเสื้อซ่อนเล็บ: กล่าวต่อว่านางอันเป็นที่รักที่ประพฤติด้อย่างนางกากี และ
ไม่สามารถหาความจริงจากผู้หญิงได้

กลบทตะเข็บไต๋ซอน: กล่าวตักเตือนนางอันเป็นที่รักให้ประพฤติตัวให้เหมาะสม

กลบทนาครีพนธ์: กล่าวขอให้นางอันเป็นที่รักเชื่อใจตน และช่วยรับรักเพื่อให้ตน
หายเศร้า

กลบทนาคเกี้ยวกระหวัด: กล่าวต่อว่านางอันเป็นที่รักที่ทำให้ตนเป็นทุกข์เพราะเล่นชู้

กลบทนาคราชแผลงฤทธิ์: กล่าวรำพึงว่าคิดถึงนางอันเป็นที่รัก

กลบทบัวบานกลีบขยาย: กล่าวชมความงามของนางอันเป็นที่รัก

กลบทอักษรสลับล้วน: กล่าวตัดพ้อเจ็บใจที่ถูกรักนางอันเป็นที่รักหลอก จึงส่งสารมาเตือน

กลบทมยุราพื่อนทาง: กล่าวตัดพ้อที่นางอันเป็นที่รักทำหมางเมินไป แต่แท้จริงก็ไม่มี
ชู้ ตนขอลาขาดจากนาง

กลบทดุริยางค์จำเรียง: กล่าวตัดสัมพันธ์จากนางอันเป็นที่รัก เพราะร้อยเล่มที่กลหลอก
ชาย

กลบทยตีลังกัศ: กล่าวขอความรักจากนางอันเป็นที่รัก ขอให้นางรับรักจะได้หายทุกข์

กลบทเลววางตรวจ: กล่าวตัดพ้อนางอันเป็นที่รักที่มาแกล้งทำเฉย สงสัยตนคงไม่
ถูกใจนาง จึงหวงคิดจะบวชเสียดีกว่า เพราะโรครักนี้ร้ายนักใครเป็นก็ต้องมีทุกข์

กลบทกนิรรำ: กล่าวตัดพ้อนางอันเป็นที่รักที่นางทำตัวห่างเหิน ตนนี้จึงมีแต่ทุกข์
และขอให้นางรักตอบตนจะได้มีความสุข

กลบทเจ้าเซ็นเต็นต์้าบุตร: กล่าวซ้ำเติมตนเองในเรื่องที่ควรปิดกลับเอามาเผย จนทำให้
เสื่อมเสียศักดิ์จันวันตาย

กลบทนารายณ์ประลองศิลป์: กล่าวแก่นางอันเป็นที่รักว่าตนยอมตายเพราะหมาย
ปองนาง

กลบทสุรางค์ระบำ: กล่าวตัดพ้อนางอันเป็นที่รักว่า คิดถึงนางตลอด แต่ก็เหมือนมี
กรรมมากันกลางเอาไว้

กลบทดวงเดือนประดับดาว: กล่าวตัดพ้อนางอันเป็นที่รักที่ทำตัวเหนงหน่าย ตนเป็นคนซื่อต่อนี้จึงเหมือนอยู่ในโลกมืดกลบทข้างประสานงา: กล่าวถึงผู้หญิงที่บ้าเล่นหวย เมื่อถูกหวยก็ดีใจ แต่หากถูกหวยกินก็แทบเป็นบ้า

กลบทพวงแก้วกุดั่น: กล่าวต่อว่าผู้หญิงที่ชอบเล่นชู้ไม่เคยคิดว่าเป็นพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม

กลบทดำเนินกลางสระ: กล่าวชมนางอันเป็นที่รักทุกส่วน ตลอดจนกริยาท่าเดินว่างามอย่างหงส์

กลบทตรีเพ็ชรพวง: กล่าวถึงเสียงเครื่องดนตรีปี่พาทย์ มีหญิงสาวขับร้องพระลอตามไก่อกลบทม้าเทียมรถ: กล่าววอนขอให้นางอันเป็นที่รักกอดย เมื่อนึกถึงเรื่องที่ตนได้ทำผิดไป
กลบทเทพชุมนุม: กล่าวรำพึงถึงนางอันเป็นที่รักเพราะต้องจากนางไปไกล เป็นกังวลว่านางจะซุบผอมเพราะเฝ้าแต่คิดถึงกัน

กลอักษรคมในฝัก: กล่าวตัดพ้อต่อนางอันเป็นที่รักว่ายามรักก็รักมาก ยามไม่รักก็ทิ้งกันไปง่ายตาย ตนนี้เซ็ดความรักแล้ว

กลอักษรรุกลินทาง: กล่าวรำพึงถึงนางอันเป็นที่รักที่ต้องมาพรากกันไปไกล และขอให้น้องคิดครองคู่กับตน

กลอักษรนกกางปีก: กล่าวรำพึงคิดถึงนางอันเป็นที่รักตั้งแต่แรกพบ จะทำเช่นใดให้นางรับรักตนได้

กลอักษรคุลาช่อนลูก: กล่าวต่อว่านางอันเป็นที่รักที่ประพฤติดัวเกินงาม

กลอักษรถอยหลังเข้าคลอง: กล่าวรำพึงถึงความทุกข์เพราะรัก และอยากให้นางอันเป็นที่รักรับรักตน

กลอักษรม้าลำพอง: กล่าวต่อว่านางอันเป็นที่รักที่เล่นชู้ ตนนึกเห็นแล้วขายหน้า จึงขอตัดขาดจากนางทุกชาติไป

กลอักษรกลมกลืนกลอน: กล่าวรำพึงว่ากรรมทำให้ตนพรากจากนางอันเป็นที่รัก แล้วบุญใดจะนำให้ได้กลับมาพบกัน ขอผลสัจช่วยทำให้เราได้กลับมาครองคู่กันอีก

กลอักษรลั่นตะกวดที่ (1): กล่าวต่อว่านางอันเป็นที่รักเรื่องเล่นชู้ ทำให้รู้ว่าความรักนี้เหมือนยาพิษ

กลอักษรลั่นตะกวดที่ (2): กล่าวเรื่องใจของผู้หญิงนั้นเมื่อไร้หลักแหล่ง ก็คอยแต่จะล่อใจชายให้หลงเชื่อ

กลอักษรดอกไม้พวง: กล่าวถึงการเป็นหญิงควรประพฤติตัวให้เหมาะสม และขอให้ชาติหน้าอย่าได้เกิดเป็นหญิง

เมขลาโยนแก้ว: กล่าวต่อว่านางอันเป็นที่รักไปลอบรักกับชายอื่น ทำให้ตนเสียเชิงชาย จึงขอลาขาดจากนาง

9. เพลงยาวสามชาย

ผู้แต่ง กรมขุนอิศเรศรังสรรค์(พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว), กรมหลวงวงศาธิราชสนิท,

พระสุริยภักดี (สนิท บุตรสมเด็จพระเจ้าพระยาองค์น้อย), อีกคนไม่ปรากฏนาม

ปีที่แต่ง สมัยรัชกาลที่ 2-3

เนื้อหา

แปลงเรื่องอิเหนา (ตอนศึกชี) ให้มะเดหรีช่วยอิเหนาให้สมหวังในความรัก ชายคนที่ 1 อิเหนา ชายคนที่ 2 สังคามาระตา ชายคนที่ 3 ประสันตา หลึง เป็นมะเดหรี

เนื้อหามี 18 บท กล่าวถึงตอนที่อิเหนาขอให้มะเดหรีช่วยพาตนไปพบนางบุษบา แต่มะเดหรีปฏิเสธ ขอให้อาศัยเทพช่วย ของแบบนี้ขึ้นอยู่กับกุศลที่ทำมา ประสันตาทอกตัวแก้อิเหนาว่ามีคนกล่าวหาตนว่าไปต่อราคาเกินจากของดีกลายเป็นของไม่ดี สังคามาระตาก็รีบออกตัวเช่นกันว่าไม่ทราบผู้ใดก่อความ ตัวเองไม่เกี่ยวข้องเลย ประสันตาน้อยใจที่ตนเองถูกกล่าวหาว่าเป็นคนผิด มะเดหรีดีใจที่ได้ข่าวว่าอิเหนาสมหวังในรัก ฝ่ายอิเหนานั้นไม่ได้สมหวัง กล่าวตัดพ้อมะเดหรี และขอให้ชาติหน้าตนเกิดมาเป็นชายที่เก่งเรื่องการเกี้ยวผู้หญิง มะเดหรีขอโทษอิเหนาที่ทำให้เคืองพระทัย และอวยพรว่าถ้าเป็นของคู่กันถึงอย่างไรก็ต้องได้ลงเอยกัน

10. เพลงยาวเจ้าฟ้าอ๋มตอบพระยายมราช (กุน)

ผู้แต่ง เจ้าฟ้าอ๋ม

ปีที่แต่ง สันนิษฐานว่าในสมัยรัชกาลที่ 1-3

เนื้อหา

กล่าวต่อว่าตกเดือนเรื่องที่ตนเป็นผู้น้อยหรือจะหาญกล้าไปสู้กับผู้ใหญ่ที่มองภายนอกดีแต่ภายในกลับดูไม่ได้ การกระทำอันฉาวจะต้องติดตัวผู้ใหญ่ไปตลอดเหมือนวัวสันหลังหวะ จนตายก็ไม่สิ้นคำครหา

11. เพลงพระยายมราช

ผู้แต่ง พระยายมราช

ปีที่แต่ง สันนิษฐานว่าในสมัยรัชกาลที่ 1-3

เนื้อหา

(แสนอาลัยให้ระลึกนึกความหลัง...)

กล่าวเตือนนางอันเป็นที่รักว่าถึงข่าวลือว่านางไปรักกับคนใดคนหนึ่งที่ไม่สมศักดิ์กับนาง นางจงคืนกลับ(วัง)เถิด ประสาคณรัก จึ่งอยู่ไม่สุขต้องส่งสารมาเตือน จงให้อภัยตนด้วยเถิด

12. เพลงยาวสุนทรดั่ง (3 ฉบับ)

ผู้แต่ง สุนทรดั่ง

ปีที่แต่ง สันนิษฐานว่าในสมัยรัชกาลที่ 1-3

เนื้อหา

ฉบับที่ 1: (ชาวเขี้ยวแข่งแหวิมลโฉม...)

กล่าววอนขอความรักจากนางอันเป็นที่รัก โดยอ้างว่าตั้งแต่เห็นนางเมื่อวันทีนางตามเชษฐาบนทางเดิน ตนก็เฝ้าแต่คิดถึง ขอให้นางช่วยตอบสารที เพราะนางก็ชำนาญในกลอน และขออย่าได้นำความนี้ไปแพร่ต่อ ถ้านางไม่รักก็อย่าไปบอกต่อ

ฉบับที่ 2: (ดำแดงแสงศรีสุวรรณมาศ...)

กล่าวขอความรักจากนางอันเป็นที่รัก โดยเล่าว่าตนหมายปองนางตั้งแต่วันแรกพบ เพราะนางนั้นงามมากจนตนอระวังไม่ได้ กลัวชายอื่นมาลอบลักขมไป หากตนมีฤทธิ์จะเหาะไปเกล้าแต่นี้จึงใจ ขอให้นางอย่าตัดขาดตนเลย อ่านสารนี้แล้วก็อย่าไปแพร่ให้ใครรู้ และช่วยตอบสารที

ฉบับที่ 3: (คิดถึงแพรเลียนแล้วเสียดายเหลือ...)

กล่าวตัดพ้อนางอันเป็นที่รักว่าตนแสนคิดถึงแพรที่หม่อมร่ำทำให้เมื่อไปทัพ แต่เมื่อหอบกลับมากลับมีคนมาฉีก อย่างไม่ตนก็ยังคงรักอยู่ แม้ผ้าจะขาดก็ยังคงรอยกาย นี้คงเป็นกรรมตามทัน ตนคิดว่าน่าจะเป็นนางที่ทำให้ผ้าเสียเพราะตนฝากผ้าให้ไปอบ หรือที่นางทำแบบนี้ก็เพราะต้องการทำให้ตนได้อายุ ตนนี้รู้สึกเสียดายแพรดำ

13. เพลงยาวของนายเสนห์สรชิต

ผู้แต่ง นายเสนห์สรชิต

ปีที่แต่ง สันนิษฐานว่าในสมัยรัชกาลที่ 1-3

เนื้อหา

กล่าวขอให้หม่อมนายเจ้าช่วยเหลือเรื่องความรัก โดยอ้างว่าอยากสอบถามถึงสุขและทุกข์ของนาง หากตนมาถึงเจ้ากรมตำรวจวังบูรมาสมาคมแล้วได้พบนางก็จะสบายใจคลายทุกข์ นางเป็นสาววัยกลางคนและเป็นหม้าย ไม่แน่ใจว่ามีชายมาข้องแวะก็คน ขอแจ้งใจตนทราบที่เกิด หากการณเป็นอย่างนั้นก็คงต้องขอพึ่งวาสนาหม่อมนายเจ้าให้ออกอุบายช่วยในเรื่องความรัก กลอนที่ส่งมา หากผิดพลาดประการใดก็ขอให้ช่วยแก้ไขให้ ตนส่งสารนี้มาต่างการกราบไหว้หม่อมนายเจ้า

14. คำที่ไม่ปรากฏนามผู้แต่ง

ผู้แต่ง ไม่ปรากฏนาม

ปีที่แต่ง สันนิษฐานว่าในสมัยรัชกาลที่ 1-3

เนื้อหา

(สุภาพพจน์บทปัญหาอุตสาหะ...)

กล่าวชมนางอันเป็นที่รักว่าเมื่อได้เห็นนางครั้งแรกตั้งแต่โกนจุฬากันต์ จนวันนี้ 4-5 วันเฝ้าเพียรยลนาง หากกุศลมีขอให้ตนได้สังวาสนาง

15. เพลงยาวของ กรมหลวงภูวเนตร (4 ฉบับ)

ผู้แต่ง กรมหลวงภูวเนตร

ปีที่แต่ง สมัยรัชกาลที่ 2

เนื้อหา

ฉบับที่ 1: (คิดถึงหม่อมจอมอนงค์สุดสงสาร...)

กล่าวขอความรักจากนางอันเป็นที่รัก โดยอ้างว่าตนสงสารหม่อมในวังที่ต้องถูกครหานินทา เพราะสิ้นผู้ปกป้อง ตนเห็นนางอยู่ตัวคนเดียวมานาน ก็คิดสงสาร จึงอยากให้นางมา สนใจตน อย่าเลือกมากนักเพราะมักได้แระ ตนสัญญาว่าจะรักน้องไปตลอดจนวันตาย

ฉบับที่ 2: (โฉมทิพประทุมโกสมสวรรค์...)

กล่าววอนขอความรักจากนางอันเป็นที่รักทั้ง 2 คน โดยการชมนางทั้ง 2 ว่าเกิดในตำแหน่งสูง ยากที่ใครจะเอื้อม ขอให้นางช่วยยื่นไม้ตรีลงมาให้ตนบ้าง หากเมื่อยื่นก็จะถนอมไว้ไม่ห่าง ใ้ว่าตนแกล้งแต่งสารมาลวงล่อ ดังนั้นนางจึงอย่าแคลงใจไปและอย่าได้ตรอนตนเลย

ฉบับที่ 3: (เคราะห์เอ๋ยเคราะห์จำเพราะพร้อมตรงของข้า...)

กล่าวตัดพ้อตนเองให้นางรับรู้ว่าคุณไม่อาจเอื้อมถึงนางได้ เพราะนางเป็นสิ่งต้องห้าม จึงยากจะพินฝ่าถึงนาง คงต้องเซ่นไหว้ผีเผื่อจะมาช่วยตน ขอให้เทพช่วยประทานดอกไม้ทิพย์(นาง)มาให้ตนได้ถือ ตนจะเก็บไว้แนบชิดทุกวัน

ฉบับที่ 4: (แสนวิโยคโศกทรวงด้วยดวงบุหลัน...)

กล่าวต่อว่านางอันเป็นที่รักกว่าเป็นหญิงหลายใจ จากที่ตนเคยชมโฉมนางทุกวัน เมื่อต้องมาใกล้กัน นางก็เริ่มเปลี่ยนไป(เล่นเพื่อน+เล่นชาย) เพราะมีหม่อมครูคอยสอน นางซึ่งเคยคบชายกลับมาเล่นเพื่อน ทำให้ชื่อฉาวไปทั้งวัง คงเพราะนางเห็นแก่ของที่เขาเอามาให้ ฝ่ายโน้นคงจะมีภาษิตีดีกว่าตน นางจึงตัดขาดสวาทตนไป

16. เพลงรัตนมณีขุนทอง

ผู้แต่ง รัตนมณีขุนทอง

ปีที่แต่ง สันนิษฐานว่าในสมัยรัชกาลที่ 1-3

เนื้อหา

กล่าวตัดพ้อขอความเห็นใจจากนางอันเป็นที่รักว่า ตนนั้นสุดปัญญาที่จะทำให้นางหายแคลงใจ เพราะนางไม่เชื่อคำพูดตน ใช้กลวิธีสืบโอษฐ์ว่าคร่ำครวญถึงนางให้เห็นใจ และขอให้นางจงมีแต่พี่ พี่ก็มิใจให้นางคนเดียว นางตัวคนเดียวก็จงมาอยู่กับตนเถิด ตนจะได้ดูแล ถ้านางไม่รับรักตนก็ขอให้เอาอาวุธมาตัดคอตนให้ขาดดีกว่าที่ตนจะต้องทนทุกข์ทุกวัน

17. เพลงยาวเรื่องเที่ยวถ้ำวิมานจักรี

ผู้แต่ง สันนิษฐานว่าเป็นผู้มีบรรดาศักดิ์ในกรุงเทพฯ

ปีที่แต่ง -

เนื้อหา

(ตอนต้นและตอนปลายขาดหายไป) ผู้แต่งพาหญิงที่ตนรักพร้อมคนใช้เป็นหมู่คณะไปเที่ยวถ้ำวิมานจักรีซึ่งอยู่บริเวณพระพุทธรูปท่าพระบุรี พาเที่ยวชมถ้ำและค้างคืน ผู้แต่งได้เสียดกับหญิงที่ตนรัก และได้ให้แหวนเป็นการรับขวัญนาง

18. เพลงยาวในพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว

ผู้แต่ง พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว

ปีที่แต่ง -

เนื้อหา

(ที่สุดครวญแสนควญรัฐจวนถึง...)

กล่าวคิดถึงนางอันเป็นที่รัก ตันทานอาหารไปก็นึกถึงนางไป ช่างอึดอึดใจ คิดว่าจะทำอย่างไรถึงจะได้นางมาเชยชม

19. เพลงยาว ม.พ.

ผู้แต่ง นวลักษณ์ วงศ์วรรณ

ปีที่แต่ง ตีพิมพ์ครั้งแรกในหนังสือกึ่งศตวรรษ สตรีมหาพฤฒาราม พ.ศ. 2511

เนื้อหา

กล่าวถึงหญิงอันเป็นที่รัก (โรงเรียนสตรีมหาพฤฒาราม) ซึ่งต้องพรากจากกันเพราะบุญต่อไม่ตลอด ความดีงาม 3 โลกยังไม่อาจเทียมเท่าหญิงนี้ ตนไม่อาจเอื้อมหวัง เพราะเราต่างกันมากของให้ปราณีช่วยตอบสารที่

20. เพลงยาว?

ผู้แต่ง ไพบูลย์ วงษ์เทศ

ปีที่แต่ง ตีพิมพ์ครั้งแรกในหนังสือความคิดสี่ขาว พ.ศ. 2515

เนื้อหา

ส่งถึงองค์หญิง แก่เกี่ยวมาเป็นกลอน แต่จริงๆ ไม่รู้ว่าส่งถึงหญิงนางใด ตัดพ้อว่าตัวเองต่ำศักดิ์นัก มิได้มียศเสมอศักดิ์

21. เพลงยาวสำนวนชาย

ผู้แต่ง เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์

ปีที่แต่ง ตีพิมพ์ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2526

เนื้อหา

กล่าวชมความงามของหญิงในฝัน ขอให้นางมีไมตรีต่อกัน ขอฝากถ้อยคำอันซื่อตรงมาในสารนี้ และขอฝากสารนี้ไว้กับนาง

เพลงยาวสรรเสริญ

เพลงยาวสรรเสริญ มีจำนวน 6 เรื่อง ได้แก่

1. เพลงยาวสรรเสริญพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

ผู้แต่ง นายมีมหาดเล็ก

ปีที่แต่ง พ.ศ. 2376

เนื้อหา

กล่าวเริ่มต้นว่าพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงครองราชย์โดยธรรม มีพระราชกรณียกิจอันเป็นคุณประโยชน์มากมาย โดยเฉพาะการปฏิสังขรณ์วัดต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นวัดเครือวัลย์ วัดระฆัง วัดราชโอรส วัดพระศรีรัตนศาสดาราม และกล่าวถวายพระพรพระองค์ ขอให้ทรงบรรลุนิพพาน

2. เพลงยาวชมพระยาศรีเพ็ญ

ผู้แต่ง ไม่ปรากฏนามผู้แต่ง

ปีที่แต่ง สมัยรัชกาลที่ 3

เนื้อหา

กล่าวชื่นชมบุญบารมีของพระยาศรีสทเทพ (เพ็ญ) อาทิ มีคนมาขอพึ่งพระเดช มีส่วยส่งมาจากทุกตำบล มีข้าราชการมากมาย เป็นต้น ชมตำแหน่งหน้าที่การงานของพระยาศรีสทเทพว่า สังกัดมหาดไทย มีฝีมือทางหนังสือ ฯลฯ ชมบ้านเรือนของพระยาศรีสทเทพว่าเป็นบ้านที่คนในปกครองอยู่เย็นเป็นสุข ผู้แต่งขอเป็นข้าราชการไป เมื่อท่านเสียชีวิตทุกคนต่างเสียใจ และขอให้กุศลที่ท่านได้ทำไว้ส่งท่านไปยังสวรรค์ดาวดึงส์

3. เพลงยาวเฉลิมพระเกียรติของคุณพุ่ม

ผู้แต่ง คุณพุ่ม

ปีที่แต่ง สมัยรัชกาลที่ 4

เนื้อหา

กล่าวถึงประวัติพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว คุณความดีที่พระองค์ได้เคยทรงประกอบไว้เมื่อยังมีพระชนม์ชีพอยู่ ผู้แต่งเคยเป็นข้าราชการที่ 3 ต่อมาเมื่อพระองค์ทรงครองราชย์ ผู้แต่งก็ได้รับใช้พระองค์อีก และสังเกตว่าพระองค์ทรงปกครองแผ่นดินโดยธรรม ประกอบแต่กิจที่เป็นกุศล แบบนี้จึงเห็นควรแล้วว่าที่พระองค์จะเสด็จสู่สวรรค์ ผู้แต่งได้ขอให้การแต่งเรื่องนี้ทำให้ตนได้เกิดเป็นชายในชาติหน้า

4. เพลงยวราชดาภิเษก

ผู้แต่ง เทพ สุนทรสารทูล

ปีที่แต่ง พ.ศ. 2514

เนื้อหา

กล่าวสรรเสริญพระมหากษัตริย์ไทย เนื่องในวโรกาสพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ภูมิพลอดุลยเดชทรงครองราชย์ครบ 25 ปี และอยากให้มีเพลงยาวอยู่คู่แผ่นดินสยาม

5. เพลงยาวอุยธยาหวาน

ผู้แต่ง จินตนา ปิ่นเฉลียว

ปีที่แต่ง พ.ศ. 2516

เนื้อหา

กล่าวตามพงศาวดารไทยสมัยอยุธยา เมื่อเวลาการผลัดเปลี่ยนบัลลังก์มักชิงฆ่ากันเอง ในหมู่ญาติ การที่เราแพ้มาก็เพราะไทยคิดคดกันเอง อ่อนแอในชาติ ผู้แต่งแต่งเรื่องนี้เพื่อขอเทิดองค์ สยามกษัตริย์ ด้วยเห็นชากอยุธยาแล้วเศร้าใจ จึงคิดแต่งเรื่องนี้ หากผิดพลาดประการใดก็ขออภัยไว้ด้วย

6. เพลงยาวสรรเสริญพระเกียรติพระราชประวัติและพระราชกรณียกิจ

ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช

ผู้แต่ง นายเกื้อ นคร

ปีที่แต่ง พ.ศ. 2517

เนื้อหา

กล่าวถึงพระราชประวัติในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชตั้งแต่ ประสูติ ศึกษา ครองราชย์ อภิเษกสมรส ผนวช จนกระทั่งมีพระราชโอรสและพระราชธิดา พระองค์ ทรงประกอบพระราชกรณียกิจที่สำคัญในโครงการต่างๆ เช่น มูลนิธิชัยพัฒนา โครงการพระราชดำริ ฝนหลวง ฯลฯ พระองค์คือยอดแห่งราชาผู้ปกครองแผ่นดินโดยธรรม มีพระองค์อยู่แผ่นดินไทยจึงร่มเย็น เป็นสุข

เพลงยาวบันทึกเหตุการณ์

เพลงยาวบันทึกเหตุการณ์ มีจำนวน 10 เรื่อง ได้แก่

1. เพลงยาวรบพม่าที่นครศรีธรรมราช

ผู้แต่ง กรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท

ปีที่แต่ง พ.ศ. 2329

เนื้อหา

กล่าวถึงการเสด็จยกทัพเรือไปปราบพม่าทางหัวเมืองมลายู บรรยายตั้งแต่สิ่งลานางอันเป็นที่รัก บรรยายการแต่งกายของสตรีชาววัง การเตรียมทัพ การแต่งกายของทหาร การจัดกระบวนเรือ และฤกษ์ยามในการยกทัพ เมื่อเริ่มเดินทางก็คร่ำครวญถึงนางอันเป็นที่รัก ระหว่างทางแวะถวายกลิ่น (วัดปทุมคงคา) ขอกุศลให้ช่วยคุ้มครองถ้ากลับมาได้จะจัดมหรสพ 3 วัน จากนั้นก็ลงเรือเดินทางต่อไป

2. เพลงยาวถวายพยากรณ์

ผู้แต่ง กรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท

ปีที่แต่ง พ.ศ. 2332

เนื้อหา

กล่าวถึงเหตุการณ์ฝนตกฟ้าผ่าลงต้องหน้าบันมุขเด็จพระที่นั่งอินทราภิเชษ บังเกิดไฟไหม้แล้วผ่าซ้ำซุ่มประตูพระราชวังอีกครั้งหนึ่งในวันเดียวกัน ผู้แต่งถวายคำทำนายว่าเหตุการณ์ครั้งนี้ นับเป็นศุภนิมิตมงคล จะทรงมีพระอานุภาพปราบไปทั่วสิบทิศ สมบัติจะเพิ่มพูล พร้อมทั้งถวายพระพรขอให้ทรงมีพระชนมายุยืนยาว ปราศจากเภทภัยทั้งปวง

3. เพลงยาวเจ้าฟ้ากรมขุนกระษัตราธิราชปฏิบัติทรงปฏิสังขรณ์วัดอโศกธาราม

ผู้แต่ง สันนิษฐานว่าเป็นข้าในกรมสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมขุนกระษัตราธิราช

ปีที่แต่ง สันนิษฐานว่าในสมัยรัชกาลที่ 1

เนื้อหา

กล่าวถึงการปฏิสังขรณ์วัดอโศกธารามเมื่อ พ.ศ. 2340 และมีการฉลองใหญ่ 7 วัน ใน พ.ศ. 2349 โดยมีมหรสพและการละเล่นต่าง ๆ เช่น ละครรำ ฟุ่่น ในการปฏิสังขรณ์วัดนี้ใช้เวลาทั้งสิ้น 8 ปี เมื่อฉลองสมโภชจึงมีเทศน์ 28 กัณฑ์ เลี้ยงพระ 1,713 รูป ใช้จ่ายเงินไปทั้งสิ้น 198 ชั่ง จึงขอให้เกิดเป็นพระพุทธเจ้าเพื่อนำสัตว์สู่นิพพาน

4. นิพนธ์วังหน้า

ผู้แต่ง พระองค์เจ้ากัมพูฉัตร

ปีที่แต่ง สันนิษฐานว่าในสมัยรัชกาลที่ 1

เนื้อหา

กล่าวถึงพระอาการประชวรของสมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาทที่ทรงประชวรมาตั้งแต่เดือนสาม วันหนึ่งเสียงทายถึงโอกาสที่จะหายพระประชวรก็ไม่เป็นผล จึงตรัสสั่งเสี้ยแก่พระธิดา และได้กล่าวฝากฝังพระธิดาไว้กับพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช จนกระทั่งสมเด็จพระบวรราชเจ้าฯ เสด็จสิ้นพระชนม์ ยังความโศกไปทั่วราชอาณาจักร ต่อมาได้พรรณนาสรรเสริญพระเกียรติยศ พระปรีชาสามารถของพระองค์ และยกเหตุการณ์หนึ่งขึ้นมาเล่าเกี่ยวกับการต่อนิ้วพระพุทธรูปหิ้งค์ได้สำเร็จ จากนั้นผู้แต่งก็กล่าวถึงความทุกข์ของพระองค์เอง จบเรื่องด้วยการขอพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช

5. เพลงยาวเล่นว่าความ

ผู้แต่ง เจ้าพระยาพระคลัง (หน), พระยามหานุภาพ, จมื่นไวยวรนาถ, หลวงทรงพล

ปีที่แต่ง สมัยรัชกาลที่ 1

เนื้อหา

กล่าวถึงเหตุการณ์ที่จมื่นไวยวรนาถขอให้เจ้ากรมขุนพิทักษมนตรีนำคดีขึ้นกราบทูลสมเด็จพระนัดดาว่า หลวงทรงพล (กรมม้า) มาขอขมของๆ ตนแล้วไม่คืน อ้างว่ามีพยานหลายคน แต่ด้วยสมเด็จพระนัดดาทรงประชวรจึงให้กรมท่าช่วยพิจารณาความ จมื่นไวยวรนาถใจร้อนจึงเที่ยวเร่งคดีความกับผู้เกี่ยวข้อง สร้างความเคืองใจให้แก่หมื่นพจน์ พระยามหานุภาพขอให้เจ้าพระยาพระคลังช่วยทั้ง 2 ฝ่ายเพราะเป็นญาติกันทั้งคู่ เมื่อถึงวันตัดสินเจ้าพระยาพระคลังจะเกลี้ยกล่อมอย่างไร จมื่นไวยวรนาถและหลวงทรงพลก็ไม่มีทางคืนดีกันได้

6. เพลงยาวเรื่องพระอาการประชวรของกรมหมื่นอัปสรสุดาเทพ

ผู้แต่ง สันนิษฐานว่าเป็นคุณสุวรรณ

ปีที่แต่ง สมัยรัชกาลที่ 4

เนื้อหา

กล่าวถึงพระอาการประชวรของกรมหมื่นอัปสรสุดาเทพ พระเจ้าลูกเธอในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวประชวรตั้งแต่เมื่อเดือน 4 ปีเถาะ พ.ศ. 2386 ประชวรอยู่นานกว่า 6 เดือน ซึ่งพระอาการประชวรมีทั้งทรุดและดีสลับกันไป หากเมื่อใดพระอาการประชวรดีขึ้น

ภายในตำหนักจะศึกศึก ผู้แต่งมีกล่าวน้อยใจกรมหมื่นอัปสรสุดาเทพในตอนทำเพลงยาวที่พระองค์
กริ้วผู้แต่งเพราะเชื่อตามคำทูลให้ร้าย

7. เพลงยาวบวงสรวงฉลองสระบางโขมด

ผู้แต่ง คุณพุ่ม

ปีที่แต่ง สมัยรัชกาลที่ 4

เนื้อหา

กล่าวอัญเชิญเทวดาทุกสถานมารับกุศลที่ฉลองสระบางโขมดนี้ หากมีใครทำหยาบคาย
ทำให้เทวดาขุ่นเคืองอย่าได้ว่าเกี่ยวกับผู้แต่งเลย ขอใช้นามพุ่มแทนพวงมาลัย ด้วยไม่ทันหาบายศรี
กุศลต่างน้ำหอม ไมตรีจิตแทนนมเนย ขอให้เทพคุ้มครองตนด้วย ขอฝากชื่อไว้อย่าให้แห้ง หากตนตาย
ก็ขอให้น้ำในสระยังอยู่ ถ้าหากยังมีชีวิตอยู่ก็ขอให้ได้กลับมาชมสระนี้อีก

8. เพลงยาวตำนานหอย

ผู้แต่ง นายกล้า

ปีที่แต่ง สมัยรัชกาลที่ 3

เนื้อหา

กล่าวถึงการเล่นหอยเมื่อแรกมีในประเทศไทยทั้งหอยไทยและหอยจีน โดยมีเจ้าหญิง
(เจ้าสัวหง/ขุนศรีไชยบาน) ตั้งโรงหอยขึ้นครั้งแรก เมื่อมีหอยเกิดขึ้นผู้คนก็พากันติดเล่นหอย ผู้แต่งเอง
กลายเป็นคนจนก็เพราะเล่นหอย

9. เพลงยาวนายตาบ บุตรสุนทรภู่

ผู้แต่ง นายตาบ

ปีที่แต่ง สมัยรัชกาลที่ 5

เนื้อหา

กล่าวถึงพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินกรุงเก่า เมื่อปี
มะแม พ.ศ. 2514 โดยมีกรมพระราชวังบวรวิไชยชาญ และพระบรมวงศานุวงศ์โดยเสด็จในคราวนี้ด้วย อาทิ
สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาสุदारัตนราชประยูร เจ้าจอมมารดาแพ (พระสนมเอก) เจ้าพระยา
ศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) การเสด็จประพาสในครั้งนั้นมีเส้นทางจากพระบรมมหาราชวัง ผ่านพระราชวัง
บวรสถานมงคล ผ่านวัดมกุฏกษัตริยาราม วัดสร้อยทอง เข้าเขตเมืองปทุมธานี ลัดเข้าคลองมาออกแม่น้ำ
เจ้าพระยา ถึงพระราชวังบางปะอิน ประทับแรมที่พระตำหนัก ต่อมาผ่านวัดมเหยงค์ วัดสุวรรณดาราม
พระราชวังจันทร์เกษม จนถึงบ้านตาลาน

10. เพลงยาววัดเทพธิดาราม

ผู้แต่ง เทพ สุนทรสารทูล

ปีที่แต่ง พ.ศ. 2514

เนื้อหา

กล่าวถึงประวัติวัดเทพธิดาราม และสรรเสริญพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ทรงปฏิสังขรณ์วัดแห่งนี้ และกล่าวถึงประวัติสุนทรภู่ช่วงที่ได้มาอาศัยอยู่ในวัดเทพธิดาราม นอกจากนั้นเป็นการนำเสนอความคิดเห็นใหม่เกี่ยวกับประวัติวรรณคดี อาทิ เพลงเสภาเจ้าจอมหม่อม เป็ดสวรรค์แท้จริงเป็นของครูแจ้ นีราศิเหนาแท้จริงเป็นของกรมหลวงภูวเนตรฯ โดยยกสำนวน นีราศิเหนาเปรียบเทียบกับสำนวนในเพลงยาวของกรมหลวงภูวเนตรฯ เป็นต้น สุดท้ายขอให้ผลบุญ ในการแต่งเพลงยาวนี้ส่งผลให้ตนสุ่นิพพาน

เพลงยาวคำสอน

เพลงยาวคำสอน มีจำนวน 6 เรื่อง ได้แก่

1. เพลงยาวเจ้าพระ

ผู้แต่ง เจ้าพระองค์ที่ 1 คือ สมเด็จพระปฐมบรมมหาชนก
 เจ้าพระองค์ที่ 2 สันนิษฐานว่าเป็น พระองค์เจ้าชายนิลรัตน์
 เจ้าพระองค์ที่ 3 สันนิษฐานว่าเป็น เจ้าฟ้าอาภรณ์

ปีที่แต่ง สันนิษฐานว่าแต่งในระหว่าง พ.ศ. 2372-2385

เนื้อหา

เป็นเพลงยาวโต้ตอบระหว่างเจ้าพระ 3 พระองค์ ประกอบด้วย เจ้าพระองค์ที่ 1 เป็นพระอาจารย์ เจ้าพระองค์ที่ 3 ทรงเพลงยาวโต้ตอบกับพระอาจารย์และนายนาถ วันหนึ่งเจ้าพระองค์ที่ 1 สังเกตเห็นอาการเศร้าหมองของเจ้าพระองค์ที่ 3 จึงทรงแต่งเพลงยาวมาเตือนว่ายังมีครูอยู่เกี่ยวกับสตรี ให้ตั้งใจศึกษาเล่าเรียนเสียก่อน เจ้าพระองค์ที่ 3 เข้าใจว่าเจ้าพระองค์ที่ 2 ซึ่งเป็นเจ้าพี่เป็นผู้เพ็ดทูลอาจารย์จึงเป็นเหตุให้มีเพลงยาวโต้ตอบกันรุนแรงระหว่างเจ้าพระองค์ที่ 2 และ 3 เมื่อเจ้าพระองค์ที่ 1 ทราบเรื่องจึงทรงแต่งเพลงยาวบริภาษเจ้าพระองค์ที่ 3 ถึงความประพฤติองค์ไม่เรียบร้อย นอกจากนี้ เพลงยาวเรื่องนี้ยังกล่าวถึงเหตุการณ์ในขณะนั้น กรมหมื่นไกรสรวิชิตทรงมีหน้าที่ดูแลพระสงฆ์ซึ่งก็คือทรงกำกับสังฆการี และสมเด็จพระสังฆราช (นาค) วัดราชบูรณะไม่ได้ทรงย้ายมาประทับวัดมหาธาตุตามธรรมเนียมเนื่องจากวัดมหาธาตุกำลังปฏิสังขรณ์

2. เพลงยาวถวายโอวาท

ผู้แต่ง สุนทรภู่

ปีที่แต่ง พ.ศ. 2373

เนื้อหา

ถวายโอวาทเจ้าฟ้ากลางและเจ้าฟ้าปิ๋ว มีเนื้อหาสำคัญคือ คำสอนเกี่ยวกับการศึกษา สอนให้สนใจศึกษาหาความรู้ต่างๆ ตามโบราณราชประเพณี เพื่อให้มีความรู้ความสามารถ และจะได้นำวิชาไปใช้ประโยชน์ในราชการบ้านเมืองต่อไป คำสอนเกี่ยวกับการคบหาบุคคล เช่น สอนไม่ให้พูดโกหก ไม่ให้คบคนชั่ว ให้คบแต่นักปราชญ์ ให้ซุบเลี้ยงคนดี เนื้อหาอีกส่วนเป็นประวัติของสุนทรภู่ตอนมาถวายงานเจ้าฟ้าทั้ง 2 พระองค์

3. เพลงยาวปลงสังขาร

ผู้แต่ง พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

ปีที่แต่ง พ.ศ. 2375

เนื้อหา

ผู้แต่งทรงสอนเรื่องเบญจขันธ์ว่ามนุษย์ยังยึดติดกับเบญจขันธ์อันเกิดจากทุกข์ โศก โโรค ภัย ผู้มีปัญญาจึงต้องให้สติตั้งอยู่ในความไม่ประมาท และการเจริญวิปัสสนาจะช่วยให้หลุดพ้นได้

4. ทศกัศนีศอนบุตร

ผู้แต่ง จันทน์

ปีที่แต่ง พ.ศ. 2393

เนื้อหา

กล่าวถึงทศกัศนีศอนบุตรที่มีภรรยาที่ยากจนและพิการ มีบุตร 2 คน คนโตเป็นชายอายุ 9 ปี และคนเล็กเป็นหญิงอายุ 7 ปี คั้นหนึ่งสองสามีภรรยาคุยกันและคิดจะฆ่าตัวตาย ฝ่ายบุตรได้ยินจึงคิดทดแทนโดยการไปขอให้บิดามารดาพาตนกับน้องไปขายแก่เศรษฐี บิดาก็สอนบุตรถึงข้อควรประพฤติสำหรับการไปเป็นทาสบ้านเศรษฐี มารดาก็สอนบุตร เมื่อบุตรทั้งสองได้ไปอยู่กับรับใช้เศรษฐี ประพฤติปฏิบัติตนตามที่บิดามารดาสั่งสอน เศรษฐีเกิดความรักและเอ็นดูบุตรของทศกัศนีศอนทั้งสองคน ราวกับบุตรในไส้ของตนเอง เมื่อเศรษฐีแก่ชราและเสียชีวิตจึงได้มอบเรือนและทรัพย์สมบัติทั้งหมดให้แก่บุตรของทศกัศนีศอน เมื่อบุตรทั้งสองคนจัดการพิธีศพให้แก่เศรษฐีเป็นที่เรียบร้อยก็ไปรับบิดามารดามาอยู่ด้วยกัน

5. เพลงยาวเจ้าอิศรญาณ (อิศรญาณภาษิต)

ผู้แต่ง พระองค์เจ้าอิศรญาณ

ปีที่แต่ง สมัยรัชกาลที่ 4

เนื้อหา

ผู้กวีกล่าวว่าแต่งกลอนเทศนาเพื่อเป็นทาน เฉกเช่นคนเขลาจำต้องมีม้าโนมัยขึ้นนำทาง เรื่องที่สอน ได้แก่ เรื่องการปฏิบัติตน เช่น การคบคนอย่าคบชายสามโบสถ์ หรือหญิงที่แต่งงานมาแล้ว 3 ครั้ง การพูดการฟังให้ระมัดระวังอย่าพูดส่อเสียดถากถางผู้อื่น การประมาณตนให้รู้จักเจียมตัว อย่าทำตัวอวดรู้และทำตัวให้สูงเกินฐานะ การดูแลบ้านเรือนให้หมั่นทำความสะอาดเพราะหากบ้านรกรุงรังอาจเกิดไฟไหม้ได้ การปฏิบัติต่อผู้อื่นเช่นปฏิบัติต่อเจ้านายก็ให้คล้อยตาม อย่าได้เถียง ถ้าปฏิบัติต่อหญิงก็อย่าใช้คาถาทำเสน่ห์ให้ได้หญิงมาครองคู่ สุดท้ายชี้แนะให้เห็นธรรมชาติของชีวิต โดยกล่าวถึงเรื่องสังขารมนุษย์ และมีเพียงพระพุทธเจ้าเท่านั้นที่เข้านิพพาน

6. โอวาทกระสัตรี

ผู้แต่ง ไม่ปรากฏนาม

ปีที่แต่ง พ.ศ. 2387

เนื้อหา

ผู้แต่งสอนหญิงเรื่องการเป็นภรรยาที่ดี ดังนี้

- ภรรยาดีมี 4 พวก ได้แก่ 1) มาตาทิรียา-ทำตัวเหมือนแม่ 2) ภคินีทิรียา-ทำตัวเหมือนพี่น้องร่วมท้อง 3) ทาสีทิรียา-ทำตัวเหมือนทาส 4) สหายิกาทิรียา-ทำตัวเหมือนเพื่อน
- กล่าวถึงหญิงพาลมี 3 พวก ได้แก่ 1) วัฒนกา (หมายฆ่าสามี) ยกเรื่องจันทโครพที่เมียฆ่าสามี 2) อาชญา (ยกตนใหญ่กว่าสามี) 3) โจรี (มารยาหลอกทรัพย์ ไปคบชู้)
- สอนว่าคูนางให้ดูที่แม่ หาหญิงที่เป็นแม่เรือน ยกเรื่องสุวณพราณ สิงหราชที่ฤาษีแปลงจากสุนัข เกิดไปรักกับนางสิงห์ จึงกลัวฤาษีบอกความจริงเลยคิดฆ่าฤาษี ฤาษีรู้เลยทำให้กลับเป็นสุนัขดังเดิม
- กล่าวย่ำว่าหญิงดีควรมีมโนนา
- ยกตัวอย่างเรื่องทั้ง 2 ฝ่ายชายหญิงสิ่งชั่วดี เรื่องแรก ผัวชั่วเมียดี สุดท้ายพาผู้มีความสุข เรื่องสอง ผัวดีเมียไม่ดี สุดท้ายย่ำผัวตาย เรื่องนี้มีมานานเป็นนิทานเล่ากันมา หวังสอนชายหญิงจงจำไปปฏิบัติตามเพื่อความสุข รับรองผัวไม่ทิ้ง

7. ทางที่หลงเดิน

ผู้แต่ง นเรศ นโรปกรณ์

ปีที่แต่ง ตีพิมพ์ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. 2506

เนื้อหา

ผู้แต่งสอนว่าให้ตั้งหน้าตั้งตาเล่าเรียนให้จบบัณฑิต อย่าเป็นเหมือนผู้แต่งที่ไม่สนใจเรียน อยากเป็นนักรกลอน สุดท้ายก็มีรายได้แทบไม่พอเลี้ยงตน

เพลงยาววิพากษ์สังคม

เพลงยาววิพากษ์สังคม มีจำนวน 25 เรื่อง ได้แก่

1. เพลงยาวเรื่องตีเมืองพม่า

ผู้แต่ง กรมพระราชวังบวรมหาสุรสิงหนาท

ปีที่แต่ง สมัยรัชกาลที่ 1

เนื้อหา

ความตอนต้นขาดหายไป เนื้อหาซึ่งต่อเนื่องที่ยังปรากฏอยู่ ผู้แต่งแสดงความเสียดยายเมืองและพระราชวังที่เคยรุ่งเรือง จึงดำริจะตอบโต้ที่พม่ากระทำต่อกรุงศรีอยุธยา ให้สมกับคำทำนายที่ว่าทัพเราคือเสือร้ายจะทำลายพรวนป่า (พม่า) ที่ฆ่าหงส์ (มอญ) โดยผู้แต่งแสดงความเห็นวิพากษ์พวกข้าราชการบริพารของเราว่าไม่ได้เรื่อง มีนิสัยขี้ฉ้อฉล หย่อนการฝึกซ้อมรบ คอยแต่ปิดเจ้า พม่าจึงมาตีกรุงศรีอยุธยาลงได้

2. เพลงยาวเรื่องหม่อมเปิดสวรรค์

ผู้แต่ง สันนิษฐานว่าเป็นคุณสุวรรณ

ปีที่แต่ง สมัยรัชกาลที่ 3

เนื้อหา

กล่าวถึงหม่อมสุดซึ่งเป็นหม่อมห้ามในกรมพระราชวังบวรสถานมงคล ในรัชกาลที่ 3 หลังจากกรมพระราชวังบวรฯ สวรรคต หม่อมสุดได้เข้ามารับราชการเป็นหม่อมห้ามอยู่ในพระบรมมหาราชวัง และได้ชักชวนหม่อมข้าซึ่งเป็นหม่อมห้ามที่รักใคร่สนิทสนมกันเข้ามารับราชการอยู่ด้วยกัน หม่อมข้าเป็นหญิงรักสวยรักงามแต่พินทักหลายซึ่งจึงต้องใส่พินกะลา หม่อมสุดและหม่อมข้าเล่นเพื่อนกัน จนกรมหมื่นอัปสรสุตาเทพให้ฉายาหม่อมสุดว่า “คุณโม่ง” ส่วนหม่อมข้านั้นมีท่าทางเดินเหมือนเป็ด กรมหมื่นอัปสรฯ จึงทรงเรียกว่า “หม่อมเป็ด” ผู้แต่งได้เล่าถึงเหตุการณ์ต่างๆ ที่ชวนข้าจากพฤติกรรมหม่อมเป็ด เช่น อาการฟังกะเด็นต่อหน้าเจ้านาย ความตะกละจนถ่ายท้องอยู่เป็นประจำ การตะบันทุเรียนกิน เป็นต้น ผู้แต่งปิดท้ายว่าเรื่อง “หม่อมเป็ด” นั้นเป็นเรื่องที่กวีได้ยืมคนอื่นเล่าให้ฟัง

3. เพลงยาวว่ากระทบพระยามหาเทพ (ปาน)

ผู้แต่ง พระมหามนตรี (ทรัพย์)

ปีที่แต่ง สมัยรัชกาลที่ 3

เนื้อหา

ผู้แต่งกล่าววิพากษ์ขุนนางผู้มีนามว่าพระยามหาเทพ (ทองปาน) ว่า พระยามหาเทพเป็นผู้มีบุญจากชาติที่แล้ว ชาตินี้จึงมียศและทรัพย์ แต่ร้ายกาจราวกับยักษ์ จะเข้าวัดก็ต้องให้ตั้งโห่ 3 ลา ต้องมีทหารรับใช้ 3 คน คือ ไชยภักดี ศรีสังหาร แสนใจรบ เวลาทำงานก็ขูดรีดคนอื่น ประพฤติตนเสื่อมเสีย มีเมียเล็กๆ มากมาย พอถึงวันพระไม่ชำระความในวัง ออกมานั่งหอนอกรับสินบนผู้อื่น สุดท้ายผู้แต่งออกตัวว่ากลัวพระยามหาเทพหนัก จึงขอฝากตัวด้วย

4. เพลงยาวชาววัง

ผู้แต่ง สันนิษฐานว่าเป็นคุณพุ่ม

ปีที่แต่ง สันนิษฐานว่าในสมัยรัชกาลที่ 4

เนื้อหา

กล่าวถึงพฤติกรรมการเล่นเพื่อนของนางในที่มียู่หลายคู่ คู่หม่อมแปลกกับหม่อมแสงร่วมรักกันแล้วพอถูกจับได้ก็แยกย้ายห่างกันไป พอคิดจะเจอกันอีก หม่อมแปลกก็ไปติดสินบนหม่อมหนูหุ่มซึ่งเป็นสาวรุ่นราวคราวเดียวกับหม่อมแสงให้ช่วยจัดการให้ตนได้แอบพบกับหม่อมแสงอีก เรื่องนี้ก็รู้กันทั่ว ยังมีนางหนูดำซึ่งก็มีพฤติกรรมเล่นเพื่อนมาตั้งแต่อยู่วังหลวง พอมาอยู่วังตลาดก็คอยแต่ร้องเชิญชวนนางในให้มาร่วมรักกัน จนเรื่องก็รู้ถึงเจ้านาย และยังมีอีกสามคู่ ได้แก่ คู่หม่อมเขียนกับหม่อมเกสร คู่หม่อมหนูอิมกับหม่อมพริ้ม คู่หม่อมหนูหุ่มกับนางแดง นอกจากนี้ ก็ยังกล่าวถึงการเล่นเพื่อนของนางในที่สับคู่กันพัลวัน หม่อมแสงกับหม่อมทับทิมเล็ก หม่อมแสงกับหม่อมหนูหุ่ม หม่อมแปลกกับหม่อมหนูหุ่ม จนเกิดการหึงหวงกันเป็นเรื่องราว และกล่าวถึงหม่อมแปลกกับหม่อมเปลี่ยนที่ขนาดตัวไม่สมกัน ทั้งยังเป็นคนละเชื้อชาติ (แขกกับไทย) (เนื้อความจบเท่านั้น)

5. กลอนขรัววัดทองเพลงมรินทร์

ผู้แต่ง ไม่ปรากฏนาม

ปีที่แต่ง สันนิษฐานว่าในสมัยรัชกาลที่ 5-7

เนื้อหา

ผู้แต่งกล่าวถึงเหตุการณ์เกี่ยวกับพระสงฆ์ที่มีความประพฤติไม่เหมาะสมว่า มีขรัวเฒ่า (สมภารเลื่อน) ที่ประพฤติผิด กินเหล้า บอกห่วย ทำเป็นผู้มีฤทธิ์ วันหนึ่งไม่มีกับแกล้ม เลยวางแผนแกล้งบอกชาวบ้านว่าจะภายใน 3 วันจะเกิดฟ้าผ่า ให้ทุกคนรีบพากันถวายอาหารทำบัตพลี สมภารสั่ง

ศิษย์ห้ามให้ใครเข้าไปดูตอนตนทำพิธี ดิตสายสัญญาณกันรอบวัด เขียนหนังสือปิดไม่ให้คนมาดู บังเอิญ นายสาเดินผ่านมาเห็นพระเมมาหลับ จึงมาฟ่องพ่อดาแม่ยาย เมีย ก็ไม่มีใครเชื่อ กลับหาว่านายสาเป็น บ้าและพานายสามารถรักษาที่วัด ขร้วเฒ่าแก่เฝ้าตลงโบายซ้ำ นายสารู้ว่าตัวสู้ไม่ได้นึกถึงนิทานเรื่องหนึ่งที่ เคยฟังมา มีคน 2 คนสนทนากัน คนที่นำกล่าว 3 ชนิด คือ บัณฑิตรู้คาถาบาลี เศรษฐีมีเงินนับล้าน คน เลิศใหญ่ยศ เพราะคนพวกนี้เราจะสู้ไม่ได้ ผู้แต่งลงท้ายบอกให้นำเรื่องนี้มาสอนเป็นคติ ให้ข้อคิดว่าใคร พุดฉ้อฉลก็อยู่ได้ ให้พุดจาโกหกชะเถิด ใครซื้อสัตย์มักวิบัติ

6. (เพลง) เขมรล่าพอง

ผู้แต่ง มะระ (เอกไท นิลโกสิตย์)

ปีที่แต่ง ตีพิมพ์ครั้งแรกเมื่อ 27 กันยายน 2501

เนื้อหา

กล่าวว่า พวกเขมรโดนเงินแดงหลอกล่อ ให้ตกเป็นทาส พวกเขมรเป็นพวกเอียงซ้าย จัด เพราะกลัวเงินเขาไม่เลี้ยง

7. เขมรขุดดิน

ผู้แต่ง มะระ (เอกไท นิลโกสิตย์)

ปีที่แต่ง ตีพิมพ์ครั้งแรกเมื่อ 5 ตุลาคม 2501

เนื้อหา

กล่าวถึงพวกเขมรแดงว่าเป็นพวกซ้ายจัด คิดบ้างว่าเมืองใดช่วยดับทุกข์ให้ ทำร้าย เมืองเขมรเอง

8. สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์

ผู้แต่ง มะระ (เอกไท นิลโกสิตย์)

ปีที่แต่ง ตีพิมพ์ครั้งแรกเมื่อ 12 ตุลาคม 2501

เนื้อหา

กล่าวถึงพวกเขมรแดงว่ามีผู้นำเข้าข้างฝ่ายแดง ซ้ำซ้ำก็พลอยด้วย อย่าขอพบคนพวกนี้ เลยในชาติหน้า

9. ขะแมร์กำสรวล

ผู้แต่ง มะระ (เอกโท นิลโกสิตย)

ปีที่แต่ง ตีพิมพ์ครั้งแรกเมื่อ 28 ตุลาคม 2501

เนื้อหา

กล่าวสงสารนโรดม ที่มีพวกเขมรแดงทำให้ต้องไปอยู่ฝ่ายซ้ายจัด พาเขมรโศกเศร้าว่า
เจ้าแกะดำ (เขมรแดง) เรื่องเก่าเวียนไปมาไม่หยุด

10. ลำนำจากลำแม่น้ำใจ

ผู้แต่ง นเรศ นโรปกรณ์

ปีที่แต่ง ตีพิมพ์ครั้งแรกในหนังสือไตรायวัน ฉบับพิเศษวันจันทร์ 2498

เนื้อหา

กล่าวถึงความแห้งแล้งของภาคอีสาน แม่น้ำจะแห้งไป แต่ขอให้สายใจของคน
อย่าหาย ขอให้ไม้ศรัทธาสู้และอดทน

11. รอบปีของนักกลอน

ผู้แต่ง นเรศ นโรปกรณ์

ปีที่แต่ง ตีพิมพ์ครั้งแรกในนิตยสารสปอร์ต-ดารา ฉบับรับปีใหม่ 2506

เนื้อหา

กล่าวแสดงความรังเกียจที่กวีไทย/อาชีพกวีไม่ได้รับการสนับสนุนจากสื่อ ไม่รู้ว่ากวีที่
แท้จริงเป็นอย่างไร

12. ยอดหญิง

ผู้แต่ง นเรศ นโรปกรณ์

ปีที่แต่ง ตีพิมพ์ครั้งแรกในหนังสือรวมกลอน “ยอดหญิง” ที่ระลึกงานฌาปนกิจศพครูสร้อย

ช อ บ ฝ ก
(4 เมษายน 2506) และตีพิมพ์ครั้งที่สองในหลักเมืองพิเศษฉบับเรียงสงกรานต์
(13 เมษายน 2506)

เนื้อหา

กล่าวชวนคิดว่ายอดหญิงแท้คือใครกัน แต่สำหรับตนนั้นขอชื่นชมนางผีเสื้อสมุทร

13. ส่งท้ายปี 2507

ผู้แต่ง นเรศ นโรปกรณ์

ปีที่แต่ง ตีพิมพ์ครั้งแรกในนิตยสารสยามสมัย ฉบับส่งท้ายปี 2507

เนื้อหา

กล่าวถึงเหตุการณ์การเปลี่ยนคณะรัฐบาลที่ทำให้ประชาชนไม่มีวันลืม

14. ข่าวดูด

ผู้แต่ง นเรศ นโรปกรณ์

ปีที่แต่ง ตีพิมพ์ครั้งแรกในหนังสือที่ระลึก “วันนักข่าว” ของสมาคมนักข่าวแห่งประเทศไทย (5 มีนาคม 2508)

เนื้อหา

กล่าวถึงการทำงานข่าว ข่าวที่ตนอยากเขียนคือข่าวประชาธิปไตย

15. สงกรานต์

ผู้แต่ง นเรศ นโรปกรณ์

ปีที่แต่ง ตีพิมพ์ครั้งแรกในนิตยสารบางกอกไทม์ ฉบับสงกรานต์ (พ.ศ. 2508)

เนื้อหา

มีแต่ข่าวร้าย แทนจะसान้ำตามประเพณีแต่กลายเป็นการसान้ำลายใส่กัน จนสิ้น
ขุนเคือง ถึงอยู่ปกติสุข

16. คำกลอนสอนหญิง

ผู้แต่ง นเรศ นโรปกรณ์

ปีที่แต่ง ไม่ปรากฏว่าตีพิมพ์ครั้งแรกที่ใด ทราบเพียงวันที่ 20 เมษายน 2508

เนื้อหา

สอนหญิงให้รู้จักช่วยวอนชายเพราะต้องมีผิว เสียตสีว่าทำแบบนี้สุดท้ายก็อยู่ในช่อง

17. เพลงรอของคนข่าว

ผู้แต่ง นเรศ นโรปกรณ์

ปีที่แต่ง ตีพิมพ์ครั้งแรกในวารสาร “ส.น.ท.” (17 พฤษภาคม 2508)

เนื้อหา

ฝันอยากทำข่าว ฝันว่ารัฐจะเปิดหนังสือพิมพ์ให้ใหม่ไหม?

18. เพลงยาวถึงนายกรัฐมนตรี (26 ฉบับ)

ผู้แต่ง สุจิตต์ วงษ์เทศ

ปีที่แต่ง ตีพิมพ์ครั้งแรกในหนังสือพิมพ์ประชาชาติรายวัน (1 เมษายน 2518 – 4 เมษายน 2519)

เนื้อหา

ผู้แต่งกล่าวตักเตือนนิสสัยใจร้อนโมโหของนายกคึกฤทธิ์ ปราโมช วิจาร์ณปัญหาต่างๆ ภายใต้การบริหารของรัฐบาลชุดนี้ มีการเรียกร้องปัญหาชาวนาเรื่องข้าว เป็นต้น สุดท้ายผู้แต่งเลิกเขียนเพลงยาวนี้เพราะนายกคึกฤทธิ์แพ้การเลือกตั้งแล้ว

19. เพลงยาวระบายทุกข์

ผู้แต่ง สุจิตต์ วงษ์เทศ

ปีที่แต่ง ตีพิมพ์ครั้งแรกในคนไท รายเดือน ปีที่ 1 ฉบับที่ 2 (มกราคม พ.ศ. 2521)

เนื้อหา

กล่าวว่าอยากพบนางเพื่อไปปรับทุกข์ชีวิตของตนที่เป็นคนไร้ค่าทุกประการ ถูกใส่ความให้ร้าย มีแต่คนเลวอยู่ทั่วเมือง ทำมาหากินอะไรก็ขัดเคือง

20. เพลงยาวพยากรณ์

ผู้แต่ง ขรรค์ชัย บุนปาน

ปีที่แต่ง ตีพิมพ์ครั้งแรกในนิตยสารมติชนสุดสัปดาห์ (6 - 12 กุมภาพันธ์ 2526)

เนื้อหา

ดวงกรุงเทพฯ กำลังถูกราหูกำหนดให้เห็นแต่เลือดและความตาย ส่วนดวงนายกรัฐมนตรี ช่วงการเลือกตั้งใหม่ อาจระอึกเลือดได้ ขอเตือนนายกรัฐมนตรีไว้ว่าให้ดำรงตนในธรรม ไม่มีฤกษ์ใดที่กำหนดได้ จงมีสติ ถือความสัตย์ อย่าทำให้บ้านเมืองเดือดร้อน ให้เก็บแรงไว้สู้ภัยนอกประเทศดีกว่า

21. เพลงยาวคำทำนาย

ผู้แต่ง อมรา บุษกร

ปีที่แต่ง พ.ศ. 2541

เนื้อหา

คำทำนายแต่ก่อนเห็นว่าไม่น่าจะเป็นไปได้ แต่ปัจจุบันกลายเป็นจริง เช่น คำทำนายทายว่ากาลหน้าจะไม่ต้องลำบากก่อไฟหุงข้าว ปัจจุบันเราก็มีหม้อหุงข้าวไฟฟ้า หรือที่โบราณทำนายว่าผู้คนจะมาก ใจจะหายาบ ปัจจุบันก็มีข้าวว่าลูกสมัยนี้เป็นลูกที่พ่อแม่สั่งสอนแล้วไม่เชื่อฟัง เป็นต้น

22. เพลงยาว “ขอตลิ่งคม”

ผู้แต่ง อมรา บุษกร

ปีที่แต่ง พ.ศ. 2541

เนื้อหา

ปัจจุบันเกิดค่านิยมใหม่มากมาย เช่น การมอบกระเช้าให้คนใหญ่คนโต เวลาเกลียดใครก็เผาหุ่นสาปแช่ง คุณหญิงคุณนายใส่เพชรอวดกัน พวกชอบเสพยศเสกเด็ก เป็นต้น

23. เพลงยาวรัตนโกสินทร์กำสรวล

ผู้แต่ง อังคาร จันทาทิพย์

ปีที่แต่ง ตีพิมพ์ครั้งแรกในนิตยสารมหาราชฎูร์ กันยายน - พฤศจิกายน 2542

เนื้อหา

(โหมโรง) - รัตนโกสินทร์ ศตวรรษที่ 21 นี้ชม มีแต่โศก ให้ฟังเสียงโศกต่างดนตรี มีความต่าง สูง-ต่ำ มีความตกต่ำ กลายเป็นมโหรีโหยไห้

(มโหรี) - เราเคยร้องไห้ให้กับซากอยุธยาสุโขทัยมาแล้ว แต่นี้จะมีแต่ย่อยยับ เมื่อมีเมือง คนก็มุ่งเข้าเมือง ทิ้งนากลายเป็นทุ่งร้าง

(ฤดีของดาวดวงใด) - ขอบคุณวีรบุรุษบรรพชน ให้ควรระลึกถึงประวัติศาสตร์ เสรีภาพ ยุคนี้ไม่มี ประชาธิปไตยของใครของมัน แล้วแต่ความสูงต่ำทางชนชั้น แบ่งพรรคพวก

(ดวงใจในอาเพศ) - ประเทศชาติจะพึ่งใคร ผู้สุขกายอาจไม่สุขใจ ขนาดวัดยังหาเงินเข้าวัดเลย อาศัยศรัทธาผู้ฟังธรรม เทศน์ว่า ทำทานน้อย ความทุกข์จะเยอะ (ให้บริจาคเงินมาก ๆ) หุงข้าวมาถวายพระตามตำด้อย หากศรัทธาเน้เวรกรรม (ไม่เป็นอย่างที่เทศน์) ก็จะเอากลับไปให้หมากิน

(หมายเหตุเมื่อทางตัน) - ทาสเอาอย่างคนอื่น ไม่มีทางฝันต่อ (ทางตัน) ฝันไม่ไหวมีพยาธิรุมกินกาย ต่อไปจะยื่นหยัดกันเองอย่างไร

24. เพลงยาวเร่ร้างวัดสระเกศ

ผู้แต่ง สีกากร

ปีที่แต่ง ตีพิมพ์ครั้งแรกในนิตยสารศิลปวัฒนธรรม ปีที่ 24 ฉบับที่ 10, สิงหาคม 2546

เนื้อหา

กล่าวถึงเรื่องวัดสระเกศเจ้า ในสมัย ร.4 มีโรคระบาดร้ายแรงคร่าคนไปมากนับพันศพมากมายจะเผาไม่พอทบเชิงตะกอน ขุดหลุมฝังกันไม่ทัน สมัยนั้นเข้าใจว่าท่าลง ซากศพส่งกลิ่นเน่าเหม็น คนไม่กล้าเดินผ่านวัดสระเกศ มีฝูงแร้งลงกินซากศพ

โบราณเปรียบคนอย่างสัตว์ กินได้ทุกอย่าง กินบ้านเมืองเหมือนแร้งกินศพ โรคห่าไม่ร้ายเท่าตัวห่า รุมงานงบประมาณเงินของชาติในปัจจุบัน

25. เพลงยาวพยากรณ์: กัญยามาส 2550

ผู้แต่ง พนม นันทฤกษ์

ปีที่แต่ง ตีพิมพ์ครั้งแรกในนิตยสารศิลปวัฒนธรรม ปีที่ 28 ฉบับที่ 12, ตุลาคม 2550

เนื้อหา

กล่าวถึงศึกคนร่วมแผ่นดินนั้นขยายตัว พวกนายทุน จะยึดแผ่นดิน คนสยามจะหน้ายับ ศีลธรรมจะหมดจากใจ ตนขอพยากรณ์ว่าแผ่นดินจะสิ้นสุข คนไทยจะฆ่ากันเอง เพียงปกป้องนายตน พวกปัญญาชนกลับทำลายชาติไทยจะกลายเป็นเมืองทาส และบ้านเมืองจะยากแค้นแสนเข็ญ พวกราษฎรจะเป็นหญ้าที่ถูกเขาเหยียบย่ำ

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นางสาววิลาสินี อินทวงศ์ เกิดเมื่อวันที่ 5 กุมภาพันธ์ 2528 ที่อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี เข้าศึกษาระดับอุดมศึกษาที่ภาควิชาวรรณคดี คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ และสำเร็จปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต (เกียรตินิยมอันดับหนึ่ง) เมื่อปีการศึกษา 2550 ศึกษาต่อระดับปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในปีการศึกษา 2556 ระหว่างศึกษาได้รับทุนผู้ช่วยสอนของคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปีการศึกษา 2557 ปัจจุบันรับราชการในตำแหน่งนักทรัพยากรบุคคลปฏิบัติการ กลุ่มงานยุทธศาสตร์การสรรหาและเลือกสรรบุคคลเข้ารับราชการ ศูนย์สรรหาและเลือกสรร สำนักงาน ก.พ.

